2136

INSTYTUT TURYSTYKI

LECH ANDRZEJ DĘBSKI

PROGRAMOWANIE I LOKALIZACJA URZĄDZEŃ TURYSTYCZNYCH

WARSZAWA 1974

INSTYTUT TURYSTYKI

LECH ANDRZEJ DĘBSKI

PROGRAMOWANIE I LOKALIZACJA URZĄDZEŃ TURYSTYCZNYCH

WARSZAWA 1974

Recenzenci:
doc. dr hab. Ryszard Gałecki
prof. dr hab. Stefan Golachowski

Redaktor:
Anna Wolicka

Opracowanie techniczne:
Marian Milejczak, Bohdan Janicki

2136

INSTYTUT TURYSTYKI – Ośrodek Dokumentacji i Informacji Naukowej
Pracownia Wydawnicza ul. Merliniego 9a,
02-511 Warszawa, tel. 44-61-67, 44-63-47

Reklamodruk MP Poznań 521 off./74 n. 500 S-5/810

P R Z E D M O W A

Praca "Programowanie i lokalizacja urządzeń turystycznych" jest skróconą i zweryfikowaną wersją rozprawy doktorskiej Lecha A.Dębskiego, obronioną w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu w 1972 r. Jest równocześnie dla autora punktem wyjścia do dalszych badań.

Tematem pracy jest ważny element szerszego problemu turystycznego zagospodarowania kraju, które musi uwzględniać charakter ruchu, jego sezonowe natężenia i koncentracje w regionach szczególnie bogato wyposażonych w turystyczne walory, wymagających zapewnienia odpowiedniego potencjału usługowego.

Wyboru obiektywnych kryteriów zagospodarowania dokonują władze turystyczne, zapewniając równocześnie niezbędne podstawy ekonomiczne i organizacyjne. Wpływ na decyzje ma charakter miejscowości turystycznej oraz walory jej środowiska naturalnego i kulturowego. Mogą to być miejscowości służące głównie międzynarodowemu, ogólnokrajowemu bądź regionalnemu ruchowi turystycznemu w zależności od jakości i intensywności walorów turystycznych, ilości i charakteru istniejących już urządzeń i obiektów turystycznych, dostępności komunikacyjnej itp. Wpływ na lokalizację nowych urządzeń turystycznych, to znaczy ich przestrzenne rozmieszczenie, ma jednak nie tylko położenie miejscowości i otaczający ją krajobraz, atrakcyjność przyrodniczą i klimat, ale także bilans popytu i podaży na rynku turystycznym, a więc usługi i inne świadczenia.

Te zasady i kryteria znalazły swój wyraz w pracach obejmujących perspektywy turystycznego zagospodarowania kraju, publikowanych dotychczas przez Instytut Turystyki.

Praca, którą opiniuję, ma charakter wysokiej przydatności społecznej, jest ważną dla metodologii planowania urządzeń turystycznych, a więc służy zaspokojeniu potrzeb aktualnych, a przy tym bardzo pilnych ze względu na szybko zwiększający się ruch turystyczny i jego duże perspektywy rozwojowe, wynikające ze stałego wzrostu poziomu życia oraz ilości czasu wolnego w naszym społeczeństwie.

Praca Lecha A.Dębskiego jest pozycją bardzo wartościową, wykazującą pełne zrozumienie istniejących współzależności pomiędzy stale rosnącymi rozmiarami ruchu turystycznego a walorami środowiska człowieka, urządzeniami turystycznymi i związanymi z tym społecznymi potrzebami.

Prof.zw.dr hab.Zygmunt Filipowicz

SPIS TREŚCI

strona

WSTĘP 7

CZĘŚĆ I : POJĘCIA I ZAGADNIENIA PODSTAWOWE 13

Rozdział: 1. Ruch turystyczny a obsługa turystyczna; relacje wzajemne 13

2. Urządzenia turystyczne w ramach infrastruktury turystycznej 20

3. Programowanie i lokalizacja w systemie planowania krajowego 33

4. Przypisy do części I 41

CZĘŚĆ II: MATERIALNO-EKONOMICZNE PRZESŁANKI INWESTYCJI TURYSTYCZNYCH 43

Rozdział: 1. Znaczenie działalności zakładów /przedsiębiorstw/ turystycznych w tworzeniu dochodu narodowego 43

2. Problem rentowności hoteli komunalnych i PBP "Orbis" oraz domów wycieczkowych PTTK.. 49

3. Charakter socjalny domów wczasowych FWP i związkowych organizacji zakładowych 61

4. Ogólna charakterystyka polityki społeczno - gospodarczej państwa w zakresie turystyki w latach 1966 - 1970 65

5. Przypisy do części II 71

CZĘŚĆ III: OCENA WIELKOŚCI I RODZAJU POPYTU TURYSTYCZNEGO JAKO WYZNACZNIK PROGRAMU BAZY URZĄDZEŃ TURYSTYCZNYCH W SKALI KRAJU 73

Rozdział: 1. Prognozowanie rozwoju przyjazdowego ruchu turystycznego z zagranicy; teoria kaskadowości 73

2. Specyfika wymiany turystycznej między Polską a krajami RWPG 83

3. Ocena chłonności rynku turystycznego..... 86

4. Wydatki turystyczne społeczeństwa a ceny świadczeń turystycznych 98

5. Przypisy do części III 108

strona

CZĘŚĆ IV : UKŁADY PRZESTRZENNE SIECI URZĄDZEŃ TURYSTYCZNYCH W KRAJU I REGIONIE 109

Rozdział: 1. Zależność wielkości bazy urządzeń turystycznych od wielkości ruchu turystycznego 109

2. Współzależność położenia przyrodniczych i infrastukturalnych przedmiotów zainteresowania turystycznego i urządzeń turystycznych 112

3. Znaczenie odległości i środków służących do jej pokonywania w lokalizacji ogólnej bazy turystycznej 122

4. Stratyfikacja terenów dla potrzeb turystycznych wg malejącej gęstości ruchu - rejony punktowe,pasmowe i terytorialne.. 135

5. Przypisy do części IV 141

CZĘŚĆ V: UKŁADY SIECIOWE URZĄDZEŃ TURYSTYCZNYCH NA TERENACH AGLOMERACJI MIEJSKICH 143

Rozdział: 1. Kartograficzna metoda wyznaczania stref i obszarów lokalizacyjnych dla zakładów hotelarskich 143

2. Rachunek ekonomicznej efektywności inwestycji jako kryterium lokalizacji szczegółowej 171

3. Przypisy do ozęści V 182

CZĘŚĆ VI: MODELE ROZWIĄZAŃ PROGRAMOWYCH URZĄDZEŃ TURYSTYCZNYCH 185

Rozdział: 1. Elementy programu zakładu hotelarskiego; współzależność wielkości i kategorii.... 185

2. Charakterystyka programów zakładów hotelowych /hotelarstwa tradycyjnego/..... 195

3. Charakterystyka programów zakładów hotelarstwa komplementarnego i campingów... 207

4. Aglomeracje urządzeń turystycznych - ośrodki wypoczynkowe 224

5. Przypisy do ozęści VI 231

ZAKOŃCZENIE 233

BIBLIOGRAFIA 243

W S T Ę P

Określenie tematu pracy jako "programowania i lokalizacji" może sugerować, że chodzi o dwa różne pojęcia,dwie nazwy o niezależnych zakresach.

Na szczeblu programowania zamierzenia inwestycyjnego i lokalizacji szczegółowej jest tak istotnie.Pierwsze z pojęć obejmuje szereg czynności podejmowanych w celu: uzasadnienia celowości inwestycji, zdefiniowania uzyskanych tą drogą wielkości : świadczonych usług czy produkowanych artykułów, podania zasadniczych parametrów technicznych i przewidywanego kosztu. Drugie - zestaw czynności podejmowanych w celu skojarzenia zapro - gramowanej inwestycji z poczynaniami innych inwestorów i aktualnym zainwestowaniem terenu.

Inaczej jest na szczeblu programowania gałęziowego /krajowego w sensie terytorialnym/ bądź regionalnego. Tu pojęcie programowania zawiera w sobie pojęcie lokalizacji ogólnej. Określa bowiem zestaw czynności służących wytyczeniu kierunków inwestowania, tj. ustaleniu wielkości, podziału rodzajowego i przestrzennego rozmieszczenia inwestycji danej gałęzi gospodarki narodowej bądź całego ich szeregu.

W konkluzji mamy zatem trzy różne pojęcia pozostające w stałej relacji między sobą. Zależności najlepiej wyjaśnia figura trójkąta, którego jeden wierzchołek stanowi programowanie gałęziowe /i regionalne/ wraz z lokalizacją ogólną, a dwa pozostałe /przy podstawie/ - programowanie zamierzeń inwestycyjnych i lokalizacja szczegółowa /rysunek nr 1/.

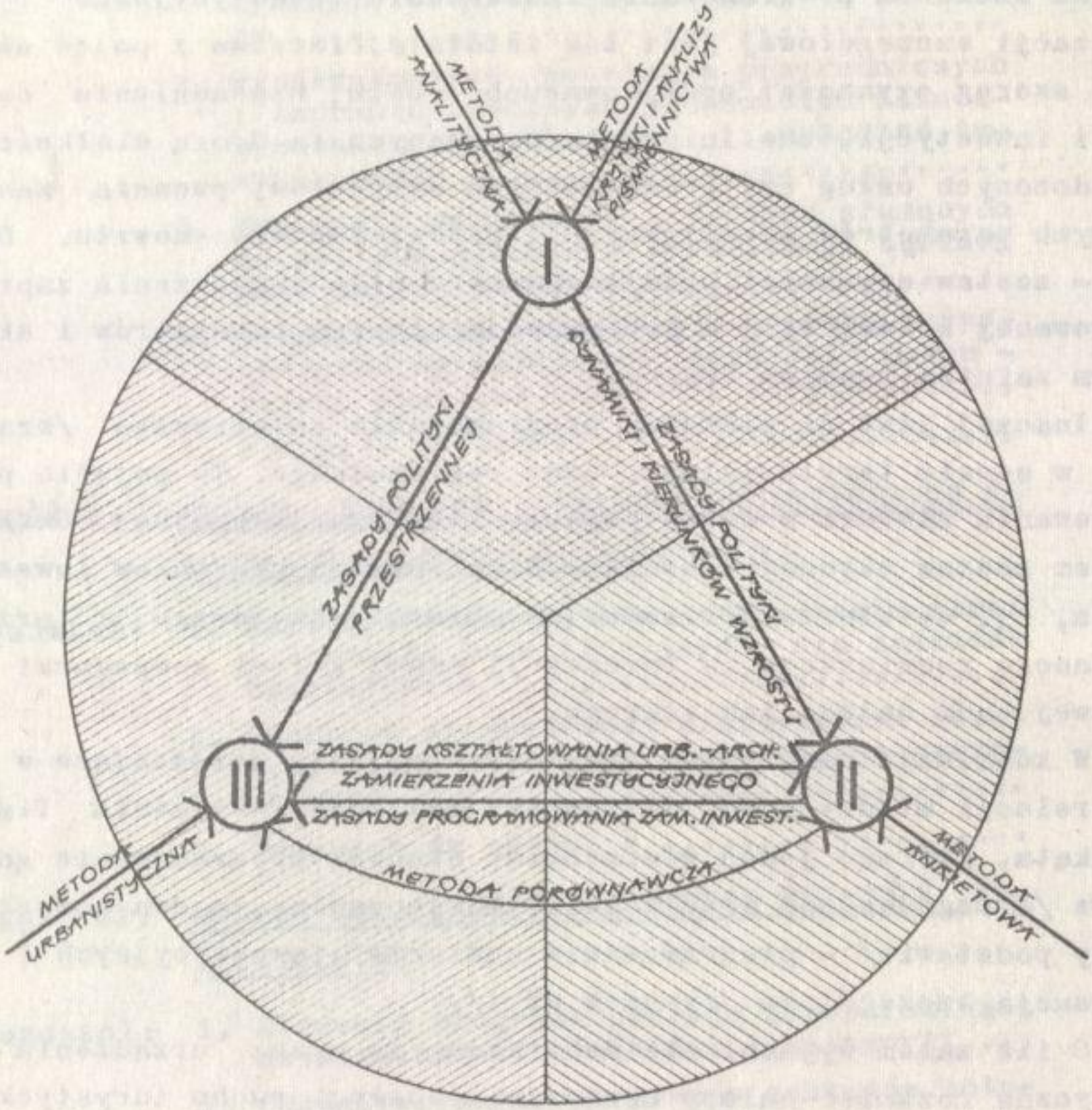
O ile zatem wyjaśni się dodatkowo, że przez urządzenia turystyczne rozumieć należy urządzenia obsługi ruchu turystycznego - to przedstawiony zestaw czynności ograniczony w przedmiocie badań do podanych urządzeń stanowi problem ramowy określony w tytule.

Ranga występujących zagadnień nie jest równa. Nadrzędnym w stosunku do pozostałych jest zagadnienie dynamiki i kierunków wzrostu oraz układu przestrzennego całości bazy urządzeń turys-

RYS. NR 1

SCHEMAT PROBLEMU RAMOWEGO

PROGRAMOWANIE I LOKALIZACJA URZĄDZEŃ TURYSTYCZNYCH

SFERA ZAGADNIENIA DYNAMIKI I KIERUNKÓW INWESTOWANIA ORAZ UKŁADU PRZESTRZENNEGO

SFERA ZAGADNIENIA WIELKOŚCI I STANDARDU ZAMIERZENIA INWESTYCYJNEGO

SFERA ZAGADNIENIA DOSTOSOWANIA INWESTYCJI DO TERENU

I - CZYNNOŚCI PROGRAMOWANIA GAŁĘZIOWEGO /KRAJOWEGO/ I REGIONALNEGO

II - CZYNNOŚCI PROGRAMOWANIA ZAMIERZENIA INWESTYCYJNEGO

III - CZYNNOŚCI LOKALIZACJI SZCZEGÓŁOWEJ ZAMIERZENIA INWESTYCYJNEGO

tycznych. Rozwiązanie można uzyskać drogami :

1. określenia czynników determinujących szybkość i kierunki wzrostu bazy w aspekcie obsługi ruchu turystycznego : przyjazdowego z zagranicy i krajowego wg występujących rodzajów,
2. określenia czynników wpływających na układ przestrzenny inwestycji w skali kraju, regionów turystycznych i większych aglomeracji miejskich.

Wynik powyższych badań - to sprecyzowane zasady: polityki przestrzennej oraz polityki dynamiki i kierunków wzrostu.

Dwa dalsze zagadnienia podporządkowane pierwszemu w drodze respektowania określonych wyżej zasad - to: zagadnienie wielkości i standardu danego zamierzenia inwestycyjnego,oraz zagadnienie dostosowania tego zamierzenia do określonego terenu. Wyjaśnienie obydwu - możliwe jest drogą koordynowanych wzajemnie badań poprzez :

1. określenie podstawowych części składowych rozwiązań modelowych /reprezentatywnych dla danej grupy rodzajowej/,w aspekcie ekonomicznym i technicznym, z wykazaniem wzajemnych związków organizacyjnych i funkcjonalnych,
2. ustalenie współzależności między wielkością i standardem oraz wpływu obu tych czynników na modyfikacje modeli programowych,
3. wykazanie zależności między wielkością i standardem a lokalizacją szczegółową /powiązanie z układem funkcjonalnym jednostki osadniczej/.

Wynikiem omawianego zespołu badań i studiów są zasady działania inwestycyjnego przy określonej realizacji urządzenia turystycznego bądź zespołu urządzeń.

Metodę, którą przyjęto do rozwiązania omówionych zagadnień, nazwać można metodą złożoną, analityczno-normatywną.

Metoda zastosowana przy rozwiązywaniu pierwszego zagadnienia - to metoda krytyczna /analiza i krytyka piśmiennictwa /. Pewne utrudnienie w jej stosowaniu stanowił fakt niejasności i braków nomenklaturowych oraz niekompletności, niezgodności i

pochodzenia z różnych okresów czasu danych wyjściowych. Zmusiło to autora do szerszego wyjaśnienia użytych terminów, niekiedy drogą definicji projektujących, oraz do wielokrotnego sprawdzenia danych u źródła ich powstawania[x]. Wydaje się wszakże, że zastosowanie tej metody - nawet przy występujących mankamentach, nieraz trudnych do wyrugowania - jest możliwe.

Metodą zastosowaną do drugiego z zagadnień jest metoda ankietowa i wywiadu osobistego, a pomocniczo - analizy i krytyki piśmiennictwa. Do obrania metody ankietowej skłaniał fakt stosunkowo dużej szczegółowości badanej problematyki.
Utrudnieniami zmuszającymi niekiedy do szukania intuicyjnych korekt były wadliwe bądź niekompletne odpowiedzi, będące najczęściej wynikiem niezbyt wysokich kwalifikacji zawodowych zatrudnionego personelu. Pomocniczy z kolei charakter metody analizy i krytyki piśmiennictwa wynika nie tyle z założeń metodologicznych, ile z braków występujących w literaturze przedmiotu z terenu krajów socjalistycznych. Stosunkowo obszerna literatura z krajów kapitalistycznych /RFN, Wielka Brytania, USA itd./ daje natomiast ograniczone możliwości porównawcze i adaptacyjne z uwagi na występujące różnice układów: społeczno-politycznych, gospodarczych a nawet geograficznych.

Do trzeciego zagadnienia /w tekście zmieniono kolejność, umieszczając rozdział traktujący o lokalizacji szczegółowej bezpośrednio po rozdziale mówiącym o układzie przestrzennym bazy urządzeń turystycznych w skali kraju i regionów/ zastosowano metodę urbanistyczną /analizy układów funkcjonalnych reprezentatywnych jednostek osadniczych/ oraz metodę rachunku ekonomicznego /ekonomicznej efektywności inwestycji/. Posłużono się przy tym materiałem najbardziej aktualnym, uwzględniającym ostatnio oddane do użytku inwestycje turystyczne, na ogół znane autorowi z autopsji.

---

x/ Spostrzeżenia autora odnośnie rozbieżności i nieprawdziwości wielu danych statystycznych z zakresu problematyki turystycznej potwierdzają wyniki badań Pracowni Socjologii Wypoczynku Instytutu Naukowego Kultury Fizycznej oraz Centralnego Ośrodka Informacji Turystycznej /wg COIT szacunek wielkości wypoczynku po pracy w 1969 r. dla aglomeracji warszawskiej wynosił 5.100.000, wg badań pracowni Instytutu - 980.000 osób /.

Do wzajemnego powiązania ostatnich obydwu zagadnień użyto metody porównawczej.

Zamiarem autora było uzupełnienie drogą przedmiotowych badań luki w wykonanych i prowadzonych aktualnie w placówkach naukowo-badawczych resortu GKKFiT pracach nad przestrzennym zagospodarowaniem kraju dla potrzeb ruchu turystycznego[x/]. Wydaje się, że uzyskane wyniki mogą być pomocne przy redakcji nowych aktów normatywnych, których celowość w szeregu kwestii wydaje się nie ulegać wątpliwości.

Praca wykonana została w okresie od 1.VII.69 - 31.XII.70 i odzwierciedla stan prawny na koniec 1970 roku.

---

x/ Por. plany prac naukowo-badawczych /z roku 1970/ na lata bieżącego planu pięcioletniego /1971 - 75/ :
- Akademii Wychowania Fizycznego /Katedra Turystyki/,
- Instytutu Naukowego Kultury Fizycznej,
- Zakładu Zagospodarowania Turystycznego,
- Ośrodka Studiów Urządzeń Sportowych i Turystycznych.

C Z Ę Ś Ć I

POJĘCIA I ZAGADNIENIA PODSTAWOWE

ROZDZIAŁ 1

RUCH TURYSTYCZNY A OBSŁUGA TURYSTYCZNA; RELACJE WZAJEMNE.

Z treści definicji turystyki wynika[x/], że obejmuje ona zarówno strefę konsumpcji rozmaitych dóbr i usług w czasie przejazdu i przebywania w miejscu okresowego zatrzymania - jak i strefę wytwarzania dóbr i usług oraz obrotu nimi. Zatem z uwagi na swój ogólny charakter pojęcie to łączy dwa odmienne zjawiska, jak świadczenie, niekiedy produkcję /podaż/ i konsumpcję /popyt/.

Określony co do wielkości i struktury rozmieszczenia w przestrzeni i czasie popyt na dobra i usługi jest reprezentowany przez ruch turystyczny. Popyt ten zmienia się nieustannie w miarę rozwoju ruchu turystycznego, różnicowania się jego rodzajów i form oraz powstawania nowych celów podróży turystycznych /1/.

Ponieważ popyt rodzi podaż, sprecyzowanie nurtów ruchu turystycznego jest zagadnieniem ważnym, bo wyjaśniającym rodzaje świadczonych usług turystycznych. Bliższa analiza przedmiotu pozwala na stwierdzenie jego dużego aktualnego zróżnicowania. W zależności od przyjętego kryterium podziału rozróżnić można:

- w przypadku stosowania kryterium terytorialnego - zagraniczny i krajowy ruch turystyczny;
- w przypadku stosowania kryterium środowiska geograficznego - górski, nizinny i nawodny ruch turystyczny;
- w przypadku stosowania kryterium warunków jakim powinien odpowiadać uczestnik - kwalifikowany i niekwalifikowany ruch turystyczny;

---

x/ "Turystyka" - to ogół stosunków społecznych i zjawisk gospodarczych obejmujących swym zasięgiem proces wytwarzania usług i ich konsumpcję przez osoby okresowo /w zasadzie od jednego dnia do miesiąca/ przebywające poza miejscem stałego zamieszkania w celach co najmniej pośrednio związanych z krajoznawstwem i rekreacją /wg pracy doktorskiej autora/.

- w przypadku stosowania kryterium wieku i stanu rodzinnego - szkolny, młodzieżowy, rodzinny oraz osób samotnych;
- w przypadku stosowania kryterium stopnia subiektywnej samodzielności uczestnika - indywidualny i grupowy ruch turystyczny;
- w przypadku stosowania kryterium sposobu organizowania - ruch turystyczny organizowany bezpośrednio przez uczestników oraz organizowany przez pośredników /biura podróży/;
- w przypadku stosowania kryterium źródła finansowania - ruch turystyczny finansowany w całości przez uczestników oraz dofinansowywany przez państwo. Ten ostatni można dalej dzielić /jak proponuje J. Sierpiński//2/ na :
  - makrospołeczny centralnie organizowany,
  - mikrospołeczny w mutacji zakładowej /określone środowisko konsumenta organizuje ruch turystyczny dla swych potrzeb/,
  - mikrospołeczny w mutacji terenowej, polegający na zarządzaniu przez określoną radę narodową bazą turystyczną dla konsumentów z całego kraju;
- stosując kryterium czasu trwania na :
  - cotygodniowy i doroczny ruch turystyczny, jak czynią to: B.Kasperski, Z.Henclik i J.Szuszkiewicz /3/ używając nieco innego nazewnictwa.

Liczbę kryteriów można by mnożyć, a trud szerokiego ujęcia tego zagadnienia zadał sobie Z.Skórzyński /4/.

W konkluzji wydaje się, iż nie można przeprowadzić podziału, który dawałby zastosowanie wszystkich możliwych kryteriów, nie byłoby to zresztą celowe. Podział natomiast musi uwzględniać cele, dla których spełnienia zostaje podjęty, musi być pełny i rozłączny. Stąd z możliwych do przytoczenia dalszych przykładów najpełniej zdaje się uwzględniać przedmiotowe zagadnienie podział zaproponowany przez O.Rogalewskiego /5/. Wg tego autora ruch turystyczny można podzielić na cztery główne rodzaje:

1/ związane z dorocznym urlopem wyjazdy na wczasy, kolonie, letniska itp. - są to pobyty wypoczynkowe /długookresowy ruch

wypoczynkowy/ ;

2/ związane z dniami świątecznymi wyjazdy do ośrodków wypoczynku świątecznego nad wodę, do lasu itp. - są to wczasy świąteczne /krótkookresowy ruch wypoczynkowy/;

3/ związane z dorocznym urlopem wycieczki motorowe, wodne, piesze, rowerowe itp. - są to wędrówki turystyczne /długookresowy ruch krajoznawczy/ ;

4/ jedno - lub kilkudniowe wycieczki podejmowane w celu zwiedzenia interesujących obiektów, miejscowości, okolic,wzięcia udziału w imprezach kulturalnych itp. - są to wycieczki krajoznawcze /krótkookresowy ruch krajoznawczy/;

- ponadto w zasadzie za rodzaj odrębny uznane są : myślistwo, wędkarstwo, taternictwo, żeglarstwo; wymagające określonych umiejętności, odpowiedniego sprzętu,oraz specjalnych uprawnień formalnych. Typy te obejmuje autor wspólnym mianem turystyki specjalistycznej.

Przystępując do formułowania własnych propozycji,najlepiej będzie kierować się najistotniejszą cechą konstytutywną pojęcia którą w odniesieniu do terminu "ruch turystyczny" jest motyw podjęcia działania, jego pierwszy impuls.

Stosując powyższe kryterium można wyróżnić wśród zespołu motywów krajoznawczo-rekreacyjnych dwie grupy. Grupę pierwszą w której przewagę posiadać będą motywy krajoznawcze /poznawcze/ i grupę drugą, w której z kolei przeważać będą motywy rekreacyjne /wypoczynkowe/.

Zastosowane w definicji turystyki sformułowanie, mówiące o celach migracji jako "co najmniej turystyczno - krajoznawczych" wskazuje, że poza tymi dwoma zasadniczymi mogą istnieć jeszcze inne cele. Te inne, rzadsze przypadki, gdy wymienione powyżej zasadnicze motywy schodzą na plan dalszy, zostały wymienione przez O. Rogalewskiego i określone wspólnym mianem turystyki specjalistycznej. Podany zestaw nie jest jednak kompletny; potrzeba uzupełnienia o takie formy jak speleologia, czy hippika, wydaje się nie ulegać kwestii.

Mogą wreszcie istnieć przypadki, gdy zainteresowanie krajoznawstwem i chęć wypoczynku zostają częściowo zaspokojone przy okazji wyjazdów służbowych w celach: zawodowych, społecznych, sportowych, szkoleniowych bądź też przy okazji wyjazdów prywatnych w innych celach osobistych.

Wymienione nurty proponuje się nazywać kolejno :

1/ krajoznawczym,

2/ wypoczynkowym,

3/ specjalistycznym,

4/ okazyjnym.

Ponieważ spełnienie postulatów turystycznego ruchu krajoznawczego najłatwiej zrealizować przy pomocy przenoszenia się z miejsca na miejsce, stąd przewaga ruchu nad pobytem i używana także nazwa "ruchu wędrówkowego". Spełnienie natomiast postulatów rekreacyjnych łączy się z dłuższym pobytem w jednym miejscu, stąd także będące w użyciu określenia - "turystycznych ruch pobytowy" bądź "stacjonarny". Wobec wszakże niezbyt korzystnego brzmienia zestawionych obok siebie wyrazów,w pewnym sensie przeczących sobie wzajemnie, jak ruch i pobyt, w tekście używać się będzie określeń podanych w pierwszej redakcji.

Z przytoczonych czterech nurtów ruchu turystycznego dwa można uważać za podstawowe. Są to : nurt wypoczynkowy i nurt krajoznawczy. Dwa pozostałe są w pewnym sensie pochodnymi wymienionych - o ile stosować kryterium czasu ich trwania.
Ruch okazyjny skłaniać się będzie ku krajoznawczemu /także bardzo często na zasadzie zbliżonych motywów/,a specjalistyczny ku wypoczynkowemu.

Zastosowanie kryterium czasu do dwu nurtów podstawowych pozwala w ramach pierwszego wyodrębnić:

1. wczasy świąteczne /weekendowe/,

2. wczasy urlopowe.

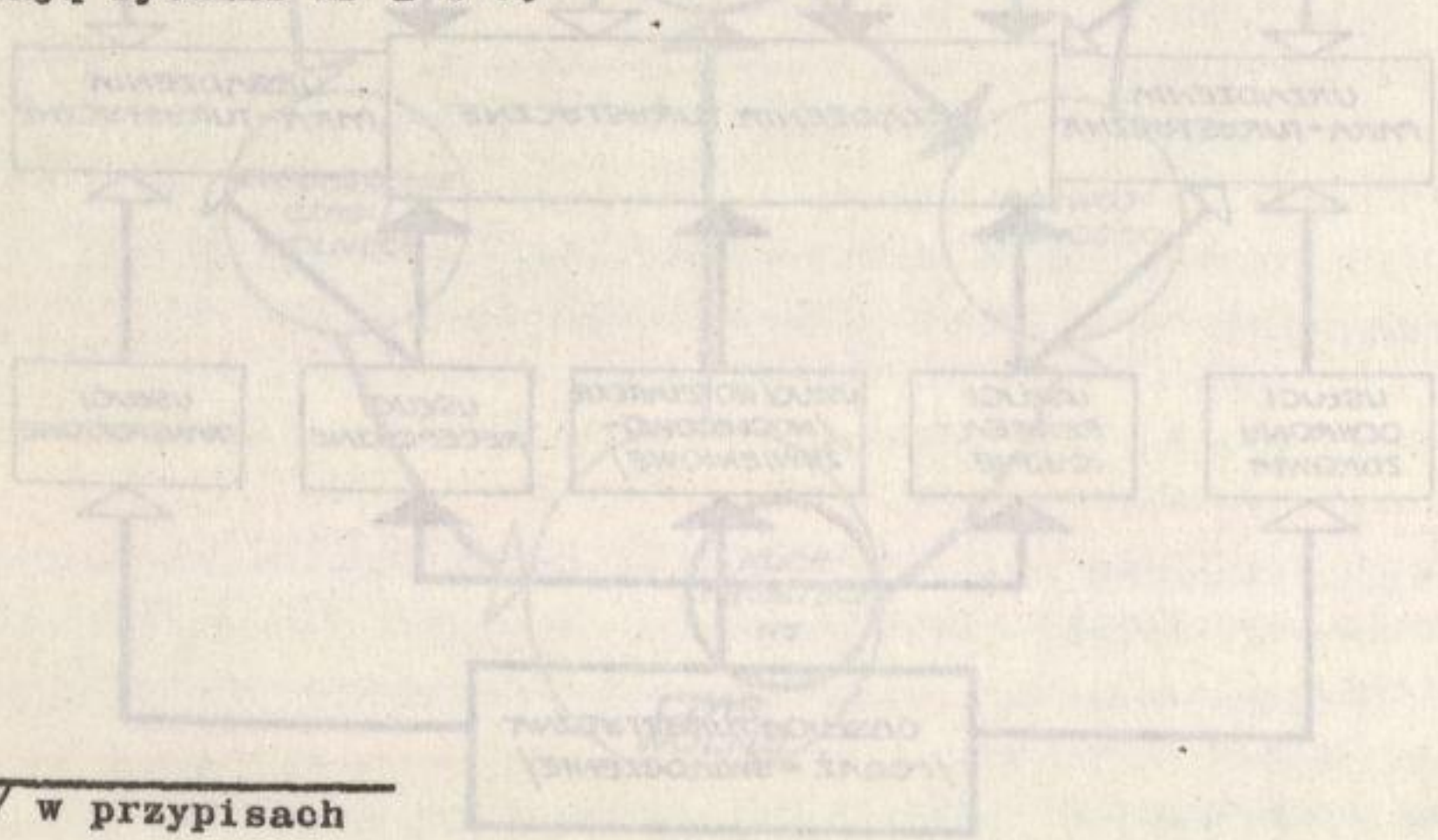
Niektórzy autorzy prac z przedmiotowego zakresu badań w ramach drugiego nurtu wyodrębniają wycieczki i wędrówki.
O ile wszakże podział pierwszego z nurtów nie budzi zastrzeżeń i jest w literaturze powszechnie przyjęty, o tyle podział dru-

giego jest problematyczny, chociażby z uwagi na trudności wyodrębnienia.

Przyjęcie proponowanego podziału ruchu turystycznego na rodzaje pozwala sprecyzować usługi odpowiednie dla każdego z tych rodzajów. Zgodnie z przytoczoną[x/] definicją turystyki, wszystkie będą korzystać z usług noclegowych i żywieniowych, bowiem pobyt dłuższy niż dobowy /w tym rozumieniu podano określenie "jednego dnia"/ jest cechą konstytutywną wymienionego pojęcia. Ten zestaw usług zwany jest powszechnie usługami hotelarskimi. Nurty wypoczynkowy i specjalistyczny korzystać będą ponadto z usług rekreacyjnych, a nurty krajoznawczy i okazyjny z usług recepcyjnych /pośredniekich/. Świadczeniem tych ostatnich zajmują się turystyczne biura podróży.

Przedmiotem popytu turystycznego są często usługi ochrony zdrowia /głównie dla form wypoczynkowych/ oraz usługi transportowe /głównie dla form krajoznawczych i okazyjnych/. Ponieważ zakłady zajmujące się świadczeniem dwu ostatnich rodzajów usług świadczą także na rzecz nieturystów /chorzy w przypadku pierwszym, podróżni i przewóz towarów w przypadku drugim/, nazywać je będziemy zakładami /urządzeniami/ paraturystycznymi.

Wzajemne relacje funkcjonalne ruchu turystycznego i obsługi turystycznej w aspekcie ekonomicznym i aspekcie czasu przedstawiają rysunki nr 2 i 3.

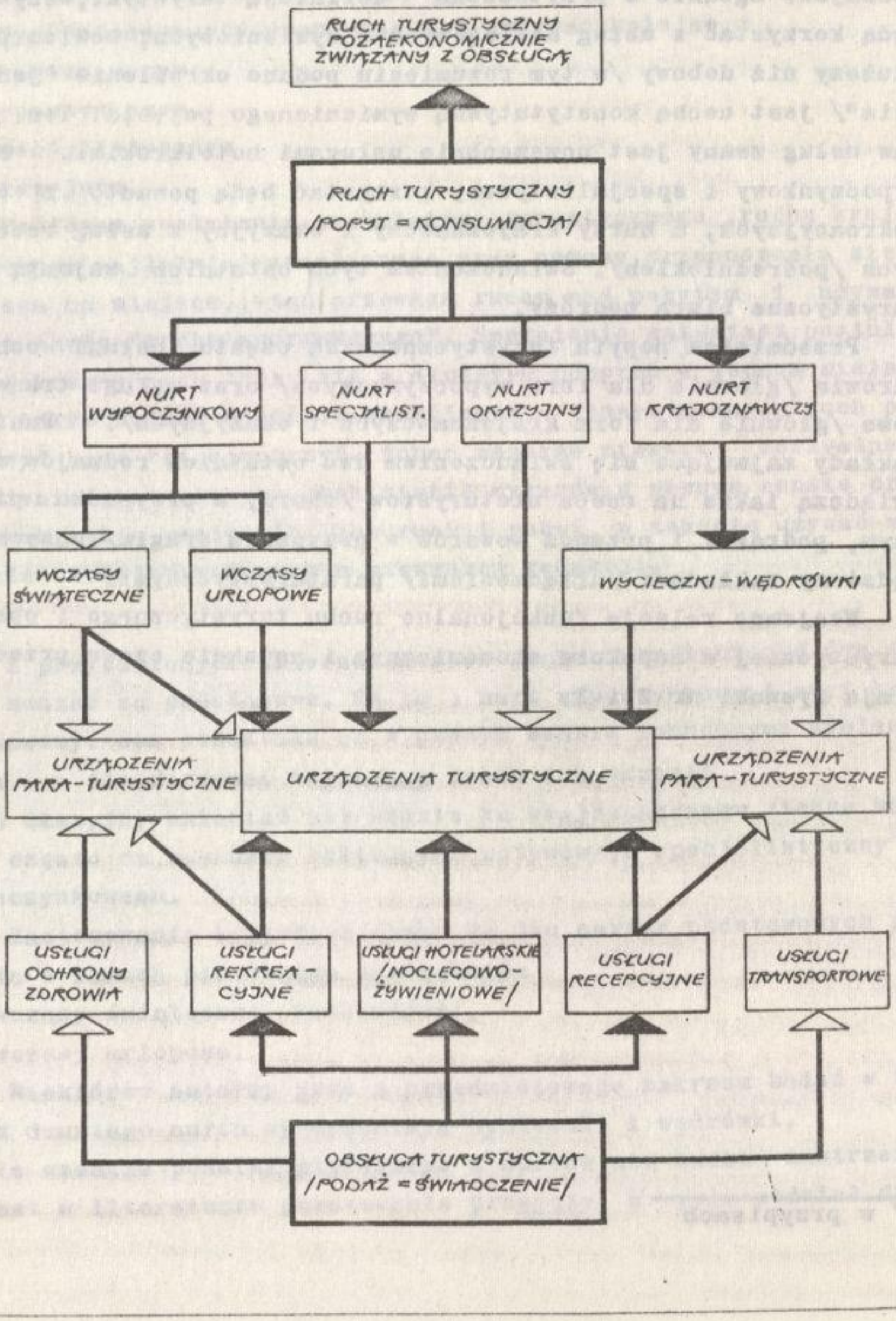

x/ w przypisach

RYS. NR 2

TURYSTYKA

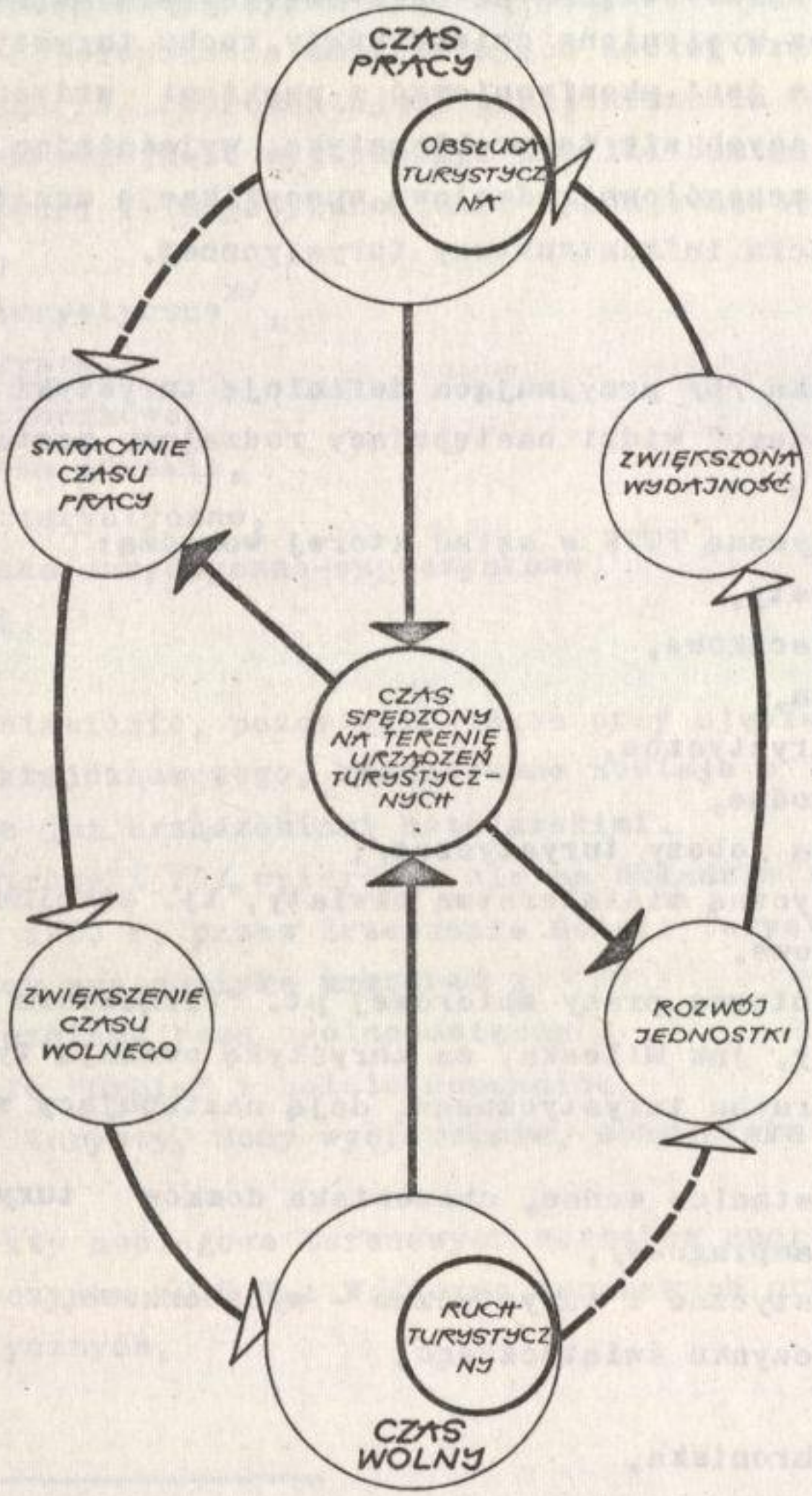
FUNKCJONALNE RELACJE WZAJEMNE RUCHU TURYSTYCZNEGO I OBSŁUGI TURYSTYCZNEJ W ASPEKCIE EKONOMICZNYM

RYS. NR 3

TURYSTYKA

FUNKCJONALNE RELACJE WZAJEMNE RUCHU TURYSTYCZNEGO I OBSŁUGI TURYSTYCZNEJ W ASPEKCIE CZASU

WG J. SIERPIŃSKIEGO – „WCZASY PRACOWNICZE"

ROZDZIAŁ 2

URZĄDZENIA TURYSTYCZNE W RAMACH INFRASTRUKTURY TURYSTYCZNEJ.

Przeprowadzone rozważania wykazują, że za urządzenia turystyczne w ścisłym tego słowa znaczeniu można uważać : urządzenia hotelarskie oraz urządzenia recepcyjne i niektóre rekreacyjne zaspokajające w całości, bądź w podstawowej mierze popyt reprezentowany przez wymienione cztery nurty ruchu turystycznego. Pogląd ten dobrze jest skonfrontować z punktami widzenia innych autorów zajmujących się tą problematyką, wyjaśniając przy okazji bardziej szczegółowo rodzajową specyfikację urządzeń na tle szerszego pojęcia infrastruktury turystycznej.

M.I. Mileska /6/ przyjmująca definicję turystyki jako "ruchu krajoznawczego" widzi następujący rodzajowy zestaw urządzeń turystycznych :

1/ bazę turystyczną PTTK w skład której wchodzą:
- domy turysty,
- domy wycieczkowe,
- schroniska,
- stacje turystyczne,
- stanice wodne,
- obozowiska /obozy turystyczne/;

2/ bazę turystyczną ministerstwa oświaty, tj. szkolne schroniska wycieczkowe.

Podobnie autorzy pracy zbiorowej pt. "Urządzenia turystyczne" /7/, którzy, jak Mileska, za turystykę uważają tylko krajoznawczą formę ruchu turystycznego, dają następujący wykaz urządzeń :

- obozowiska /stanice wodne, obozowiska domków turystycznych, obozowiska campingowe/,
- ośrodki turystyczne i turystyczno - wycieczkowe,
- ośrodki wypoczynku świątecznego,
- motele,
- schrony i schroniska,
- domy turysty,

- stacje turystyczne, domy wycieczkowe,
- hotele dzienne,
- zespoły urządzeń turystycznych.

Jak z obydwu zestawień wynika, przyjęcie wąskiej definicji turystyki spowodowało w efekcie nie uwzględnienie całego szeregu urządzeń turystycznych związanych z obsługą nurtu wypoczynkowego. Przedmiotem obydwu ujęć są jedynie urządzenia hotelarskie, bądź hotelopodobne umożliwiające nocleg wraz z wyżywieniem.

B. Lange /8/,reprezentujący punkt widzenia GKKFiT, w swoim programowym referacie wygłoszonym na "III Seminarium architektury Sportowej i Turystycznej SARP" podaje następujące rodzaje urządzeń :

- hotele turystyczne[x/],
- domy turysty,
- domy wycieczkowe,
- schroniska górskie,
- wyciągi turystyczne,
- obozowiska turystyczno-wypoczynkowe,
- campingi,
- motele.

To zestawienie, pozostając także przy ujęciu nawiązującym do nurtu krajoznawczego, rozszerzone zostaje o wyciągi górskie nie będące już urządzeniami hotelarskimi.

St.Ostrowski /9/, opierając się na układzie spisu przeprowadzonego w 1963 r. przez Zrzeszenie Hoteli Turystycznych, podaje następującą systematykę urządzeń :

1/ uspołeczniona baza ogólnodostępna :
   - hotele "Orbis" i hotele komunalne,
   - domy turysty, domy wycieczkowe, schroniska i stanice wodne PTTK,
   - obiekty noclegowe terenowych ośrodków sportu, turystyki i wypoczynku /O.S.T.i W./ oraz terenowych przedsiębiorstw turystycznych,

---

x/ do których zalicza jedynie hotele PBP "Orbis".

- obiekty noclegowe spółdzielni turystycznych,
- stałe i sezonowe schroniska szkolne,
- campingi i pola biwakowe;

2/ uspołeczniona baza środowiskowa :
- obiekty sanatoryjne oraz turystyczno - wypoczynkowe CZU, FWP, branżowych związków zawodowych i zakładów pracy,
- obiekty turystyczno - wypoczynkowe organizacji społecz - nych ;

3/ stałe i sezonowe obiekty kolonii szkolnych;

4/ kwatery prywatne: zarejestrowane i nie zarejestrowane.

Z kolei "Tablice statystyczne ruchu turystycznego" sporządzone przez Zakład Prawnych i Ekonomicznych Zagadnień Turystyki SGPiS /10/ przyjmują następujący układ rodzajowy :

1/ obiekty szkolne :
- kolonie i obozy,
- wczasy;

2/ domy wypoczynkowe:
- pensjonaty "Orbisu",
- domy FWP,
- domy zakładów pracy i inne,
- ośrodki kolonijne;

3/ obiekty uzdrowiskowe,

4/ schroniska,

5/ obozowiska namiotowe,

6/ hotele,

7/ zarejestrowane i niezarejestrowane kwatery,

8/ inne obiekty.

Obydwa ostatnie ujęcia bazują, jak widać, na szerszej definicji turystyki, obejmującej zarówno formę krajoznawczą jak i wypoczynkową ruchu turystycznego. Stąd uwzględnianie urządzeń związanych z obu wyżej wymienionymi formami, zawężone wszakże do urządzeń hotelarskich i hotelopodobnych.

O.Rogalewski /11/ w cytowanym artykule daje odmienną, szerszą propozycję zestawu urządzeń turystycznych. Poza bowiem szeroko uwzględnioną bazą noclegową obsługującą obie formy ruchu turystycznego podaje urządzenia zaklasyfikowane przezeń do ba-

zy komunikacyjnej, żywieniowej i towarzyszącej. Pełna lista przedstawia się następująco :

1/ baza komunikacyjna :
   - środki transportu,
   - urządzenia komunikacyjne,
   - zaplecze techniczne transportu;
2/ baza noclegowa, dzielona wg następujących kryteriów :
   a/ wg czasu użytkowania :
      - użytkowana stale /hotele, pensjonaty, schroniska,ośrodki wypoczynkowe, domy wczasowe itd./,
      - użytkowana czasowo, tj. paraturystyczna /szkoły, internaty, mieszkania prywatne itd./,
   b/ wg dostępności dla uczestników :
      - baza otwarta /hotele komunalne, hotele i pensjonaty PBP "Orbis", obiekty zarządzane przez PTTK itd./,
      - baza zamknięta, tj. środowiskowa /ośrodki wypoczynkowe zakładów pracy i związków zawodowych, pensjonaty uzdrowiskowe/,
   c/ wg konstrukcji obiektów wchodzących w skład urządzeń:
      - baza trwała /hotele, domy wycieczkowe, schroniska górskie/,
      - baza lekka /domki turystyczne, campingi, namioty/,
   d/ wg standardu :
      - na odpowiednie kategorie;
3/ baza żywieniowa :
   - zakłady gastronomiczne
   - detaliczne sklepy spożywcze,
   - zaplecze bazy żywieniowej;
4/ baza towarzysząca :
   - urządzenia umożliwiające turystom korzystanie z walorów przyrody,
   - urządzenia rozrywkowe,
   - urządzenia usługowe.

Wymieniony przez tego autora zakres urządzeń turystycznych obejmuje poza instytucjami, jak np.: ośrodki wypoczynkowe, także pojęcia znacznie węższe, jak np.nieruchomości - domki wy-

cieczkowe, ruchomości - namioty. Zestawianie w jednym wykazie na prawach równorzędności tak różnych elementów nie wydaje się prawidłowe, tak jak i używanie określenia "urządzenia usługowe" na oznaczenie elementu bazy towarzyszącej /wszystkie bowiem urządzenia turystyczne są usługowymi/.

Z.Kulczycki /12/ podaje następujący zestaw "urządzeń i usług turystycznych" :

1/ kolejki linowe i wyciągi turystyczne :
- kolejki górskie : terenowe i linowe,
- kolejki linowo - terenowe,
- kolejki linowo - gondolowe,
- wyciągi krzesełkowe;

2/ urządzenia hotelarskie :
- pensjonaty,
- hotele górskie,
- domy wycieczkowe,
- domy FWP,
- hotele "Orbisu" i komunalne,
- motele;

3/ schroniska turystyczne i campingi :
- schroniska turystyczne /górskie/,
- stacje turystyczne,
- stanice turystyczne /przy szlakach wodnych/,
- obozowiska,
- campingi,
- ośrodki wypoczynku świątecznego;

4/ izby w domach prywatnych;

5/ biura podróży :
- "Orbis" /obsługa turystyki zagranicznej/,
- "Juventur" /obsługa turystyki młodzieżowej/,
- "Almatur" /obsługa turystyki studenckiej/,
- "Gromada" /obsługa turystyki głównie dla mieszkańców wsi/,
- "Turysta" /biuro podróży CZSP/,
- "Sports-Tourist" /specjalistyczne biuro podróży Polskiego Komitetu Olimpijskiego, obsługujące działaczy sportowych i kibiców/,

- biuro podróży PTTK,
- biuro podróży PZMot /obsługa turystyki zmotoryzowanej/;

6/ wczasy :
- FWP,
- zakładowe i związkowe;

7/ turystyka młodzieżowa :
- schroniska młodzieżowe.

Podane zestawienie budzi zastrzeżenia z powodu pomieszania pojęć - tym razem rodzajów urządzeń turystycznych /np. urządzenia hotelarskie/ z rodzajami turystyki /np. turystyka młodzieżowa/.

Przykładami szerokiego ujęcia tematu są zestawienia urządzeń turystycznych obejmowanych wspólną nazwą "zagospodarowanie turystyczne". Ujęcie to jest charakterystyczne zwłaszcza dla planistów przestrzennych.

Jednym z autorów, którzy w taki właśnie sposób traktują zagadnienie jest M. Baud-Bovy /13/. Wg niego na treść pojęcia "zagospodarowanie turystyczne" składa się :

1/ dostępność komunikacyjna;

2/ infrastruktura ogólna;

3/ infrastruktura turystyczna:
- zagospodarowanie komunikacyjne /lotnicze, drogowe, morskie, rzeczne/,
- zagospodarowanie podstawowe /obiekty kultu religijnego, obiekty administracyjne, urządzenia sanitarne i socjalne, sieć nad- i podziemna wodociągowa, kanalizacyjna, gazowa, elektryczna itd./;

4/ trwałe zagospodarowanie turystyczne :
- hotele i pensjonaty :
  hotele dla osób w delagacji : wczasowe i tranzytowe, pokoje umeblowane, /hôtels-garnis/, motele, schroniska, pensjonaty,
- domy prywatne :
  budynki jednorodzinne, bloki mieszkalne,
- baza komplementarna /uzupełniająca/ :
  kwatery prywatne, domy, mieszkania, pokoje, obozowiska, cam-

pingi, caravaningi, obozy i kolonie letnie, schroniska szkolne, miejskie domy wczasowe,
- baza wyżywieniowa :
restauracje, gospody i tawerny, piwiarnie,
- mieszkania personelu;

5/ urządzenia rozrywkowe i sportowe :
- urządzenia rozrywkowe,
- urządzenia sportowe umożliwiające organizację zawodów, dokąd turysta przychodzi jako widz,
- naziemne urządzenia sportowe do użytku turystów,
- urządzenia dla sportów zimowych,
- urządzenia dla sportów wodnych;

6/ turystyczne zagospodarowanie handlowe :
- sklepy spożywcze,
- inne przedsiębiorstwa handlowe;

7/ zagospodarowanie recepcyjne:
- organizacja podróży
/biura podróży, wynajem aut, organizacja sightseeingów i wycieczek, przewodnicy i tłumacze/,
- informacja i propaganda
/punkty informacyjne, lokalne zrzeszenia popierania turystyki, komitety festiwali itp./;

8/ urządzenia lecznicze w uzdrowiskach, zdrojowiskach, stacjach klimatycznych.

Drugim, który w podobny sposób ujmuje zagadnienie, z tą wszakże różnicą, że w odniesieniu do naszych krajowych warunków, jest J.Szuszkiewicz wespół z B.Kasperskim i R.Henclikiem /14/. Ich poglądy stanowią odzwierciedlenie stanowiska Instytutu Urbanistyki i Architektury, a poniekąd także stanowiska Ministerstwa Budownictwa i PMB.

Zestawienie obejmuje wykaz następujących obiektów i urządzeń wypoczynkowych :

1/ obiekty i urządzenia noclegowe :
namiot, przyczepa turystyczna, schron górski,domek turystyczno-wypoczynkowy, stacja turystyczna, schronisko wędkarskie, dom wycieczkowy, schronisko turystyczne, dom turysty,dom ko-

lonijny, dom wypoczynkowy dla dzieci w wieku przedszkolnym, dom wypoczynkowy, boatel, motel, obozowisko, stanica wodna, camping, ośrodek wczasów wagonowych, ośrodek kolonijny,ośrodek wypoczynkowy, ośrodek wypoczynkowo - turystyczny,ośrodek wypoczynku świątecznego, miasteczko zlotowe;

2/ obiekty i urządzenia gastronomiczne i handlowe :
baza sezonowa, kawiarnie letnie, kuchnie turystyczne,sezonowe kioski i pawilony handlowe;

3/ obiekty i urządzenia rozrywkowe, kultury fizycznej i widowiskowe :
kręgi taneczne, estrady i muszle, ośrodki półkolonijne, ogródki jordanowskie, wesołe miasteczka, ośrodki wypoczynku świątecznego /bez możliwości zakwaterowania/, tereny imprez masowych, place do gier i ślizgawki, przystanie i wypożyczalnie sprzętu wodnego, kąpieliska i plaże, ośrodki wodne,szkolne ośrodki wychowania fizycznego;

4/ obiekty i urządzenia komunikacyjne :
drogi spacerowe, kolejki i wyciągi górskie,szlaki turystyczne;

5/ obiekty i urządzenia ambulatoryjne lecznictwa uzdrowiskowego :
przychodnie uzdrowiskowe, domy zdrowia, pijalnie wód mineralnych, domy zdrojowe;

6/ obiekty i urządzenia inne :
hotele dzienne, punkty naprawcze i wypożyczalnie sprzętu, biura obsługi turystów i letników.

W tym zestawieniu grupowane są na zasadzie pełnej równorzędności takie elementy jak : sprzęt /namiot, przyczepa/,części obiektów budowlanych /estrady/, obiekty budowlane /schron górski/, tereny /tereny imprez masowych/, instytucje /ośrodki wczasowe/, a ponadto trudne do zaklasyfikowania fragmenty terenu jak np. szlaki turystyczne. Takie nagromadzenie zupełnie różnych elementów w jednym zbiorze pomniejsza wartość opracowania.

Przykładem najszerszego z możliwych ujęć, będącego odbiciem założenia, że turystyka to gałąź gospodarki narodowej,jest zestawienie rodzajów "instytucji turystycznych" sporządzone przez

B. Cerny´ego /15/. Wg tego autora są nimi :

1/ przedsiębiorstwa obsługujące pobyt podróżnych :
   - zakłady zakwaterowania,
     /ogólnodostępne, służące także innym celom jak :
     schroniska turystyczne, stanice klubów sportowych/,
   - sanatoria,
   - instytuty wychowawcze,
   - specjalne zakłady wytwórcze,
   - specjalne przedsiębiorstwa usługowe
     /zakłady rozrywkowe, usługi osobiste, banki i ubezpieczenia/;

2/ przedsiębiorstwa obsługujące ruch podróżnych :
   - specjalne zakłady komunikacyjne,
   - pośrednictwo w sprawach podróży w ruchu krajowym i zagranicznym,
   - specjalne zakłady wytwórcze,
   - specjalne przedsiębiorstwa handlowe,
   - specjalne przedsiębiorstwa usługowe;

3/ placówki propagandowe :
   - zajmujące się propagandą na terenie całego państwa,
   - zajmujące się propagandą regionalną.

Zaletą tego opracowania jest jednorodność podmiotowa urządzeń turystycznych, które są zawsze instytucjami:przedsiębiorstwami bądź zakładami. Wadą - włączanie instytucji nieusługowych produkcyjnych, o charakterze przemysłowym.

Przegląd bardziej charakterystycznych definicji, bądź systematyk urządzeń turystycznych można właściwie na tym zakończyć. Inne, często w publikacjach spotykane, nie odbiegają bowiem zasadniczo od cytowanych.

Zasadniczym spostrzeżeniem nasuwającym się po lekturze cytowanych klasyfikacji jest różnoraki sens jaki poszczególni autorzy nadają pojęciu "urządzenie turystyczne". Są to więc raz obiekty budowlano-inżynieryjne a innym razem instytucje prawne - przedsiębiorstwa bądź zakłady. Niekiedy w jednym zbiorze zna-

leźć można obok siebie:

- sprzęt ruchomy,
- obiekty budowlane i inżynieryjne /bądź ich części/,
- tereny,
- świadczenia usługowe /usługi/,
- gestorów,
- rodzaje turystyki.

W tej niełatwej sytuacji koniecznym jest wyjaśnienie podstawowej kwestii - czym de facto są urządzenia turystyczne.

Aby odpowiedzieć na to pytanie, trzeba odwołać się do przytoczonej uprzednio definicji turystyki, określonej jako "ogół stosunków społecznych i zjawisk gospodarczych ujmujących swym zasięgiem proces wytwarzania usług i ich konsumpcję". O ile więc chodzi o proces wytwarzania usług i ich konsumpcję - to warunki te spełnia np. zakład bądź przedsiębiorstwo usługowe. W kontekście tego stwierdzenia odpadną wszystkie pojęcia, które obejmują desygnaty inne niż wymienione instytucje usługowe.

Jako urządzenie turystyczne rozumiemy więc :

1/ zakład budżetowy, tj. państwową jednostkę organizacyjną, której wydatki uzależnione są od dochodów, za zobowiązania której odpowiada skarb państwa

bądź :

2/ zakład jako organizacyjnie wyodrębnioną część przedsiębiorstwa, tj. jednostkę posiadającą organizacyjne wyodrębnienie, własny majątek /w tym nieruchomość/, osobowość prawną, działającą planowo i posiadającą odpowiednie organy.

W wielu przypadkach urządzenia turystyczne stanowić będą przedsiębiorstwa, niekiedy nawet wielozakładowe /np. niektóre hotele PBP "Orbis"/. W przypadkach odosobnionych mogą stanowić instytucje działające na wzór zjednoczeń /np. PBP "Orbis"/.

Niezależnie od takiego ujęcia zakresu nazwy rozpowszechniło się ujęcie węższe, obejmujące swym zasięgiem jedynie nieruchomość rozumianą jako obiekt budowlano - inżynieryjny wraz z przyległym terenem, w granicach władania własnością. Stosunek między podanymi zakresami jest stosunkiem nadrzędności zakresu pierwszego do drugiego. Stąd, aby nie mylić poszczególnych znaczeń

między sobą, przyjmuje się :

- dla znaczenia szerszego - zakład hotelarski, bądź krótko - hotel, pensjonat, dom wycieczkowy itd.,
- dla znaczenia węższego : obiekt hotelowy, obiekt pensjonatowy itd.

Przy okazji warto jeszcze zwrócić uwagę na mogącą zachodzić dwoistość funkcji zakładu. Urządzenie turystyczne może bowiem stanowić i na ogół stanowi uprzedmiotowienie środków wytwarzania usług związanych z krajoznawstwem i wypoczynkiem, może wszakże samo przez się stanowić przedmiot zainteresowania turystycznego /np. zabytkowy obiekt użytkowany na cele hotelowe/[x/].

O ile więc przez urządzenie turystyczne rozumie się zakład bądź przedsiębiorstwo usługowe - to dalszy podział zakresu podanej nazwy najlepiej prowadzić wg kryteriów przedmiotowo - podmiotowych.

Stosując kryterium przedmiotowe /rodzaju świadczeń/ można wyróżnić :

1/ zakłady recepcyjne /pośrednickie/,

---

x/ Patrz artykuł B.Zandberga pt. Obiekty zabytkowe dla turystyki - na podstawie "Materiałów i dokumentów ZPHT" - Zeszyty Problemowe 3/4 "Technika i turystyka" /II/ - NOT 1970.

2/ zakłady hotelarskie /noclegowe/[x/],
3/ zakłady rekreacyjne,
4/ zakłady transportowe,
5/ zakłady ochrony zdrowia.

Stosując z kolei kryterium podmiotowe można wyróżnić
- w grupie zakładów recepcyjnych :
  1/ biura podróży - dla turystów krajoznawców,
  2/ biura skierowań - dla wczasowiczów,
- w grupie zakładów hotelarskich :
  1/ zakłady hotelarskie krótkoterminowego zatrzymania - hotele, domy wycieczkowe, motele, zajazdy, schroniska,
  2/ zakłady hotelarskie długookresowego zatrzymania - pensjonaty, domy wczasowe.

---

x/ Definicja podana w Zarządzeniu Ministra Gospodarki Komunalnej oraz Przewodniczącego GKKFiT z dnia 16 kwietnia 1966 r. - "w sprawie określenia rodzajów oraz kategorii hoteli i innych zakładów noclegowych" w § 1 pkt.2 mówi :
"zakładem noclegowym jest każda jednostka organizacyjna wynajmująca podróżnym umeblowane lokale mieszkalne,oraz świadcząca związane z tym usługi" /16/.
Przytoczona definicja wspomina o świadczeniu noclegu, ale poza tym świadczeniem zakład winien zapewnić spełnienie szeregu innych żywotnych funkcji jak : pracy, wypoczynku, higieny, ewentualnie żywienia; tj. świadczeń wchodzących w zakres umowy "o przyjęcie w gościnę". Rozpatrując z cywilno-prawnego punktu widzenia zakres wymienionej umowy można doszukać się w niej elementów umów: najmu,przechowania,umowy o pracę. Z tych najważniejszym, dominującym jest element najmu, umożliwiający odpłatne używanie rzeczy,a w rozpatrywanym konkretnie przypadku najem pokoju /bądź apartamentu/. Element umowy przechowania dotyczy przechowania rzeczy wniesionych przez gościa zakładu. Element umowy o pracę - wykonania szeregu czynności związanych z obsługą gościa. Żywienie w naszej praktyce krajowej jest realizowane w ramach umowy o przyjęcie w gościnę, bądź jest przedmiotem odrębnej umowy kupna - sprzedaży, której zawarcie zakład na ogół umożliwia prowadząc w obrębie własnego obiektu gastronomię. Wyżej opisany zestaw świadczeń nosi w literaturze nazwę świadczeń hotelarskich, stąd w konkluzji właściwszym będzie przyjęcie określenia zakład hotelarski niż zakład noclegowy.

2136

Zbliżone charakterem świadczonych usług do zakładów /przedsiębiorstw/ hotelarskich, a jednak różne od nich są urządzenia, zwane campingowymi bądź obozowiskami. Urządzenia te przystosowane są do świadczenia usług noclegowych w odnajmowanych namiotach, bądź częściej przy użyciu własnego sprzętu turystów /namiotów, przyczep/, na wydzielonych, strzeżonych i odpowiednio do tego celu przystosowanych terenach.
Świadczenie usług żywieniowych odbywa się przy użyciu tanich kuchni barowych bądź kuchni,gdzie turyści sami przyrządzają sobie posiłki z własnych bądź zakupionych w znajdującym się na terenie obozowiska kiosku artykułów spożywczych. Integralną częścią zestawu świadczeń powinny być świadczenia rekreacyjne realizowane poprzez udostępnienie takich urządzeń jak kąpieliska i boiska sportowe.

Poza wymienionymi istnieje, jak wspomniano, bardzo bogaty wachlarz zakładów w mniejszej lub większej mierze świadczących usługi na rzecz turystów. Powstanie ich wszakże uwarunkowane jest inną,silniejszą niż turystyczna potrzebą, a świadczone usługi w większej mierze zaspokajają innych niż turyści konsumentów. Urządzenia te przyjęto nazywać w literaturze przedmiotu urządzeniami paraturystycznymi. Kwalifikują się do nich wymienione w podziale przedmiotowym urządzenia komunikacyjne, służby zdrowia, a także gastronomiczne /samodzielne/ i kwatery prywatne, zarówno zarejestrowane jak i nie zarejestrowane /znane także pod mianem pokoi gościnnych/.

ROZDZIAŁ 3

PROGRAMOWANIE I LOKALIZACJA W SYSTEMIE PLANOWANIA KRAJOWEGO.

Przez programowanie inwestycji rozumie się na ogół zespół studiów i analiz zmierzających do ustalenia kierunków inwestowania i rozmieszczenia przestrzennego inwestycji oraz określenia jej założeń techniczno - ekonomicznych mających na celu zaspokojenie tych potrzeb gospodarki narodowej, których nie można zaspokoić w drodze pozainwestycyjnej /17/[x/].

Programowanie z punktu widzenia zasięgu analiz i studiów można podzielić na :

- programowanie gałęziowe i regionalne,
- założenia techniczno-ekonomiczne poszczególnych inwestycji.

W stosunku do wymienionych wyżej stadiów stwierdzić można, iż w każdym następnym zmniejsza się w stosunku do poprzedniego zakres możliwości wyboru. Maleje także wpływ tych "wyborów" i decyzji z nimi związanych na efektywność ekonomiczną przedsięwzięcia inwestycyjnego.

---

x/ Przez programowanie w szerokim znaczeniu tego słowa, rozumie się - dobór właściwych środków realizacji określonego celu, kiedy środki są wymierne ilościowo, a cel dopuszcza różne stopnie realizacji. Składa się ono z dwu części : określenia rozporządzalnych środków i różnych możliwości ich zastosowania oraz ustaleń wewnętrznej zgodności programu, jak również ustalenia optymalnego zespołu stosowanych środków, czyli wyboru programu optymalnego /wg sformułowania O.Lange - "Ekonomia Polityczna" tom I/. Programowania przestrzennego /urbanistycznego/ nie można jednak utożsamiać z pojęciem programowania w ogóle, z uwagi na fakt, że dla znalezionego optymalnego rozwiązania układu w skali regionu, rejonu bądź jednostki osadniczej należałoby zbudować model uwzględniający wszelkie zewnętrzne powiązania i sprzężenia, czyli model "wszechogarniający", a nie jest to jak dotąd możliwe /szerzej na ten temat wypowiada się S. Wyganowski w artykule zawartym w "Problemach programowania w planach ogólnych miast"- OITiEB W-wa 1964r./. Stąd planiści przestrzenni skązani są na rozwiązywanie modeli cząstkowych, stąd też cytowana węższa - urbanistyczna w charakterze - definicja programowania.

W programowaniu gałęziowym - prace programowe dotyczą wyborów inwestycyjnych w ramach branży i gałęzi/aktualnie brak jest wypracowanych metod wyborów międzybranżowych czy międzygałęziowych/ a najważniejszą spośród wykonywanych prac jest w dynamiczny sposób ujęta, sugerująca kierunki postępowania - monografia danej branży. Monografia taka powinna zawierać między innymi : ewidencję przedsiębiorstw, charakterystykę możliwości świadczenia przez nie usług /możliwości produkcyjnych/,lokalizację,stan techniczny, stan i poziom wyszkolenia zawodowego załogi, porównanie wskaźników techniczno-ekonomicznych poszczególnych przedsiębiorstw /zakładów/ w branży.

Niezależnie od programowania branżowego inwestycji odbywa się programowanie terenowe, realizowane przez służby ekonomiczne odpowiednich rad narodowych, a znajdujące swój ostateczny wyraz w założeniach do planów regionalnych.

W programowaniu poszczególnych inwestycji, tj. założeniach techniczno-ekonomicznych, ma się do czynienia z pierwszym z zakresu działań nad przygotowaniem inwestycji. Łącznie z dalszymi fazami jak : projektowanie, wykonanie /realizacja/ i przygotowanie do eksploatacji /tzw. wyposażenie I-sze/ tworzą one zamknięty cykl inwestycyjny. Zakres założeń techniczno-ekonomicznych obejmuje określenie celu inwestycji, program oraz inne istotne dane i parametry charakteryzujące wymagania stawiane inwestycji oraz umożliwiające w końcowym efekcie określenie jej kosztu i zamówienie projektu. Dane odnośnie uzyskanej lokalizacji ogólnej oraz wymagania w zakresie lokalizacji szczegółowej są kolejną pozycją założeń.

Pod pojęciem lokalizacji rozumie się z kolei dane dotyczące miejsca położenia czegoś, w danym konkretnie przypadku położenia inwestycji z zakresu urządzeń turystycznych.

W planowaniu przestrzennym odróżnia się dwa węższe terminy składające się na określone wyżej pojęcie :

- lokalizację ogólną,
- lokalizację szczegółową.

Przez lokalizację ogólną rozumiemy określenie miejsca wykonania zamierzonej inwestycji - bądź przez wskazanie jednostki administracyjnego podziału państwa /powiat, miasto/ bądź przez wskazanie ogólnego przebiegu trasy z wymienieniem miejscowości krańcowych.

Przez lokalizację szczegółową - określenie terenu na którym inwestycja ma być zrealizowana z podaniem jego granic i powierzchni, a przy inwestycjach liniowych przebiegu trasy oraz - w miarę potrzeby - warunków urbanistyczno-architektonicznych i budowlanych jakie mają być spełnione przy jej wykonaniu.

Definicje w podanym brzmieniu nadają terminowi znaczenie decyzji przestrzennej, tj. decyzji wydanej przez odpowiednie organa miejscowego planowania przestrzennego, w oparciu o zatwierdzone plany zagospodarowania przestrzennego bądź materiały do tych planów.

Z przeprowadzonych rozważań wynika, że istnieje bezpośredni silny związek między programowaniem a lokalizacją. Programowanie gałęziowe i regionalne zawiera w sobie bowiem lokalizację ogólną, dane natomiast tej lokalizacji łącznie z pozostałymi danymi, ujętymi w założenia techniczno-ekonomiczne pozwalają na podjęcie decyzji odnośnie lokalizacji szczegółowej.

Kolejność działań planistycznych i ich wzajemne związki są następujące :

Pierwszą przesłanką zamierzonej inwestycji są opracowywane w poszczególnych, będących w eksploatacji przedsiębiorstwach propozycje odnośnie programu organizacyjno-technicznej rekonstrukcji branż. Opracowane propozycje nadsyłane do odpowiednich zjednoczeń, podlegają korektom w myśl ogólnych wytycznych i po konfrontacji koordynującej całość zamierzeń zostają na szczeblu resortu opracowane w formie programu rozwoju danej branży. Wynikiem prac GKKFiT na tym stopniu dokładności planowania jest "wykaz powiatów posiadających szczególne walory turystyczno-wypoczynkowe"x/.

---

x/ opublikowany w załączniku do Uchwały nr 61 Rady Ministrów z dnia 29.I.1963 /"Monitor Polski" nr 15 poz. 85 z 1963 r./

Opracowane tą drogą programy stanowią, łącznie z programami opracowanymi przez prezydia rad narodowych kolejnych szczebli, materiał służący do konstrukcji wieloletniego planu gospodarczego.

Przekazanie danych do działu planowania przestrzennego następuje na etapie opracowywania planu krajowego, a w dalszej kolejności planów regionalnych i miejscowych.

W oparciu o plany regionalne powinna być wydawana decyzja o lokalizacji ogólnej x/.

Zbiorcze bądź jednostkowe decyzje o lokalizacji ogólnej podają, poza wspomnianym już określeniem miejsca wykonania, podstawowe wielkości i warunki jakie powinny być spełnione na etapie lokalizacji szczegółowej. Przesłankami decyzji o lokalizacji ogólnej inwestycji nieprzemysłowych /w tym urządzeń turystycznych/ powinny być : program usług, rozmieszczenie lub sieć tego typu usług w kraju, województwie, powiecie, wielkość potrzebnego terenu i urządzenia niezbędne do prawidłowego funkcjonowania inwestycji, wielkość inwestycji towarzyszących, analiza zasobów siły roboczej i sytuacji na rynku pracy. Przesłanką specjalnego rodzaju będzie ponadto w danym przypadku przedmiot zainteresowania turystycznego i komunikacyjna dostępność terenu.

Decyzje o lokalizacji ogólnej są przesłanką do konstruowania planów miejscowych : ogólnych i szczegółowych.

Problematykę turystyczną na tym stopniu szczegółowości planowania ujmują "wytyczne co do opracowania planów zagospodarowania przestrzennego oraz zasady zagospodarowania przestrzennego jednostek osadniczych o charakterze turystyczno-wypoczynkowym" xx/.

---

x/ normowana Zarządzeniem Przewodniczącego KP przy R.Min. z dnia 21.XI.1962 r., które mówi m.in., że niemal wszystkie urządzenia turystyczne jak : biura podróży i zakwaterowania, urządzenia hotelarskie i campingowe wymagają decyzji o lokalizacji ogólnej oraz że decyzje takie mogą być ustalone zbiorczo /w wieloletnich planach/ bądź jednostkowo.

xx/ opublikowane w Zarządzeniu Przewodniczącego K.B.U.i A. z dnia 5.X.1963r. /"Monitor Polski" nr 80 poz.393 z 1963r./.

Plany ogólne zagospodarowania przestrzennego /i na ich podstawie opracowane plany szczegółowe/ dają podstawę do podjęcia decyzji o lokalizacji szczegółowej, określając postulowane pod dany rodzaj inwestycji tereny. Wybór konkretnej parceli spośród oferowanych planem do odpowiedniego zainwestowania odbywa się na drodze uwzględnienia danych z części ogólnej założeń techniczno-ekonomicznych opracowanych przez potencjalnego inwestora. Z kolei decyzja o lokalizacji szczegółowej ma wpływ na ostateczny kształt części szczegółowej założeń techniczno-ekonomicznych, a głównie na plan zagospodarowania przestrzennego terenu inwestycji ze wskaźnikami charakterystycznych rozwiązań.

Na tym etapie postępowania tylko dane co do maksymalnej wielkości działek prywatnego budownictwa pensjonatowego i warunków ich położenia[x/] oraz dane określające warunki jakim powinny odpowiadać tereny pod obozowiska turystyczne[xx/] dotyczą inwestycji turystycznych.

Celem większej czytelności przeprowadzonego wywodu miejsce programowania i lokalizacji w strukturze planowania krajowego pokazano na rys. nr 4.

Z przedstawionego schematu widać, iż na programowanie /i lokalizację/ oddziaływują : z jednej strony czynności podejmowane w dziale planowania przestrzennego, z drugiej czynności podejmowane w dziale planowania gospodarczego sensu stricto. Interesującym jest problem styku, problem współdziałania tych obydwu działów. Praktyka, wbrew teoretycznym założeniom, wykazuje niestety podstawowe braki. Co jest przyczyną tych niedociągnięć ?

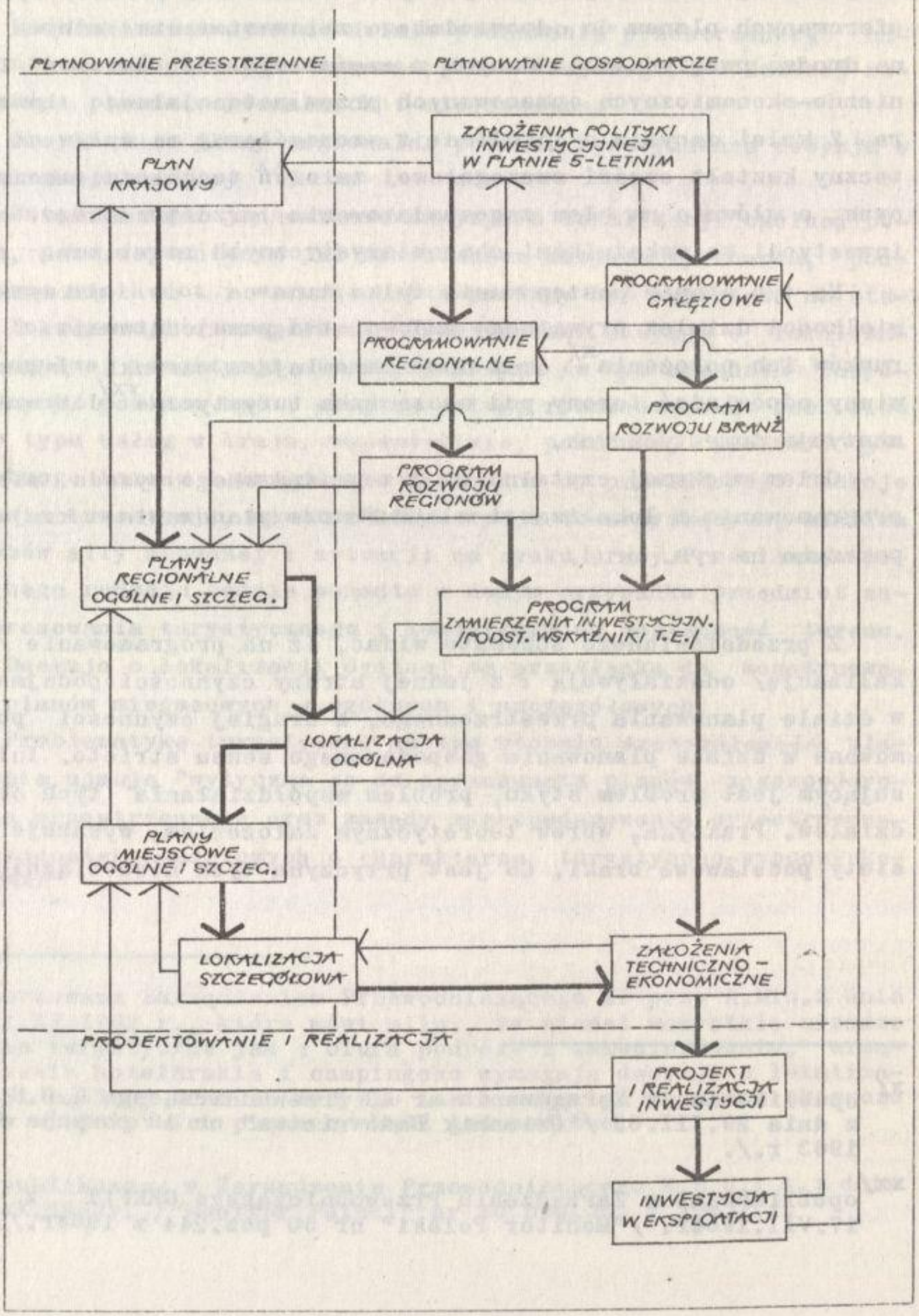
---

x/ opublikowane w Zarządzeniu nr 43 Przewodniczącego K.B.U.i A. z dnia 29.III.63 /"Dziennik Budownictwa" nr 13 pozycja 43 z 1963 r./.

xx/ opublikowane w Zarządzeniu Przewodniczącego GKKFiT z dnia 17.VII.1964r. /"Monitor Polski" nr 50 poz.244 z 1964r./.

RYS. NR 4

MIEJSCE PROGRAMOWANIA I LOKALIZACJI W STRUKTURZE PLANOWANIA

Pod nieobecność planu krajowego zagospodarowania przestrzennego, którego elaborat do dnia dzisiejszego nie został w pełni opracowany, pod nieobecność wielu planów regionalnych,mówić można głównie o planowaniu miejscowym, które nota bene ma na swym koncie poważny dorobek /plany ogólne zagospodarowania przestrzennego miast i osiedli oraz plany zespołów wiejskich jednostek osadniczych w obrębie powiatów, plany ogólne wiejskich jednostek osadniczych itd./.

O planach tych można powiedzieć, iż podstawową ich rolą miało być skoordynowanie przestrzenne i czasowe zamierzeń inwestycyjnych w fazie ich programowania w odniesieniu do planów krótszego zasięgu czasowego /plany etapowe/, a inspirowanie do prawidłowego działania gestorów danego terenu przy pracach nad kolejnym planem gospodarczym - w odniesieniu do dłuższego zasięgu czasowego /plany perspektywiczne/.

Założenia te nie zostały spełnione. Zamierzona koordynacja zawiodła wskutek dużej zmienności postulatów planowania gospodarczego. Sprzeczności wynikłe z braku właściwych powiązań między planowaniem resortowym /ujęcie pionowe/ a planowaniem terenowym /ujęcie poziome/ wpływają na brak stabilności wieloletnich planów gospodarczych, a w konsekwencji na dezaktualizację planów zagospodarowania przestrzennego już w chwili ich zatwierdzania. Uwidacznia się tu pasywność całego planowania miejscowego, jego aktualnie znikoma przydatność do sterowania rozwojem życia gospodarczego, a programowaniem w szczególności.

Spostrzeżenia powyższe mogą prowadzić do wniosku,iż potrzebny jest nie tyle model statyczny ile model zmienny, inaczej model procesu postępowania. Plany zagospodarowania przestrzennego mogłyby służyć za pewien wzorzec ogólny, za wytyczne postępowania, względnie - co wydaje się najwłaściwsze - za plan strategiczny planowanych poczynań[x/].

---

x/ Podobne uwagi sformułował autor po raz pierwszy w opracowaniu "Syntezy miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego województwa poznańskiego" - materiały powielane PWRN-WPU 1965 r.; znalazły one potwierdzenie we "Wnioskach" na "IV Krajowym Przeglądzie Planów Miejscowych" W-wa 1971r.

Dopóki brak jest tego rodzaju opracowań,osiągnięcie maksymalnej integracji obu wymienionych działów planowania najłatwiejsze jest na płaszczyźnie problematyki inwestycyjnej, stąd specjalnej wartości nabierają przesłanki założeń techniczno-ekonomicznych i zasady lokalizacji.

4. PRZYPISY DO CZĘŚCI I

/1/ R.Łazarek: Przesłanki ekonomiczne kształtujące politykę państwa w dziedzinie turystyki - "Ruch Turystyczny" Monografie 6, W-wa 1968 r.

/2/ J. Sierpiński: Wczasy pracownicze - problematyka ekonomiczna i społeczna. CRZZ W-wa 1968.

/3/ B.Kasperski, Z.Henclik, J. Szuszkiewicz : Wypoczynek. Systematyzacja pojęć - mianownictwo IUA zeszyt 82,W-wa 1964.

/4/ Z.Skórzyński: Między pracą a wypoczynkiem. Zakład Nar. im. Ossolińskich, Wrocław 1965.

/5/ O.Rogalewski: Propozycje w sprawie usystematyzowania niektórych pojęć w turystyce - "Ruch Turystyczny" nr 2/20, W-wa 1966.

/6/ M.I. Mileska: Regiony turystyczne Polski. PWN, W-wa 1963.

/7/ Praca zbiorowa: Urządzenia turystyczne. Arkady W-wa 1963.

/8/ O. Lange: Inwestycje turystyczne GKKFiT - referat na "III Seminarium Architektury Sportowej i Turystycznej SARP". Materiały powielane.

/9/ St.Ostrowski: Obsługa ruchu turystycznego w Polsce w 1965r. "Ruch Turystyczny" nr 3/21, W-wa 1966.

/10/ Zakład Prawnych i Ekonomicznych Zagadnień Turystyki SGPIS Tablice statystyczne ruchu turystycznego w okresie od 14.V. do 16.IX.1964r. w 49 miejscowościach turystycznych w Polsce - "Ruch Turystyczny" nr 2/17, W-wa 1965.

/11/ O. Rogalewski : Propozycje..... jak pkt.5.

/12/ Z. Kulczycki : Zarys historii turystyki w Polsce. Sport i Turystyka, W-wa 1968.

/13/ M. Baud-Bovy : Definicja zagospodarowania turystycznego "Ruch Turystyczny" nr 2/20, W-wa 1966.

/14/ B. Kasperski,Z.Henclik, J.Szuszkiewicz : Wypoczynek; systematyzacja pojęć, mianownictwo. IUA Zesz. 82, W-wa 1964.

/15/ B.Cerny: Miejsce turystyki w socjalistycznym systemie gospodarczym. "Ruch Turystyczny" nr 2/4/, W-wa 1958.

/16/ "Monitor Polski" nr 20, poz.110, W-wa 9.V.1966 r.

/17/ Instytut Urbanistyki i Architektury - "Słownik Urbanistyczny, W-wa 1967.

C Z Ę Ś Ć II

MATERIALNO-EKONOMICZNE PRZESŁANKI INWESTYCJI TURYSTYCZNYCH

ROZDZIAŁ 1
ZNACZENIE DZIAŁALNOŚCI ZAKŁADÓW /PRZEDSIĘBIORSTW/ TURYSTYCZNYCH W TWORZENIU DOCHODU NARODOWEGO

Po wyjaśnieniu znaczeń przyjętych dla zastosowanych tu pojęć, nieodzownym z uwagi na panującą w przedmiocie badań nie uporządkowaną sytuację nomenklaturową, kolejnym ważnym zagadnieniem będzie wyjaśnienie ekonomicznych przesłanek inwestycji turystycznych oraz określenie stanu materialnego bazy obsługującej ruch turystyczny.

Jeżeli przyjąć za punkt wyjścia rozważań stwierdzenie marksistowskiej ekonomii politycznej, że produkt społeczny i dochód narodowy powstają w wyniku pracy produkcyjnej, rodzi się dylemat - czy usługową działalność zakładów turystycznych można zakwalifikować jako dochodotwórczą ?

Odpowiedź nie jest łatwą i trudno ją jednoznacznie sformułować. Wydaje się, że w tej sytuacji najlepiej będzie przytoczyć wypowiedź prof. E. Lipińskiego, że jeżeli dochodem narodowym nazwie się sumę spożycia konsumpcyjnego plus sumę inwestycji, to zagadnienie, czy do dochodu narodowego wliczać usługi, rozwiązuje się samo przez się. W tym bowiem ujęciu wszystko co zaspokaja potrzeby ludzkie jest sprzedawane i kupowane na rynku, tworzy dochód narodowy, obliczany w pieniądzach: dochód narodowy w ekonomicznym tego słowa znaczeniu /1/.

Nie wdając się w dalsze na ten temat rozważania przyjmujemy że usługi, w tym także niematerialne /a z takimi ma się głównie do czynienia w turystyce/, przysparzają jednak bezpośrednio dochodu ludności.

W praktyce krajów socjalistycznych, wbrew teoretycznie jed-

nolitemu stanowisku nie wliczania efektów działalności usługowej do dochodu narodowego, zalicza się, jak np.na Węgrzech, hotelarstwo ogólnie dostępne /odpowiednik naszych: hoteli,pensjonatów, moteli, domów wycieczkowych, schronisk i stanic/ do sfery produkcyjnej, a więc wypracowującej dochód narodowy, natomiast nie wlicza się hotelarstwa zamkniętego /2/.

Podobnie ma się rzecz w Bułgarii, gdzie dochód z turystyki ogółem, łącznie z działalnością urządzeń paraturystycznych i innych świadczących na rzecz turystów, osiąga w skali rocznej około 1 % /40 mln. dolarów, całości dochodu narodowego /3/.

Wytłumaczenia dla takiego traktowania zagadnienia nie można znaleźć w samej istocie usługi turystycznej, polegającej każdorazowo na świadczeniach w zakresie : pośrednictwa, przewozu,żywienia i udzielania noclegu. Odpowiedzi szukać raczej należy w tym, komu usługi te się świadczy, a więc w źródłach ich sfinansowania.

O ile uwzględnić fakt, że wymienione uprzednio kraje, jak też Rumunia i Jugosławia, zdecydowaną większość swej bazy hotelarskiej ogólnodostępnej przeznaczają dla potrzeb turystycznego ruchu przyjazdowego /z zagranicy/ - to okaże się, że istnieje logiczne uzasadnienie przyjętego podziału.

Jaki jest zatem związek pomiędzy turystycznym ruchem międzynarodowym, a tworzeniem dochodu narodowego? Najlepiej prześledzić ów związek na tle roli handlu zagranicznego we wzroście tego dochodu.

Dolną granicę tempa wzrostu dochodu narodowego wyznacza konieczność unikania bezrobocia, a górną granicę wyznaczają czynniki fizyczne i socjalno - polityczne /4/. Może się jednak okazać, że istnieją w gospodarce "wąskie gardła", które hamują zakładany wzrost dochodu. Takim właśnie nieomal uniwersalnym środkiem przełamania wymienionych trudności jest handel zagraniczny, umożliwiający między innymi przezwyciężenie barku dóbr inwestycyjnych własnej produkcji. W konsekwencji handel zagraniczny przyczynia się do wzrostu dochodu narodowego.

Z tych względów turystyczny ruch przyjazdowy /z zagranicy/ można traktować jako dział wytwórczości krajowej, której o-

statecznym efektem jest import. Środki dewizowe bowiem jakie przynosi z tytułu :

- wpływów z wydatków turystów zagranicznych,
- eksportu utajonego pochodzącego z zakupów dóbr konsumpcyjnych
- wpływów z opłat za przewoz,
- zagranicznych inwestycji turystycznych czynionych w kraju,
- spłat z tytułu inwestycji turystycznych wykonywanych za granicą,
- przekazów dochodów własnych obywateli zatrudnionych przy obsłudze turystów za granicą,
- wpływów z propagandy, reklamy itp.

przeznaczyć można na pokrycie importu.

Z punktu widzenia uzyskiwania dewiz daje się zauważyć przewaga obrotu turystycznego nad obrotem towarowym z uwagi na fakt, że pierwszy nie odbywa się na warunkach kredytowych,co ma często miejsce w odniesieniu do drugiego /zwłaszcza w handlu z krajami "trzeciego świata"/. Zwrócić także trzeba uwagę na fakt,że dewizy, o których mowa, wpływają najczęściej z krajów,z którymi najtrudniej jest handlować, z uwagi na barierę wysokiej jakości technicznej.

Z przeprowadzonych rozważań zdaje się wynikać, że działalność urządzeń turystycznych, o ile jest obracana na użytek turystów zagranicznych, ma charakter dochodotwórczy.

Jaki charakter ma działalność tychże urządzeń w odniesieniu, do turystów krajowych ?

Są autorzy,którzy uważają, że działalność usług /w tym także turystycznych/ nie pomnaża dochodu narodowego, lecz pomniejsza, w stopniu w jakim angażuje on środki finansowe. Są to poglądy krańcowe, lecz bynajmniej nie odosobnione.

Są i przeciwnicy, którzy, dostrzegając dość powszechny spadek oszczędności z przeznaczeniem na konsumpcję w okresie urlopowym /okresie uprawiania wycieczek krajoznawczych bądź pobytu na wczasach/, wyprowadzają stąd wniosek o dochodotwórczej roli turystyki krajowej.

Ten ostatni pogląd skrytykował R.Łazarek udowadniając,że wydatek turystyczny, przy ujemnej oszczędności w okresie urlopo-

wym, wymaga wzrostu oszczędności w okresie poprzedzającym,a zatem w okresie tym /tj. akumulowania środków/ wzrost dochodu narodowego ulega zahamowaniu, aby potem eksplozywnie wzrosnąć. W całym więc układzie gospodarczym nic się właściwie nie zmienia, a więc nie turystyka, tylko redystrybucja dochodów w przestrzeni i czasie wpływa na jego przyrost /5/.

Aby usunąć nurtujące mimo wszystko wątpliwości, rozpatrzymy problem bardziej szczegółowo, biorąc za przedmiot analizy działalność najbardziej reprezentatywnych urządzeń turystycznych - zakładów hotelarskich.

Działalność ta różnie jest oceniana. J.Giezgała widzi ją jako równoległość deficytów i obrotów /6/, cytowany uprzednio R. Łazarek jako zróżnicowaną, ale wcale pokaźną rentowność.

Istotnie, jak chce ostatni, rentowność w takich hotelach jak orbisowskie wyniosła /za I kwartał 1967 r./ w :

"Monopolu" - wrocławskim	-	12,2 %
"Grand Hotelu" - sopockim	-	24,4 %
"Monopolu" - gdańskim	-	42,8 %
"Giewoncie" - zakopiańskim	-	49,1 %
"Grand Hotelu" - warszawskim	-	49,6 %

Zastanowić się wszakże trzeba, skąd tak duża rentowność w porównaniu do osiąganej np. w pionie PTTK, gdzie współczynnik akumulacji[x/] dla całości bazy wynosił w 1965 roku + 7,3%, a współczynnik rentowności[xx/] + 7,4 %, przy czym obydwa wskaźniki w roku 1960 były jeszcze ujemne : pierwszy wynosił 3,8%, drugi zaś 5,5 %.

Problem wyjaśnia się, jeżeli uwzględnić fakt, że właśnie PBP "Orbis" dokonuje obsługi 92,5 % całości turystów z krajów kapitalistycznych i 36% z krajów socjalistycznych, lokując ich

---

x/ Współczynnik akumulacji = stosunek sumy akumulacji do dochodu ze sprzedaży produkcji.

xx/ Współczynnik rentowności = stosunek zysku bilansowego do kosztów własnych sprzedanej produkcji.

we własnej bazie hotelowej, gdzie stanowią oni około 40% ogólnej liczby gości /7/. W związku z tym, że opłaty za świadczenia hotelarskie są dla gości krajowych o jedną trzecią niższe /udziela się im rabatu w tej wysokości/, właśnie turyści z zagranicy są przyczyną rentowności w pionie "Orbisu". Potwierdza się więc tym samym teza o dochodotwórczej roli turystyki przyjazdowej z zagranicy, zwłaszcza, w kontekście dodatkowych informacji, że 90% gości krajowych stanowią delegowani,a więc ludzie, których wprawdzie określono mianem turystów okazyjnych, lecz których pobyt w zakładzie hotelarskim nie wiąże się z wydawaniem własnych środków płatniczych, a jedynie pociąga za sobą przepływ tych samych państwowych środków z jednego miejsca /instytuycja delegująca/ do drugiego /zakład hotelarski/ /8/.

W oparciu o powyższe dane można stwierdzić że, pomijając wpływy od gości obcokrajowców, rentowność hoteli jest raczej sztuczna.

W tym kontekście minimalna rentowność domów i schronisk pionu PTTK budzi mniej zastrzeżeń. Baza ta, służąca w dużym procencie turystom krajowym, wypracowanego zysku, znikomego wprawdzie, nie zawdzięcza sztucznemu w dużej mierze przepływowi państwowych środków pieniężnych, który powodują delegowani. Rentowność ta datuje się jednak stosunkowo od niedawna,zaś ilościowy, a zwłaszcza jakościowy rozwój bazy w ostatnich latach pociąga za sobą zwiększony udział gości delegowanych służbowo i turystów obcokrajowców, zbliżając tym samym charakter efektów ekonomicznych do omówionych uprzednio.

Pion następny to Fundusz Wczasów Pracowniczych - gestor domów wczasowych. Dochody tego pionu charakteryzują następujące liczby /wg źródeł pochodzenia/ :

- budżet państwa 325,5 mln.zł., co stanowi 51 %;
- wpłaty od wczasowiczów 257,0 mln., tj. 41 % ;
- inne /różne fundusze społeczne, 51,7 mln.zł., tj. 8%.

W przybliżeniu można przyjąć, że udział funduszu spożycia społecznego w utrzymaniu wczasów wynosił ostatnio około 2/3, wczasowicze indywidualni wpłacali około 1/3. Pewna rozbieżność w podanych liczbach wynika stąd, że w kwocie wpłat wczasowiczów

mieści się 71 mln.zł za skierowania pełnopłatne, często wykupywane przez instytucje, a następnie odstępowane po ulgowej cenie poszczególnym osobom.

Dochody wczasów zakładowych charakteryzuje podobny udział wpłat pochodzących od wczasowiczów. Wpływy wg źródeł kształtowały się następująco[x/] :

- środki społeczne łącznie ..... 322 mln.zł. tj. 55%
- wpłaty od wczasowiczów ..... 248 mln.zł. tj. 42%
- inne dochody ..... 18 mln.zł. tj. 3%

Podsumowując, stwierdzić można brak przesłanek do szerszego rozwijania bazy urządzeń turystycznych w oparciu o kryteria dochodotwórczości, wyjąwszy zakłady nastawione na obsługę obcokrajowców[xx/] .Uzasadnień dla dalszego i to szybszego niż dotychczas rozwoju tej bazy należy raczej szukać w faktach społeczno - gospodarczej polityki państwa.

---

x/ Wg materiałów FWP - dane z roku 1965.

xx/ Przeprowadzona analiza ekonomiczna działalności turystycznej wykazała, że działalność noclegowo-żywieniowa zakładów hotelowych i biur podróży przynosi wyniki ujemne. I tak w samym tylko 1969 r. działalność ta wykazała 484 mln.zł strat a łącznie z nierozliczoną kwotą amortyzacji nawet 608 mln.zł /z wypowiedzi V-Przew. GKKFiT A.Trojnara podczas obrad Podkomitetu Turystyki GKKFiT poświęconych ocenie głównego sezonu turystycznego w 1970 r. - "TAP" nr 51-52-1970/.

ROZDZIAŁ 2

PROBLEM RENTOWNOŚCI HOTELI KOMUNALNYCH I PBP "ORBIS" ORAZ DOMÓW WYCIECZKOWYCH PTTK

Ogólnikowe stwierdzenie niezadowalających wyników finansowych uzyskiwanych w większości zakładów hotelarskich wymaga bardziej szczegółowych wyjaśnień.

Największym gestorem hotelowym w kraju w badanym okresie /1966 - 70/ był pion Ministerstwa Gospodarki Komunalnej. W 1967 r. stan administrowanej przezeń bazy był następujący: ogółem 379 zakładów o łącznej pojemności 12.439 jednostek mieszkalnych, tj. 24.134 miejsca noclegowe. Dokładniejsza analiza rozkładu terytorialnego podporządkowanych zakładów wskazuje na znaczną koncentrację w pięciu miastach wydzielonych i niektórych województwach południowo - zachodnich /wrocławskie, katowickie/ oraz na katastrofalne braki w województwach centralnych /warszawskie, łódzkie/.

Hotele resortu MGK zaliczają się w większości do III i IV kategorii. Dysponując przeważnie starymi, zdekapitalizowanymi obiektami, pozbawionymi najczęściej urządzeń technicznych,w tym bardzo często podstawowych urządzeń sanitarnych, świadczą znikomy zakres usług, ograniczony niekiedy tylko do noclegu.Powyższe stwierdzenie odnosi się głównie do hoteli wchodzących w skład wielobranżowych przedsiębiorstw komunalnych. Korzystniej wygląda sytuacja w odniesieniu do hoteli będących jednobranżowymi przedsiębiorstwami komunalnymi /jedno- bądź wielozakładowymi/. Nieliczne te przedsiębiorstwa dysponują na ogół nowymi, bądź zmodernizowanymi obiektami o lepszym wyposażeniu technicznym i świadczą usługi w szerokim zakresie.

Tak, jak różnie przedstawia się stan techniczny bazy komunalnej, tak też różnie przedstawiają się wyniki finansowe jej działalności. W przypadku pierwszym, hotele wchodzące w skład przedsiębiorstw wielobranżowych /na ogół małe,poniżej 50 miejsc

noclegowych[x/], nie należą do zakładów usługowych nieodzownie mieszkańcom potrzebnych /np.zaopatrzenie w wodę, energię, gaz itp./; świadcząc usługi osobom przyjeżdżającym na krótko, znalazły się siłą rzeczy na dalszym planie zainteresowań odpowiednich rad narodowych. Dysponując w związku z tym ograniczonymi środkami na modernizację, remonty bieżące i kapitalne znajdują się w złym stanie technicznym, a więc nie mogą /z paroma wyjątkami/ świadczyć usług zasobniejszej klienteli, w tym zagranicznej /8/. Nie znaczy to wszakże, że muszą być deficytowe. Najwłaściwszą drogą do uzdrowienia ich sytuacji finansowej byłyby zmiany organizacyjne, między innymi wprowadzenie szerzej niż obecnie systemu ajencyjnego, idące w parze z przyznywaniem zróżnicowanych ulg podatkowych[xx/].

Sytuacja hoteli będących przedsiębiorstwami jednobranżowymi, kształtuje się korzystniej. Bilans rocznej ich działalności jest, w skali województwa na ogół dodatni. Świadczą o tym poniższe dane:

Tabela nr 1

Koszt realizacji obrotu w wys. 1000 zł
w niektórych hotelach komunalnych

Miasto	Kat. hotelu	zł.	Miasto	Kat. hotelu	zł.
Katowice /hotel "Katowice"/	I	820	Rawicz	III	732
Jarocin	II	837	Rzeszów	III	816
Koszalin	II	784	Sulechów	III	788
Olsztyn	II	711	Wieluń	III	671
Szczecin	II	684	Łowicz	IV	856
Żywiec	II	792	Nowy Sącz	IV	730
Głogów	III	758	Nysa	IV	777
Jelenia Góra	III	723	Prudnik	IV	840
Przemyśl	III	748	Szczecin	IV	705

x/ Hotele poniżej 50 miejsc noclegowych stanowią około 50% ogółu bazy noclegowej MGK, skupiając około 24,2% ogółu miejsc noclegowych /dane MGK/.

xx/ Słuszność powyższego stwierdzenia potwierdza Zarządzenie Przewodniczącego GKKFiT z dnia 30 maja 1970r. - "w sprawie prowadzenia zakładów noclegowych, żywieniowych i noclegowo-żywieniowych oraz świadczenia niektórych usług turystycznych na podstawie umowy ajencyjnej lub na podstawie umowy na warunkach zlecenia" /Dz.U. GKKFiT nr 6/70 pozycja 16/.

Inaczej kształtuje się sytuacja w przypadku rentowności hoteli, obliczonej stosunkiem zysku do kosztów /gdy w grę wchodzi wysokość stopy podatkowej/. Jest ona z reguły mniej korzystna. Lepsze wyniki finansowe działalności hoteli komunalnych, stanowiących odrębne przedsiębiorstwa, wynikają, jak już wspomniano, ze zwiększonego na ogół udziału klienteli zagranicznej wśród gości hotelowych. Odsetek obcokrajowców w czternastu największych hotelach komunalnych w skali rocznej osiągnął ostatnio 25%, przy czym w sześciu hotelach wahał się w granicach do 10%, w trzech od 10 do 20 %, w dwu powyżej 30%. Udział cudzoziemców w niektórych hotelach komunalnych obrazują poniższe liczby :

Tabela nr 2

Procentowy udział cudzoziemców we frekwencji w większych hotelach komunalnych /10/

Nazwa zakładu	Lokalizacja /miejscowość/	Procentowy udział cudzoziemców		
		w 1964r.	w 1965r.	w 1966r.
"Warszawa"	Warszawa	25,5	30,4	30,8
"MDM"	Warszawa	30,5	32,1	29,9
"Polonia"	Warszawa	9,4	12,3	9,6
"Metropol"	Warszawa	-	26,3	34,2
"Grand"	Wrocław	7,6	8,6	10,2
"Gryf"	Szczecin	3,4	8,0	5,6
"Wielkopolski"	Poznań	9,8	9,3	16,1
"Poznański"	Poznań	15,8	16,1	15,1
"Dworcowy"	Opole	4,1	8,2	5,2
"Warmiński"	Olsztyn	4,9	6,4	7,2
"Kosmos"	Kudowa Zdrój	36,8	25,5	15,7
"Jałta"	Koszalin	1,5	3,8	5,1
"Katowice"	Katowice	-	21,9	24,9
"Centralny"	Częstochowa	5,2	4,9	3,8
Miejskie Hotele	Kraków	13,3	17,0	11,6

Sytuacja finansowa największych hoteli komunalnych jest, z grubsza biorąc, zbliżona do sytuacji hoteli PBP "Orbis" /decyduje o tym udział cudzoziemców w ogólnej liczbie gości/. Większość z tych hoteli posiada kategorię I, inne po modernizacji kategorię taką na ogół mogłyby uzyskać. W tej sytuacji najwłaściwsze wydaje się zlikwidowanie dwuresortowości hoteli najwyższych kategorii.

Zdecydowanie inaczej niż w hotelach komunalnych rysuje się sytuacja w zakresie rentowności hoteli PBP "Orbis".

Baza tego gestora według stanu za rok 1968 /11/ grupowała 17 przedsiębiorstw hotelowych, 1 przedsiębiorstwo ośrodków wypoczynkowych, 2 zarządy inwestycji, dysponując łącznie 18 obiektami hotelowymi z 4539 miejscami noclegowymi w 2987 jednostkach mieszkalnych oraz 34 obiektami pensjonatowymi z 1087 miejscami noclegowymi /w tym 22 obiekty o 681 miejscach noclegowych podlegały hotelom we Wrocławiu, Szczecinie, Bydgoszczy i Zakopanem a 12 o 406 miejscach noclegowych P.O.W. w Krynicy/. W przeciwieństwie do większości hoteli komunalnych,wszystkie hotele orbisowskie prowadziły we własnym zakresie gastronomię przyhotelową /64 zakłady o zdolności obsłużenia 8272 stałych miejsc konsumpcyjnych i 1047 miejsc sezonowych/.

Stan techniczny bazy hotelowej PBP "Orbis" jest też o wiele lepszy niż stan hoteli komunalnych. Dziesięć na osiemnaście to obiekty nowe, zrealizowane po wojnie, pozostałe były modernizowane, bądź podlegały wielokrotnym daleko idącym remontom ; 71 % jednostek mieszkalnych jedno- i dwuosobowych posiada własne urządzenia sanitarne /łazienki z wc/, 29% /także niemal wyłącznie jednostek mieszkalnych jedno- i dwuosobowych/ posiada wspólne urządzenia sanitarne na piętrze.

Przewaga jakościowa bazy hotelowej PBP "Orbis" oraz kwalifikacji personelu, lepiej płatnego niż w hotelach komunalnych, zdecydowała o korzystniejszych wynikach finansowych działalności usługowej tego gestora.

Sprzedaż usług w hotelach orbisowskich wskazuje na dużą frekwencję /średnia roczna 83,3%/ i na duży udział cudzoziemców

/39,3%, z tego 57,6% z krajów kapitalistycznych/.

Wysoka średnia roczna frekwencja, sięgająca w niektórych hotelach rzędu 90% mogłaby cieszyć, gdyby nie fakt, że jest rezultatem szukania doraźnych rozwiązań poprzez coraz szersze stosowanie łóżek dostawnych w jednostkach mieszkalnych jedno-i dwuosobowych. Daje to co prawda dodatkowe wpływy, ale kosztem obniżenia poziomu usług, stojąc ponadto w kolizji z przepisami kategoryzacyjnymi.

Rentowność /mierżoną stosunkiem kosztów do sprzedaży/ całości zjednoczenia "Orbis" obrazują dane zawarte w tabeli nr 3 /12/ :

Tabela nr 3

Wyniki ekonomiczne PBP "Orbis" za lata 1966-68

Wyszczególnienie	Jedn. miary	Wykonanie		
		1966	1967	1968
Polskie Biuro Podróży "Orbis"				
sprzedaż	tys.zł.	865.171	879.802	896.300
koszty	tys.zł.	851.012	872.249	895.287
akumulacja	tys.zł.	14.160	7.553	1.013
Przedsiębiorstwa zgrupowane :				
sprzedaż	tys.zł.	577.141	615.576	643.954
koszty	tys.zł.	484.433	504.739	536.689
akumulacja	tys.zł.	92.708	110.837	107.265
Ogółem :				
sprzedaż	tys.zł.	1.442.313	1.495.378	1.540.739
koszty	tys.zł.	1.335.445	1.376.988	1.431.976
akumulacja	tys.zł.	106.868	118.390	108.278

Wyniki te nie mogą zadowalać. Stumilionowa akumulacja zjednoczenia angażującego wielkie środki materiałowe i ludzkie nie może służyć za ekonomiczny argument do jego dalszego szybkiego rozwoju.

Co jest przyczyną znikomej rentowności i czy istnieją możliwości ewentualnej poprawy ?

Jak powiedziano, sprzedaż usług kształtuje się korzystnie, będąc wynikiem wysokiej frekwencji, zatem możliwości poprawy rentowności poszukiwać należy w obniżce kosztów własnych, aktualnie objawiających stałą tendencję zwyżkową.

Rodzajowy zestaw kosztów wg sprzedawanych usług przedstawia tabela nr 4 /13/ :

Tabela nr 4

Rodzajowy zestaw kosztów

Wyszczególnienie	J. m.	Hotele		Ośrodki wyp.		Gastronomia	
		1967	1968	1967	1968	1967	1968
1	2	3	4	5	6	7	8
Koszty proste razem	tys. zł.	68.704	71.452	19.741	21.909 [1/]	122.675	131.583
płace	-"-	21.607	24.952	3.295	3.957	64.345	68.234
ubezp.społ.	-"-	3.405	3.822	502	606	9.873	10.491
amortyzacja	-"-	10.404	10.841	1.841	2.118	6.349	6.720
paliwo,energia, opał	-"-	5.122	5.415	1.289	1.400	5.113	5.336
zużycie przedmiotów nietrwałych	-"-	9.426	4.264	1.223	914	8.658	5.376
pozostałe materiały	-"-	3.654	6.325	749	1.480	4.921	11.065
usługi transportowo-spedycyjne	-"-	46	39	188	148	580	658
usługi remontowo-konserwacyjne	-"-	5.803	5.928	989	1.080	4.546	5.272
niedobory i szkody w granicach norm	-"-	-	3	5	1	375	456
czynsze	-"-	-	-	167	166	250	251
dodatki teren.ubezp. rzeczowe	-"-	3.529	3.638	432	437	1.215	1.246 [3/]

1	2	3	4	5	6	7	8
delegacje, przejazdy i przeniesienia	tys.zł	120	123	60	73	266	355
pozostałe koszty proste	tys.zł	5.587	6.102	1.334	1.445	16.184	15.923
Koszty złożone razem:	tys.zł	32.830	35.997	3.529	4.014 2/	12.080	13.708 4/
Koszty złożone dodatkowej działalności pomocniczej	tys.zł	17.592	19.717	1.167	1.282		
Koszty ogólnozakładowe	tys.zł	15.238	16.280	1.987	2.334		

1/ poza wymienionymi dochodzą jeszcze koszty artykułów spożywczych dla pensjonatów :

1967 r. - 7.667

1968 r. - 8.084

2/ poza wymienionymi dochodzą jeszcze koszty wydziałowe:

1967 r. - 375

1968 r. - 398

3/ podatki i ubezpieczenia rzeczowe.

4/ w tym:

koszty ogólnozakładowe: 22.393 w 1967 r. 24.396 w 1968r.

koszty wydziałowe 64 w 1967 r. 37 w 1968r.

reklama 660 w 1967 r. 901 w 1968r.

usługi nieprzemysłowe 1 w 1967 r. 2 w 1968r.

Z przytoczonych danych wynika, że najważniejszą pozycją we wszystkich rodzajach usług w grupie kosztów prostych są płace.

Stanowią one ponad połowę sumy kosztów prostych - o ile chodzi o usługi gastronomiczne,a ponad jedną trzecią sumy - o ile chodzi o usługi noclegowe.

Zagadnienie to wymaga baczniejszej uwagi.

Zatrudnienie ogółem w hotelach /część mieszkalna i gastronomiczna/ wynosiło 5.523 wykorzystane etaty. Z tego w działalności podstawowej zatrudnionych było 1.280 osób /część mieszkalna/, w działalności operatywnej - 2.646 osób /część gastronomiczna/, w administracji 66 osób, w części gospodarczej i obsłudze - 911 osób, w kioskach PKO - 20 osób.

Daje to wskaźniki: 8,5 miejsca noclegowego na 1 pokojową, 3,5 miejsca noclegowego na 1 osobę zatrudnioną w działalności podstawowej, 6,8 miejsca noclegowego na 1 osobę zatrudnioną w administracji oraz 3,5 miejsca konsumpcyjnego na 1 osobę zatrudnioną w gastronomii. Łącznie na 1 miejsce noclegowe przypada w całym zjednoczeniu hotelowym 1,2 pracownika.

Podane wskaźniki są bardzo wysokie, mimo że nie zostały wyczerpane możliwości, jakie stwarza w zakresie zatrudnienia zatwierdzony plan zjednoczenia[x/].

Dodać można,że analogiczne wskaźniki zachodnio-europejskich konsorcjów hotelowych są parokrotnie niższe od podanych. Bliższa analiza wskazuje, że głównie różnice w ilości zatrudnionego przy obsłudze personelu pozwalają zapewnić rentowność hotelu już przy 50% jego wykorzystaniu w skali rocznej /14/. Działające w Europie amerykańskie konsorcja hotelowe osiągają rentowność nawet przy 30% frekwencji, pracując wszakże w oparciu o nowocześniejsze wyposażenie techniczne i naukową organizację pracy.

W krajowych warunkach takie korzystne dla rentowności zmiany są stosunkowo łatwe do wprowadzenia. Przykładowo - wyeliminowanie indywidualnego systemu pracy służby piętrowej na rzecz

---

x/ Dla porównania - w zjednoczeniu "Interhotel" w NRD wskaźnik zatrudnienia w części mieszkalnej wynosi średnio 1 pracownik /10 miejsc noclegowych / licząc także zatrudnienie w recepcji i w administracji/ - wg danych uzyskanych przez autora w Forschungszentrum des Interhotel w maju 1970 r.

systemu brygadowego pozwala na zmniejszenie liczby etatów do 1/3, bez uszczerbku dla poziomu świadczonych usług.Wprowadzenie francuskiego systemu kontroli w gastronomii pozwala na znaczne zmniejszenie ilości kelnerów. Prawidłowe wyposażenie techniczne: kuchni, kotłowni itp. pozwala niekiedy zmniejszyć o 1/2 ilość zatrudnionych. Problem zatrudnienia w administracji jest zagadnieniem odrębnym, bardziej skomplikowanym, niemniej możliwości w tej mierze są wielkie[x/].

Następne co do wielkości kosztów są odpisy amortyzacyjne. Ich wysokość wynika z dużego stosunkowo zużycia niektórych obiektów i dalszej, szybko postępującej dekapitalizacji /plan remontów wykonywany był notorycznie w około 40%, dzięki czemu "wypracowywano" dodatkowe oszczędności /15/. Dla porównania : podobne "oszczędności" doprowadziły do znacznego wykruszenia się bazy schronisk w Sudetach.

Na zakończenie warto na chwilę zatrzymać się nad problemem rentowności, tym razem samej już tylko gastronomii przyhotelowej. Wykazuje ona zyskowność w wysokości około 10%, co w zestawieniu ze stwierdzeniem dyrekcji PBP "Orbis", że 15% stanowi pogranicze rentowności nie wygląda zbyt optymistycznie.
Nie zwiększa też tego optymizmu przytoczone przez R. Łazarka stwierdzenie częstej deficytowości uspołecznionych powszechnych zakładów gastronomicznych /16/. Przyczyny różnic rentowności części mieszkalnej i gastronomicznej hotelu leżą w niekorzystnym ruchu marż, zwiększonych kosztach remontowych i większych niż w części mieszkalnej kosztach zużycia przedmiotów nietrwałych. Zasadniczą wszakże przyczyną zdaje się być niewykorzystanie części miejsc tej gastronomii, co wynika stąd, że co najmniej 60% gości hotelowych /osoby w delegacji/, dla których ceny świadczeń hoteli kat. "lux" i I są na ogół zbyt wysokie, korzysta ze świadczeń konkurencyjnych tańszych i nie zawsze gor-

---

x/ Przykłady bardziej racjonalnych rozwiązań przytoczyć można np. z terenu Czechosłowacji, gdzie jedna administracja /dyrekcja, księgowość, planowanie/ zarządza najczęściej paroma wielkimi zakładami hotelowymi położonymi w obrębie jednostki terytorialnej odpowiadającej naszemu województwu.

szych lokali gastronomicznych. Ta właśnie wyraźna zazwyczaj sytuacja rynku klienta w odniesieniu do części gastronomicznej jest przeciwieństwem niewzruszonej jak dotąd pozycji rynku sprzedawcy co do części mieszkalnej hotelu.

Podsumowując, stwierdzić można, że w hotelach PBP "Orbis", tak jak w komunalnych, najważniejszym czynnikiem rentowności jest znaczny udział gości obcokrajowych, a nie wysoka średnia frekwencja ogólna. Możliwości zwiększenia recepcji cudzoziemców, z uwagi na 90% udział delegowanych wśród gości krajowych, są tu stosunkowo łatwe. Wystarczy np. jedno zarządzenie o wprowadzeniu ryczałtów, aby odnotować wyraźny spadek frekwencji /17/.

Ponieważ obecnie większość klienteli krajowej, to podróżujący służbowo, z soboty na niedzielę frekwencja w hotelach, spada o 25 - 30 %, a z niedzieli na poniedziałek aż do 50%. Można się zastanowić, czy nie wprowadzić na te dwa dni tygodnia taryf turystycznych w opłatach za nocleg, zwiększając tym samym możliwości krajowego ruchu weekendowego.

Polskie Towarzystwo Turystyczno - Krajoznawcze to następny gestor bazy hotelarskiej w kraju.

Działalność gospodarcza PTTK organizacyjnie podzielona jest na dwa piony. Pion zwany działalnością statutowo - gospodarczą prowadzony jest przez zarządy okręgów PTTK, bądź biura ekonomiczno - finansowe /w ogólnej liczbie 10/. Pion wyodrębnionej działalności gospodarczej prowadzony jest przez trzy wyspecjalizowane branżowo przedsiębiorstwa Zarządu Głównego: Biuro Turystyki Zagranicznej, Domy Turysty PTTK /z zakładem prowadzącym w Krakowie/, oraz Zakłady Wytwórcze PTTK /z zakładem prowadzącym we Wrocławiu/.

W 1967 r. baza noclegowo - żywieniowa /bez Domów Turysty/ liczyła 249 obiektów własnych i 257 stacji turystycznych /w obiektach obcych/.Z podanej liczby obiektów - 139, o ilości miejsc noclegowych 13.568 /w tym 5.156 sezonowych/ znajdowało się w eksploatacji zarządów okręgów. Dalsze 110, wraz ze stacjami turystycznymi o łącznej liczbie miejsc noclegowych 14.836 /w tym 6.860 w stacjach, 3.343 sezonowych/, pozostawało w eksploatacji zarządów oddziałów.

"Dom Turysty" - to przedsiębiorstwo składające się z zakładów w : Krakowie /wiodące/, Poznaniu /dwa obiekty/, Sopocie Szczecinie, Wałbrzychu /dwa obiekty/, Warszawie, Zakopanem, o ogólnej ilości miejsc 3.020. Z podanej liczby 28 miejsc mieściło się w jednostkach 1-2 osobowych z łazienkami, 471 w jednostkach 1 - 2 osobowych z umywalkami, a 63 w jednostkach 1-2 osobowych bez urządzeń sanitarnych. Z pozostałych - 2.088 miejsc znajdowało się w jednostkach wieloosobowych, a 380 w pomieszczeniach sezonowych. Stopień wykorzystania bazy wyniósł w 1967 roku 80,3 %.

Udział obcokrajowców, którym PTTK udzieliło gościny w prowadzonych przez siebie urządzeniach noclegowych przedstawia tabela nr 5.

Tabela nr 5

Cudzoziemcy goszczeni w zakładach hotelarskich i hotelopodobnych PTTK /liczba osób/

Wyszczególnienie	Rodzaje ruchu turystycznego		
	krajoznawczy	turystyczny	wypoczynkowy
turyści z krajów socjalistycznych	6.426	314	9.085
turyści z krajów kapitalistycznych	395	4	1.521

Procentowy udział poszczególnych rodzajów ruchu turystycznego w pełnej liczbie przyjętych turystów /z zagranicy i krajowych/ obrazują poniższe dane :

- krajoznawczy ruch turystyczny ..... 64,3 %
- specjalistyczny ruch turystyczny ..... 3,0 %
- tranzytowy ruch turystyczny ..... 11,0 %
- wypoczynkowy ruch turystyczny ..... 21,7 %

100,0 %

Bliższa analiza podanych liczb, charakteryzujących działalność urządzeń turystycznych podległych PTTK upoważnia do stwierdzenia, że :

1/ nie jest to baza nastawiona na recepcję turystów z zagranicy. Turyści ci bowiem partycypują łącznie w około 5% ogólnej liczby udzielonych osobonoclegów[x/],

2/ nie jest to baza nastawiona na wypracowywanię zysku /7% współczynnik rentowności dla całej działalności gospodarczej pionu PTTK/[xx]. Bardziej szczegółowa analiza wskazuje, że na wynik ten pracowały przede wszystkim zakłady wytwórcze, które dały w wymienionym roku akumulację 26.185 tys.zł., stanowiącą ośmiokrotną wartość akumulacji przedsiębiorstwa "Dom Turysty"

W ostatnim okresie widać tendencję do zwiększania akumulacji w prowadzonych przez PTTK przedsiębiorstwach i zakładach hotelarskich i gastronomicznych. Wyraża ją stosowanie podwyższonych opłat za świadczenia, które stanowią zabieg niewątpliwie skuteczny, pytanie wszakże czy najwłaściwszy ? Wydaje się że i tu, tak jak w przypadku hoteli komunalnych i "Orbis", zwyżki rentowności należy raczej szukać na drodze korzystnych zmian organizacyjnych i właściwego wyposażenia prowadzonych zakładów.

---

x/ Wyliczenie :
2.740.000 - ilość osobonoclegów udzielonych w bazie administrowanej przez zarządy okręgów i oddziałów.
895.666 - ilość osobonoclegów udzielonych w bazie administrowanej przez Przedsiębiorstwo Dom Turysty.
3.546.566 - razem udzielonych osobonoclegów, w tym :
177.745 osobonoclegów udzielonych obcokrajowcom.

xx/ Przytoczony współczynnik znacznie zmniejszyłyby nakłady na remonty, gdyby pokrywane były wyłącznie z zysków działalności gospodarczej.

ROZDZIAŁ 3

CHARAKTER SOCJALNY DOMÓW WCZASOWYCH FWP I ZWIĄZKOWYCH ORGANIZACJI ZAKŁADOWYCH.

Do turystycznych urządzeń socjalnych zalicza się:domy wczasowe FWP i zakładowe oraz domy wczasowe typu specjalistycznego, prowadzone między innymi przez urzędy, organizacje i stowarzyszenia zawodowe.

Stan związkowej bazy wczasowej w roku 1965 obrazują poniższe dane /19/ :

Tabela nr 6

Pojemność związkowych obiektów wczasowych FWP i zakładowych

Gestor :	Liczba obiektów	Procent	Liczba miejsc wczasowych	Procent	Procent
Fundusz Wczasów Pracowniczych	320	26	48.341	35	
związkowe wczasy zakładowe	.904	74	89.937	65	100
w tym:					
przedsiębiorstwa państwowe			69.220		77
jednostki budżetowe			4.617		5
instancje związków zawodowych			16.100		18
Razem FWP i związkowe wczasy zakładowe	1.224	100	138.278	100	-

Zakłady specjalne wg spisu ZPHT charakteryzowały się w tymże roku następującą pojemnością :

Tabela nr 7

Pojemność specjalnej bazy wczasowej

Gestor	Liczba miejsc noclegowych
Min. Oświaty i Szkolnictwa Wyższego obiekty kolonijne x/	138.144
Prez.R.Min., PAN, inne	4.793
Razem:	142.937

W celu uzyskania prawdziwego obrazu, przytoczone liczby należy skorygować,zmniejszając sumę będących do dyspozycji miejsc wczasowych o liczbę miejsc w obiektach adaptowanych /szkoły,wagony/ oraz w urządzeniach przenośnych /namioty/.
W efekcie dokonanej korekty otrzymujemy:

- u gestora FWP w obiektach o konstrukcji trwałej ..... 48.341 miejsc
- u gestorów zakładowych w obiektach o konstrukcji trwałej ..... 32.993 miejsca
- u gestorów zakładowych w obiektach o konstrukcji nietrwałej /tzw.domkach /campingowych/ ..... 42.497 miejsc

razem: 123.831 miejsc

Stan techniczny podanej bazy można scharakteryzować według stanu władania. Budynki gestora FWP są na ogół zdekapitalizowane, stare /60,5 % to obiekty sprzed 1918 r., zaledwie 2% pochodzi z lat powojennych/, budynki gestorów zakładowych, pomijając tzw. domki campingowe, są realizacjami w dobrym stanie technicznym /powstały po roku 1958/. Przeciętny obiekt FWP liczy około 150 miejsc noclegowych, zakładowy - 100. W rocznej eksploatacji /z możliwością ogrzewania/ jest w FWP 45% miejsc, w obiektach zakładowych - 10%. Fakt ten rzutuje na stopień wykorzystania zdolności usługowej /FWP - 46,8%, obiekty zakładowe - 25,8%/.

x/ Stosunkowo dużą bazę kolonijną stanowią w ogromnej większości adaptowane czasowo dla potrzeb turystycznych obiekty szkolne położone w atrakcyjnych turystycznie regionach kraju.

Sytuację finansową związkowej bazy wczasowej podano uprzednio. Tu dodać można, że świadczenia państwowe przeznaczone są w podstawowej mierze na subwencjonowanie wydatków eksploatacyjnych, tj. dopłaty do ulgowych skierowań wczasowiczów /np. w roku 1964 - 70%/ stanowiąc formę stałej dopłaty do "deficytowej ceny" usług wczasowych.

Opłaty ulgowe, które stanowią znaczną większość wpływów, pobierane są w wysokości uzależnionej od wielkości miesięcznego wynagrodzenia brutto i niezależnie od czasu trwania turnusu wczasowego. Stąd więc dochód przeliczony na jeden osobodzień wczasów 14-dniowych jest większy niż analogiczny przy wczasach 21-dniowych, bądź 28-dniowych. Dalszą przesłanką specjalnego charakteru domów wczasowych FWP jest brak zróżnicowania stawek opłat w zależności od sezonu, miejsca, obiektu zakwaterowania.

Podana na wstępie pojemność domów wczasowych FWP od szeregu lat nie ulega większym zmianom, powodując względne zmniejszenie się liczby wczasowiczów FWP w stosunku do liczby ogółu zatrudnionych w gospodarce narodowej. Stabilność ta nie jest udziałem bazy gestorów zakładowych prowadzących od 1958 r. szeroko zakrojoną działalność inwestycyjną. Źródłem finansowania tych inwestycji są głównie fundusze zakładowe przedsiębiorstw państwowych oraz zasoby uzyskiwane przez związki zawodowe drogą sprzedaży np. niektórych środków trwałych.

W strukturze kosztów obydwu gestorów zaobserwować można istotne różnice. Na przykładzie kosztów jednostkowych wyglądają one następująco /20/ :

Tabela nr 8

Struktura kosztów jednostkowych w domach wczasowych FWP i zakładowych

Rodzaj kosztów	Koszt jednostkowy w zł.	
	na wczasach zakładowych	FWP
płace	13,0	13,5
artykuły spożywcze	29,4	20,4

1	2	3
amortyzacja	21,0	9,3
remonty bieżące i konserw.	4,7	4,0
przedmioty nietrwałe i materiały	7,9	8,5
transport	3,2	1,2
pozostałe	8,7	9,0
koszty nadzoru	1,0	1,0
opłaty na rzecz rad narodowych	0,5	1,4
Razem :	89,4	68,3

Porównanie obydwu kolumn pozwala stwierdzić, że domy wczasowe FWP gospodarują lepiej. Scentralizowany i wyspecjalizowany proces wytwarzania usług pozwala bowiem na znaczne ich potanienie.

ROZDZIAŁ 4

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA POLITYKI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ PAŃSTWA W ZAKRESIE TURYSTYKI W LATACH 1966 - 70

Podsumowując dokonane spostrzeżenia stwierdzić można, że działalność urządzeń turystycznych nastawionych na obsługę zagranicznego ruchu turystycznego jest na ogół dochodotwórcza. Tym też tłumaczyć należy szereg podjętych ostatnio poczynań, mających na celu zwiększenie bazy recepcyjnej dla obcokrajowców.

Do najczęściej stosowanych zabiegów zaliczyć można:

1/ przejmowanie domów wypoczynkowych o wyższym standardzie, będących dotychczas w administracji FWP, pod zarząd PBP"Orbis" w celu świadczenia usług obcokrajowcom;

2/ przekwalifikowywanie obiektów hotelarskich w trakcie realizacji z kategorii niższych do wyższych, co w pewnym okresie czasu było niemal regułą /obiekty realizowane jako domy wycieczkowe PTTK oddano do eksploatacji jako hotele "Orbis" I kategorii, przykłady: "Kosmos" w Toruniu, "Polan" w Zielonej Górze , "Arkona" w Szczecinie itd./;

3/ podnoszenie opłat za świadczenia w zakładach hotelowych, co miało miejsce ostatnio w 1966 r. powodując przesunięcie rzeszy krajowych turystów do tańszej bazy noclegowej /obserwowany spadek noclegów w hotelach, a wzrost w Ośrodkach Sportu, Turystyki i Wypoczynku, obiektach LZS, PTTK i campingach /21/;

4/ nie honorowanie rachunków za nocleg w hotelach wyższych kategorii określonych miast przez instytucje delegujące, co eliminuje z uczestnictwa podstawową masę gości krajowych, głównie osoby na delegacji;

5/ realizowanie nowych obiektów o wysokim standardzie /między innymi planowane do realizacji na terenie Warszawy duże hotele kat. "Lux" PBP "Orbis"/ przeznaczonych dla klienteli zagranicznej,/głównie z krajów kapitalistycznych/.

Z powyższego zestawienia czynionych zabiegów widać, że wszystkie sprowadzają się w efekcie końcowym do takiego ustawienia opłat, aby ich wysokość eliminowała turystę krajowego z zakładów hotelowych wyższych kategorii. W tej sytuacji uzasadnioną ciekawość budzić może odpowiedź na pytanie, w jakiej relacji pozostają ceny krajowe do cen hotelowych obowiązujących w innych krajach europejskich ? Ceny te w odniesieniu do jednostki mieszkalnej jednomiejscowej /bez łazienki/ wraz z obsługą, kształtowały się w roku 1961 następująco /22/ :

Tabela nr 9

Ceny najmu jednostki mieszkalnej jednomiejscowej
w hotelach wybranych krajów europejskich
w 1960 r. /lub 1961 r./

Kraje	Kat. "Lux"		Kat. III	
	minimum	maksimum	minimum	maksimum
Hiszpania	1,86	1,96	0,67	0,86
Jugosławia	1,25	4,75	0,92	1,42
Grecja /Ateny/	2,42	-	1,08	1,95
Austria /Wiedeń/	2,03	6,36	1,01	3,18
Włochy	2,60	5,09	1,11	2,21
Szwajcaria	2,66	5,59	1,73	3,45
Szwecja /Sztokholm/	4,62	5,92	1,77	3,90
NRF	4,99	6,64	2,22	3,32
Anglia /Londyn/	6,02	8,75	2,10	2,94
Polska	-	3,34	-	1,46

Z zestawienia widać, że po Hiszpani najniższe były ceny polskie, które wynosiły średnio połowę przeciętnej ceny w krajach zachodnio-europejskich. Gdyby powyższe zestawienie wzbogacić wpływami uzyskiwanych dewiz okazałoby się, że są one znacznie wyższe w krajach "drogich" niż "tanich". I tak np., podczas gdy Polska uzyskała 25,0 mln., Grecja 149,5 mln., Jugosławia -

241,5 mln. - to Szwajcaria 632 mln., Austria 785 mln., Anglia 842,0 mln., NRF 1.026,3 mln., USA 2.052,0 /23/.
Jeżeli dodać, że wprowadzona do sprzedaży dla indywidualnych turystów tzw. kategoria turystyczna pobytu w Polsce w cenie 2,50 dol. US za jeden dzień od osoby nie znalazła większego zbytu i że w dalszym ciągu istnieje duży popyt na usługi w hotelach kategorii "lux" po 12,50 dol. za dobę, wydaje się, że działanie w sensie zwiększenia krajowej bazy recepcyjnej wysokich kategorii jest zabiegiem prawidłowym. W odniesieniu bowiem do warunków europejskich te wysokie ceny hoteli kategorii "lux" okazują się być niskie i z czasem, w miarę wzrostu ilości przyjazdów z zagranicy /Europy Zachodniej i Ameryki Północnej/, można będzie pomyśleć o ich podniesieniu[x/].

O ile wybór wysokiego /jak na nasze warunki/ standardu w przygotowywanej dla obcokrajowców bazie hotelarskiej należy uznać za prawidłowy, o tyle sposób uzyskiwania tej bazy może budzić szereg zastrzeżeń. Działaniem najbardziej kontrowersyjnym z przytoczonych jest przejmowanie domów wczasowych na użytek obcokrajowców, a więc uszczuplanie tym samym i tak skąpej i od wielu lat nie rozwijającej się bazy socjalnej administrowanej przez FWP. W ten sposób, gdyby np. konsekwentnie zrealizowano zamysł ZPHT i COIT z 1965[xx/] uszczupleniu i to poważnemu, bo o 12,5%, uległaby baza socjalna FWP, dodać należy - baza o najwyższym standardzie zakwaterowania i możliwości świadczenia usług dla socjalnego ruchu turystycznego.

Również drugie z przytoczonych poczynań polegające na przekwalifikowywaniu obiektów turystycznych PTTK na zakłady hotelo-

---

x/ Zabieg ten należy łączyć z koniecznością podniesienia standardów krajowych aby dostosować je do wymagań zachodnioeuropejskich.

xx/ Sondaż przeprowadzony przez wymienione instytucje w latach 1965-68 wykazał możliwość przejęcia na rzecz obsługi przyjazdowego ruchu turystycznego /z zagranicy/ bazy pensjonatowej, głównie domów wczasowych administrowanych przez FWP o łącznej pojemności 6.000 miejsc noclegowych /wg J.Kowalczyka: Turystyka pobytowa w ośrodkach wczasowych - "Ruch Turystyczny" 2/27/, W-wa - 1968 r.

we "Orbis" I kategorii wpływa na zmniejszenie liczby zakładów dostępnych dla turystów krajowych. Działanie to kryje w sobie ponadto i inne negatywy, a mianowicie :

1. pogorszenie świadczeń przy utrzymaniu niezmiennych wysokości opłat /np. znikome powierzchnie jednostek mieszkalnych, nieprawidłowo wyposażone łazienki, brak telefonów itp./;
2. wadliwe warunki pracy personelu, zmuszonego do wykonywania czynności w nie przewidzianych na ten cel pomieszczeniach /np. małe, niefunkcjonalne zaplecza produkcyjne, znikome,nie wentylowane magazyny itp./;
3. dodatkowe nakłady na przeprojektowywanie i przeróbki wykonanych już elementów instalacji bądź części obiektów / w tym także - wydłużanie cykli inwestycyjnych/;
4. przypadkowość lokalizacji - inne bowiem kryteria rządzą lokalizacją domów wycieczkowych, inne hoteli wysokich kategorii.

Jeżeli chodzi o działalność inwestycyjną państwa - przyrost bazy recepcyjnej uzyskiwany drogą nowych realizacji jest stale zbyt powolny i nie wskazuje na to, aby można było w najbliższych latach odczuć w gospodarce narodowej dochodotwórcze działanie urządzeń turystycznych /o ile przyjmie się za niektórymi teoretykami, że "zauważalność" ta występuje przy 1% udziale obsługi turystycznej w tworzeniu dochodu narodowego, a udział obecny szacuje się na 0,09 %/.

Politykę odpłatności prowadzoną w stosunku do turystów krajowych wyraża odchodzenie od realizacji dotychczasowych domów wycieczkowych na rzecz realizacji hoteli. W tym przypadku nie chodzi o problem natury językowej, zmianę nazewnictwa, korekcie ulega bowiem program. Poprzednio realizowane sale zbiorowe zastępowane są w dużej mierze przez jednostki mieszkalne dwuosobowe, dawne sale jadalne przez lokale gastronomiczne wyższych kategorii, jak restauracje, kawiarnie, sale bankietowe /np. hotele "turystyczne" w Sandomierzu, Sanoku, Ustrzykach Dolnych itp./. Świadczyłoby to o wzroście zamożności społeczeństwa i o pojawiającym się, nikłym jeszcze wprawdzie, ale już zauważalnym krajoznawczym ruchu indywidualnym /głównie zmotoryzowanym/ gdy-

by nie fakt, że większość miejsc w tych nowopowstałych obiektach okupują osoby na delegacji. Na ogół bowiem tak się dzieje że zakłady o których mowa powstają w miejscowościach rozwijających się dynamicznie i całkowicie dotąd pozbawionych tego rodzaju urządzeń.Ich realizacja zaś automatycznie odsuwa na plan dalszy budowę innych urządzeń hotelarskich, jak np.hoteli komunalnych, które przeznaczyć można by na cele delegacyjne.

Po drugie - nie buduje się małych schronisk górskich, stacji nizinnych, stanic wodnych, zajazdów przydrożnych. Gestorzy państwowi nie są zainteresowani w prowadzeniu małych zakładów /obiekty te są w takim układzie organizacyjnym nierentowne/, a brak jak dotąd decyzji, które zachęcałyby do realizacji spółdzielczość i osoby prywatne. Bez takiej zaś sieci jak małe,"rodzinne" bądź ajencyjne zakłady hotelarskie nie można mówić o właściwym rozwoju krajoznawczych form ruchu turystycznego w określonych regionach kraju.

Po trzecie, od lat łoży się bardzo duże nakłady na turystyczny ruch wypoczynkowy dla pracujących. Widać wszakże pewne nowe tendencje, przejawiające się w zwiększeniu udziału form odpłatnych. Świadczy o tym głównie stabilność bazy administrowanej centralnie przez FWP /nadzorowanej przez CRZZ/. Wykazywany wzrost liczby przyjętych wczasowiczów i osobodni - to nie oddawane do eksploatacji nowe domy wczasowe, lecz odnajmowane przez FWP u osób prywatnych kwatery.Dodać można, że odnajmowane kwatery kalkulują się znacznie taniej niż miejsca w domach wczasowych. Ceny bowiem jakie płaci za nie osobom prywatnym FWP odpowiadają na ogół opłatom ponoszonym faktycznie przez wczasowiczów. Rzeczywisty natomiast i to bardzo znaczny wzrost liczby obiektów wczasowych można odnotować w budownictwie zakładowym. Dane powyższe świadczą o bardzo dużym nacisku społecznym na świadczenia w zakresie wypoczynku. Nacisk ten, nie odczuwalny przez gestora centralnego /FWP/, pozwala na bezczynność tego gestora, odczuwalny zaś bezpośrednio przez zakłady produkcyjne poprzez odpowiednie nastroje załogi, zmusza kierownictwa tych zakładów do szybkiego /stąd najczęściej niezbyt przemyślanego/ działania inwestycyjnego.

Reasumując, stwierdzić można niemal we wszystkich podejmowanych działaniach dążenie do podnoszenia rentowności urządzeń turystycznych. Gorzej, że jak dotychczas nie widać, aby szukano poprawy wyników ekonomicznych na drodze właściwej organizacji i właściwych zasad inwestowania x/.

---

x/ Wszystkie spostrzeżenia odnoszą się do stanu z roku 1970 i lat poprzednich. Zmiany, jakie zaszły od tej pory w polityce gospodarczej i socjalnej państwa pozwalają stwierdzić, że w poruszanych zagadnieniach nastąpią także w najbliższym czasie zmiany na korzyść /styczeń 1971 r./.

5. PRZYPISY DO CZĘŚCI II

1. E.Lipiński : Wstęp do rozważań nad problematyką usług w ekonomii politycznej socjalizmu - referat na "Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej na temat ekonomicznej i społecznej roli usług" /27 - 28.V.1963 r./.
2. R.Łazarek : Przesłanki ekonomiczne kształtujące politykę państwa w dziedzinie turystyki. "Ruch Turystyczny" - Monografie 6, W-wa 1968.
3. P. Burchard : Bułgaria 69. "Perspektywy" nr 3 1969 r.
4. K.Łaski : Główne czynniki określające tempo wzrostu gospodarczego. Wydział Propagandy i Agitacji KW PZPR,W-wa 1963.
5. R.Łazarek : Przesłanki..... jak pkt.2.
6. J.Giezgała : Ekonomiczne problemy turystyki i międzynarodowy obrót osobowy. SGPiS, W-wa 1967.
7. St.Ostrowski : Ruch turystyczny w Polsce. Sport i Turystyka, W-wa 1968.
8. J.Kubiak : Duże problemy małych hoteli Biuletyn Informacyjny ZPHT" nr 5/44 1966 r.
9. R.Łazarek : Usługi hotelowe i potrzeba ich dalszego rozwoju w Polsce - referat wygłoszony na "II Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej - Usługi w procesie wzrostu gospodarczego". W-wa, październik 1967.
10. Materiały Instytutu Gospodarki Komunalnej we Wrocławiu.
11. "Analiza działalności gospodarczej przedsiębiorstw zgrupowanych w PBP "Orbis" za rok 1968". W-wa 1969.
12. "Analiza działalności....." jak pkt. 11.
13. Materiały Ośrodka Studiów przy Z.I.H. "Orbis" w Poznaniu
14. G. d´Orgeville : l´Hôtellerie - ses problèmes et son destin - "Revue de l´Hôtellerie Internationale"nr 11/1962
15. "Analiza działalności....." jak pkt. 11.

16. R.Łazarek : Usługi hotelowe..... jak pkt.9.

17. J.Baworowski: Koszty własne hoteli komunalnych w Polsce. Instytut Gospodarki Komunalnej - praca doktorska, 1968 r.

18. "Sprawozdanie Zarządu Głównego PTTK za lata 1965-1967 na VII walny zjazd delegatów",W-wa 1968.

19. J.Sierpiński : Wczasy pracownicze. CRZZ, 1968.

20. J. Sierpiński: Wczasy pracownicze. CRZZ,1968.

21. "Analiza działalności turystycznej w roku 1966". GKKFiT,Departament Ekonomiczny /materiały powielane/.

22. M.Walczak : Aktywizacja turystyki a międzynarodowy rynek turystyczny. "Ruch Turystyczny" 1/16, W-wa 1965.

23. "Komunikat Informacyjny PBP "Orbis" z 20.X.1970 r./przedruk danych z "World Travel"/.

C Z Ę Ś Ć III

OCENA WIELKOŚCI I RODZAJU POPYTU TURYSTYCZNEGO JAKO WYZNACZNIK PROGRAMU BAZY URZĄDZEŃ TURYSTYCZNYCH W SKALI K R A J U

ROZDZIAŁ 1

PROGNOZOWANIE ROZWOJU PRZYJAZDOWEGO RUCHU TURYSTYCZNEGO Z ZAGRANICY; TEORIA KASKADOWOŚCI.

Określony stan materialny urządzeń turystycznych,efekty ekonomiczne ich działalności i aktualne tendencje w polityce inwestycyjnej państwa, to dość jednostronne przesłanki programu bazy obsługującej ruch turystyczny na terenie kraju.Do ukazania pełnego ich zestawu nieodzowne jest jeszcze uzyskanie miarodajnych danych odnośnie wielkości i struktury występującego i przewidywanego ruchu turystycznego.

Ponieważ stwierdzono już,że waga działań podejmowanych przez poszczególne zakłady turystyczne nie jest jednakowa z makrospołecznego punktu widzenia państwa, że preferowane są zakłady rentowne /dochodotwórcze/, obsługujące głównie przyjazdowy ruch zagraniczny, stąd w niniejszym rozdziale w pierwszym rzędzie przedstawione zostaną przesłanki mające wpływ na wielkość i kierunki spływu tego rodzaju ruchu.

Hipotezę przyjazdowego ruchu turystycznego z zagranicy opracowano swego czasu w ramach prac międzyresortowej Komisji d/s Turystyki Zagranicznej./1/ Podaje ona na okres bieżącego planu pięcioletniego następujące liczby :

Tabela nr 10

Hipoteza rozwojowa przyjazdowego ruchu turystycznego z zagranicy.

Data	kraje kapitalistyczne	Procent wzrostu	Kraje socjalistyczne	Procent wzrostu	Razem	Procent wzrostu
1965	195.100	-	977.000	-	1.167.100	-
1966	266.000	+ 40	1.065.000	+ 9	1.331.000	+ 14
1967	345.000	+ 30	1.160.000	+ 9	1.505.000	+ 13
1968	440.000	+ 27	1.253.000	+ 8	1.693.000	+ 12,5
1969	550.000	+ 25	1.353.000	+ 8	1.903.000	+ 12,5
1970	660.000	+ 20	1.461.000	+ 8	2.121.000	+ 11,5

Praktycznie uzyskane w latach 1965-68 liczby były następujące: /2/

Tabela nr 11

Wielkość przyjazdowego ruchu turystycznego z zagranicy

Data	kraje kapitalistyczne	Procent wzrostu	Kraje socjalistyczne	Procent wzrostu	Razem	Procent wzrostu
1965	190.078 x/	-	972.799	-	1.162.877	-
1967	236.035	+ 24	1.337.351	+ 37	1.573.386	+ 36
1968	225.694	- 5	1.486.994	+ 11	1.712.688	+ 8

Z porównania wynika, że o ile sumy końcowe /ogólne/ prawie się zgadzają, o tyle w rozbiciu na kraje kapitalistyczne i specjalistyczne występują duże różnice pomiędzy hipotezą a stanem faktycznym, np. faktyczny ruch przyjazdowy z krajów kapitalis-

x/ Różnice w danych za rok 1965 wynikają stąd, że w pierwszym przypadku wykorzystano w niezmienionej formie dane z opracowania M.K.d/s T.Z. w drugim - posłużono się danymi GUS za rok 1969.

tycznych wyniósł zaledwie połowę przewidywanego /zamiast 440.000 osób w roku 1968 przyjechało tylko 225.000 osób/.

Tym samym pomylono się, i to w sposób zasadniczy,co do kierunków spływu ruchu turystycznego. Zamiast najbardziej pożądanych przyjazdów turystów z wysoko rozwiniętych krajów kapitalistycznych, przyjazdów, które mogłyby chociaż w części zmniejszyć chroniczny brak dewiz, wzrosła liczba turystów z krajów obozu socjalistycznego.

Nie wykonanie planu przyjazdów zagranicznych w zamierzonej strukturze ma niewątpliwie swoje uzasadnienie we wspomnianym już parokrotnie nie wykonywaniu planów rzeczowych inwestycji urządzeń turystycznych, ma wszakże i inne głębsze przyczyny.Przyczyny te można najogólniej określić zjawiskiem "kaskadowości" to jest wielostopniowej wymiany. Zjawisko to - dość powszechnie znane - można scharakteryzować w następujący sposób: masowa wymiana turystyczna zaczęła się i nadal się rozwija na geograficznie stosunkowo sobie bliskich obszarach Ameryki Północnej i Europy Zachodniej. Kraje te reprezentują przeszło 90% światowego popytu na usługi turystyczne i 75% światowego dochodu /mimo, iż stanowią jedynie 10% terytorium i 17% ludności /3/.[x/]

Na obszarach tych obserwuje się ruch o kierunkach wyznaczonych wysokością dochodu narodowego, to jest z obszarów bardziej do mniej rozwiniętych /inaczej niż między krajami zacofanymi, a rozwiniętymi/. Decyduje tu więc w ostatecznym rozrachunku wysokość kosztów utrzymania niwelowana kosztamu podróży /związanymi z odległością/ oraz atrakcyjnością turystyczną /wyrażoną w klimacie, ukształtowaniu i pokryciu terenu, tradycyjnych powiązaniach kulturowych/.

Kraje bogate prowadzą politykę wysokich cen turystycznych /np. Wielka Brytania, RFN, Holandia/ preferując tym samym bogatą klientelę elitarną.Otrzymane tą drogą wpływy transferują przez wyjazdy własnych obywateli do krajów, w których ceny usług są niższe. W efekcie powstaje zjawisko wielostopniowej kas-

x/ Ponad 73% ruchu turystycznego koncentruje się w Europie,z tego na kraje socjalistyczne przypada 7%. Wg. Vilmosa Endrene: "Niektóre zagadnienia metodologii badania rynku turystycznego". Dep.Ekonom. GKKFiT 1969r.

kady polegające na tym, że turyści z krajów o najwyższym standardzie życiowym wyjeżdżają do krajów o standardzie nieco niższym,a z kolei obywatele tych krajów - do krajów o standardzie jeszcze niższym /turyści z USA do Kanady, Wielkiej Brytanii, RFN, Francji, Szwajcarii, Austrii, Belgii, Holandii, Włoch; turyści z wymienionych krajów do Hiszpanii, Portugalii, Jugosławii, Grecji, Bułgarii/.

Jak na tle tych prawidłowości wyglądają relacje wymiany turystycznej z Polską?

Aby móc określić te relacje - a tym samym znaleźć miejsce naszego kraju w ramach opisanej wielostopniowej wymiany - konieczne jest szczegółowe zbadanie problematyki zagranicznego, przyjazdowego i wyjazdowego ruchu turystycznego z Polski.

Dane za lata 1965-1968 przedstawiają poniższe tabele: /4/.

Tabela nr 12

Przyjazdowy ruch turystyczny z krajów kapitalistycznych.

1965			1967			1968		
Lp	kraje	osoby	Lp	kraje	osoby	Lp	kraje	osoby
1.	Francja	34.190	1.	Francja	37.341	1.	Francja	33.597
2.	Wielka Brytania	30.093	2.	RFN	31.588	2.	Szwecja	32.014
3.	RFN	26.635	3.	Wielka Brytania	29.406	3.	Wielka Brytania	27.212
4.	USA	19.547	4.	Szwecja	29.020	4.	RFN	22.880
5.	Szwecja	10.718	5.	USA	21.418	5.	USA	20.622
6.	Włochy	9.214	6.	Włochy	11.568	6.	Włochy	10.722

Tabela nr 13

Przyjazdowy ruch turystyczny z krajów socjalistycznych.

1965			1967			1968		
Lp.	kraje	osoby	Lp.	kraje	osoby	Lp.	kraje	osoby
1.	CSRS	335.774	1.	NRD	461.370	1.	NRD	525.635
2.	NRD	330.644	2.	CSRS	443.975	2.	CSRS	467.543
3.	ZSRR	148.246	3.	ZSRR	231.389	3.	ZSRR	278.445
4.	Węgry	107.379	4.	Węgry	135.813	4.	Węgry	115.965
5.	Bułgaria	12.956	5.	Jugosł.	24.488	5.	Jugosł.	42.178
6.	Jugosł.	9.795	6.	Bułgaria	21.450	6.	Bułgaria	33.993
7.	Rumunia	5.298	7.	Rumunia	13.771	7.	Rumunia	19.313

Tabela nr 14

Wyjazdowy ruch turystyczny z Polski do krajów kapitalistycznych

1965			1967			1968		
Lp.	kraje	osoby	Lp.	kraje	osoby	Lp.	kraje	osoby
1.	Francja	13.084	1.	Francja	17.456	1.	Francja	16.093
2.	RFN	12.773	2.	W.Bryt.	13.735	2.	W.Bryt.	13.383
3.	W.Bryt.	10.713	3.	RFN	10.959	3.	Włochy	8.311
4.	Włochy	5.062	4.	Włochy	7.474	4.	RFN	7.800
5.	USA	3.682	5.	Szwecja	5.901	5.	Szwecja	5.444
6.	Szwecja	-	6.	USA	4.885	6.	USA	4.373

Tabela nr 15

Wyjazdowy ruch turystyczny z Polski do krajów socjalistycznych

1965			1967			1968		
Lp.	kraje	osoby	Lp.	kraje	osoby	Lp	kraje	osoby
1.	CSRS	307.670	1.	CSRS	204.026	1.	ZSRR	182.997
2.	NRD	128.720	2.	NRD	203.563	2.	NRD	162.969
3.	Węgry	99.174	3.	ZSRR	185.178	3.	CRSS	93.732
4.	ZSRR	96.197	4.	Węgry	108.188	4.	Węgry	71.945
5.	Jugosła wia	27.838	5.	Bułgaria	78.416	5.	Bułgaria	66.253
6.	Bułga- ria	25.530	6.	Jugosła- wia	33.325	6.	Jugosła- wia	36.752
7.	Rumunia	16.700	7.	Rumunia	20.083	7.	Rumunia	19.732

Przytoczenie powyższych liczb nie daje jeszcze wyraźnej odpowiedzi na pytanie - jak kształtują się relacje wzajemne ruchu turystycznego między wymienionymi krajami a Polską ?

W tym celu należy dokonać zestawienia liczby przyjazdów do Polski i wyjazdów z niej w odniesieniu do poszczególnych krajów. Relacje te przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 16

Relacje wymiany turystycznej pomiędzy Polską a krajami socjalistycznymi w wartościach bezwzględnych /wyjazdy z Polski = 1/

1965			1967			1968		
Lp.	kraje	relacje	Lp.	kraje	rela- cje	Lp.	kraje	rela- cje
1.	NRD	1:2,4	1.	NRD	7:2,3	1.	CSRS	1:4,1
2.	CSRS	1:1,1	2.	CSRS	1:2,2	2.	NRD	1:3,2
3.	Węgry	1:1,1	3.	Węgry	1:1,3	3.	Węgry	1:1,6
4.	Bułgaria	1:0,5	4.	Jugosławia	1:0,7	4.	Jugosł.	1:1,2
5.	Jugosł.	1:0,35	5.	Rumunia	1:0,7	5.	Rumunia	1:1,0
6.	Rumunia	1:0,3	6.	Bułgaria	1:0,3	6.	Bułgar.	1:0,5

Uwzględniając stosunek zachodzący pomiędzy liczbą ludności na obszarach danych państw i Polski otrzyma się skorygowane relacje w wartościach porównywalnych. Przedstawia je poniższa tabela :

Tabela nr 17

Relacje wymiany turystycznej między Polską a krajami socjalistycznymi w wartościach względnych /wyjazdy z Polski = 1/

1965			1967			1968		
Lp	kraje	relacje	Lp	kraje	relacje	Lp	kraje	relacje
1.	NRD	1:4,5	1.	CSRS	1:5,1	1.	CSRS	1:9,4
2.	Węgry	1:3,5	2.	Węgry	1:4,1	2.	NRD	1:6,1
3.	CSRS	1:2,5	3.	NRD	1:3,7	3.	Węgry	1:5,2
4.	Bułgaria	1:2,0	4.	Bułgaria	1:1,2	4.	Bułgaria	1:2,0
5.	Jugosławia	1:0,56	5.	Jugosławia	1:1,1	5.	Jugosławia	1:1,9
6.	Rumunia	1:0,5	6.	Rumunia	1:1,1	6.	Rumunia	1:1,6

Obliczeń relacji: Polska - kraje kapitalistyczne nie dokonywano z uwagi na błędność uzyskiwanych tą drogą wyników. Dla przykładu - skorygowane, to jest sprowadzone do wartości porównywalnych wielkości ruchu turystycznego wykazałyby znaczną przewagę ruchu z Polski do Włoch nad ruchem z Włoch do Polski ; niemal równorzędność ruchu z Polski do Francji i na odwrót ; równorzędność ruchu z Polski do Wielkiej Brytanii i z Wielkiej Brytanii do Polski. O ile takie relacje nie stanowią odbicia różnicy standardu życiowego mierzonego wysokością dochodu narodowego na głowę ludności w Polsce i w wymienionych krajach[x/] -

---

x/Dochód narodowy na 1 mieszkańca:
Polska ..... 1.500 dol.rocznie
Japonia ..... 2.000 dol.rocznie
Włochy ..... 2.800 dol.rocznie
Francja ..... 4.100 dol.rocznie
USA ..... 8.300 dol.rocznie
/wg artykułu prof.Tymowskiego Nauka - czynnyik decydujący. "Perspektywy" nr 9/69/.

to stanowić one mogą dowód na to, że opisane zjawisko kaskadowości nie ma zastosowania w relacjach między krajami obozu kapitalistycznego, a krajami obozu socjalistycznego. Czy jest tak istotnie ?

Wydaje się, że przytoczone dane świadczą o tym, iż nie ma na razie mowy o ruchu turystycznym sensu stricto między Polską a krajami Europy Zachodniej. Pod liczbą kilkunastu lub kilku tysięcy przyjezdnych w skali rocznej z danego kraju kryją się bowiem : 1/ przyjezdni tranzytowi, których nasza sprawozdawczość nie wyodrębnia, 2/ turyści okazyjni, to jest przyjeżdżający w sprawach zawodowych bądź osobistych. Pod liczbą kilku, bądź rzadziej kilkunastu tysięcy wyjeżdżających z Polski kryją się natomiast głównie wyjeżdżający w celach osobistych /najczęściej drogą zaproszeń - do krewnych, lub przyjaciół /bądź w celach służbowych, naukowych, sportowych.

Dane zawarte w tabeli nr 12 świadczą także o stabilności ruchu /wzrost w liczbach globalnych w latach 1965-67 o około 45 tys., spadek w latach 1967-68 o 10 tys. osób/. Jedyną pozycją wzrastającą jest liczba turystów ze Szwecji, oraz pojawienie się szeregu drobnych pozycji, głównie z krajów trzeciego świata. Ruch z pozostałych krajów Europy Zachodniej przejawia znikomą tendencję spadkową.

Wracając do przedstawionych relacji ruchu turystycznego /w wielkościach porównywalnych/ między Polską a pozostałymi krajami socjalistycznymi, stwierdzić można, że relacje między Polską a Czechosłowacją, NRD i Węgrami zdają się potwierdzać słuszność omówionej teorii. Także coraz bardziej niekorzystny dla Polski wzajemny stosunek ruchu znajduje swe uzasadnienie w nie nadążaniu naszego kraju za wzrostem dochodu narodowego w wymienionych trzech krajach socjalistycznych. /5/.

Stwierdzenie to najlepiej obrazuje dynamika wzrostu dochodu narodowego w krajach RWPG podana w procentach : /6/.

Tabela nr 18

Dynamika wzrostu dochodu narodowego w krajach RWPG /%/

kraje	1961-1965	1966-1968	1969
Bułgaria	6,6	8,6	7,7
CSRS	1,9	7,6	6,5
NRD	3,4	5,3	5,0
Polska	6,2	6,3	3,5
Rumunia	9,6	7,8	7,3
Węgry	4,5	6,6	5,6
ZSRR	6,5	7,6	6,0

Większe wątpliwości co do słuszności teorii kaskadowości w warunkach gospodarki socjalistycznej mogą budzić uzyskane wyniki odnośnie Rumunii i Bułgarii, których dochód narodowy na mieszkańca mimo szybkiego wzrostu pozostaje stale na poziomie niższym od naszego. Pogarszająca się dla Polski relacja zdaje się wszakże wskazywać na wyrównywanie się poziomów dzięki szybszemu tempu wzrostu dochodu narodowego w tamtych krajach niż w Polsce.

W konkluzji można przyjąć, że o ile południowe kraje socjalistyczne stają się domeną przyjazdów z wysoko rozwiniętych krajów Europy Zachodniej i Południowej,o tyle Polska z kolei staje się krajem przyjazdowym dla turystów z krajów socjalistycznych, zamykając tym samym kaskadę europejską w jej dolnych rejestrach. Tłumaczy to także dostrzeżona nielogiczność teorii kaskadowości dla stosunków między krajami obydwu obozów, kapitalistycznego i socjalistycznego na przykładzie Polski /zbyt małe liczby,brak ogniw pośrednich/.

Pełne przyjęcie omówionej teorii i płynących stąd wniosków wymaga pewnych zabiegów adaptacyjnych. Mianowicie wydaje się, że relacje ruchu turystycznego między krajami socjalistycznymi nie zawsze są odbiciem relacji dochodu narodowego przypadającego na mieszkańca. Są natomiast zawsze odbiciem aktualnych możliwości recepcyjnych danego kraju, a konkretnie - stanu urządzeń

turystycznych i poziomu świadczonych przez nie usług. Wynika stąd, iż pod tym względem Polska znalazła się daleko za pozostałymi krajami obozu socjalistycznego.

Nie uwzględnienie tak skorygowanej teorii kaskadowości wydaje się być przyczyną zaistniałej pomyłki w przedstawionej na wstępie hipotezie rozwoju przyjazdowego ruchu turystycznego. Uwzględnienie jej natomiast, każe programować przyszły ruch w zupełnie innych proporcjach.

Na zakończenie jeszcze jedno wyjaśnienie odnośnie nie uwzględnienia w podanych analizach relacji ruchu turystycznego Polska-ZSRR.

Otóż znikomego ruchu charakteryzującego nasze z tym partnerem obroty osobowe nie można uznać za prawidłowy. Ogólną bowiem zasadą jest, że duży, gospodarczo rozwinięty kraj, stanowi zwykle dla mniejszego sąsiada poważne źródło wpływów dewizowych z tytułu konsumpcji usług turystycznych. W danym przypadku na istniejący stan rzeczy rzutuje specyficzny charakter turystyki wyjazdowej z ZSRR. Większość uczestników radzieckich wycieczek zagranicznych kierowana jest przez zakłady pracy i przez organizacje społeczne, finansujące w poważnej mierze wyjazdy, jako szczególną formę świadczenia socjalnego. Te stosunkowo nikłe wielkości wysyłanych za granicę turystów przesądzają z kolei o rozmiarach zorganizowanej turystyki wyjazdowej z Polski, z przyczyn praktykowanych dotychczas w kraju rozliczeń.

ROZDZIAŁ 2

SPECYFIKA WYMIANY TURYSTYCZNEJ MIĘDZY POLSKĄ, A KRAJAMI RWPG.

Wykazano, iż trudno jest mówić w chwili obecnej - w pełnym tego słowa znaczeniu - o ruchu turystycznym między Polską,a krajami obozu kapitalistycznego /jak się wydaje i w najbliższej przyszłości/. Można natomiast zakładać realnie dalszy, szybszy niż obecnie rozwój ruchu między Polską a krajami obozu socjalistycznego. Warto w związku z tym zastanowić się nad czynnikami pobudzającymi bądź hamującymi turystyczną wymianę pomiędzy tymi krajami. Dopiero bowiem uświadomienie sobie powyższych czynników pozwala na w miarę prawidłowe programowanie bazy urządzeń turystycznych służących temu ruchowi, na określenie tempa wzrostu ilościowego, rodzajowego i jakościowego wymienionych urządzeń.

Czynnikiem, który w istotny sposób rzutuje na rozwój ruchu turystycznego między krajami socjalistycznymi, jest powszechnie praktykowany system rozliczeń. Zasady tego systemu - w dużym skrócie - przedstawiają się następująco :/7/

Większość obrotów turystycznych wyraża się w cenach rynku zewnętrznego, w walucie narodowej każdego z krajów RWPG. Rozliczenia z tytułu wymiany towarowej abstrahują natomiast od cen wewnętrznych, opierając się na ustalonych z góry cenach umownych. Dzieje się tak np. na skutek różnic cen /różne wielkości odchyleń od kosztów produkcji/ i z uwagi na różnice kursów walut narodowych, uniemożliwiające wzajemne porównywanie wyników nakładów ekonomicznych. Wynikiem tego stanu jest stabilny, wyodrębniony system cen, oparty na ogólnoświatowych proporcjach, a nie na społecznie niezbędnych nakładach pracy. Panujący zaś system rozliczeń oparty jest na drodze dwu- bądź wielostronnego clearingu, gdzie waluta transakcji /rubel transferowy/ stanowi jedynie narzędzie ostatecznego rozrachunku.

O ile w stosunkach handlowych kurs walutowy pełni w zasadzie funkcje techniczne, o tyle w stosunkach pozahandlowych,

między innymi i turystycznych, stanowi określoną kategorię ekonomiczną.

Ponieważ turyści zaspokajają popyt na usługi bezpośrednio na rynku wewnętrznym kraju recepcji, realizacja świadczeń odbywa się wg stawek i zasad obowiązujących w danym państwie. Jest to jedna z zasadniczych różnic pomiędzy obrotem turystycznym, a obrotem handlowym. Drugą jest trudność zrównoważenia wzajemnych bilansów usług turystycznych, z przyczyn znanych między innymi z teorii kaskadowości oraz wynikłych ze względów geograficznych.

Trudności te sprawiły, że po licznych próbach dwustronnego regulowania problemu doszło do zawarcia w 1963 roku porozumienia wielostronnego, które wyodrębniło płatności niehandlowe/między innymi turystyczne/ z całokształtu stosunków rozliczeniowych, ustalając w tym celu specjalne kursy walutowe,w nomenklaturze niektórych krajów zwane "turystycznymi".

Porozumienie powyższe stworzyło pomost między płatnościami niehandlowymi, dając możliwość przelewu salda płatności niehandlowych na rachunek płatności handlowych. Przelewu dokonuje się drogą przeliczania obrotów na ruble obiegowe po odpowiednim kursie,a następnie na ruble transferowe.

Wspomniane w tekście porozumienie z 1963 r. nie wyklucza możliwości regulowania płatności odmiennie, w trybie dwustronnych umów. Tym samym - dopuszczono do stosowania zasady przewidzianej dla płatności handlowych, to znaczy ustalania cen bezpośrednio w rublach clearingowych.

Poprzednio podano trudności, które spowodowały swego czasu zaniechanie stosowania zasad płatności handlowych do wymiany turystycznej i które doprowadziły w efekcie do zawarcia umowy z 1963 r. Poszukiwanie właściwej formy rozliczeń przez kraje najbardziej zainteresowane pozwoliło na znalezienie rozwiązania na drodze adaptacji zasad rozliczeń handlowych do specyfiki wymiany turystycznej / stosowania odrębnej bazy cen nie obowiązują-

cej w miejscu konsumpcji/.[x]/

Według tego systemu rozliczają się np.Bułgaria,Rumunia,ZSRR. Dominującą formą rozliczeń Polski z pozostałymi krajami RWPG by ło jak dotąd rozliczanie według zasad płatności niehandlowych /80% obrotów/.

Stosowanie zasad handlowych zmusza do zachowania określonych prawidłowości w programowaniu inwestycji turystycznych :

1. do koncentracji przestrzennej nakładów inwestycyjnych na wybranych terenach,czyli do realizacji całych osiedli turystycznych często poza istniejącą siecią osadniczą;
2. do wprowadzenia w miejsce wielu słabych gestorów - jednego prężnego, wyposażonego w atrybuty zawierania umów z kontrahentami zagranicznymi.

Przykładami podobnego sposobu postępowania są istniejące już, bądź będące w fazie budowy lub projektowania nadmorskie aglomeracje urządzeń wczasowych usytuowane wzdłuż wybrzeża morza Czarnego, bądź jeziora Balaton /np. rumuńskie:Mamaja,Eforia; bułgarskie: Albena, Złote Piaski, Drużba, Słoneczny Brzeg; radzieckie: Adler, Picunda itd./.

---

x/ Według T.Zygmuntowicza - "Stosunki Polski z krajami RWPG" GKKFiT, W-wa 1969.

ROZDZIAŁ 3

OCENA CHŁONNOŚCI RYNKU TURYSTYCZNEGO.

Możliwości konsumpcyjne ruchu turystycznego wyraża najlepiej "stopa aktywności".

Znaczenie tego terminu wyjaśnia G.Labeau jako : "procent mieszkańców danego kraju wyjeżdżających na wakacje" /8/,inaczej - w odniesieniu do urządzeń turystycznych obejmujących: zakłady hotelarskie, campingi i biura podróży - będzie to w przybliżeniu liczba konsumentów korzystających ze świadczeń wymienionych instytucji.

Aktywność turystyczną społeczeństwa określa cały zespół czynników, z których najważniejszymi są:

- struktura wieku,
- stopień urbanizacji kraju,
- dochód na głowę ludności.

Rola wymienionych czynników w odniesieniu do warunków polskich przedstawia się jak następuje:

Konsumpcja turystyczna wykazuje z reguły ujemną korelację pomiędzy wiekiem osób, a procentem korzystających ze świadczeń określonych urządzeń turystycznych. Fakt ten uzasadnia postępujący z biegiem lat zanik sprawności fizycznej oraz malejące w sposób zdecydowany po wkroczeniu w wiek emerytalny dochody.

Według informacji podanych przez cytowanego na wstępie G. Labeau - najliczniej uczestniczą w ruchu turystycznym osoby ujęte w przedziale wieku 14-20 lat, następnie w grupie 20-50 lat i 50-60 lat. Po przekroczeniu punktu granicznego 60 lat następuje gwałtowny spadek uczestnictwa.

Dla polskich warunków brak jest aktualnych, szczegółowych badań. Obserwacje i zestawienia wycinkowych informacji wydają się wszakże potwierdzać słuszność podanych spostrzeżeń.

Grupa pierwsza to młodzież /15-19 lat/ w większości ucząca się, korzystająca z różnorakich form turystyki masowej organizowanej przez szkoły oraz organizacje młodzieżowe.Ruch ten obsłu-

guje w podstawowej mierze specyficzna baza urządzeń paraturystycznych, jak adaptowane dla celów recepcyjnych szkoły, bursy, internaty, domy studenckie - w ośrodkach osadniczych, rzadziej campingi na terenach zielonych.

Grupa druga to zarobkujący członkowie rodzin. Liczną tę grupę można podzielić na dodatkowe podgrupy:

- 20-29 lat - młode małżeństwa, niejednokrotnie bezdzietne;
- 30-49 lat, małżeństwa wychowujące dzieci;
- 50-59 lat - małżeństwa samotne z uwagi na usamodzielnienie się dzieci.

Kolejność wymienienia podgrup odpowiada malejącemu procentowi ich uczestnictwa w ruchu turystycznym.
Stosunkowo najliczniejsze jest uczestnictwo w podgrupie młodych bezdzietnych małżeństw, z tym, że jest to na ogół uczestnictwo w ruchu indywidualnie organizowanym, w ruchu, który wymyka się wszystkim statystykom i ujmowany jest jedynie szacunkowo. Wyjaśnić także trzeba, że i w wyjazdach zorganizowanych /wczasy pracownicze FWP/ podgrupa ta stanowić będzie pierwszą, najliczniejszą pozycję. Ruch ten obsługuje baza urządzeń turystycznych takich jak: campingi, schroniska, hotele, stanice, domy wczasowe.

Podgrupa 30-49 lat - to druga ilościowo podgrupa korzystających z wczasów FWP oraz pierwsza, najliczniejsza - korzystających z wczasów przyzakładowych /9/. Uczestnictwo zwłaszcza w drugiej formie ruchu, uzasadnia obarczenie małymi dziećmi. Ruch ten obsługują w podstawowej mierze ośrodki wczasowo-turystyczne /przyzakładowe/, domy wczasowe FWP /niektóre/, w mniejszym stopniu domy wycieczkowe.

Podgrupa 50-59 lat - to podgrupa o dużej stosunkowo swobodzie osobistej /dzieci zwykle korzystają już z wypoczynku oddzielnie/ i większych niż poprzednio dochodach. Na jej mniejsze uczestnictwo rzutuje już wszakże w sposób widoczny wpływ wieku /malejąca sprawność fizyczna, wzrastające zmęczenie psychiczne/. Obsługują tę podgrupę urządzenia takie jak: pensjonaty, domy wczasowe, hotele.

Grupa trzecia - to w większości pracownicy na emeryturze. Grupa ta - obecnie najmniejsza - w miarę wzrostu zamożności

państwa i wydłużania się życia ludzkiego będzie rosła. Obsługują ją głównie domy wczasowe FWP.

W rozważaniach powyższych nie uwzględniono dzieci w przedziale wieku 0-14 lat. Wynika to stąd, że grupa ta nie występuje jako odrębny, samodzielny konsument świadczeń turystycznych, zwiększa natomiast liczbę osób ujętych w przedziale wieku 30-49 lat /opiekunów/ towarzysząc im w ruchu turystycznym.
Stąd program urządzeń obsługujących wymienioną grupę dorosłych powinien uwzględniać uczestnictwo z grupy dzieci.

Przy określeniu tego uczestnictwa w warunkach krajowych można kierować się sugestiami wielkości procentowego uczestnictwa opiekunów, zwłaszcza dla grup w wieku 5-9 lat i 10-14 lat.Wyeliminowanie z obliczeń grupy w wieku 0-4 lat uzasadnione jest znikomym jej uczestnictwem w ruchu turystycznym dorosłych.

W 1967r. struktura wieku ludności wyglądała jak następuje /10/.

Tabela nr 19

Struktura ludności w Polsce

Ludność	w wieku lat								
	0-4	5-9	10-14	15-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60 i więcej
w tysiącach 32.163,3	2.628	3.121	3.536	3.279	4.389	4.663	3.744	2.960	3.839
w procentach 100	8,2	9,7	11,0	10,2	13,7	14,5	11,6	9,2	11,9

Uwzględniając przeprowadzony tok rozumowania oraz nawiązując do warunków uczestnictwa obserwowanego w przodujących pod względem ruchu turystycznego krajach - proponuje się następujący procent uczestnictwa ze względu na wiek w poszczególnych grupach.

- w grupie 5-14 lat - 40% /2.600.000 osób/
- w grupie 15-19 lat - 60% /1.932.000 osób/

- w grupie 20–29 lat - 50% /2.194.000 osób/
- w grupie 30–49 lat - 45% /3.780.000 osób/
- w grupie 50–59 lat - 40% /1.180.000 osób/
- w grupie 60 i więcej lat - 25% / 959.000 osób/

W ostatecznym zatem rozrachunku liczba potencjalnych uczestników ruchu turystycznego, przy zastosowaniu kryterium wieku, oscylować powinna wokół sumy 12.500.000 osób. Podane liczby mają tylko wartość przybliżoną i jedynie najogólniej mogą służyć jako ilustracja zagadnienia. Po pierwsze bowiem - są zmienne w czasie, po drugie - procent uczestnictwa został oparty na dyskusyjnej analogii do wyników uzyskanych w badaniach przeprowadzonych na przełomie lat 1959/60 w takich krajach jak: Holandia, Belgia, Francja, RFN /11/. Brak szczegółowych danych krajowych rodzi potrzebę jak najszybszego przeprowadzenia odpowiednich badań.

Drugim ważnym czynnikiem wpływającym na aktywność turystyczną jest stopień urbanizacji kraju. Obserwowaną zasadą jest procentowy wzrost uczestniczących w ruchu turystycznym - w miarę jak wzrasta liczba mieszkańców miast, a ściślej osób ze skupisk wielkomiejskich.

Wyjaśnienia tego faktu szukać należy w specyfice życia miejskiego, życia, które w miarę wzrostu liczby mieszkańców miasta, a co za tym idzie i miejsc pracy w zakładach przemysłowych-staje się coraz bardziej uciążliwe. Uciążliwość pracy w zakładach przemysłowych zwiększają nadto - kłopotliwe na ogół dojazdy z miejsca zamieszkania, nasilające się w miarę postępów motoryzacji hałasy, wzrastające zanieczyszczenie powietrza, trudności znalezienia odpowiednich terenów rekreacyjnych. Niedogodności te powodują, że mieszkańcy dużych miast z reguły niemal spędzają urlop poza miejscem stałego zamieszkania.

Czynnikami dodatkowymi są: większa ruchliwość mieszkańców miast, wynikająca między innymi z faktu nie związania z warsztatem pracy, jakim jest ziemia uprawna, wymagająca stałej obecności w najkorzystniejszych klimatycznie porach roku, wykształcone nawyki "turystycznego" sposobu spędzania wolnego czasu, wyższe

na ogół zarobki itp.

I tu - tak jak poprzednio - brak ogólnych liczb charakteryzujących podaną prawidłowość. Znane są jedynie liczby wyrywkowe. Takimi właśnie danymi w odniesieniu do wczasów pracowniczych są podane dalej liczby skierowań wydanych przez wojewódzkie biura FWP./12/ Zestawione z liczbami osób zamieszkałych w miastach o różnej wielkości i w gromadach,udowadniają poczynione na wstępie stwierdzenie /tabela nr 20/.

Bardziej szczegółowa analiza pozwala na wyciągnięcie wniosku, iż na wysoką pozycję przodujących w ruchu turystycznym województw jak : warszawskie, łódzkie, katowickie, krakowskie, szczecińskie, poznańskie, wrocławskie i gdańskie rzutuje nie tyle duży procent zamieszkałych w miastach /np.województwo zielonogórskie ma pod tym względem stosunek o wiele korzystniejszy niż np. województwo krakowskie/ co zamieszkałych w konurbacjach bądź aglomeracjach położonych na terenach tych województw.x/ Chodzi tu zatem o wyjazdy z :

- warszawskiego zespołu miejskiego,
- łódzkiego zespołu miejskiego,
- konurbacji górnośląskiej,
- krakowskiego zespołu miejskiego,
- szczecińskiego zespołu portowo-miejskiego,
- poznańskiego zespołu miejskiego,
- wrocławskiego zespołu miejskiego,
- gdańsko-gdyńskiego zespołu portowo-miejskiego.

---

x/ Prawidłowość tego spostrzeżenia potwierdzają dane z innych krajów europejskich. Przykładowo rolę aglomeracji w uczestnictwie w ruchu turystycznym we Francji obrazują następujące dane /odsetek wyjeżdżających w stosunku do ogólnej liczby mieszkańców danego regionu/ :
- Paryż - 78,9
- aglomeracja paryska /bez Paryża/ - 73,8
- aglomeracje miejskie ponad 200 tys.mieszkańców - 53,9
- aglomeracje od 100-200 tys.mieszkańców - 53,6
- aglomeracje od 20-100 tys.mieszkańców - 48,3
- aglomeracje poniżej 20 tys.mieszkańców - 36,6
- wieś - 17,8

/wg "Definicji turystyki "przedruk z"Les Echos" - "Forum" nr 22/269/70/

Wielkość ruchu w poszczególnych województwach według stanu z 1965 roku oraz według prognozy GKKFiT na rok 1985 wyjaśniają rysunki nr 5 i 6.

Dla ścisłości należy wyjaśnić, że nierównomierność rozdziału skierowań jest częściowo uzasadniona niejednakowym w poszczególnych województwach udziałem dużych miast w ogólnej liczbie zatrudnionych, obejmującej na ogół także mniejsze ośrodki miejskie położone w pobliżu miast wojewódzkich. Uwaga ta w żadnej mierze nie zmienia poczynionych poprzednio stwierdzeń./tab.20/.

Dla warunków krajowych - jak się wydaje - można przyjąć pełną proporcjonalność wzrostu współczynnika korelacji i wzrostu liczby mieszkańców danego ośrodka. Inaczej, uwzględniwszy czynnik wieku, otrzymane liczby potencjalnych uczestników ruchu turystycznego w poszczególnych grupach przyjmować by należało jako wiążące dla miast o zaludnieniu 1.500.000 /i więcej/, a poddawać odpowiedniemu proporcjonalnemu zmniejszaniu w miarę malenia danego ośrodka osadniczego /np.40% uczestnictwo w grupie 5-14 lat w mieście o 1.500.000 mieszkańców odpowiadałoby 30% uczestnictwu w tej samej grupie wieku w mieście o zaludnieniu 1.500 mieszkańców/.

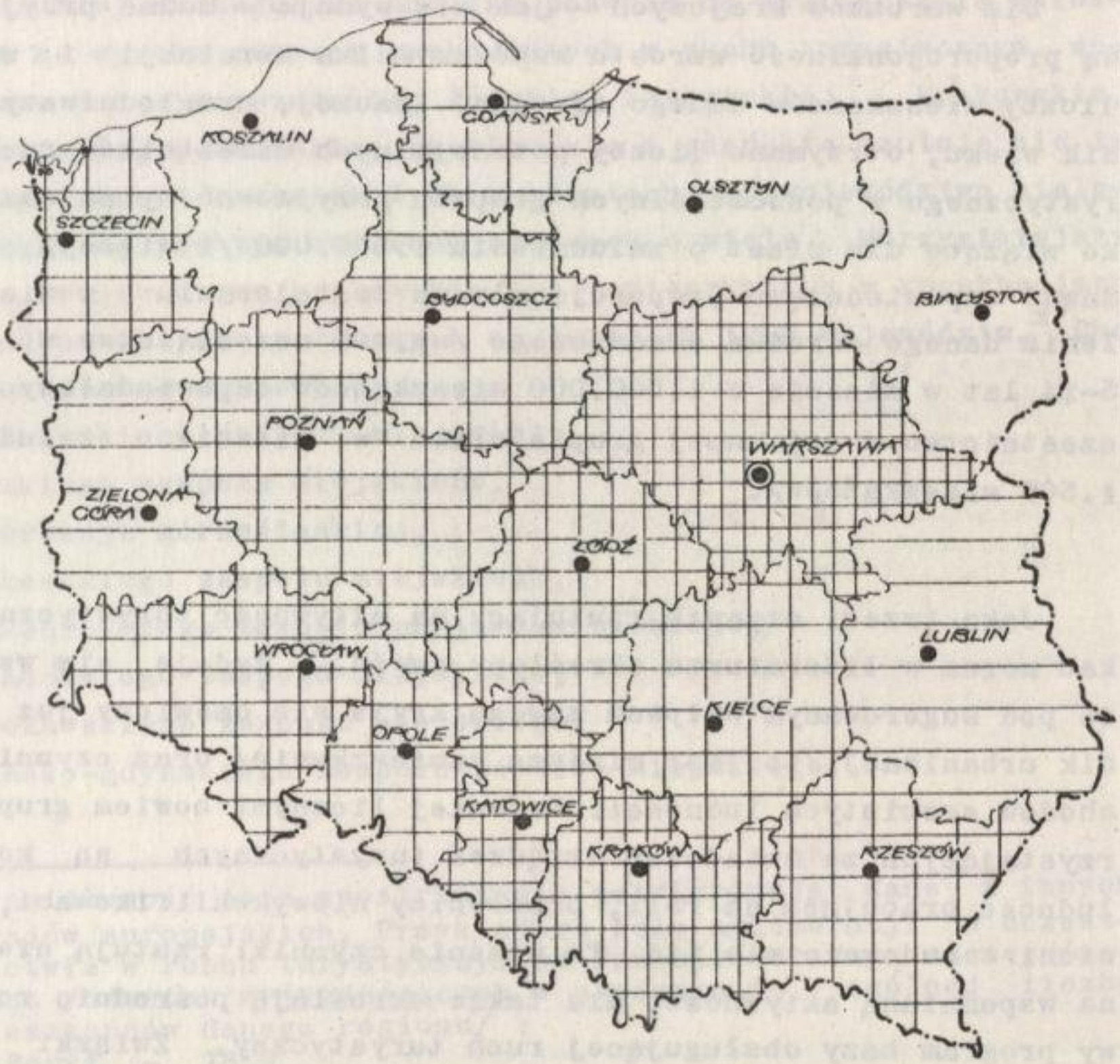
Jako trzeci czynnik rzutujący na aktywność turystyczną spotkać można w literaturze określony zawód.[x/] Wydaje się wszakże, że pod sugerowanym wpływem zawodu kryje się omówiony już czynnik urbanizacji/to jest miejsca zamieszkania/ oraz czynnik dochodów osobistych ludności. Najmniej licznymi bowiem grupami korzystających ze świadczeń urządzeń turystycznych są kolejno: ludność pracująca na roli, pracownicy niewykwalifikowani, zatrudnieni w budownictwie itd. Te właśnie czynniki rzutują nie tylko na wspomnianą aktywność, ale także określają pośrednio rodzajowy program bazy obsługującej ruch turystyczny. Związki między poszczególnymi nurtami ruchu a grupami społeczno-zawodowymi uczestników są następujące: /tabela 21/

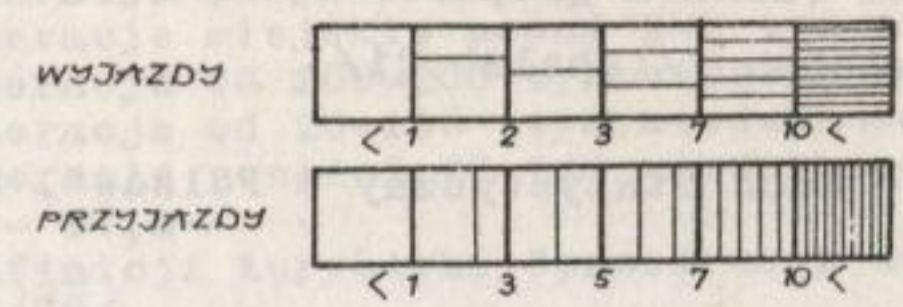
---

x/ Np. S.Ostrowski - "Ruch Statystyczny w Polsce". PTE Wrocław 1963.

RYS. NR 5

ROZKŁAD TERYTORIALNY RUCHU TURYSTYCZNEGO WG POMIARÓW W 1965 r.

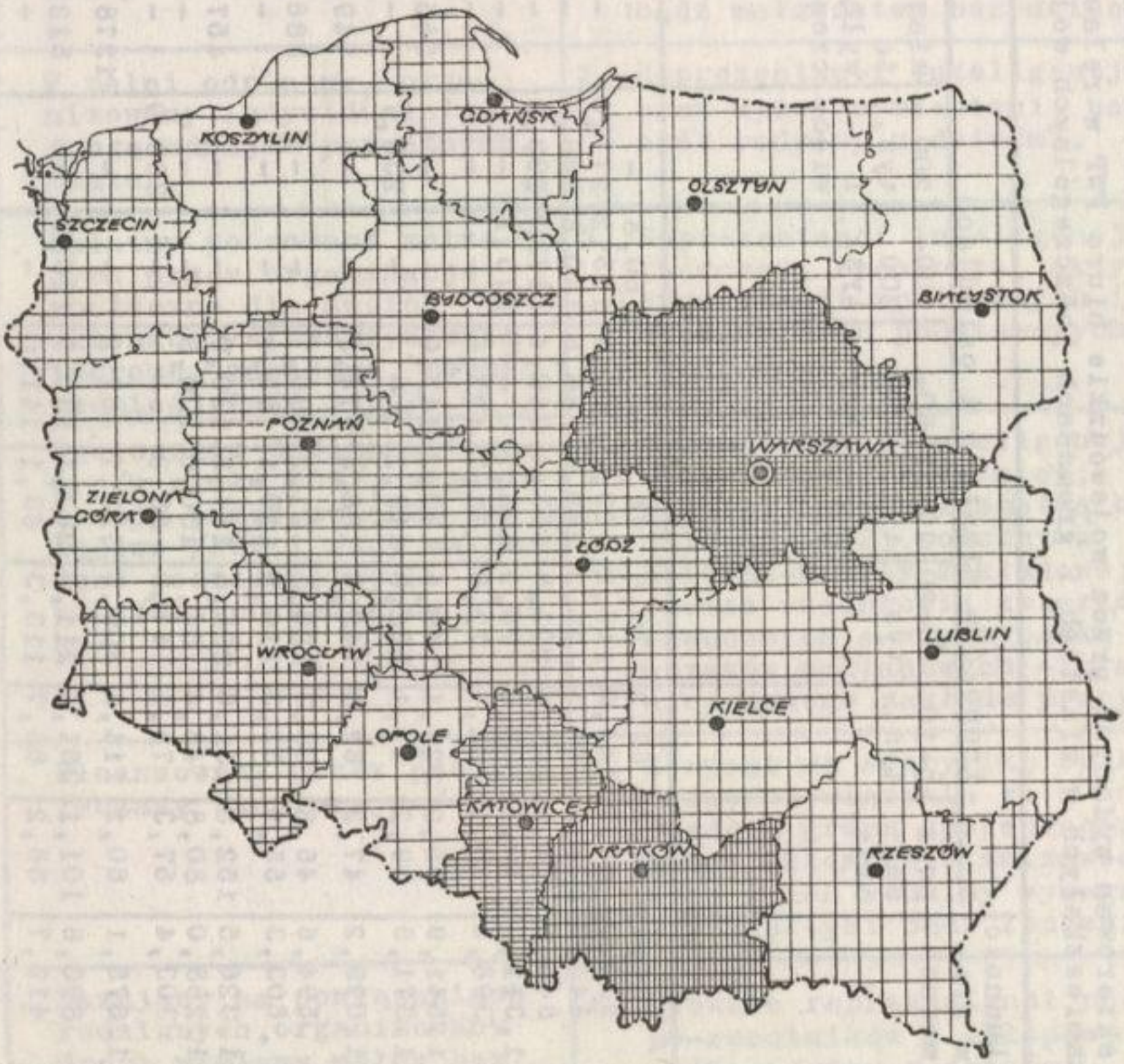

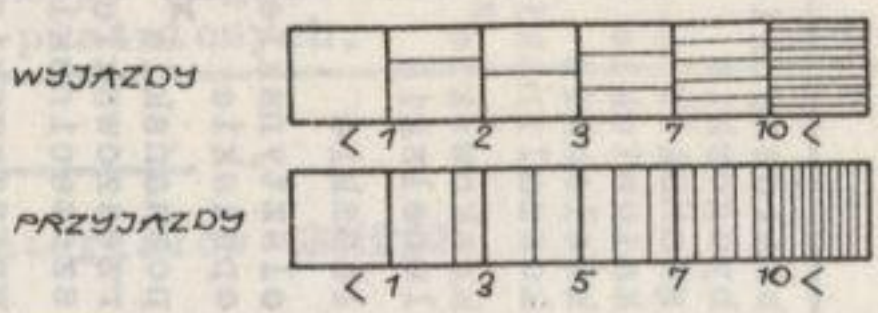

WC ZPT NOT - NR II

RYS. NR 6

ROZKŁAD TERYTORIALNY RUCHU TURYSTYCZNEGO WG PROGNOZY NA ROK 1985

WG ZPT NOT - NR 11

Tabela nr 20

Ilość skierowań wydanych przez wojewódzkie biuro FWP w relacji do liczby osób zamieszkałych w miastach i gromadach poszczególnych województw /w tys.zł./

Województwo	Ludność w gromadach	Ludność w miastach i osiedlach								Ludność w miastach ogółem	Skierowania na 1000 czł. zw.zawod.	
		poniżej 5tys.	5-10 tys.	10-20 tys.	20-50 tys.	50-100 tys.	100-200 tys.	200 tys. i więc.	miasta wyłączone		w roku	w sez. letn. /lipiec-sierpień
białostockie	764,9	49,3	63,2	70,8	74,6	-	160,8	-	-	418,7	22	12
bydgoskie	953,0	68,7	144,0	116,2	23,9	201,9	125,2	277,6	-	957,5	31	13
gdańskie	445,0	38,8	48,5	25,3	249,9	86,6	180,6	366,9	-	999,6	39	15
katowickie	845,0	74,6	211,6	203,8	853,4	340,4	1173,8	293,9	-	2751,5	66	23
kieleckie	1.311,3	49,2	63,0	76,9	128,7	-	273,1	-	-	590,9	27	13
koszalińskie	398,6	48,1	62,1	72,6	71,7	127,6	-	-	-	382,1	26	11
krakowskie x/	1.541,9	55,9	126,1	149,6	173,2	147,0	-	-	565,3	1216,4 x/	54	20
lubelskie	1.371,6	39,2	47,1	102,9	148,2	-	-	236,7	-	574,1	30	14
łódzkie	1.099,2	47,3	62,8	143,8	156,4	174,6	-	-	749,7	1334,5 x/	74	27
olsztyńskie	594,6	46,8	98,3	129,1	21,3	90,7	-	-	386,2	386,2 x/	25	11
opolskie	603,3	55,6	52,3	110,5	120,1	85,8	-	-	-	434,3	31	13
poznańskie x/	1.326,5	152,5	151,6	225,5	184,8	130,0	-	-	457,4	1301,6 x/	52	18
rzeszowskie	1.288,0	80,8	43,4	54,1	150,6	130,5	-	-	-	459,4	28	14
szczecińskie	303,4	57,3	76,1	47,9	68,3	-	-	333,9	-	583,5	53	18
warszawskie x/	1.675,1	60,1	114,8	309,6	313,7	67,2	-	-	1278,8	2144,2 x/	94	33
wrocławskie x/	890,6	101,1	261,4	211,2	263,1	130,9	126,1	-	512,2	1606,01 x/	47	18
zielonogórs.	412,7	56,2	68,7	113,3	83,1	141,0	-	-	-	462,3	29	12

Uwaga: x - łącznie z miastami wydzielonymi.

Tabela nr 21

Związki funkcjonalne pomiędzy nurtami ruchu turystycznego w ekonomicznym aspekcie a grupami społeczno-zawodowymi w Polsce[x/]

Rodzaj ruchu turystycznego w aspekcie ekonomicznym	Grupy społeczno-zawodowe uczestników ruchu turystycznego
1. W pełni odpłatny organizowany przez państwowe i spółdzielcze biura podróży.	1. Reprezentanci wysoko płatnych wolnych zawodów, inteligencji technicznej i inicjatywy prywatnej; na ogół osoby samotne bądź małżeństwa bez dzieci.
2. W pełni odpłatny, organizowany indywidualnie drogą odnajmu prywatnych kwater.	2. Reprezentanci inteligencji oraz wyżej wymienieni; na ogół rodziny z dziećmi.
3. Opłatny po cenach zniżonych przez organizacje społeczne dla swoich członków /stowarzyszenia twórcze, zawodowe, cechy rzemieślnicze itp./	3. Reprezentanci inteligencji twórczej, rzemiosła, aktyw organizacji społecznych i stowarzyszeń podstawowych.
4. Społecznie dofinansowywany /w około 50%/, organizowany przez związki zawodowe /FWP i rady zakładowe poszczególnych państwowych zakładów pracy/.	4. Reprezentanci inteligencji urzędniczej, robotnicy; samotni bądź małżeństwa bez dzieci - FWP, rodziny z dziećmi-wczasy zakładowe; zawsze członkowie związków zawodowych a w przypadku wczasów zakładowych - pracownicy danego zakładu pracy.
5. Finansowany przez państwo /wczasy sanatoryjne/	5. Z uwagi na specyfikę brak możliwości wiązania go z odpowiednią grupą społeczno-zawodową; członkowie zw.zawodowych i ich rodziny wymagający profilaktyki bądź leczenia.
6. Bazujący na powiązaniach rodzinnych, organizowany drogą wymiany usług bez widomego angażowania środków płatniczych.	6. Głównie reprezentanci chłopo-robotników i chłopów; na ogół rodziny z dziećmi.

x/ Wg materiałów GKKFiT

Wykazanie wymienionych powiązań jest o tyle ważne, że mimo pewnego uniformizmu zachowania, spędzanie wolnego czasu w poszczególnych grupach jest niewątpliwie różne i różnić się będzie w najbliższej przyszłości. Dlatego regionalne / rejonowe/ programy urządzeń turystycznych, poza uwzględnieniem wielkości ruchu muszą uwzględniać jego stratyfikację, a programy poszczególnych urządzeń - specyfikę przyzwyczajeń i zainteresowań oraz możliwości finansowe przyszłego klienta.

Wydaje się, że dopiero połączenie stadiów nad sposobem spędzania wolnego czasu ze studiami nad wielkością angażowanych środków własnych ludności pozwoli na prawidłowe, zgodne z zapotrzebowaniem programowanie bazy obsługującej w jej rodzajowym przekroju.

I wreszcie czynnik czwarty - wspomniany już - dochód ludności.

Powiedziane zostało wcześniej, że jego rola w kształtowaniu aktywności turystycznej jest zasadnicza,ściślej, że wprawdzie samo uczestnictwo w ruchu turystycznym jest wynikiem nakazów psychicznych, treść wszakże konsumpcji - to jest zakres konsumowanych świadczeń turystycznych - jest ściśle związana z dochodem.

Związki te wynikają jednoznacznie ze stosunku pomiędzy przeciętnym dochodem na osobę, a procentem uczestniczących w ruchu turystycznym, wynoszącego odpowiednio: x/

- w grupie do 500 zł/osobę - 35,9 % uczestnictwa
- w grupie 501-1000 zł/osobę - 56 % uczestnictwa
- w grupie 1001-1500 zł/osobę - 76,7 % uczestnictwa
- powyżej 1500 zł/osobę - 85,6 % uczestnictwa

oraz ze współzależności pomiędzy dynamiką wzrostu ruchu turystycznego, a stanem oszczędności ludności, kształtującej się jak następuje :

---

x/ Dane według badań OBOP.

Tabela nr 22

Zależność dynamiki wzrostu ruchu turystycznego od stanu oszczędności ludności w Polsce./13/

Lata	Wkłady oszczędnościowe	Ruch turystyczny
1960	100 %	100 %
1961	120 %	116 %
1962	160 %	130 %
1963	220 %	150 %
1964	279 %	158 %
1965	332 %	196 %

Reasumując - o ile dwa pierwsze czynniki, to jest struktura wieku i stopień urbanizacji kraju, określają bezwzględną wielkość potrzebnej bazy urządzeń turystycznych i różnice w terenowym na nią zapotrzebowaniu /czego nie należy utożsamiać z lokalizacją urządzeń turystycznych/, o tyle trzeci czynnik, którym jest dochód na głowę ludności, pozwala z jednej strony na wyznaczenie koniecznego udziału państwa w subsydiowaniu krajowego ruchu turystycznego drogą socjalnej polityki inwestycyjnej, z drugiej zaś na wyznaczenie wielkości inwestycji rentujących. Wszystkie te trzy czynniki razem wzięte wyznaczają strukturę rodzajową bazy urządzeń turystycznych.

ROZDZIAŁ 4

WYDATKI TURYSTYCZNE SPOŁECZEŃSTWA A CENY ŚWIADCZEŃ TURYSTYCZNYCH x/

Aby móc dokonać analizy wysokości wydatków turystycznych, trzeba najpierw zorientować się w wysokości dochodu i strukturze społeczeństwa.

Przeciętna miesięczna płaca nominalna brutto przypadająca na jednego zatrudnionego wynosiła w badanym roku 2.300 zł., przeciętna miesięczna płaca nominalna - 2.055 zł. Podane liczby nie oddają jednak właściwie tej części szeroko rozumianej płacy która pozostaje do dyspozycji społeczeństwa i jest utożsamiana z kompletem instrumentów oddziaływania państwa na stopę życiową obywateli. Najlepiej wielkość tę wyraża dochód osobisty, który w badanym 1968 r. wynosił 15.000 zł. w skali rocznej,a 1.250 zł. miesięcznie na obywatela. Średni natomiast budżet jednej osoby w skali rocznej wynosił 14.276 zł., czyli około 1.180 zł. miesięcznie.

Sposób rozchodowania tej sumy według struktury spożycia wyglądał następująco:

- żywność	44,2 %
- alkohol	11,0 %
- tytoń	3,1 %
- odzież i obuwie	15,7 %
- opał i energia	2,7 %
- mieszkania	7,8 %
- higiena, ochrona zdrowia.....	3,3 %
- kultura, oświata, sport i turystyka	5,3 %
- transport i łączność	5,4 %
- inne	1,5 %
Razem :	100,0 % /14/

x/ Wg danych za rok 1968.

Z przedstawionego zestawienia widać, że będąca przedmiotem naszego zainteresowania pozycja "turystyka" nie występuje oddzielnie,lecz w powiązaniu z wydatkami ponoszonymi na kulturę,oświatę i sport, a dalej, że ta zbiorcza kwota wynosiła 608 zł. w skali rocznej, a 59 zł. miesięcznie na obywatela.

Oczywiście średnie statystyczne kryją tyle zawiłych sytuacji indywidualnych, że ich wymowa, chociaż prawdziwa, może nie zadowalać. Stąd, aby zbliżyć obraz do rzeczywistości,podaje się wielkości charakterystyczne dla najlepiej i najgorzej uposażonych grup ludności. Wynosiły one : 5.508 zł.rocznie,a 458 zł. miesięcznie na osobę - w grupie X i dla kontrastu odpowiednio 236 zł. i 19 zł. w grupie I. x/

Z uwagi na fakt liczenia wydatków turystycznych łącznie z innymi we wszystkich dziesięciu grupach zamożności, wewnętrzną strukturę tej ogólnej kwoty starano się przedstawić na przykładzie przeciętnej krajowej.

Pierwszą pozycją,którą można wyodrębnić,są wydatki ponoszone na kulturę. Obejmują one przykładowo - zakup biletów teatralnych, na widowiska estradowe, do cyrków, do kin; opłaty za abonamenty radiowe i telewizyjne; zakup - gazet, czasopism i książek. Uwzględniwszy wielkość spożycia wymienionych zakupów otrzymamy kwotę łączną około 200 zł. rocznie na osobę.

Drugą pozycją są wydatki ponoszone na oświatę.Obejmują one - zakup podręczników, przyborów szkolnych i pomocy naukowych ; opłaty za przedszkole, pobyt w bursach, internatach, domach akademickich itp. Kwotę tę trudniej ustalić niż w przypadku pierwszym. Po dokładniejszej analizie wydaje się, iż można ją szacować średnio na około 100 zł. rocznie na osobę.

Uwzględniwszy pozycję wydatków ponoszonych na sport,w wysokości około 50 zł., otrzymamy w wyniku przybliżoną wielkość wydatków na turystykę: 250 zł. w wymiarze rocznym na osobę /300zł - jeżeli nie oddzielać trudnej do wyodrębnienia ostatniej pozycji/.

---

x/ Wg klasyfikacji GUS.

Zastosowanie przyjętych kryteriów uczestnictwa ze względu na wiek osób i stopień zurbanizowania miejscowości, które zamieszkują,powoduje, że tylko co trzeci obywatel jest potencjalnym uczestnikiem ruchu turystycznego./15/. Zatem średnie roczne wydatki na konsumpcję świadczeń turystycznych przypadające na jednego konsumenta wzrosłyby do sumy 750 zł. bądź 900 zł. Czy jest to dużo czy mało ? Aby dać właściwą odpowiedź należy porównać uzyskany wynik: 1/ z kosztami ponoszonymi przez państwo i wczasowiczów w socjalnym ruchu wypoczynkowym, 2/ - z cenami stanowionymi w rentownym ruchu krajoznawczym. Przykładami będą : w przypadku pierwszym - koszty i odpłatność usługi wczasowej w domach wczasowych FWP, w przypadku drugim - ceny świadczonych usług w hotelach komunalnych.

Koszt jednego osobo dnia w ruchu wypoczynkowym wynosi według Z.Filipowicza około 140 zł. /16/. Prawidłowość uzyskanego wyniku potwierdzają obliczenia J.Sierpińskiego, według którego koszt ten /w DW FWP/ oscylował wokół sumy 134 zł., z czego 61 zł pokrywano ze środków społecznych, a 73 zł. z dochodów indywidualnych /17/. W przeliczeniu na statystycznego uczestnika wczasów łączny koszt wynosił zatem około 2000 zł., w tym 920 zł. ze środków społecznych,a 1080 zł. z indywidualnych dochodów ludności. Na podaną wielkość składają się :

- koszty dojazdu, które można średnio szacować na 200 zł. od osoby, a biorąc pod uwagę koszt powrotu z urlopu pokrywany w odniesieniu do członków związków zawodowych przez CRZZ,na około 100 zł.;
- wydatki w czasie pobytu na wczasach związane z: opłatami klimatycznymi, wstępem na plaże, korzystaniem z urządzeń rozrywkowych i sportowych, wycieczkami itd., które na podstawie badania ankietowego przeprowadzonego przez redakcję "Polityki", szacować można na około 500 zł. od osoby;
- opłaty za pobyt na wczasach - średnio 480 zł. od osoby, wnoszone według specjalnego taryfikatora biorącego za podstawę

przynależność wczasowicza do określonej grupy uposażeniowej /w zależności od wynagrodzenia brutto/.

Zestawienie dwu wartości: jednej charakteryzującej średnie roczne wydatki przypadające na 1 potencjalnego turystę i drugiej - przedstawiającej faktyczne średnie roczne wydatki ponoszone przez 1 statystycznego wczasowicza, uwidaczniają blisko 200 zł. różnicę in minus w odniesieniu do pozycji pierwszej. Świadczy to o tym, że nie wszyscy, którzy, uwzględniwszy czynnik wieku i miejsca zamieszkania,powinni korzystać z dobrodziejstw ruchu turystycznego, mogą faktycznie z niego korzystać. Świadczy to o istotnym wpływie czynnika dochodu na stopę aktywności turystycznej w kraju, a ponadto - mimo całego działania socjalnego państwa - o występujących jeszcze brakach w tej dziedzinie.

Aby to ostatnie stwierdzenie nie było gołosłowne,rozwiniemy tutaj problem bardziej szczegółowo, porównując w tym celu wysokość opłat za wczasy FWP /18/ z dochodem przypadającym na 1 osobę:

Tabela nr 23

Wysokości opłat za wczasy FWP w zależności od grupy zarobkowej.

Wynagrodzenie miesięczne w zł. /całkowite/	bez zniżki sezonowej		ze zniżką sezonową	
	opłata za wczasy 14-dniowe 21-dniowe 28-dniowe w zł.	opłata za dzieci na wczas. rodzinnych w zł.	opłata za wczasy 1-dniowe w zł	dopłata za dziecko na wczasach rodzinnych w zł.
Grupa I-do 700zł /dotyczy głównie rencistów/	120	bezpłatnie	100	bezpłatnie
Grupa II-do 1000 zł.	160	60	130	60
Grupa III-do 1500 zł.	240	160	190	130
Grupa IV- do 2000 zł.	300	240	240	190
Grupa V - do 2500 zł.	360	300	290	240
Grupa VI-do 3500 zł.	420	360	350	290
Grupa V - do 4500 zł.	500	420	400	340
Grupa VI- ponad 4500 zł.	600	500	480	400
Pełna opłata	840	840	700	700

Opłata za 21-dniowe wczasy lecznicze wynosi 1.260 zł., a za 28 dniowe lecznicze - przeciwgruźlicze 1.680 zł.[x/]

Odpowiednio dochody roczne na 1 osobę w poszczególnych grupach zamożności kształtowały się jak następuje:5.418 zł, 6.697zł, 8.573 zł, 9.600 zł ..... aż do górnej granicy 34.442 zł.
Podana wyżej stratyfikacja dochodów jest wynikiem nie tyle różnic w uposażeniu, ile różnic w ilości członków rodziny; inaczej poziom zamożności wyznaczany jest przez : ilość dzieci i ilość osób pracujących. Szczegółowa bowiem analiza budżetów rodzinnych wskazuje, że w najniższych grupach zamożności znalazły się przede wszystkim rodziny wieloosobowe, gdzie na jednego pracującego przypadają przeciętnie trzy osoby nie pracujące. W najwyższych grupach proporcja jest odwrotna. Nic więc nie pomoże fakt, że ktoś zarabia 500 zł., jeśli jego gospodarstwo domowe składa się z trojga dzieci i nie pracującej żony. Nie będzie on lepiej sytuowany niż dwie osoby o zarobkach wynoszących 1.500zł. każda, ale mające na utrzymaniu jedno dziecko /średnia miesięczna w obu przykładach wynosi 1000 zł. na osobę/.

Powracając do podanej uprzednio tabeli opłat - okazuje się że sytuacja obydwu rodzin w przedmiotowej kwestii kosztów ponoszonych z tytułu wyjazdu na wczasy jest różna. O ile bowiem nastąpiłby wyjazd wszystkich członków obydwu rodzin - to na jednego członka pierwszej rodziny przypadłoby średnio 588 złotych //500 + 500 + 500 + 840 + 600/ : 5/ a na jednego członka drugiej rodziny średnio 213 zł //160 + 240 + 240/:3/. Różnica bez mała trzykrotna.

Płynie stąd wniosek, aby rozważając wpływ dochodu na aktywność turystyczną, szczególną uwagę zwrócić na strukturę rodzin, na proporcje zarobkujących do nie zarobkujących - ten bowiem czynnik ma istotne w naszych krajowych warunkach znaczenie.

---

x/ Należy uwzględnić podwyżki opłat zgodnie z zarządzeniem - DN FWP z dn.15.VIII.1970 nr 16/70 - o czym wspomniano w tekście.

Wniosek uboczny,nie związany z tematem pracy,to ten, aby zmniejszać socjalne subsydiowanie najzamożniejszych grup społeczeństwa, które obecnie w podstawowej właśnie mierze korzystają z państwowych świadczeń wczasowych[x/], na rzecz grup o najniższych dochodach.

Analiza relacji dochód - ceny za świadczenia hoteli komunalnych obsługujących krajowy ruch krajoznawczy jest następująca:

- ceny za korzystanie z tych urządzeń normuje zarządzenie nr 24 MGK z 6.IV.1966r. /19/. Z tego co powiedziano poprzednio wynika, że :

1. hotele komunalne /wyjąwszy I kat/ nastawione są na wypracowanie zysków w oparciu o krajowy ruch turystyczny;
2. osiągane wyniki działalności ekonomicznej /przy maksymalnym wykorzystaniu bazy/ wykazują znikomą rentowność /dział gastronomii przyhotelowej - o ile istnieje - wykazuje bardzo często deficyt/.

Świadczy to, że ceny skalkulowano w dolnym pułapie rentowności, a ściślej, że skalkulowano je na poziomie nie gwarantującym nawet pełnej amortyzacji bazy budynkowej wymienionych urządzeń. Wynika stąd, że nawet niewielka obniżka cen w hotelach /bez obniżenia ich kosztów własnych/ prowadziłaby do przekształcenia ich w urządzenia o charakterze socjalnym, dofinansowywane przez państwo.

Za przedmiot dalszych analiz,jako najbardziej reprezentatywne przyjmiemy ceny obowiązujące w hotelach II kategorii /hotele kategorii "lux" i I proponowaliśmy przeznaczyć do obsługi turystów z zagranicy, hotele kategorii IV mają być w przyszłości zlikwidowane,a hotele kategorii III, jeżeli będą realizowane - to jedynie w znikomej ilości/.

Ceny usług w tych hotelach, według załącznika nr 4 wymienionego zarządzenia wyglądają jak następuje :

---

x/ O czym świadczy także wysoka średnia opłata za statystycznego wczasowicza wynosząca 480 zł. /dane z roku 1969/.

Tabela nr 24

Ceny wynajmu jednostek mieszkalnych w hotelach MGK

Pokój	Elementy kalkulacyjne cennika hotelowego w zł,					
	Stawka podstawowa	Czynniki dodatkowe				
		wanna	prysznic	wc	widok	nadmetraż
1- osobowy	90	18	9	12	9	9
2- osobowy	138	30	15	15	9	9
3- osobowy	51	6	6	6	-	-
5-10-osobowy	45	6	6	6	-	-

Przytoczone ceny mogą być podwyższone w miejscowościach posiadających szczególne walory turystyczne i inne o następujące kwoty: pokój 1-osobowy o 9-27 zł., pokój 2-osobowy o 15 - 39zł, miejsce w pokoju wieloosobowym o 3-6 zł.

Uwzględniając rabat udzielany gościom krajowym, a wynoszący 1/3 podanych stawek, można powiedzieć, że w miejscowościach atrakcyjnych turystycznie przeciętne ceny za pokój 1- osobowy będą kształtować się następująco :

1. pokoju 1- osobowego /z pełnym węzłem sanitarnym/

- stawka podstawowa	90,- zł.
- umywalka, prysznic	9,- zł.
- wc	12,- zł.
- zwyżka ze względu na walory turystyczne /średnia/	14,- zł.
Razem bez rabatu	125,- zł.
z uwzględnieniem rabatu	84,- zł.

2. pokoju 2-osobowego /z pełnym węzłem sanitarnym/

- stawka podstawowa	138,- zł.
- umywalka, prysznic	15,- zł.
- wc	15,- zł.

- zwyżka ze względu na walory turystyczne /średnia/	22,- zł.
Razem bez rabatu	190,- zł.
z uwzględnieniem rabatu	117,- zł.
za jedno miejsce noclegowe	65,- zł.

Ze względu na preferowanie przez gości pokoi dwuosobowych /zarówno w ruchu organizowanym indywidualnie jak i w ruchu masowym, organizowanym przez biura podróży/, kwotę 65 zł.można uznać za bardziej reprezentatywną dla faktycznie ponoszonych kosztów. Zatem koszt noclegów w dwutygodniowej podróży można określić na sumę 910 zł. Szacując koszty wyżywienia na 35 zł. otrzymujemy 490 zł. Oczywiście tak niską pozycję wyżywienia uzyskać można jedynie drogą korzystania w głównej mierze z różnego rodzaju barów /np. mlecznych i szybkiej obsługi/. Ponieważ poprzednio zostało już stwierdzone, że goście krajowi nie korzystają z gastronomii przyhotelowej - takie postawienie sprawy wydaje się do przyjęcia. Razem zatem obydwie pozycje, to jest nocleg i wyżywienie, wyniosą około 1.400 zł.

Pozostaje do określenia wysokość kosztów ponoszonych za przejazdy transportem kołowym /ten bowiem należy uznać za podstawowy w ruchu krajoznawczym/. W przypadku korzystania z własnego środka lokomocji /samochodu/ i przy założeniu trasy o długości 2.000 km, sam koszt benzyny wyniesie 1.200 zł /średnio zużycie 10 l/100 km a 6 zł/l/.W przypadku korzystania przez dwie osoby daje to obciążenie finansowe 600 zł/osobę.

Doliczając różne wydatki związane z opłaceniem wstępu do obiektów turystycznie atrakcyjnych, rekreacyjnych, rozrywkowych itp. w wysokości minimum 500 zł. na osobę /analogia do podobnej grupy wydatków w ruchu wypoczynkowym/ otrzyma się łącznie koszty dwutygodniowej podróży krajoznawczej w wysokości 2.500 zł na osobę.

Oczywiście zestawienie sumy kosztów ponoszonych przez turystów krajoznawców, którzy sami rozwijają bez uprzednich subwencji swoje problemy budżetowo-turystyczne, ze średnią krajową wydatków turystycznych mijałoby się z celem. Wiadomo bowiem z

poprzednich rozważań, że średnia ta opiera się w zasadzie na ruchu turystyki socjalnej.

Dla kogo wobec tego dostępny jest turystyczny ruch krajoznawczy? Odpowiedź na to pytanie wynika z podanych na wstępie liczb. Mówiły one, że w X /najwyższej/ grupie zamożności połączone wydatki na kulturę, oświatę, sport i turystykę wynosiły średnio rocznie 5.508 zł. na osobę. Przyjąwszy zatem obydwie wartości: łączną sumę wydatków i kwotę wydawaną na samą tylko turystykę,otrzymamy średnie roczne wydatki na kulturę i oświatę w wysokości 3.000 zł. Podana proporcja wydaje się do przyjęcia.

Reasumując powyższe rozważania stwierdzić można słuszność przyjętej koncepcji analizowania popytu turystycznego oddzielnie dla rynku krajowego i oddzielnie dla zagranicznego,oba bowiem znacznie się między sobą różnią.

Mimo stwierdzonych tendencji do zmniejszania udziału państwa w dotowaniu ruchu turystycznego, ruch ten w dalszym ciągu znajduje się pod przemożnym wpływem kryteriów socjalnych - a zmniejszenie ich roli może niebezpiecznie wpłynąć na jego wielkość. Tym samym więc protekcjonistyczna polityka państwa, objawiająca się aktualnie w zmniejszaniu udziału funduszów centralnych i wzroście roli funduszów zakładowych - jest stale potrzebna. Ostateczne zatem planowanie wielkości ruchu krajowego zależy w dużym stopniu od podziału globalnego dochodu narodowego, a tym samym od kryteriów nie tylko ekonomicznych, ale i politycznych.

Przenosząc powyższe spostrzeżenia na zagadnienie programowania urządzeń turystycznych dla ruchu krajowego,stwierdzić należy konieczność uwzględnienia w programie inwestycyjnym przede wszystkim rozwoju socjalnej bazy urządzeń hotelarskich. Baza ta - wychodząc z aktualnych możliwości finansowych państwa - powinna być programowana proporcjonalnie do globalnej liczby potencjalnych użytkowników w poszczególnych grupach wieku, skorygowanej występowaniem czynnika urbanizacyjnego. Pozwoli to na prawidłowość jej układu rodzajowego.

Terenowy rozrzut urządzeń turystycznych nie powinien wynikać z regionalnie występującego zapotrzebowania, lecz z przesłanek takich,jak np. omawiane dalej warunki przyrodnicze, infrastrukturalne itp.

Urządzenia turystyczne oparte na zasadach rentowności na użytek ruchu krajowego powinny być realizowane jedynie w znikomej mierze : w odniesieniu do turystycznego ruchu wypoczynkowego - jako baza dla potencjalnych turystów z dwu najwyższych grup zamożności i turystów zagranicznych;w odniesieniu do ruchu krajoznawczego - jako baza dla części turystów zagranicznych i krajowych turystów okazyjnych /głównie na delegacji/.

5. PRZYPISY DO CZĘŚCI III.

/1/ "Program rozwoju zagranicznej turystyki przyjazdowej w latach 1966-70" - maszynopis GKKFiT 1966.

/2/ G.U.S. "Rocznik Statystyczny 1969" W-wa 1969.

/3/ J.Giezgała: Turystyka w gospodarce narodowej. PWE W-wa 1969.

/4/ G.U.S. "Rocznik ....."jak pkt.2

/5/ J.Tymanowski: Pochwała technologii. "Perspektywy" nr 17/ 1969.

/6/"Gospodarka planowa" nr 4/1970.

/7/ T.Zygmuntowicz: Stosunki turystyczne Polski z krajami RWPG. GKKFiT W-wa 1969.

/8/ G.Labeau: Zagadnienia ogólne konsumpcji turystycznej. "Ruch Turystyczny" Monografia 5, W-wa 1968.

/9/ J.Sierpiński: Wczasy pracownicze. Wyd. Związkowe CRZZ, W-wa 1968.

/10/ Główny Urząd Statystyczny: "Rocznik statystyczny 1968", W-wa 1969.

/11/ G.Labeau: Zagadnienia..... jak pkt.8.

/12/ Dane własne FWP.

/13/ Departament Ruchu Turystycznego i Centralny Ośrodek Doskonalenia Kadr Turystycznych: Rozwój krajowego i zagranicznego ruchu turystycznego w Polsce do 1965 r. W-wa 1968.

/14/ "Życie gospodarcze" nr 29 /983/ 1970.

/15/ Materiały studialne OSZN - GKKFiT.

/16/ Z.Filipowicz: Lecznictwo i turystyka w uzdrowiskach. PZWL, W-wa 1964.

/17/ J.Sierpiński: Wczasy pracownicze. Wyd. Związkowe CRZZ, W-wa 1968.

/18/ FWP CRZZ Dyrekcja naczelna : "Informator FWP" W-wa 1968.

/19/ Zarządzenie nr 24 Ministra Gospodarki Komunalnej z dnia 6. kwietnia 1966 r. - "w sprawie kategorii hoteli oraz maksymalnych cen usług noclegowych w hotelach" - wraz z załącznikami.

C Z Ę Ś Ć IV

UKŁADY PRZESTRZENNE SIECI URZĄDZEŃ TURYSTYCZNYCH W KRAJU I REGIONIE.

ROZDZIAŁ 1

ZALEŻNOŚĆ WIELKOŚCI BAZY URZĄDZEŃ TURYSTYCZNYCH OD WIELKOŚCI RUCHU TURYSTYCZNEGO.

Podstawowe relacje: wielkości występującego ruchu i wielkości obsługującej bazy /mierzonej możliwościami recepcyjnymi/ nie były jak dotąd przedmiotem szerszych badań czy studiów. Ten widoczny mankament jest wynikiem praktykowanej zasady, znajdującej racje swego istnienia w podstawach prawnych, że program bazy podstawowych urządzeń turystycznych /urządzeń hotelarskich/ na danym terenie - jest odbiciem prostej proporcjonalności jej pojemności, mierzonej liczbą miejsc noclegowych - do liczby mieszkańców tego terenu /1/.

W ten sposób pominięto specyficzny charakter urządzeń turystycznych nastawionych w pierwszym rzędzie /częściej - wyłącznie/ na obsługę osób "z zewnątrz", to jest spoza rozpatrywanego obszaru, przyrównując je do typowych usługowych urządzeń sieciowych, jak np. szkoły, sklepy handlu detalicznego itp. W gamie różnorakich usług oferowanych klientowi przez zakłady turystyczne poczesne miejsce zajmuje nocleg, usługa bezpośrednio nie przydatna dla miejscowej ludności. Stąd wydaje się, że zastąpienie wymienionej relacji stosunkiem: liczba przyjezdnych turystów - pojemność bazy urządzeń turystycznych, nie powinno budzić zastrzeżeń.

Błędem byłoby wszakże zakładać, że liczba turystów na danym terenie jest każdorazowo wprost proporcjonalna do wielkości danej jednostki osadniczej mierzonej liczbą mieszkańców. Stwierdzić bowiem można, że wielkość ruchu turystycznego kształtować się będzie różnie, zależnie od atrakcyjności przedmiotów zainteresowania turystycznego. W całym szeregu miejscowości /miast/ osiągnięcie wskaźnika normatywnego nie będzie uzasadnione, w

innych, np. w wielkich aglomeracjach miejskich, osiedlach położonych na atrakcyjnych turystycznie terenach bądź na trasach skumulowanego przepływu ruchu turystycznego, krajowego i zagranicznego, wymagać będzie stosowania wskaźnika 2-3-krotnie większego niż obecnie. Przykładowo, Z.Zieliński proponuje dla 1985 r. dla wybranych miast następujące wskaźniki:
Warszawa - 12 miejsc noclegowych /1000 mieszkańców
Kraków, Gdańsk, Poznań, Toruń, Wrocław, Łódź - 6-18 miejsc noclegowych /1000 mieszk./2/

Podane wskaźniki, podobnie jak aktualnie obowiązujący normatyw, budzą uzasadnione wątpliwości z uwagi na brak szerzej przeprowadzonych studiów nad tym zagadnieniem.

Wzmiankowana prosta proporcjonalność rozmiarów ruchu turystycznego do wielkości bazy urządzeń turystycznych ma pełne odniesienie do części mieszkalnych tych urządzeń. Do części gastronomicznych, handlowych, rozrywkowych itp. - z uwagi na korzystanie z nich w znacznej mierze przez pasantów z miasta należy stosować inną zasadę, a mianowicie uwzględniać potrzeby ludności miejscowej, tj. stopień zaspokojenia popytu na określone wyżej usługi.

W prawidłowym dostosowaniu podaży do popytu reprezentowanego przez określone nurty ruchu turystycznego, najbardziej kłopotliwe jest określenie kierunków jego przepływu. W odniesieniu do ruchu międzynarodowego taką zasadniczą przesłanką jest, jak już powiedziano, poziom dochodu narodowego. W odniesieniu do ruchu krajowego czynnik ekonomiczny ma także duże znaczenie. Stratyfikacja ruchu wedle kryteriów ekonomicznych, łącząca się ze społeczno-zawodową, wyznacza wstępnie regiony turystycznego zainteresowania poszczególnych grup konsumentów. O dalszym, bardziej szczegółowym wiązaniu ruchu turystycznego z określonym obszarem można też mówić na podstawie innych czynników, wśród których najbardziej istotne są: atrakcyjność turystyczna i dostępność komunikacyjna /po części identyfikowana z odległością/. Na dalszym planie znajdują się :
- w ruchu międzynarodowym: powiązania kulturowe /wspólnota języka, religii, obyczajów/, związki rodzinne, łatwość przekra-

czania granic /udogodnienia celno-paszportowe/, reklama,dobra organizacja podróży itd/;
- w ruchu krajowym: tradycje lokalne, środowiskowe, warunki demograficzne itp./3/.

Liczbę czynników można znacznie powiększyć, jednak wydaje się, że dwa wymienione na wstępie doniosłością swoją znacznie górują nad pozostałymi. Im też zostanie poświęcone więcej uwagi.

ROZDZIAŁ 2

WSPÓŁZALEŻNOŚĆ POŁOŻENIA PRZYRODNICZYCH I INFRASTRUKTURALNYCH PRZEDMIOTÓW ZAINTERESOWANIA TURYSTYCZNEGO I URZĄDZEŃ TURYSTYCZNYCH.

Atrakcyjność turystyczną określa przedmiot zainteresowania turystycznego. Przedmiot ten, jako czynnik powodujący ruchem turystycznym, jest w odniesieniu do inwestycji urządzeń turystycznych zasadniczym kryterium wyboru lokalizacji ogólnej. Znaczenie jego porównać można do znaczenia złóż surowców dla przemysłu wydobywczego.

W zakresie przedmiotów zainteresowania turystycznego można wyodrębnić dwie grupy: grupę elementów pochodzenia naturalnego /twory przyrody/ oraz drugą - elementów pochodzenia sztucznego /dzieła rąk ludzkich/ /4/.

W grupie pierwszej najważniejsze są atrakcyjne typy krajobrazu. Właśnie zróżnicowanie krajobrazowe terenu pozwala na pierwsze czynności lokalizacyjne, to jest podział kraju na strefy, dostarczający najbardziej ogólnych przesłanek do wiązania odpowiednich rodzajów urządzeń turystycznych z danym obszarem.

Przyjmując za J.Kondrackim /5/ przeprowadzoną przezeń klasyfikację, wyróżnić można na terenie naszego kraju następujące zasadnicze typy krajobrazu:

1. krajobraz gór i wyżyn :
1. 1. krajobrazy górskie związane z wysokością powyżej 600 m npm,
1. 2. krajobrazy wyżynne i podgórskie obejmujące obszary w obrębie poziomic 200-600 m npm,
2. krajobrazy nizinne :
2. 1. krajobrazy dolin i równin akumulacyjnych,
2. 2. krajobrazy staroglacjalne,
2. 3. krajobrazy młodoglacjalne /pojezierze/,
2. 4. krajobrazy nadmorskie.

Dla celów lokalizacji urządzeń turystycznych szczególnie duże znaczenie mają strefy: górska, pojezierza i nadmorska, przy czym kolejność wymieniania nie oddaje gradacji ważności.

Dalsze uszczegółowienie zagadnienią, to jest podział kraju na obszary o różnym stopniu atrakcyjności pod względem przyrodniczym, wymaga uwzględnienia ponadto takich elementów jak:

- gęstość sieci rzecznej,
- stopień jeziorności terenu,
- stopień i rodzaj zalesienia.

W związku z tym mapę opracowaną przez Kondrackiego należy uzupełnić powyższymi elementami, czerpiąc dane z opracowania obejmującego elementy użytkowania powierzchni /wg np.Uhorczaka//6/.

Klasyfikację dla potrzeb ruchu turystycznego przeprowadzoną w oparciu o przedstawione kryteria podaje M.I.Mileska /7/. Klasyfikacja ta wygląda następująco:

Tabela nr 25

Geograficzna klasyfikacja terenów dla potrzeb ruchu turystycznego

Kategoria	Obszary krajobrazów naturalnych	Pow. Polski w %	Ilość pkt. rzeźba	wody	las	Suma	Pkt. dodatkowe	Ogółem	Regiony fiz.-geogr. grupy gór, pasma
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I	Alpejski i sub-alpejski regla górnego	0,15	4	2	4	10	1ma	12	Tatry, Babia Góra, Pilsko, Śnieżnik, Karkonosze.
II	Górski-regla dolnego	2,60	3	2	4	9	1md	10	Beskidy, Sudety /bez Karkonoszy/
III	Nadnotecki	0,60	2	4	2	8	1mc 1md	10	część pobrzeża Bałtyckiego
III	Pojezierny pagórkowaty i sandrowy /północny/	14,70	2	4	3	9	-	9	Pojezierze Nadbałtyckie zach. i wsch.

c.d. tab.nr 25

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
IV	Wyżynny krzemianowy	1,80	3	1	3	7	-	7	Góry Świętokrzyskie, Roztocze, Wzgórza Koneckie
IV	Wyżynny wapienny	0,60	3	1	2	6	16	7	Wyżyna Krakowsko-Częstochowska
IV	Pojezierny pagórkowaty i sandrowy środkowo-polski	4,82	2	3	2	7	-	7	Nizina Wielkopolsko-Kujawska, Pojezierze Wielkopolskie.
V	Wzniesienia ostańcowe	0,50	2	2	2	6	-	6	Kocie Góry
V	Wyżynny lessowy	3,80	2	1	2	5	16	6	Wyżyny: Lubelska Opatowska, Miechowska.
V	Pogórski krzemianowy i wapienny	5,25	2	2	2	6	-	6	Pogórze Karpackie i Przedgórze Sudeckie
V	Pagórków morenowych bezjeziernych	0,18	2	1	3	6	-	6	rejon Ziel.Góry /Wysoczyzna Lubuska/
VI	Równinny w tym obszary atrakcyjne	65,0	0	2	1	3	-	3	obszar niżowy Polski i pozostałe

Tabela nr 26

Kryteria zastosowane do oceny terenów dla potrzeb ruchu turystycznego

Rzeźba powierzchni	Punkty	Powierzchnia wód powierzchniowych	Punkty	Powierzchnia lasu	Punkty	Teoretyczna suma punkt.
Wybitnie zróżnicowana	4	b.duża	4	b.duża	4	12
Silnie zróżnicowana	3	duża	3	duża	3	9
Średnio zróżnicowana	2	średnia	2	średnia	2	6
Mało zróżnicowana	1	mała	1	mała	1	3
Brak zróżnicowania	0	brak	0	brak	0	0

Celem wydobycia dodatkowych walorów przyrodniczych autorka wprowadziła pkt. dodatkowe za :

a/ turnie, kotły lodowcowe, progi skalne,

b/ malownicze wąwozy i wyjątkowe formy dolin w obrębie występujących obszarów,

c/ nadmorską plażę,

d/ specjalne walory klimatyczne

- przyznając za każdą dodatkową wartość jeden pkt.

Po przeprowadzeniu oceny wszystkich walorów i podsumowania ilości pkt. wydzielono sześć kategorii terenów, przy czym pięć pierwszych należy uznać za atrakcyjne pod względem przyrodniczym dla turystyki.

Ów podział terenów dokonany został w oparciu o kryteria bardzo ogólne. Dopiero uwzględnienie intensywności występowania i jakości interesujących elementów przyrodniczych pozwala na wyodrębnienie we wstępnie zarysowanych strefach obszarów specjalnie atrakcyjnych, które zwykło się nazywać regionami, bądź częściej rejonami turystycznymi.

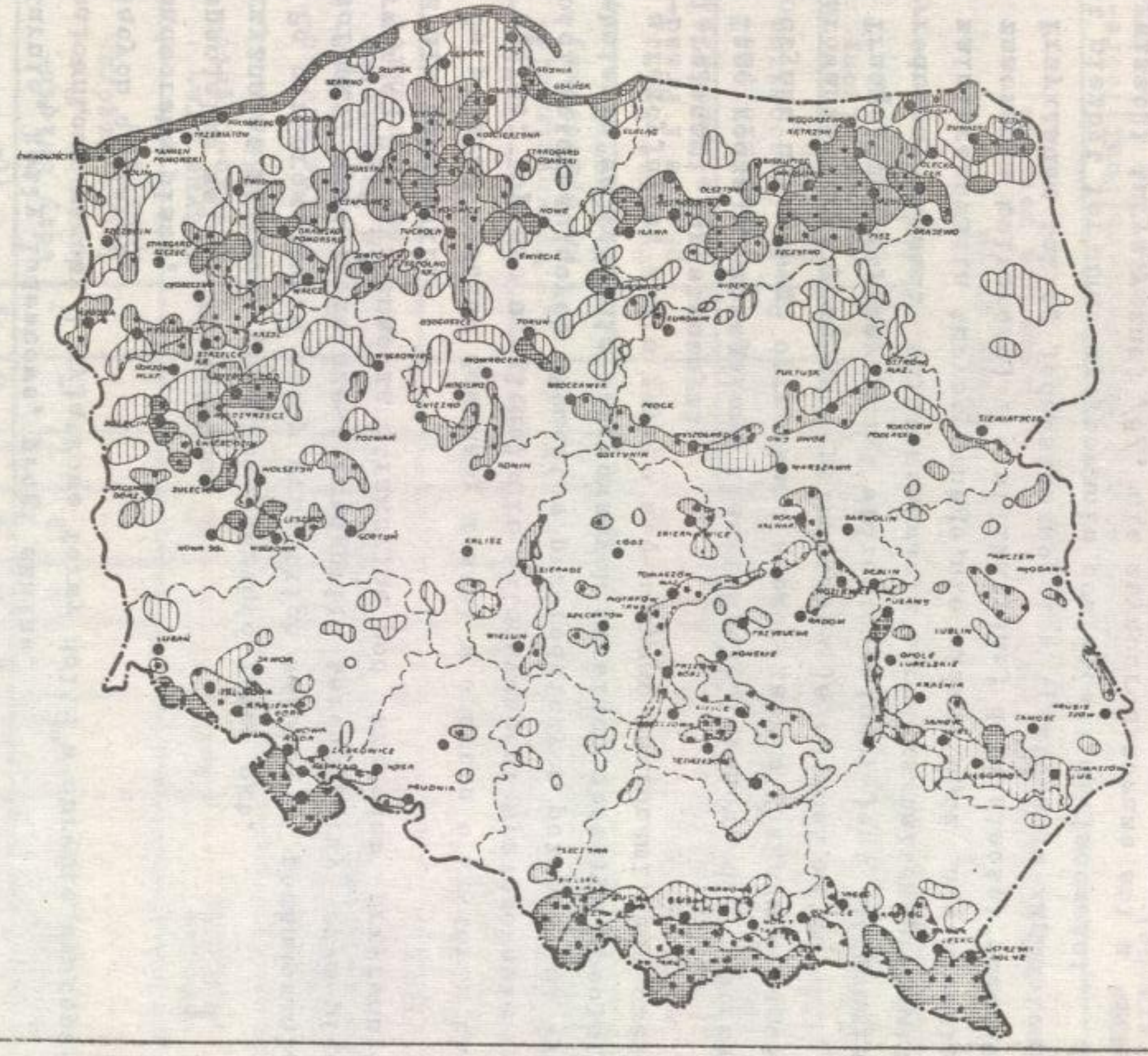
Tego rodzaju szczegółową klasyfikację terenów dla potrzeb wypoczynku urlopowego opracowano swego czasu w Zakładzie Zagospodarowania Turystycznego - przedstawia ją rysunek nr 7.

Tradycjonalistyczny punkt widzenia skłonny jest utożsamiać przyrodniczy element zainteresowania z całokształtem przedmiotów zainteresowania turystycznego, nie widząc bądź nie doceniając znaczenia kulturowej i cywilizacyjnej działalności człowieka. Przykładem takiej jednostronności w traktowaniu zagadnienia jest niezbyt fortunne wytypowanie powiatów i miejscowości do aktywizacji turystycznej /8/, nie zsynchronizowane ani z układem turystycznych szlaków komunikacyjnych /9/, ani z rozmieszczeniem głównych obiektów kulturowej ekspozycji, ani z siecią osadniczą kraju.

Biorąc to pod uwagę należy chociaż pokrótce scharakteryzować drugą grupę przedmiotów zainteresowania turystycznego, którą nazywa się bądź dziełami rąk człowieka bądź obiektami kulturo-

RYS. NR 7

KWALIFIKACJA TERENÓW DLA POTRZEB WYPOCZYNKU URLOPOWEGO

REJONY W KTÓRYCH TURYSTYKA WYPOCZYNKOWA POWINNA STANOWIĆ PODSTAWOWĄ FUNKCJE GOSPODARCZĄ

REJONY W KTÓRYCH TURYSTYKA WYPOCZYNKOWA POWINNA MIEĆ ZNACZENIE RÓWNORZĘDNE W STOSUNKU DO INNYCH FUNKCJI GOSPODARCZYCH

REJONY W KTÓRYCH TURYSTYKA WYPOCZYNKOWA STANOWIĆ BĘDZIE UZUPEŁNIAJĄCĄ FUNKCJE GOSPODARCZĄ

MIEJSCOWOŚCI ROZRZĄDOWO - ZAOPATRZENIOWE DLA REJONÓW WYPOCZYNKOWYCH

GŁÓWNE MIEJSCOWOŚCI WYPOCZYNKOWE

WG PLANU KIERUNKOWEGO ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO POLSKI - ZAKŁADU ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO - WROCŁAW - 1969.

wej i cywilizacyjnej jego działalności.

W kolejności znaczenia na pierwszym miejscu należy wymienić zabytkową architekturę,na ogół z elementami rzeźby i malarstwa. Przedmiot ekspozycji może występować w postaci: zwartych zespołów urbanistycznych /np. stare miasto w Sandomierzu, Zamościu itp./, zespołów architektonicznych /np. zamek w Malborku,klasztor na Jasnej Górze itp/, poszczególnych obiektów architektonicznych np. ratusz w Poznaniu, w Toruniu, dwór w Szymbarku itp./, obiektów architektury ogrodowej /np. park w Oliwie,Arboretum w Kórniku itp./.

Specjalną podgrupę tworzy zabytkowa architektura wiejska /budownictwo ludowe/, która w postaci indywidualnych obiektów nie stanowi na ogół przedmiotu większego zainteresowania,natomiast jako skomponowany przestrzennie zespół /skansen/staje się znacznie bardziej atrakcyjna.

Osobną podgrupę stanowią tereny odkryć archeologicznych związane na ogół z osiedlami prehistorycznymi / np. Biskupin, Giecz itd./.

Także większe współczesne zespoły urbanistyczne,czy też pojedyńcze obiekty architektoniczne bądź inżynieryjne, stanowią często przedmiot zainteresowania w stopniu nie mniejszym niźli historyczne /np. nowo zrealizowane osiedla mieszkaniowe; obiekty użyteczności publicznej jak administracyjne, usługowe, sportowe; zakłady przemysłowe, urządzenia piętrzące, wiadukty itp/. Stwierdzić można, że krąg zainteresowań człowieka stale się rozszerza, obejmując coraz to nowe przedmioty.

Ponieważ proponujemy uznać za turystyczne także podróże w celach zawodowych, gospodarczych, społecznych etc., nadając im wspólnie miano ruchu okazyjnego, stąd poza wymienionymi przedmiotami zainteresowania o znaczeniu rekreacyjnym bądź krajoznawczym, wymienić należy również takie,jak: imprezy sportowe, kulturalne, rozrywkowe, wszelkiego rodzaju targi, kiermasze itp. imprezy handlowe, a dalej: zloty, zjazdy, seminaria i konferencje naukowe, przyjazdy do centrów handlowych /zakupy/ i administracyjnych / załatwianie spraw służbowych bądź osobistych/.

Z powyższego, niepełnego siłą rzeczy zestawienia widać, że tereny miejskie, na których występuje koncentracja wymienionych obiektów, stają się obszarem wzmożonej penetracji turystycznej . Tereny te, zajmując dużo mniejszą powierzchnię niż regiony przyrodnicze, znaczeniem swym wcale im nie ustępują, a ich atrakcyjność stale rośnie. Ich układ terytorialny przedstawia rysunek nr 8.

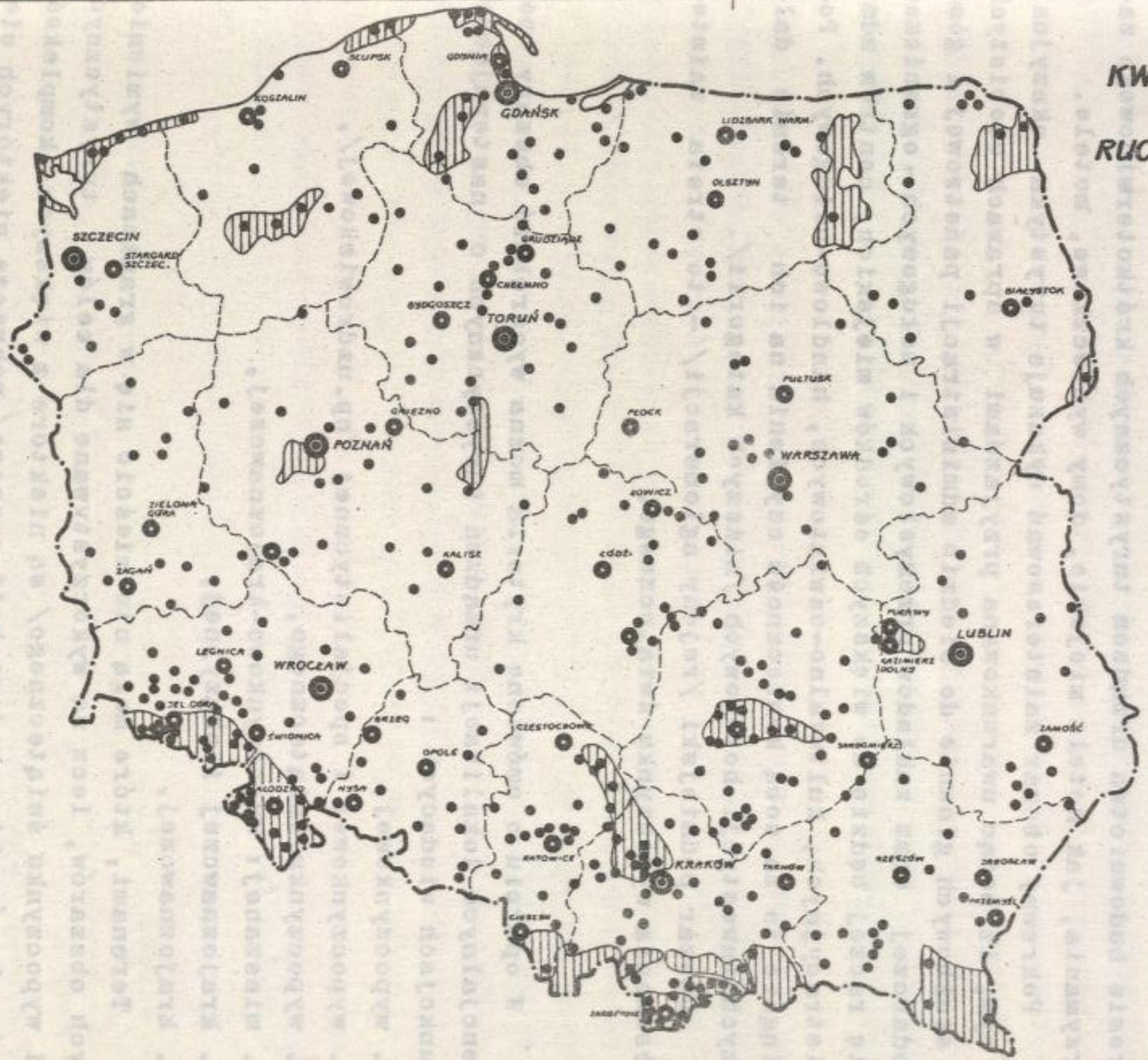
Prawidłowe wykorzystanie przedmiotów zainteresowania dla potrzeb rozwoju turystyki wymaga odpowiedniego wyposażenia w urządzenia turystyczne. Bliższa analiza tego zagadnienia wskazuje na występowanie określonych zależności lokalizacyjnych pomiędzy rodzajami przedmiotów zainteresowania i rodzajami urządzeń do obsługi ruchu turystycznego.

W zasadzie każda forma turystyki interesuje się terenem atrakcyjnym przyrodniczo, jednak skala występujących powiązań jest bardzo szeroka. Największe zainteresowanie terenem o urozmaiconym środowisku geograficznym - przez co rozumiemy zróżnicowaną rzeźbę, występowanie wód powierzchniowych, pokrycie bogatą szatą roślinną i klimat o cechach zdrowotnych - wykazuje turystyka wypoczynkowa. Stąd w obrębie przyrodniczych rejonów turystycznych powinna nastąpić koncentracja urządzeń turystycznych obsługujących tę właśnie formę spędzania wolnego czasu /np. pensjonaty, ośrodki turystyczno-wypoczynkowe, campingi pobytowe/.

Stosunkowo najbliższy omówionym związkom jest ruch specjalistyczny, często identyfikowany z ruchem kwalifikowanym. O ile wszakże pierwszy nie wyróżnia jakichś warunków przyrodniczych traktując wszystkie równorzędnie jako pewien kompleks, o tyle drugi, w zależności od dalszego rodzajowego podziału, wiąże się z określonym środowiskiem /np. żeglarstwo i kajakarstwo - z wodami śródlądowymi i przybrzeżnymi, taternictwo - z obszarami subalpejskimi, narciarstwo - z występowaniem pokrywy śnieżnej, kolarstwo - z układem dróg kołowych/. Urządzeniami obsługującymi ten rodzaj ruchu turystycznego są: pensjonaty specjalne, schroniska,

RYS. NR 8

KWALIFIKACJA TERENÓW DLA POTRZEB RUCHU KRAJOZNAWCZEGO

- WIELKIE CENTRA KRAJOZNAWCZE
- OŚRODKI KRAJOZNAWCZE
- MNIEJSZE ZESPOŁY I POJEDYŃCZE OBIEKTY KRAJOZNAWCZE
- REJONY O ZNACZNYCH WALORACH KRAJOZNAWCZYCH

WG PLANU KIERUNKOWEGO ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO POLSKI – ZAKŁADU ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO – WROCŁAW – 1969.

stanice, ośrodki sportów wodnych, wyciągi itp.

W przeciwieństwie do turystyki wypoczynkowej i specjalistycznej, turystyka krajoznawcza nastawiona jest nie tyle na rekreację co raczej na poznanie, w mniejszym stopniu interesuje się warunkami przyrodniczymi terenu, eksploatuje zwłaszcza rejony intensywnego występowania obiektów kulturowej działalności człowieka i jego osiągnięć społecznych. W efekcie - rejony występowania wymienionych przedmiotów zainteresowania to głównie miasta i one też stają się terenem działalności inwestycyjnej w zakresie budownictwa urządzeń turystycznych krótkoterminowego zatrzymania, jak hotele miejskie, domy wycieczkowe, motele.

Pokrewny obszar zainteresowań wykazuje turystyka okazyjna, z tym, iż będąc uwarunkowana przyjazdami w sprawach osobistych i służbowych głównie do siedzib administracji państwowej i gospodarczej oraz zakładów przemysłowych i usługowych - ograniczać się raczej będzie do większych ośrodków miejskich, centrów administracyjnych, kulturalno-oświatowych, handlowo-usługowych. Pociągnie to za sobą konieczność czynienia na ich terenie dalszych inwestycji hotelowych /niższych kategorii/.

Obszar podmiejski /rejony aglomeracji/ - to strefa zainteresowania wypoczynku świątecznego.

W oparciu o omówione kryteria można wyodrębnić obszary potencjalnych lokalizacji urządzeń turystycznych o następujących funkcjach wiodących :

1. wypoczynkowej,
2. wypoczynkowej i specjalistycznej /np.uzdrowiskowej/,
3. wypoczynku świątecznego,
4. mieszanej: wypoczynkowo-krajoznawczej,
5. krajoznawczej i okazyjnej,
6. krajoznawczej.

Terenami, które mogą nie mieścić się w granicach wymienionych obszarów, lecz są wykorzystywane dla celów turystycznych /i wypoczynku świątecznego/ są niektóre z większych kompleksów leśnych /parki narodowe bądź puszcze/,pobrzeża niektórych cie-

ków wodnych oraz tereny przyległe do ważniejszych szlaków komunikacyjnych /komunikacji kołowej/.

Najbardziej wyczerpującą syntezę podaży terenów turystycznych dla wszystkich form turystyki opracował Zakład Zagospodarowania Turystycznego /10/.

ROZDZIAŁ 3

ZNACZENIE ODLEGŁOŚCI I ŚRODKÓW SŁUŻĄCYCH DO JEJ POKONYWANIA W LOKALIZACJI OGÓLNEJ BAZY TURYSTYCZNEJ.

Odległość miejsca zamierzonego okresowego przebywania od miejsca stałego zamieszkania jest jednym z zasadniczych czynników wyznaczających obszar zainteresowania turystycznego /penetracji/. Znaczenie tego czynnika wiąże się ściśle z technicznymi środkami umożliwiającymi przemieszczanie się człowieka. Inaczej mówiąc: subiektywne odczucie odległości pozostaje w ścisłym związku z jakością środka transportu osobowego, lub jest uzależnione od czasu trwania i dogodności podróży do miejsca docelowego.

Dokładniejsze zbadanie zagadnienia pozwala stwierdzić, że odległość, mimo wszelkich udogodnień komunikacyjnych, ma nadal znaczenie pierwszoplanowe; tym więc tłumaczy się fakt,że ogromna większość uczestników turystyki zagranicznej wyjeżdża do krajów ościennych, a uczestników turystyki krajowej do strefy podmiejskiej /w przypadku krótkotrwałego wypoczynku świątecznego/.

Ilustracją powyższego stwierdzenia może być parę danych odnośnie uczestnictwa grup narodowościowych z poszczególnych krajów w ruchu przyjazdowym./11/.

Dane w procentach :

- do Meksyku[x/]
  - USA - 87,00 %
  - Kanada - 3,93 %
  - Europa ogółem - 2,75 %
- do Austrii [xx/]
  - RFN - 79,4 %
  - Wielka Brytania - 6,0 %
  - USA - 3,3 %
  - Holandia - 2,6 %
  - Szwajcaria - 1,4 %
  - Włochy - 1,1 %
  - inni - 1 %

---

x/ według "Cot·l" nr 99/69.

xx/ według "Statistische Nachrichten" nr 11/69.

Dane w liczbach bezwzględnych :

- do Wielkiej Brytanii[x/]
  - USA 1.250.000
  - Irlandia 800.000
  - Francja 600.000
  - RFN 550.000
  - Kanada 350.000
  - Skandynawia 330.000
  - Belgia, Lux. 250.000
  - Włochy 175.000

Według wielkości wydatków /w dol.USA/

- do USA: [xx/]
  - Kanada 900.000.000
  - Meksyk 675.000.000
  - W.Brytania 229.000.000
  - Francja 143.000.000
  - Włochy 142.000.000
- do RFN :[xxx/]
  - Holandia
  - Dania
  - Anglia
  - Belgia i Luxemburg

Turyści w ruchu zagranicznymi /i krajowym/ podróżują przy pomocy własnych środków lokomocji bądź korzystają z usług przewoźników publicznych. Odległość geograficzna okresowego przemieszczania się turystów przesądza wstępnie o sposobie jej pokonywania. Mianowicie: w ruchu międzykontynentalnym problem wyboru obejmuje takie środki transportu jak:

- samolot,
- statek;

---

x/ Według "British Travel Association".
xx/ Według "L´Agenzia di viaggi".
xxx/ Według "H´Campeggio" 8/9 - 1969.

w ruchu kontynentalnym :
- kolej,
- autokar,
- samochód osobowy,
- niekiedy samolot.

Zatem jedynie w ruchu kontynentalnym,i to na mniejszych odległościach,mogą występować własne środki transportu turystów.Problem zasięgu samochodu różnie jest widziany przez teoretyków tego zagadnienia. Wydaje się wszakże, iż zależy on każdorazowo od następujących czynników :
- przejezdności dróg - to jest klasy technicznej, stanu utrzymania nawierzchni, oznakowania, obciążenia ruchem,warunków atmosferycznych wpływających na wymienione parametry techniczne itd.;
- sprawności technicznej pojazdu i sprawności kierowcy.

Dla polskich warunków przyjmuje się na ogół wielkość 700 km jako górną granicę zasięgu samochodu osobowego w ruchu docelowym /12/. Widać stąd, iż w miarę wydłużania się tras ruchu turystycznego wzrasta udział przewoźników publicznych. O ich znaczeniu wypowiedział się lapidarnie: J.Lickorish - "bez usług transportu nie jest możliwy rozwój turystyki" /13/. Słuszność tego stwierdzenia potwierdza fakt, że w krajach,które nie dysponowały u progu ery turystycznej odpowiednio wykształconą infrastrukturą komunikacyjną większy ruch turystyczny dotąd się nie rozwinął.

Preferencje co do korzystania z określonych środków komunikacyjnych ukazuje następująca tabela :

Tabela nr 27 /14/

Przyjazdy do niektórych krajów europejskich według użytego środka lokomocji

Kraje odwiedzane	Rok	Przyjazdy w %			
		drogą morską	drogą lotniczą	koleją	autokarem, samoch.osob.
1	2	3	4	5	6
Austria	1963	-	0,4	15,5	84,1
	1964	-	0,4	15,1	84,5
	1965	-	0,5	14,6	84,9
Hiszpania	1963	-	-	-	-
	1964	9,9	10,4	9,7	70,3
	1965	8,3	13,4	8,7	69,8
Grecja	1963	25,2	48,4	10,7	15,7
	1964	22,2	51,7	9,2	16,9
	1965	19,6	53,6	6,5	20,9
Włochy	1963	1,7	4,8	23,0	70,5
	1964	1,7	5,7	20,5	72,1
	1965	1,6	6,2	17,7	73,9
Portugalia	1963	5,4	36,2	58,4	
	1964	27,9	22,3	0,9	48,9
	1965	24,9	17,1	1,3	59,6
W.Brytania	1963	40,0	60,0	-	-
	1964	38,0	62,0	-	-
	1965	34,8	65,0	-	-

Z zestawienia wynika, że w krajach kontynentalnych /nawet stosunkowo odległych, jak kraje półwyspu Iberyjskiego/ rolę wiodącego środka transportu osobowego przyjmuje samochód.W krajach

wyspiarskich jak Anglia, bądź częściowo wyspiarskich jak Grecja - samolot. Także w podróżach międzykontynentalnych dominuje obecnie samolot, a dawne transatlantyki stają się statkami wycieczkowymi[x/]. Dalsze zatem rozważania można ograniczyć do tych dwu podstawowych obecnie środków podróżowania.

W odniesieniu do warunków krajowych, samolot powinien posiadać stosunkowo duże znaczenie w turystycznym ruchu międzynarodowym. Z przytoczonej tabeli widać, że poza Portugalią wzrosły w badanym okresie przyjazdy drogą lotniczą, a ponadto, że wzrastały one w badanym okresie na ogół szybciej niż ogół przyjazdów. Na tle tych danych Polska okazuje się wyjątkiem. W latach 1961-67 przeciętne tempo wzrostu przyjazdów ogółem wynosiło 12,2, natomiast transport lotniczy wzrastał w tempie 11,5, znajdując się we względnym regresie /15/. Świadczy to, że Polska należy do tych nielicznych krajów w których spada udział transportu lotniczego w całości ruchu przyjazdowego. Ten stan rzeczy obrazują dane przewozów pasażerskich dokonanych przez przewoźników lotniczych krajów RWPG.

Tabela nr 28 /16/

Przewozy pasażerskie dokonywane przez przewoźników lotniczych w krajach RWPG

Kraj	Ogółem	Między krajami RWPG	% ogółu
ZSRR	439,8	195,0	44,0
NRD	416,2	373,1	89,4
CSRS	383,0	142,0	37,2
Rumunia	284,0	64,8	22,8
Bułgaria	266,2	87,7	31,4
Polska	247,8	139,0	56,1
Węgry	203,0	78,4	38,6

x/ Świadczyć o tym mogą następujące dane odnośnie ruchu pasażerskiego na trasach północno-atlantyckich w 1969r.: 338.000 osób przybyłych drogą morską i 6.776.000 osób przybyłych drogą lotniczą /"Il Messagero" nr 314/1970/.

Podane liczby wskazują, że nasze lotnictwo cywilne jest słabe, nawet w porównaniu z innymi, o wiele mniejszymi krajami, a przy tym, że nie jest nastawione na obsługę ruchu z krajów Europy Zachodniej. O ile dodać do tego spadek zainteresowania zachodnich przewoźników transportem do Polski /w latach 1963-65 zmniejszył się on z 64% do 37% przewozów "Lotu"/, to ogólny bilans rozważań nie wypada korzystnie dla naszego kraju.

Przyczyn powyższego stanu rzeczy dopatrywać się można w niekorzystnych relacjach cen na rynkach zagranicznych /np.cena dwu tygodniowej wycieczki lotniczej z Francji na Mazury była równa cenie dwutygodniowej wycieczki do Grecji bądź Tunisu/ /17/, będących w dużej mierze wynikiem upowszechnienia się czarterów, oraz w przestarzałych środkach przewozu i słabości krajowej infrastruktury lotniczej.

W konkluzji - w najbliższej przyszłości może okazać się, że region turystyczny geograficznie bardziej odległy stanie się bliższym w sensie czasu podróży, o ile uwzględni się możliwość wprowadzenia do komunikacji cywilnej ponaddźwiękowych samolotów o szybkości 2.000 km/godz. i zestawi z będącymi w użytkowaniu krajowym Iłami o szybkości przewoźnej 600 km/godz.

Z geograficznego położenia Polski wynika, że samochód powinien mieć przewagę w ruchu międzynarodowym, a wręcz dominować w ruchu krajowym. Po bliższym zapoznaniu się z tym zagadnieniem można stwierdzić, że w tej chwili tak nie jest. W ruchu przyjazdowym z zagranicy w którym, jak stwierdzono, zasadniczy udział mają kraje RWPG - a więc o niezbyt wysokim jak na warunki zachodnio-europejskie stopniu zmotoryzowania - przeważa jak dotąd kolej. Przyczyny preferowania tego środka lokomocji przez turystów ze wspomnianych krajów leżą ponadto w relacjach cen za przejazdy, zgodnie z którymi podróż koleją na trasach między krajami socjalistycznymi jest znacznie tańsza /przeciętnie 3,7 raza/ /18/ od podróży samochodem.

Nie bez znaczenia jest także rozwijający się dopiero system obsługi samochodowej[x/] związany z obecnym etapem rozwoju motoryzacyjnego /wskaźnik ok. 90 osób/ samochód - jedno z ostatnich miejsc w Europie/ rzutują na ograniczony rozwój motorowego ruchu turystycznego w kraju.

Wydaje się, że stan ten ulegnie korzystnej zmianie już w latach najbliższych. Świadczą o tym poczynione ostatnio we wszystkich krajach RWPG inwestycje w zakresie produkcji sprzętu motorowego, a w odniesieniu do Polski - podjęcie produkcji taniego samochodu dla świata pracy i przewidywane duże inwestycje drogowe /budowa autostrad/.

Biorąc powyższe pod uwagę należałoby pomyśleć o wytypowaniu tras dla zmotoryzowanego ruchu turystycznego i o prawidłowym ich zagospodarowaniu. Pierwszym z zagadnień zajął się ostatnio K.Fiedorowicz /19/ sugerując następujący podział dróg kołowych:

Tabela nr 29

Funkcjonalny podział dróg kołowych w kraju

Rodzaj	Charakter			
	międzynarodowy	ogólnokrajowy	regionalny	lokalny
Droga turystyczna	+	+	+	+
Trasa turystyczna	+	+	+	+
Szlak turystyczny	+	+	+	+

+ oznacza występowanie.

x/ W 1967r. dysponowano w kraju 4.100 stanowiskami naprawczymi z tego 2.100 w stacjach przydrożnych. Co piąte reprezentowało dobry stan techniczny. Dla porównania: Włochy w 1967 r. dysponowały 10.000 stacji obsługi co dawało wskaźnik 1m2 pow. usługowej na 1 samochód./ Materiały konferencji Naukowo-Technicznej ZG SITKOM - Poznań 1969 r./.

Przy czym przez :

- drogę turystyczną - rozumie się arterię o przewadze ruchu turystycznego i gospodarczego związanego z ruchem turystycznym;
- trasę turystyczną - drogę o znaczeniu ogólnogospodarczym na której koncentruje się ruch łączący obszary i ośrodki miejskie z rejonami i ośrodkami turystycznymi;
- szlak turystyczny - drogę o znaczeniu ogólnogospodarczym na której odbywa się ruch turystyczny pomiędzy poszczególnymi atrakcyjnymi turystycznie obiektami.

Wydaje się, że przedstawiony podział właściwie dokonuje segregacji tras na dwanaście rodzajów i do niego powinny się odnosić propozycje modelowe zagospodarowania turystycznego i paraturystycznego. W przypadku przyjęcia przedstawionej wersji podziału, mniej przydatne stają się dotychczasowe inne propozycje /20/.

Nasuwa się spostrzeżenie, że brak jest realnego planu motoryzacji kraju i stąd - jednolitej koncepcji zagospodarowania dróg oraz odpowiedzialnego za to zagospodarowanie gestora. Stan ten utrudnia właściwe uwzględnienie czynnika komunikacji kołowej w przestrzennym planowaniu ruchu turystycznego na obszarze kraju.

Silne związki pomiędzy zjawiskiem ruchu turystycznego, a zjawiskiem transportu osobowego rzutują także na stratyfikacje rodzajową tego pierwszego. Mianowicie - w zależności od użytkowanego środka lokomocji wzrasta, bądź maleje mobilność turysty[x/]. Oddziaływanie odwrotne, to - w zależności od charakteru ruchu,

---

x/ Dla porównania wyniki ankiety Instytutu KONSO w sprawie średniego okresu czasu pobytu w Szwajcarii wg. środków transportu:

	średnio	autokar, samochód osob.	kolej	samolot
1 dzień	31	40	30	1
2-3 dni	17	25	13	6
4-7 dni	16	13	21	17
8-14 dni	19	14	22	27
15-21 dni	9	4	8	26
21 i więcej	7	3	5	22

"socjalnego" bądź "rentownego" - większy bądź mniejszy udział środków transportu publicznego w przewozie osobowym.

I jeszcze jedno. Wymienione związki ruchu turystycznego z transportem osobowym wykazują różny stopień sprzężenia w zależności od rodzajów nurtów i rodzajów środków lokomocji im służących,np.:

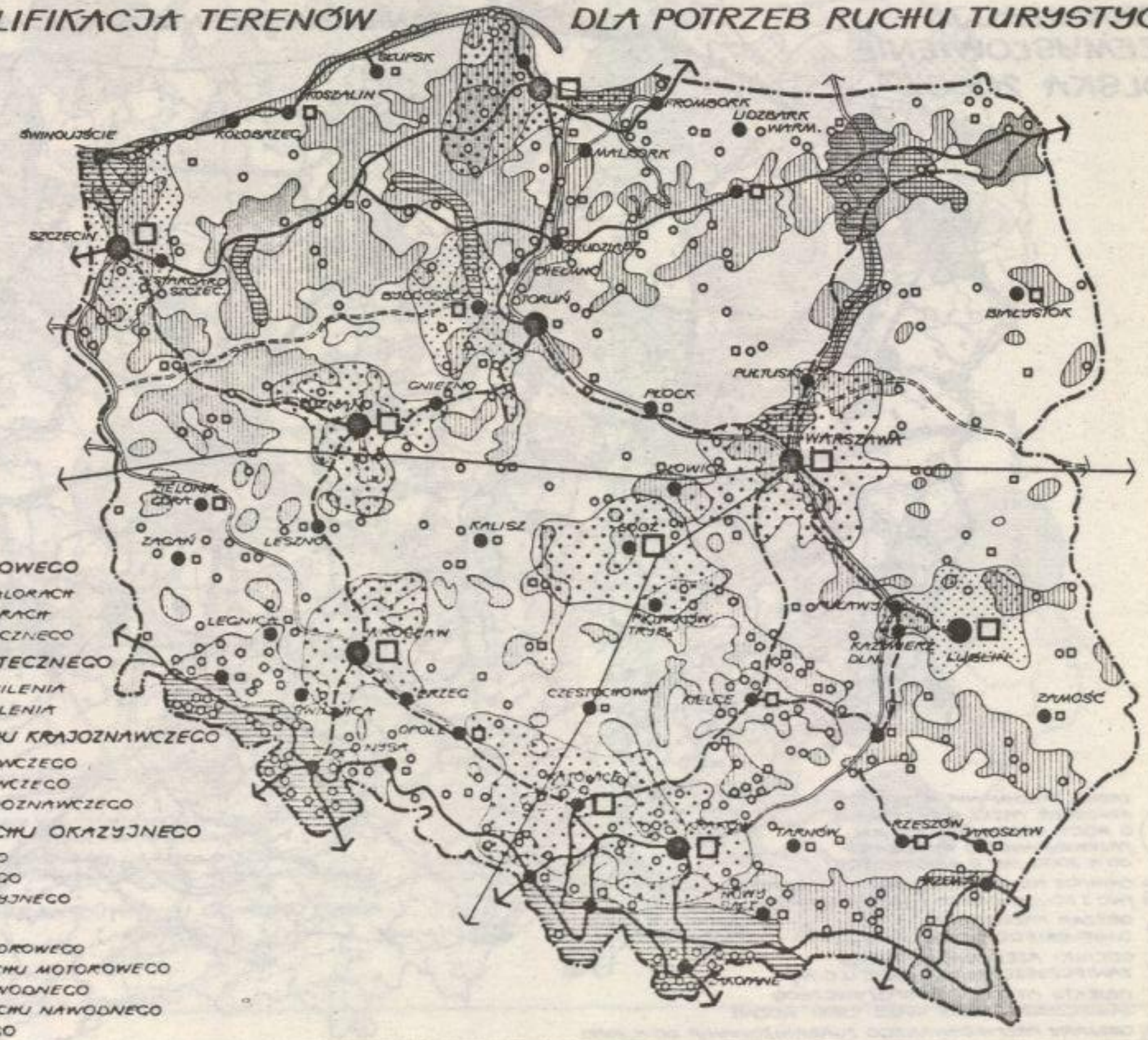
- ruch wypoczynkowy - bazuje głównie na komunikacji lotniczej i kolejowej,
- ruch krajoznawczy - na komunikacji samochodowej i motocyklowej /rzadziej autokarowej/,
- ruch specjalistyczny - korzysta ze specjalnych rodzajów środków komunikacyjnych integralnie z nim związanych, jak kolejki i wyciągi górskie, kajaki, żaglówki,jachty i motorówki,
- ruch okazyjny - nie wyróżnia specjalnie określonych środków komunikacyjnych.

Siła wymienionych związków /poza integralnością niektórych urządzeń turystycznych i komunikacyjnych w ruchu specjalnym / jest różna, a obecnie wydaje się największa w przypadku pierwszym, to jest komunikacji lotniczej. Świadczy o tym realizacja licznych zakładów hotelarskich w punktach końcowych linii lotniczych, tak jak miało to miejsce kilkadziesiąt lat temu w odniesieniu do podobnych punktów trakcji kolejowej. Świadczą też o tym zabiegi organizacyjne, jak np. połączenie dwu wielkich towarzystw lotniczych PANAM i TWA ze znanymi koncernami hotelowymi "Intercontinental" i "Hilton".

Kwalifikację terenów dla potrzeb ruchu turystycznego z uwzględnieniem czynników: atrakcyjności przedmiotów zainteresowania turystycznego i dostępności komunikacyjnej przedstawiono na rysunku nr 9, konfrontując dodatkowo z procesem postępującej urbanizacji kraju /rysunki nr 10 i 11/.

RYS. NR 9

KWALIFIKACJA TERENÓW DLA POTRZEB RUCHU TURYSTYCZNEGO

REJONY RUCHU WYPOCZYNKOWEGO
- REJONY O SZCZEGÓLNYCH WALORACH
- REJONY O ZNACZNYCH WALORACH
- REJONY RUCHU SPECJALISTYCZNEGO

REJONY WYPOCZYNKU ŚWIĄTECZNEGO
- AKTUALNIE WIELKIEGO NASILENIA
- POTENCJALNIE DUŻEGO NASILENIA

PUNKTY KONCENTRACJI RUCHU KRAJOZNAWCZEGO
- CENTRA RUCHU KRAJOZNAWCZEGO
- OŚRODKI RUCHU KRAJOZNAWCZEGO
- MIEJSCOWOŚCI RUCHU KRAJOZNAWCZEGO

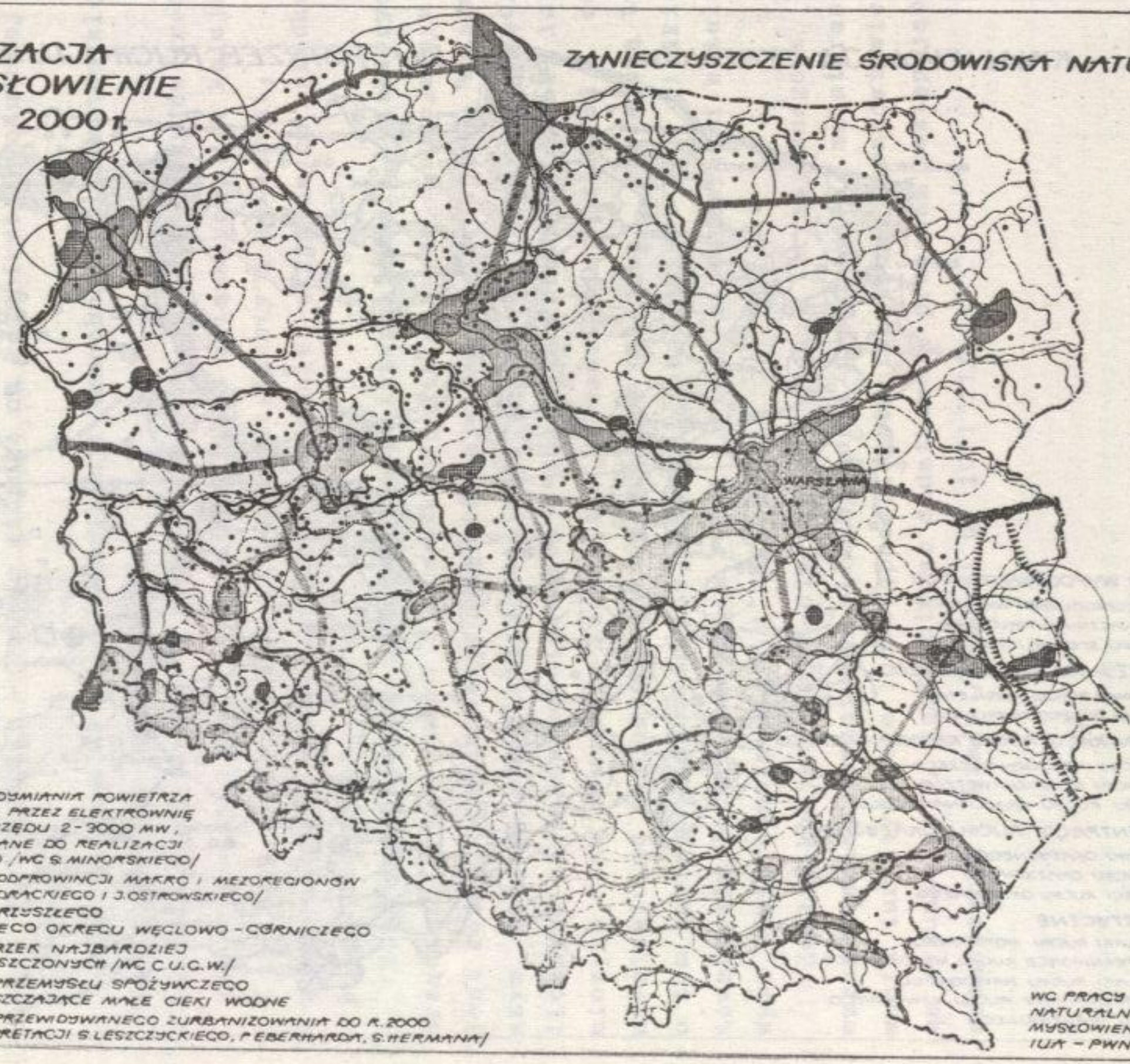
PUNKTY KONCENTRACJI RUCHU OKAZYJNEGO
- CENTRA RUCHU OKAZYJNEGO
- OŚRODKI RUCHU OKAZYJNEGO
- MIEJSCOWOŚCI RUCHU OKAZYJNEGO

SZLAKI TURYSTYCZNE
- GŁÓWNE SZLAKI RUCHU MOTOROWEGO
- SZLAKI UZUPEŁNIAJĄCE RUCHU MOTOROWEGO
- GŁÓWNE SZLAKI RUCHU NAWODNEGO
- SZLAKI UZUPEŁNIAJĄCE RUCHU NAWODNEGO
- TRASY RUCHU TRANZYTOWEGO

RYS. NR 10

URBANIZACJA I UPRZEMYSŁOWIENIE POLSKA 2000 r.

ZANIECZYSZCZENIE ŚRODOWISKA NATURALNEGO

ZASIĘG ZADYMIANIA POWIETRZA ATMOSFER. PRZEZ ELEKTROWNIĘ O MOCY RZĘDU 2-3000 MW, PRZEWIDZIANE DO REALIZACJI DO R. 2000 /WG S. MINORSKIEGO/

GRANICE PODPROWINCJI MAKRO I MEZOREGIONÓW /WG J. KONDRACKIEGO I J. OSTROWSKIEGO/

OBSZAR PRZYSZŁEGO LUBELSKIEGO OKRĘGU WĘGLOWO-GÓRNICZEGO

ODCINKI RZEK NAJBARDZIEJ ZANIECZYSZCZONYCH /WG C.U.G.W./

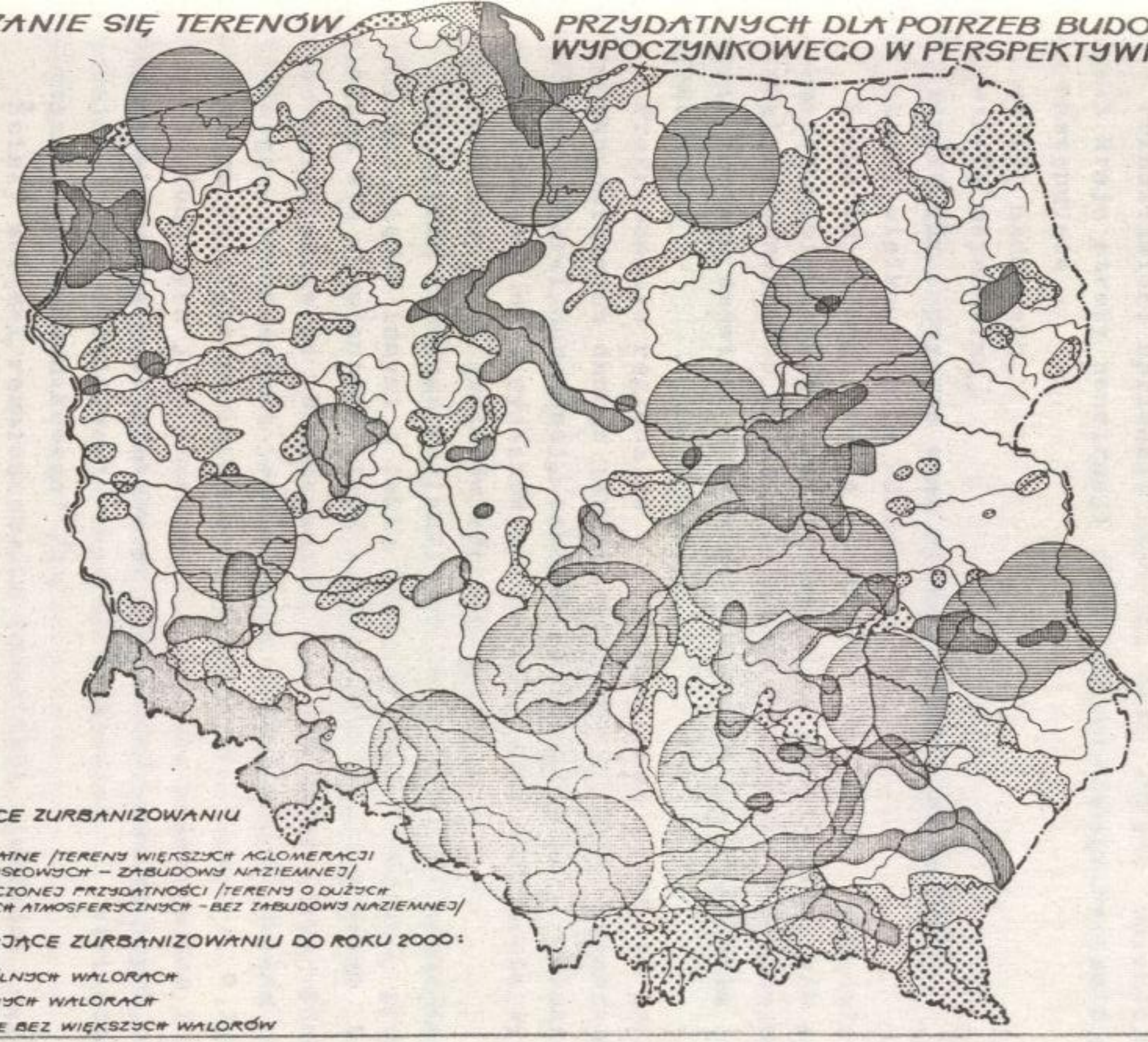
OBIEKTY PRZEMYSŁU SPOŻYWCZEGO ZANIECZYSZCZAJĄCE MAŁE CIEKI WODNE

OBSZARY PRZEWIDYWANEGO ZURBANIZOWANIA DO R. 2000 /WG INTERPRETACJI S. LESZCZYCKIEGO, P. EBERHARDA, S. HERMANA/

WG PRACY PT. „ŚRODOWISKO NATURALNE WOBEC UPRZEMYSŁOWIENIA I URBANIZACJI" IUA – PWN – WARSZAWA 1972

ZMNIEJSZANIE SIĘ TERENÓW PRZYDATNYCH DLA POTRZEB BUDOWNICTWA WYPOCZYNKOWEGO W PERSPEKTYWIE R. 2000

RYS. NR 11

TERENY PODLEGAJĄCE ZURBANIZOWANIU DO ROKU 2000 :

- TERENY NIEPRZYDATNE /TERENY WIĘKSZYCH AGLOMERACJI MIEJSKO - PRZEMYSŁOWYCH – ZABUDOWY NAZIEMNEJ/
- TERENY O OGRANICZONEJ PRZYDATNOŚCI /TERENY O DUŻYCH ZANIECZYSZCZENIACH ATMOSFERYCZNYCH - BEZ ZABUDOWY NAZIEMNEJ/

TERENY NIEPODLEGAJĄCE ZURBANIZOWANIU DO ROKU 2000:

- TERENY O SZCZEGÓLNYCH WALORACH
- TERENY O ZNACZNYCH WALORACH
- TERENY AKTUALNIE BEZ WIĘKSZYCH WALORÓW

ROZDZIAŁ 4

STRATYFIKACJA TERENÓW DLA POTRZEB TURYSTYCZNYCH WEDŁUG MALEJĄCEJ GĘSTOŚCI RUCHU - REJONY PUNKTOWE, PASMOWE I TERYTORIALNE.

Przedstawione uprzednio czynniki razem wzięte określają w skali kraju strefy penetracji ruchu turystycznego.Wyróżnić można następujące :

1. strefę nadmorską,
2. strefę pojezierną,
3. strefę gór i pogórza oraz wyżyn /powyżej 300 m npm/,
4. strefy wielkomiejskie /dużych aglomeracji/.

Rozpatrując zagadnienie w aspekcie planowania regionalnego, w ramach wymienionych stref doszukać się możne mniejszych terytorialnie obszarów o wyodrębniających je cechach - tzw.rejonów. Zanim zostaną omówione - słów parę o problemie planowania regionalnego.

Programowanie regionalne - to kompleksowe ujmowanie problemów ekonomicznych danego terenu, oderwane od form organizacyjnych gospodarki narodowej, zakresu jej funkcji i przekrojów własnościowych oraz systemów planowania. Etap kojarzenia wysiłków inwestycyjnych gestorów różnych gałęzi.

Specyfiką rozważań regionalnych jest złożoność zagadnień wynikająca między innymi z faktu "niedomknięcia" regionu, przejawiająca się w badaniach typu statystyczno-analitycznego trudnościami właściwego bilansowania, a w badaniach typu planistycznego - trudnościami prawidłowego rozwiązywania układu przestrzennego /problem nawiązania do układów przyległych/. Istotą ujęć regionalnych jest właściwa koordynacja przestrzenna i konstruowanie w miarę kompleksowych programów inwestycyjnych, pozwalających na przewidywanie reperkusji działań i stwierdzenie powiązań typu "mnożnikowego" /21/.

Ścisły związek rozmieszczenia inwestycji z układem zasobów naturalnych /w danym przypadku obiektów zainteresowania turystycznego/, infrastruktury komunikacyjnej i innych cech terenu jak również konfrontowanie zamierzonych działań z programami wzrostu dochodów i spożycia ludności prowadzi do wniosku,iż ko-

nieczne jest wprowadzenie mniejszych jednostek terytorialnych jako układów warunkujących widzenie kompleksowe zjawisk współzależnych, istotnych w analizie regionu. Stąd w ramach regionu należy wyodrębnić obszary mniejsze, o określonej jedności funkcjonalnej, z wyodrębnionym ośrodkiem centralnym /mikroregiony/ bądź też obszary o znacznej zwartości terytorialnych powiązań przy zróżnicowanej funkcji /mezoregiony/.

Dodać można, że istnieje pewna zauważalna sprzeczność między programami gałęziowymi /krajowymi w sensie terytorialnym/ i regionalnymi. Pierwsze w większej mierze opierają się o kryteria rentowności, drugie wyrażają potrzeby z punktu widzenia aktywizacji ogółu posiadanych czynników wytwórczych i rozwoju całości gospodarki regionu. Stąd w warunkach ścisłego rozrachunku ekonomicznego, mimo niewątpliwych zalet kompleksowości, regionalne ujęcia nie mogą stanowić kontrpropozycji dla sugestii rozwiązań gałęziowych; mogą być jedynie propozycją i ofertą informującą o tym, jakie przedsięwzięcie jest możliwe bądź pożądane w warunkach regionu i gdzie jego lokalizacja jest najbardziej odpowiednia /22/.

Ten postulatywny charakter planowania regionalnego wiąże się ze wspomnianym na wstępie brakiem koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju i wypływa z nieprecyzyjnego usytuowania regionalnego w ogólnym systemie planowania.[x/]

Bliższe poddawanie ocenie regionalnej efektów rzeczowych, związków przestrzennych i skutków lokalnych przedsięwzięć inwestycyjnych, w kontekście takich wartości ekonomicznych jak: zasoby regionu, potencjał ekonomiczny, struktura gospodarcza, warunki bytu, sfera zewnętrznych powiązań - pozwala w odniesieniu do bazy urządzeń turystycznych na stwierdzenie istnienia uzasadnionych preferencji do tworzenia punktowych, pasmowych i terytorialnych/rozproszonych/ układów przestrzennych.

---

x/ Porównaj artykuł S.Około-Kułaka: Uwagi o metodzie planowania regionalnego /"Inwestycje i budownictwo" nr 2-1971r./.

Przedstawiony punkt widzenia zgodny jest poniekąd z wnioskami Zakładu Zagospodarowania Turystycznego GKKFiT,który w pracach swych podejmuje próbę ustalenia obszarów, szlaków i miejscowości turystycznych "drogą tworzenia na nich takich struktur gospodarczo-przestrzennych, które z jednej strony umożliwiłyby tam,w miarę narastania potrzeb, rozwijanie funkcji turystycznych, a z drugiej - wykorzystanie innych środowiskowych czynników aktywizacji gospodarczej i społecznej"/23/. Brak jest wszak że jak dotąd bliższych danych odnośnie wymienionych struktur jak również propozycji w sprawie metod ich konstruowania.

Dostępne opracowania z zakresu planowania ruchu turystycznego w skali regionów bądź rejonów /ograniczone głównie do elementów bazy recepcjonującej ruch/ pochodzą z wojewódzkich pracowni urbanistycznych,bądź pracowni planów regionalnych i stanowią materiał dający podstawę do objęcia ochroną wyznaczonych obszarów /24/. W tym więc sensie mogą tworzyć podwalinę pod ewentualną ustawę "o ochronie walorów turystycznych Polski"bądź "o ochronie krajobrazu" /25/ dając tym samym nieco jednostronne naświetlenie zagadnienia od strony podaży terenów przydatnych dla celów turystycznych. Badania w zakresie stratyfikacji ruchu turystycznego pozwoliłyby na bliższe określenie przyszłych zachowań turysty i tym samym na bliższe prawdzie określenie modelu zagospodarowania turystycznego. Dopóki brak takich badań,celowe wydaje się określenie choćby ramowych zasad wedle których powinno się je prowadzić.

W celu prawidłowego określenia chłonności terenu, wyodrębnione wstępnie obszary o aktualnej i potencjonalnej przydatności dla potrzeb ruchu turystycznego należy poddawać ocenie w oparciu o zróżnicowane i zmienne w czasie kryteria. Wstępne podkreślenie niejednolitych podstaw oceny rozpatrywanego terenu jest ważne z następujących względów: wielki popyt wpływa na fakt, iż niezbyt nawet atrakcyjne w porównaniu z innymi tereny, stają się przedmiotem dużego zainteresowania turystycznego. Dotyczy to zwłaszcza rejonów konurbacji przemysłowych i aglome-

racji miejskich o zaludnieniu powyżej 0,5 mln.osób,co pociąga za sobą intensyfikację budownictwa urządzeń turystycznych, prowadząc do zwiększonych nakładów inwestycyjnych /częste nakłady dodatkowe na roboty towarzyszące - jak uzdatnianie terenu, budowa infrastruktury itp./ oraz do zwiększonych kosztów eksploatacyjnych /wysoki stopień frekwencji - szybsza dekapitalizacja/. Owe ponoszone duże nakłady i koszty, sugerują z kolei, pełną bądź wysoką odpłatność świadczonych usług, innymi słowy pracę zakładów na zasadach rentowności.

Celowe jest więc wyodrębnienie - w ramach wymienionych na wstępie stref - rejonów turystycznych wedle wielkości występującego popytu, mierzonego ilością osób na jednostkę powierzchni terenu. Zastosowanie tego kryterium pozwala na uszeregowanie rejonów zgodnie z malejącą gęstością ruchu. Są to :

- rejony punktowe,
- rejony pasmowe,
- rejony terytorialne /rozproszone/.

Rejony punktowe obejmują tereny zainwestowania miejskiego, inaczej - tereny większych miast w obrębie ich granic administracyjnych /mezoregiony/.

Rejony pasmowe wiążą się ściśle z zainwestowaniem turystycznym wybrzeża morskiego. Są to zatem - w przeciwieństwie do poprzednich - mikroregiony do pewnego stopnia jednorodne pod względem pełnionej funkcji.

Rejony terytorialne występują w trzech uprzednio wymienionych rodzajach stref: jezior nej, gór i pogórza oraz wielkomiejskich. W przypadku pierwszym i drugim są to najczęściej obszary rozproszonego wprawdzie, ale na ogół jednolitego w swych charakterach zainwestowania turystycznego, nastawionego na obsługę nurtów: wypoczynkowego i specjalistycznego. Przypadek trzeci obejmuje tereny stref podmiejskich wielkich aglomeracji bądź konurbacji przemysłowych w zasięgu godzinnej izochrony dojazdu do centrum, co najczęściej odpowiada przyjmowanemu zasięgowi wypoczynku świątecznego. Są to obszary o niejednolitej funkcji,lecz o wielkiej sile terytorialnych powiązań z ośrodkiem centralnym.

Poza wymienionymi rejonami występuje jeszcze lokalizacja indywidualna związana z wyspowo występującymi elementami zainwestowania turystycznego bądź infrastrukturą komunikacyjną /o czym już wspomniano/.

Zwięzłą charakterystykę wymienionych rejonów zawiera następująca tabela :

Tabela nr 30

Charakterystyka rejonów turystycznych

Rodzaj rejonu turystycznego	Charakter funkcjonalny		Rodzaj obsługiwanego ruchu turyst.				Przesłanki tworzenia rejonów turystycznych				Związek z układem komunikacyj.				Położenie w strefie turystycznej			
	jednorodny /mikroregiony/	niejednorodny o dużej zwartości terytorialnych powiązań /mezoregiony/	nurt wypoczynkowy	nurt krajoznawczy	nurt specjalistyczny	nurt okazyjny	walory przyrodniczo-klimatyczne	specj.walory przyrodn./woda odp.konfigur.terenu itp./	obiekty zainter. turyst.dzieła rąk ludzkich	ośrodki usługowo administracyjne	komunikacja lotnicza	komunikacja szynowa	komunikacja kołowa	komunikacja wodna	nadmorskiej	pojezierznej	gór i pogórza	wielkomiejskiej
Rejon punktowy miejski	-	+	-	+	-	+	-	-	+	+	+	+	+	0	0	0	0	+
Rejon pasmowy nadmorski	+	-	+	-	0	-	+	0	-	-	0	+	0	+	+	-	-	-
rejon terytor. jezierno-lesny	+	-	+	0	+	-	+	+	-	-	-	0	+	+	0	+	-	-
rejon terytor. górsko-wyżynny	+	-	+	0	+	-	+	+	-	-	0	0	+	-	-	-	+	-
rejon terytor. podmiejski	-	+	+	-	-	0	0	-	0	+	-	+	+	-	0	0	0	+

oznaczenia:

\+ czynniki każdorazowo brane pod uwagę
0 czynniki rzadko brane pod uwagę
\- czynniki nie brane pod uwagę

PRZYPISY DO CZĘŚCI IV

/1/ Uchwała Rady Ministrów nr 61 z dnia 29.1.1963 "w sprawie koordynacji zagospodarowania turystycznego kraju".

/2/ Z.Zieliński: Problemy programowania i lokalizacji inwestycji hotelowych - "Miasto" nr 2/1969.

/3/ GKKFiT: Rozwój krajowego i zagranicznego ruchu turystycznego w Polsce do 1985 roku. GKKFiT 1968.

/4/ Materiały konkursu na projekt zagospodarowania tras turystyki zmotoryzowanej na obszarze województwa wrocławskiego TUP, 1969.

/5/ I.Kondracki: Typy krajobrazu naturalnego środowiska geograficznego w Polsce."Przegląd Geograficzny" T nr 32/1960.

/6/ F.Uhorczak: Polska przeglądowa mapa użytkowa ziemi. Instytut Geografii PAN, W-wa 1957.

/7/ M.I.Milewska: Regiony turystyczne Polski /stan obecny i potencjalne warunki rozwoju./Instytut Geografii PAN, PWN, W-wa 1963.

/8/ Uchwała nr 61 Prezydium Rządu.

/9/ A.Bajcar : "Mapa turystyczna" PPWK, W-wa 1965.

/10/ Zakład Turystycznego Zagospodarowania Kraju: "Plan zagospodarowania turystycznego" /nie publikowany/. W-wa - Wrocław 1969.

/11/ PBP "Orbis" : "Komunikat informacyjny" 15.12.1970.

/12/ GKKFiT - Rozwój krajowego i zagranicznego ruchu turystycznego w Polsce do 1985 r. W-wa 1968.

/13/ L.J.Lickorish: "Le Tourisme et la balance internationale des paiements". Institut International de Recherches Touristiaues - Genève 1953.

/14/ C.Kasper: Współzależność między turystyką a środkami transportu. GKKFiT W-wa 1970.

/15/ M.Walczak Turystyka lotnicza do Polski. Ruch Turystyczny 2/30/ 1969.

/16/ "Biuletyn informacyjny lotnictwa cywilnego" 32/68.

/17/ "Air Vacance" 1968.

/18/ "Dziennik taryf i zarządzeń komunikacyjnych" nr 4/1963.

/19/ K.Fiedorowicz: Polskie drogi turystyczne. Zeszyty problemowe Technika i turystyka "II-NOT, 1970."

/20/ Zakład Zagospodarowania Turystycznego: Kierunkowy Plan Zagospodarowania turystycznego Polski - Rada Naukowo-Techniczna Planowania Przestrzennego przy K.P. przy R.M., W-wa 1970.

/21/ B.Gruchmann: Czynniki aglomeracji i deglomeracji przemysłu w gospodarce socjalistycznej. Studia KPZK PAN t 18, W-wa 1967.

/22/ Zawadzki S.: Podstawy planowania regionalnego. PWN W-wa 1969.

/23/ Rada Naukowo-Ekonomiczna Planowania Przestrzennego przy Komisji Planowania przy Radzie Ministrów - "Materiały z konferencji w sprawie kierunkowego planu zagospodarowania turystycznego Polski", W-wa 1970.

/24/ M.Wysocka: Nieopublikowane opracowania z zakresu turystyki 1960-1968. GKKFiT Zakład Zagospodarowania Turystycznego, Wrocław 1969.

/25/ Rada Naukowo Ekonomiczna .... jak pkt. 22.

C Z Ę Ś Ć V

UKŁADY SIECIOWE URZĄDZEŃ TURYSTYCZNYCH NA TERENACH AGLOMERACJI MIEJSKICH.

ROZDZIAŁ 1

KARTOGRAFICZNA METODA WYZNACZANIA STREF I OBSZARÓW LOKALIZACYJNYCH DLA ZAKŁADÓW HOTELARSKICH.

Stosowanie długookresowych stabilnych planów zagospodarowania przestrzennego, przy nieuniknionej zmienności postulatów planowania gospodarczego, prowadzi do stałych rozbieżności pomiędzy tymi dwoma działami planowania. Jest - jak wspomniano - jedną z zasadniczych przyczyn impasu w jakim znalazło się planowanie miejscowe.

Nie rozwijając tego problemu szerzej stwierdzić można, że na codzień występuje bardzo często naruszenie, bądź jak kto woli "aktualizowanie" planów, poprzez lokalizowanie nieprzewidzianych uprzednio inwestycji, w tym także hotelarskich.

W ten sposób statyczny model planu staje się nieprzydatny, rodzi się niebezpieczeństwo improwizacji.

Jak jej zapobiec? Jak skonstruować narzędzie, które dyletantyzm improwizacji przemieniłoby w plan strategicznych poczynań, umożliwiło rzeczową dyskusję pomiędzy zainteresowanymi stronami? Odpowiedzi zadowalającej jak dotąd nie ma.

W tym stanie rzeczy wszelkie poszukiwania uznać należy za celowe. Zamiarem autora jest wskazać jedną z dróg, która zdaje się prowadzić do celu. Drogą tą jest kartograficzna metoda oleatowa[x/], a punktem wyjścia do jej konstruowania jest krytyczna analiza porównawcza rozmieszczenia zakładów hotelarskich na terenach zainwestowania miejskiego.

---

x/ Nazewnictwo wprowadzone przez autora.

Przeprowadzenie analizy wymaga wstępnego przyjęcia szeregu ograniczeń, które ujęte w punkty przedstawiają się następująco:

1. ograniczenie bazy porównawczej do terenów państw o tym samym typie ustroju społeczno-politycznego i co za tym idzie, zbliżonej organizacji zarządzania bazą hotelarską w mieście,
2. przyjęcie zbliżonej systematyki podziału analizowanych zakładów na: rodzaje, standardy i wielkości,
3. szeregowanie analiz według typu, a więc wielkości i funkcji jednostki osadniczej /bądź ich zespołu/ w strukturze sieci osadniczej państwa,
4. badanie istniejącej sieci zakładów w oparciu o zasadę układu funkcjonalnego danej jednostki osadniczej.

Lapidarność powyższych stwierdzić wymaga wyjaśnienia:

- ograniczenie podane w pkt.1 uzasadnia założenia przyjęte w pkt.2. Jedynie bowiem pokrewny sposób organizacji zarządzania pozwala - mimo pewnej specyfiki partykularnych rozwiązań organizacyjnych w poszczególnych krajach - na przyjęcie jednolitej systematyki badanych zakładów[x/].

Propozycja jednolitej systematyki na użytek niniejszej analizy jest następująca :

- hotele: kongresowe, miejskie /czterech kategorii/, tranzytowe, małe zakłady noclegowe typu hôtel-garni i hôtel pension,
- domy: wycieczkowe, hotele dla sportowców,
- motele miejskie i campingi.

Analizowane jednostki osadnicze muszą nosić cechy miejskie. Z mnogiej liczby rodzajów nie wszystkie mają jednakowe dla przedmiotu badań znaczenie. Np. jednostki o dominancie górniczej i przemysłowej nie będą przedmiotem większego zaintereso-

---

x/ Drugim względem, dla którego odrzuca się możliwość analizowania sieci zakładów hotelarskich w krajach np. Europy zachodniej - jest ich zupełnie nieporównywalna z naszymi wielkość. Np. miasto Kopenhaga /833.000 mieszkańców/ posiada 77 zakładów hotelarskich o ogólnej liczbie 12.321 miejsc noclegowych /według "Hotels-Pensions-Inns-Motels-Denmark"- Denmark-Turistad 1969/, Amsterdam /1.044.000 mieszkańców/ posiada 205 zakładów hotelarskich o ogólnej liczbie 15.099 miejsc noclegowych /"Amsterdam Hotels etc.1970" - ANVV - Amsterdam 1970/.

wania ruchu turystycznego, stąd szczególną uwagę poświęcić należy analizie układów o dominancie usługowej i administracyjnej.

Zasadą układu funkcjonalnego prostej jednostki osadniczej /miasto/ bądź złożonej /aglomeracja, konurbacja/ - jest podział terenów na podstawowe jednostki strukturalne, różniące się między sobą rangą /usytuowaniem/ w ramach rozpatrywanego obszaru terytorialnego, sposobem użytkowania terenu i powiązaniem z komunikacyjnymi i towarzyszącymi im inżynieryjnymi układami sieci przemysłowych. Łączne zatem uwzględnienie wszystkich trzech cech stanowić może podstawowy układ odniesienia.

Ostatnim problemem wymagającym wyjaśnienia,a istotnym zwłaszcza dla układów aglomeracji i konurbacji - jest określenie zasięgu rozpatrywanego obszaru. Stosowane definicje wymienionych układów złożonych są nieostre i w pewnym sensie się pokrywają. W związku z powyższym,w niniejszym opracowaniu przyjmuje się hipotezę roboczą, w myśl której aglomerację stanowi układ złożony z jednostek podporządkowanych jednej, zdecydowanie dominującej. Pod pojęcie to można zatem podciągnąć takie jednostki jak: warszawską, krakowską, wrocławską, poznańską itp.

Przy przyjęciu powyższego założenia konurbacją byłby układ wieloogniskowy o zbliżonej randze występujących elementów/np.GOP/. Ponieważ ogromna większość urządzeń będących przedmiotem analizy grupowana jest na terenach jednostki dominującej,zatem pomijając nietypowy dla warunków polskich układ konurbacji,w dodatku o charakterze przemysłowym,mieć się będzie do czynienia z terenami centralnymi aglomeracji bądź terenami dużych miast,głównie w granicach zainwestowania budowlanego i zielenią rekreacyjną.

Sporadycznie wykazane na szkicach układy obejmujące swym zasięgiem częściowo strefę podmiejską traktuje się jako spojrzenie dopełniające,wiążące układy miejskie z regionalnymi.

Jako przykłady reprezentatywne wytypowano aglomeracje stołeczne bądź regionalne, a badania prowadzono w oparciu o podkłady kartograficzne map i przewodników turystycznych, uzupełnianych /aktualizowanych/ w miarę potrzeby i możności o spos-

trzeżenia własne autora.

W przeprowadzonych badaniach kartograficznych zastosowano następujące rygory :

1. przyjęto określać jako punkt zerowy, to jest wspólny punkt odniesienia wszystkich badanych lokalizacji zakładów hotelarskich na terenie miasta - punkt "centrum kolizji i centrum autoregulacji" /1/;
2. za centrum przyjęto uważać wyodrębniający się zespół terenów użytkowanych na cele usług najwyższego rzędu. W tym więc ujęciu wykazane na rysunkach obszary zainwestowania administracyjno-usługowego /ściślej o znacznej jego przewadze/ nie zawsze pokrywają się z powierzchnią centrum, poza które mogą np. wykraczać. Pojęcie to w tym ujęciu będzie węższe niż się niejednokrotnie zwykło je rozumieć. Szerszemu zakresowi nazwy odpowiada w niniejszej pracy termin śródmieście,będący pojęciem nadrzędnym w stosunku do poprzedniego, obejmującym poza terenami administracyjno-usługowymi także znaczne enklawy budownictwa mieszkalnego[x/]. Wyodrębnienia terenów objętych nazwą centrum dokonano w celu podkreślenia wyjątkowej ich rangi w strukturze miasta. Tego rodzaju zabieg znajduje swoje uzasadnienie w odniesieniu do aglomeracji; w stosunku do miast średniej nawet wielkości obydwu pojęć można używać zamiennie;
3. za dzielnice obrzeżne przyjęto uważać wyodrębniające się przestrzennie tereny zwartej zabudowy mieszkalnej /wysokiej bądź niskiej/ wraz z towarzyszącymi obszarami urządzonej zieleni publicznej;
4. wydzielenia terenów najbliższego sąsiedztwa wedle sposobu ich użytkowania dokonano na podstawie najczęściej spotykanych przykładów. Pominięto zatem w rozważaniach te rodzaje użytkowania ziemi, które w symbiozie z hotelarskim nie występują. Określenie izodystanty najbliższego zasięgu jest umowne. W pracy przyjęto przez analogię do izochron stosowanych w komunikacji - 500 m.

x/ Porównaj: S.Jankowski, T.Woronowicz, Z.Karakiewicz "Problemy projektowania śródmieść OITEB, W-wa 1969.

Badaniami objęto szereg aglomeracji miejskich, w tym przedstawione szczegółowo w tekście :

- Moskwę /6.567.000 mieszkańców/,
- Leningrad /3.379.000 mieszkańców/,
- Kijów /1.457.000 mieszkańców/,
- Berlin /1.081.000 mieszkańców/,
- Lipsk /596.000 mieszkańców/,[x/]
- Drezno /508.000 mieszkańców/,[x/]
- Sofię /832.000 mieszkańców/,
- Budapeszt /1.990.000 mieszkańców/,
- Warszawę /1.350.000 mieszkańców/.

Moskwa

Za punkt odniesienia dla całości układu przyjęto miejsce styku placu "Manežowego" z placem "Czerwonym" /miejsce położenia muzeum Lenina i hotelu "National"/.

Na terenie centrum, to jest mniej więcej w promieniu 1.500 m., od punktu O mieści się 10 z ogólnej liczby 29 hoteli miejskich; na terenie śródmieścia, w promieniu 2,5 km /z pewnym odchyleniem w kierunku płd/ - 16 hoteli /licząc w tym 10 uprzednio wymienionych/, na terenie dzielnic obrzeżnych - 13.

O ile brać pod uwagę nie liczbę zakładów, ale sumę pozostających do dyspozycji gości miejsc noclegowych okaże się, że na terenie samego centrum znajduje się około 3/4 ogólnej sumy miejsc. Analiza hoteli pod względem standardu, wykazuje centralne usytuowanie zakładów o najwyższej jakości świadczonych usług; wskazuje to na fakt łączenia standardu świadczeń z ich ilością /większy obiekt - wyższa kategoria i odwrotnie/.

Jeżeli chodzi o sposób użytkowania terenów najbliższego sąsiedztwa - to w centrum są to najczęściej obiekty kultury i sztuki /teatry, kina/ bądź handlu /duże domy handlowe - "uniwermagi"/. Występuje też łączenie funkcji hotelarskich /zakwaterowanie, wyżywienie/ z wymienionymi funkcjami kulturalnymi i

---

x/ Dane odnoszą się do roku 1965. Wszystkie pozostałe charakteryzują stan zaludnienia w 1969 r. /Rocznik statystyczny 1970. GUS - 1970/.

handlowymi w ramach jednolitych zespołów architektonicznych /hotel "Rossija"/. To samo odnosi się do pozostałych zakładów z terenu śródmieścia /gdzie nie występuje już wszakże jak w wymienionym przypadku "Rossii" kumulowanie różnorakich funkcji w jednym obiekcie; natomiast na terenach dzielnic obrzeżnych zakłady lokalizowane są w powiązaniu bądź z terenami wystawowymi /6 hoteli na obrzeżu terenów stałej "Wystawy Osiągnięć Gospodarczych"/, bądź sportowymi /dwa hotele przy stadionie im. Lenina, dwa hotele w rejonie hippodromu i stadionu "Dynamo"/ i terenami zieleni rekreacyjnej /hotel przy Centralnym Parku im. Gorskiego, hotel przy parku im.Frunzego/. Spotyka się także lokalizacje na zamknięciu widokowym ważnych ciągów komunikacyjnych /hotel "Ukraina"/. Zupełnie unikalne są przypadki lokalizowania hoteli wewnątrz terenów mieszkaniowych/hotel "Jużnaja"/.

Przy wszystkich dworcach lotniczych /"Wnukowo","Domodiedowo", "Szeremietiewo"/ znajdują się hotele tranzytowe realizowane jako część naziemnej infrastruktury lotnisk.

Motele /3 zakłady/ zlokalizowane są przy nowej obwodnicy miejskiej, w rejonie węzłów komunikacyjnych /krzyżowania się arterii wlotowych do miasta z ruchem okrężnym/.

Rozmieszczenie hoteli i domów wycieczkowych pokazano na rys nr 12 /2/.

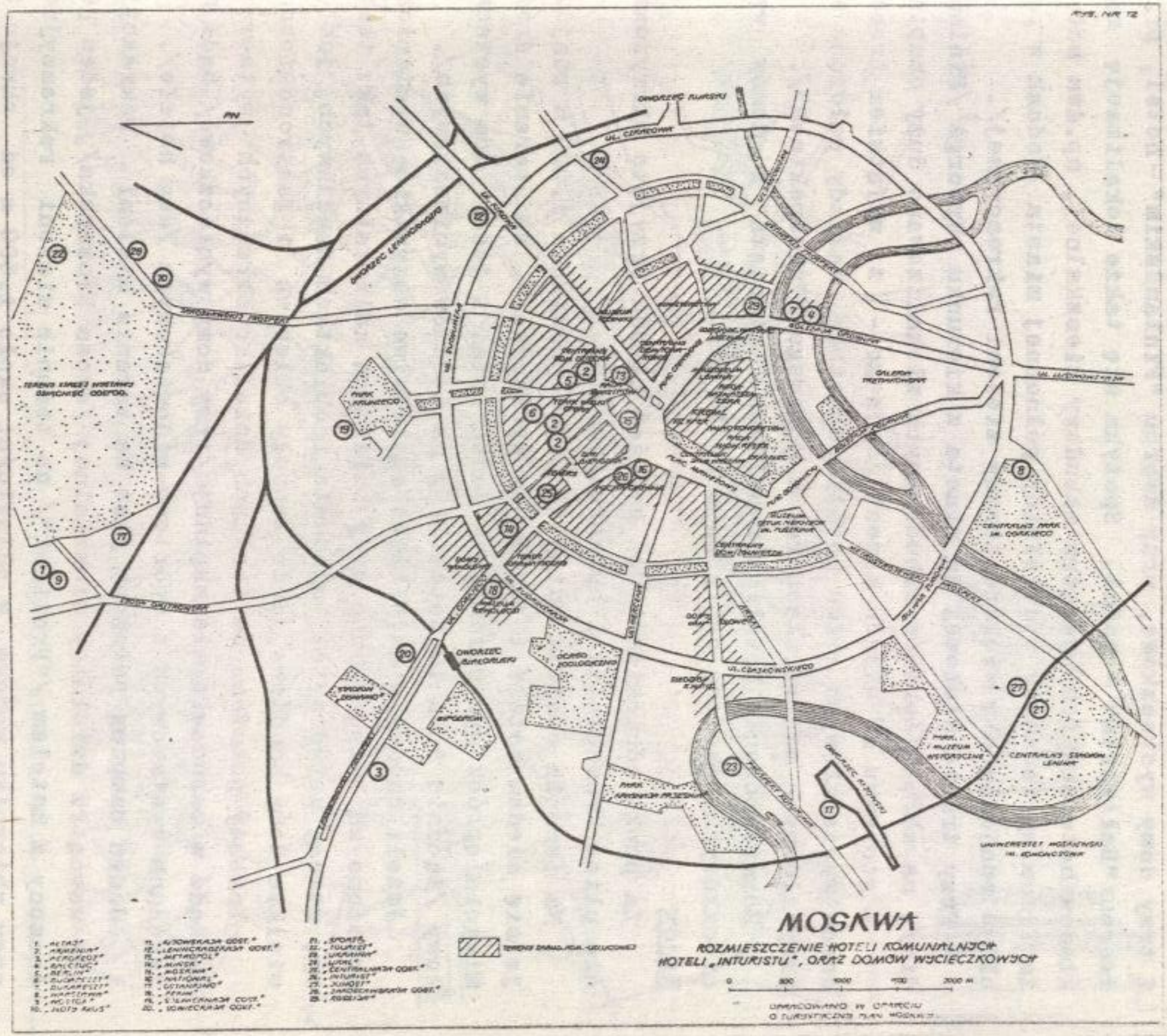
Leningrad

Za punkt odniesienia całości układu przyjęto wylot ulicy Dzierżyńskiego na plac przed Pałacem Zimowym.

Na terenie centrum - to jest mniej więcej w promieniu 1000 m od wymienionego punktu znajdują się hotele miejskie,z czego dwa kategorii "lux", należące do "Inturista". W ramach całego śródmieścia /o układzie wydłużonym, nawiązującym do przepływu rzeki Newy/ dodatkowo jeszcze dwa dalsze /odległość 2.000 i 2500 m od punktu 0/.

Na terenach dzielnic obrzeżnych mieści się 6 hoteli miejskich i 6 domów wycieczkowych. Odległości od punktu 0 - od 2500 m do 4.000 m.

O ile chodzi o tereny najbliższego sąsiedztwa - to są to na ogół bądź obiekty kulturalne,jak: teatry i muzea bądź obiekty

MOSKWA
ROZMIESZCZENIE HOTELI KOMUNALNYCH
HOTELI „INTURISTU", ORAZ DOMÓW WYCIECZKOWYCH
0 500 1000 1500 2000 m
OPRACOWANO W OPARCIU
O TURYSTYCZNY PLAN MOSKWY

komunikacyjne jak dworce i przystanki kolejowe. Szczególnie częste jest sąsiedztwo tych ostatnich. Przykład: w bezpośrednim pobliżu dworca "Moskiewskiego" usytuowane są trzy hotele i jeden dom wycieczkowy, przy przystankach kolejowych jeden hotel i trzy domy wycieczkowe, przy dworcu "Finlandzkim" - hotel, przy dworcu "Bałtyckim" - hotel. Spotyka się także lokalizację zakładów hotelarskich wewnątrz zabudowy mieszkalnej, np. dwa hotele i dom wycieczkowy w dzielnicy północnej miasta /jednak w pobliżu znajdują się większe tereny zieleni rekreacyjnej/.

Przy trasie wlotowej do miasta z kierunku Wyborga /Finlandia/, na skraju terenów zabudowanych zlokalizowano duży camping.

W stosunku do układu komunikacyjnego - z wyjątkiem trzech domów wycieczkowych i dwu hoteli pozostałe zakłady położone są przy głównych magistralach ruchu kołowego /"prospektach"/.

Rozmieszczenie hoteli komunalnych "Inturista" i domów wycieczkowych pokazano na rysunku nr 13 /3/.

<u>Kijów</u>

Za punkt odniesienia dla całości układu przyjęto skrzyżowanie ulic: Kreszczatik i bulwaru Basseina.

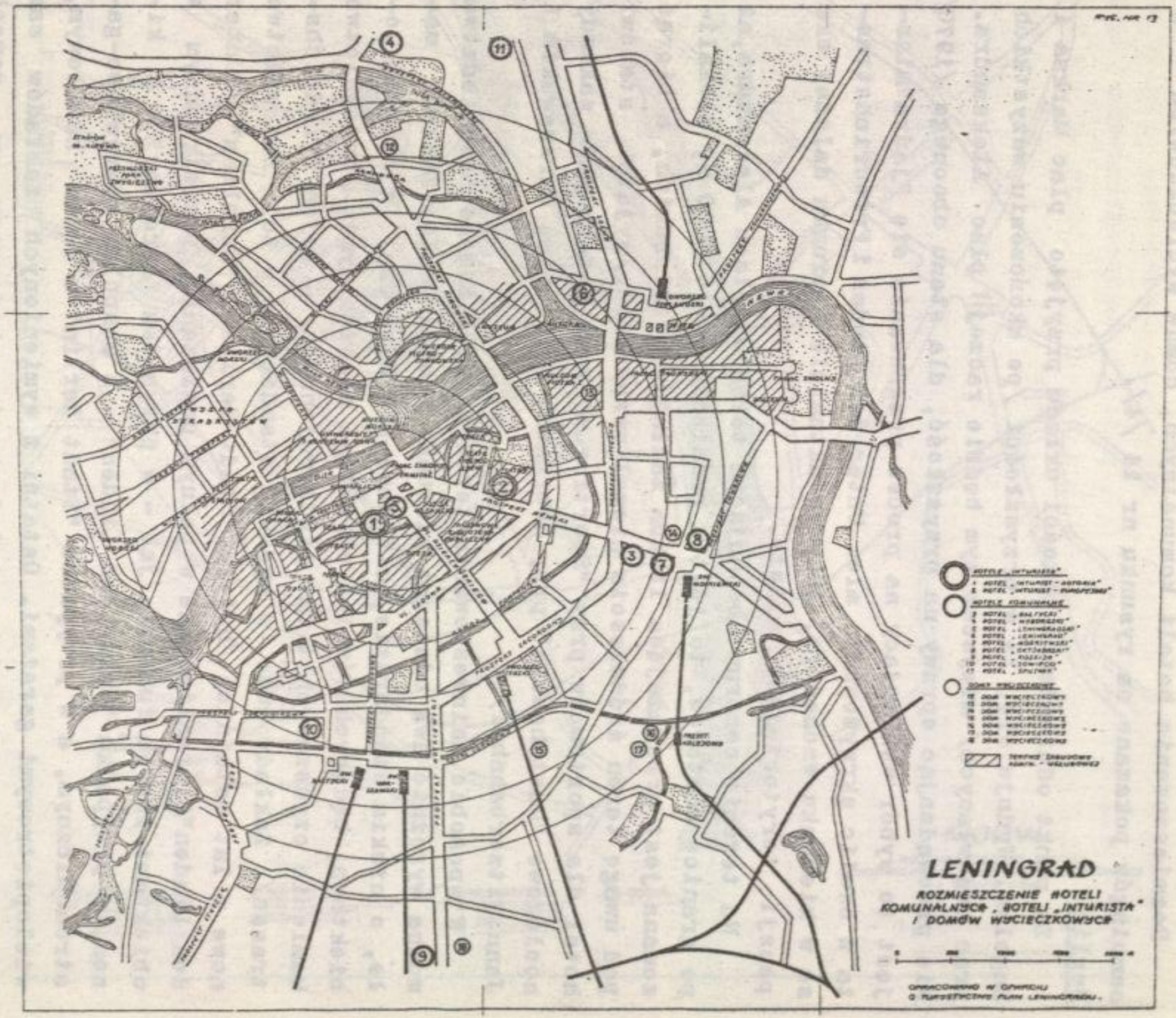
Na terenie centrum mniej więcej w promieniu 1.000 m znajduje się siedem hoteli i jeden dom wycieczkowy. Na terenie śródmieścia oprócz wymienionych - jeden hotel i jeden dom wycieczkowy /łącznie 8 na 10 hoteli i 2 na 5 domów wycieczkowych/.

Jeżeli chodzi o najbliższe sąsiedztwo wszystkie wymienione położone są bezpośrednio przy obiektach kulturalnych jak: teatry, muzea, uniwersytet, akademia i obiektach handlowych, jak : wielkie domy handlowe, duże zespoły sklepowe i gastronomiczne.

Zakłady położone na terenach dzielnic obrzeżnych sytuowane są bądź w zabudowie mieszkalnej /trzy domy wycieczkowe/ bądź na terenach wystawowych i sportowo-widowiskowych /dwa hotele/.

Jeden camping położony jest na terenie zieleni rekreacyjnej wewnątrz dzielnicy mieszkalnej /szosa Browarska/, jeden połączony z motelem /"Prolisok"/ na terenie zieleni rekreacyjnej przy zbiorniku wodnym, w odległości około 1.500 m od skraju terenów zainwestowania budowlanego.

Przy dworcu lotniczym /nowym/ hotel tranzytowy. W stosunku

LENINGRAD
ROZMIESZCZENIE HOTELI KOMUNALNYCH, HOTELI „INTURISTA" I DOMÓW WYCIECZKOWYCH

do sieci ulicznej ogromna większość zakładów mieści się przy głównych ulicach miejskich, bądź arteriach wlotowych /"prospektach", "szosach"/.

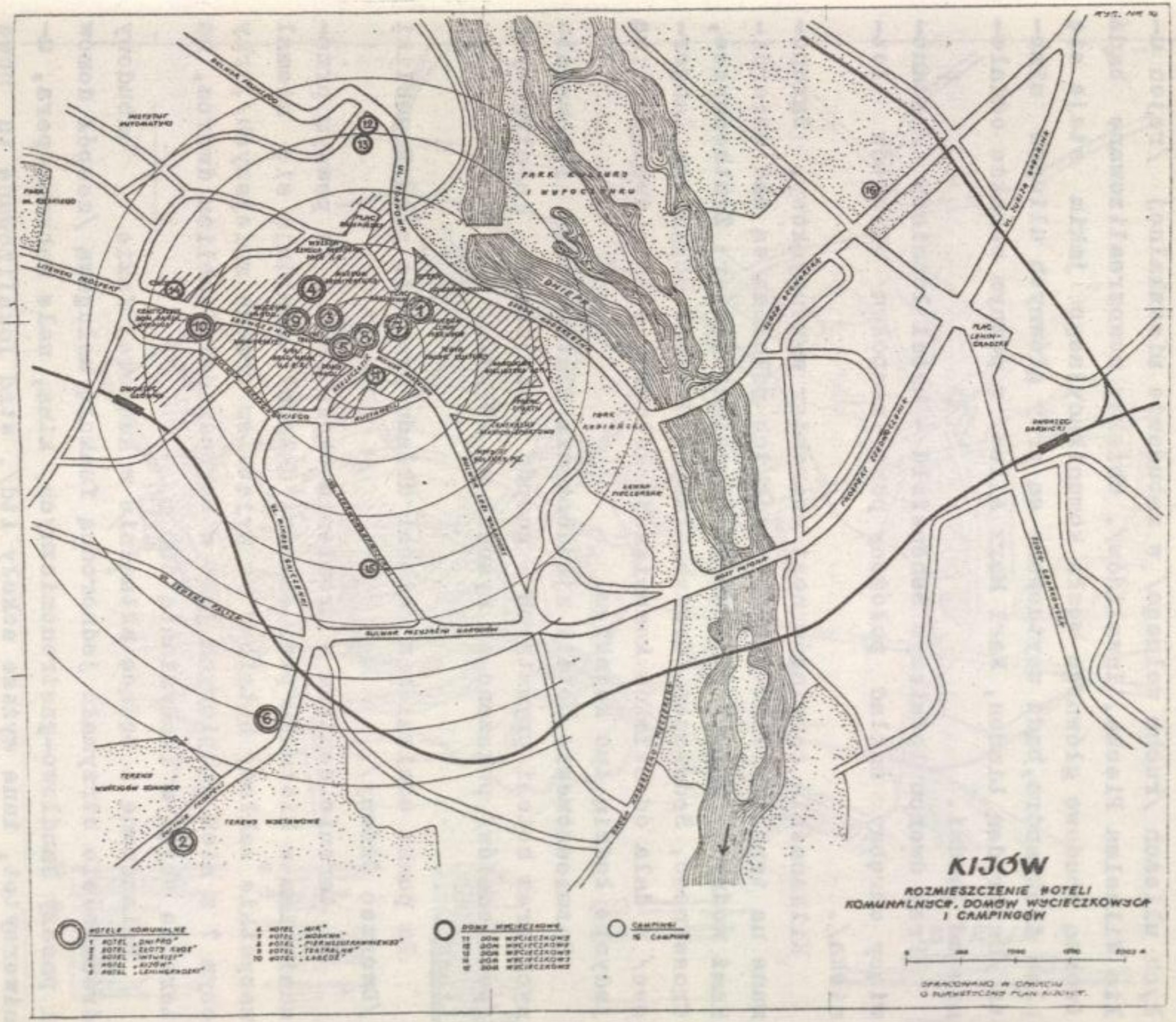
Rozmieszczenie hoteli komunalnych, domów wycieczkowych i campingów pokazano na rysunku nr 14 /4/.

Berlin

Za punkt odniesienia całości układu przyjęto plac Marksa i Engelsa. Wydaje się, że w przyszłości /po ukończeniu wszystkich prac budowlanych/ miejscem tym będzie raczej plac Aleksandra. Nie przesądzając sprawy na przyszłość, dla stanu obecnego /1970/ jest to wybór wskazujący na proces przesuwania się "jądra"miasta z okolic skrzyżowania alei Unter den Linden i Friedrichstrasse w kierunku wschodnim, jedynym aktualnie kierunku dalszej ekspansji terytorialnej miasta.

Na terenie centrum obejmującym teren od placu Aleksandra,aż po granicę sektorów, to jest w promieniu około 2000 m, zlokalizowana jest przeważająca liczba zakładów hotelarskich, a biorąc pod uwagę teren śródmieścia niemal wszystkie /wyjątek stanowi hotel dla sportowców przy "Sportforum" oraz cztery małe zakłady noclegowe "Gastehausen" przy dworcach: Wschodnim, Warszawskim i Jannowitzerbahnhof/.

W sposobie zainwestowania terenów najbliższego sąsiedztwa można wyróżnić dwa odmienne kierunki postępowania. Zakłady małe, o niskim standardzie, mieszczą się zazwyczaj w starych obiektach, będących również obiektami mieszkalnymi /budownictwo kamienic czynszowych z lat międzywojennych - rejon Friedrichstrasse/. Zakłady duże, o wysokim standardzie - to budownictwo nowe z lat ostatnich /hotele "Stadt-Berlin", "Berolina", "Unter den Linden"/, realizowane w pełnym powiązaniu przestrzennym z obiektami innych funkcji, jak - w przypadku "Beroliny" - z kinem, w przypadku "Unter den Linden" - z zespołem rozrywkowo-gastronomicznym, a w przypadku "Stadt Berlin" z domem handlowym, wielopiętrowymi garażami. Ostatni z wymienionych zakładów sam w sobie stanowi kompleks wielofunkcyjny, kojarzący w ramach jednego przedsiębiorstwa, poza częścią mieszkalną i rozbudowaną gastronomiczną, także salę kongresową, konferencyjną i inne po-

DNIEPR
PARK
PLAC LENINGRADZKI
TERENY NIEZABUDOWANE
KIJÓW
ROZMIESZCZENIE HOTELI KOMUNALNYCH, DOMÓW WYCIECZKOWYCH I CAMPINGÓW
HOTELE KOMUNALNE
1 HOTEL „DNIPRO"
2 HOTEL „ZŁOTY KŁÓS"
3 HOTEL „INTURIST"
4 HOTEL „KIJÓW"
5 HOTEL „LENINGRADZKI"
6 HOTEL „MIR"
7 HOTEL „MOSKWA"
8 HOTEL „PIERWSZOMAJOWSKI"
9 HOTEL „TEATRALNY"
10 HOTEL „LABĘDŹ"
DOMY WYCIECZKOWE
11 DOM WYCIECZKOWY
12 DOM WYCIECZKOWY
13 DOM WYCIECZKOWY
14 DOM WYCIECZKOWY
15 DOM WYCIECZKOWY
CAMPINGI
16 CAMPING

mieszczenia handlowe.

W stosunku do układu komunikacyjnego zakłady mieszczące się w starych obiektach zgrupowane są przy Friedrichstrasse - jednej z głównych ulic miasta, bądź w bezpośrednim pobliżu przy małych ulicach /ruchu wolnego/ w zabudowie mieszkalnej /rejon ulic Wilhelma Piecka, Inwalidów/. Obiekty nowozrealizowane bądź tworzą obudowę głównego węzła komunikacyjnego jakim staje się plac Aleksandra, bądź usytuowane są przy głównych ulicach miasta /Unter den Linden, Karl Marx Allee/ w pewnym wszakże oddaleniu od jezdni.

Przy dworcu lotniczym Schönefeld - hotel lotniczy / stanowiący odrębny zakład położony poza zespołem obiektów lotniska/.

Kilkanaście campingów nosi charakter wypoczynkowy. Zgrupowane na terenach laso-parków miejskich położone są nad zbiornikami wodnymi /zespół połączonych kanałami jezior: Zeuthenersee, Crossinsee, Seddinsee, Grosse Krampe, Grosser Müggelsee, Langersee/ z dala od szlaków komunikacji kołowej, często dostępne są jedynie łodzią lub kajakiem.

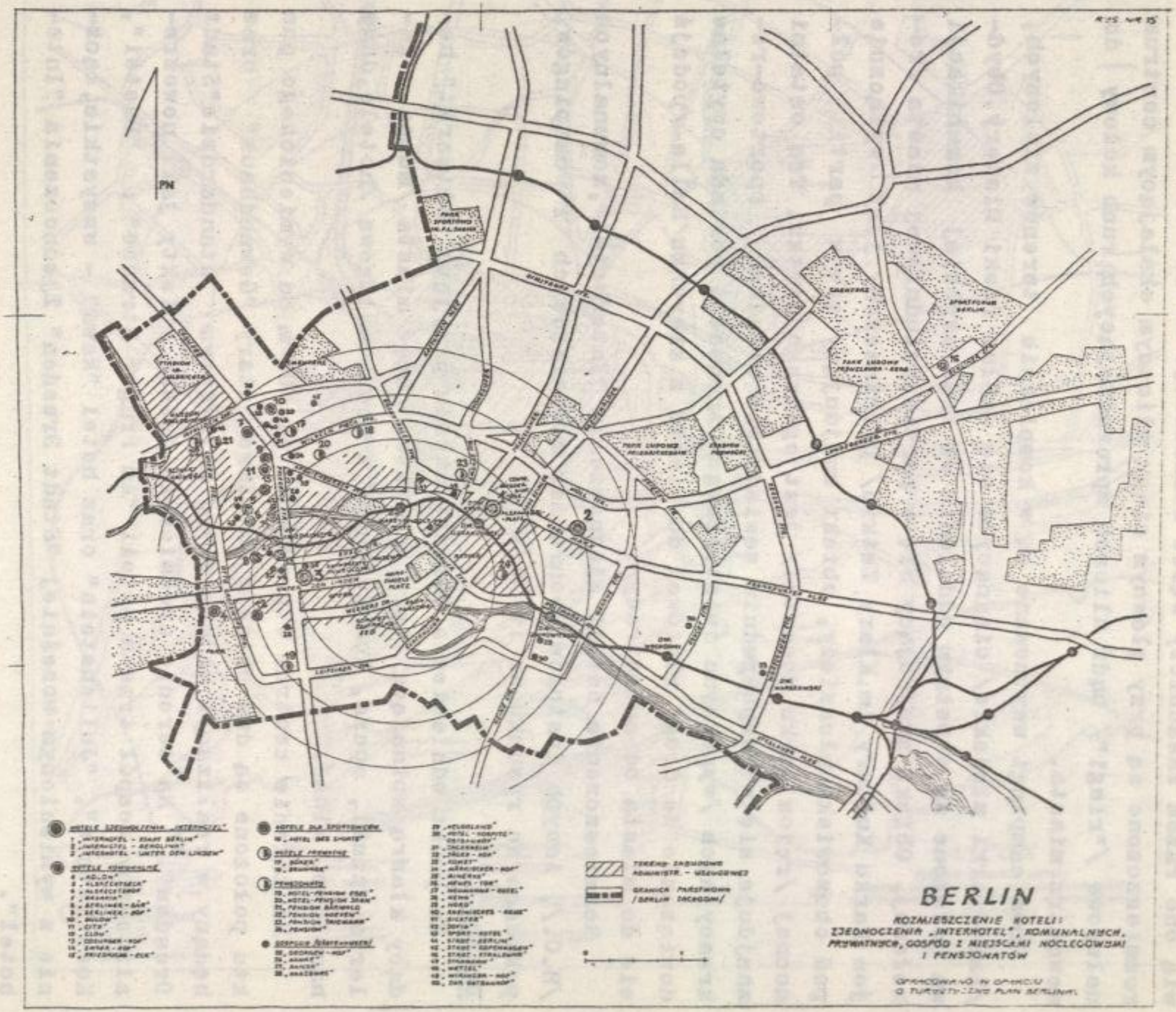
Rozmieszczenie hoteli zjednoczenia "Interhotel" i komunalnych oraz hoteli prywatnych i gospód z miejscami noclegowymi /pensjonatów/ pokazano na rysunku nr 15 /5/.

Lipsk

Za punkt odniesienia całości układu przyjęto plac Republiki /Dworzec Główny/.

Na terenie centrum w promieniu około 1000 m /z pewnym przesunięciem w kierunku płd. całości układu/ znajdują się niemal wszystkie zakłady hotelowe /z wyjątkiem trzech mniejszych/, przy czym 7 z nich skupionych jest w bezpośrednim pobliżu dworca, na terenie objętym izodystantą 500 m.

Zniszczone i będące aktualnie w końcowej fazie odbudowy śródmieście otrzymało jednorodną funkcję usługową /zespół domów i pasaży handlowo-gastronomicznych, kina, sale zebrań, opera, uniwersytet, inne wyższe szkoły itd/, stąd lokalizowane tu nowe hotele /np. "Am Ring" "International" oraz odrestaurowane przed wojenne - uzyskały zróżnicowane, lecz zawsze o funkcji usługowej sąsiedztwo.

PN
HOTELE ZRZESZONE „INTERHOTEL"
HOTELE KOMUNALNE
HOTELE DLA SPORTOWCÓW
HOTELE PRYWATNE
PENSJONATY
TEREN ZABUDOWY ADMINISTR. - MIESZKANIOWEJ
GRANICA PAŃSTWOWA /BERLIN ZACHODNI/
BERLIN
ROZMIESZCZENIE HOTELI: ZJEDNOCZENIA „INTERHOTEL", KOMUNALNYCH, PRYWATNYCH, GOSPOD Z MIEJSCAMI NOCLEGOWYMI I PENSJONATÓW

Odnosząc sieć wymienionych zakładów do układu ulicznego stwierdzić można, iż większość znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie placu Republiki, łączącego się z placem Marksa; stanowią one razem zasadniczy węzeł komunikacji miejskiej. Pozostałe rozmieszczone są przy głównym ciągu ulicznym okalającym centrum usługowe /"ringi"/ bądź ulicach wprowadzających ruch kołowy do wewnątrz miasta.

Dwa campingi usytuowane są w kompleksie terenów zielonych, /laso-parki miejskie/ ciągnących się wzdłuż rzeki Elstery. Obydwa położone są w pełnym oddaleniu od tras szybkiej komunikacji kołowej. Obiekt znajdujący się w partii południowej miasta /rejon Parku Kultury im.Klary Zetkin/ przeznaczony jest wyłącznie pod obozowiska młodzieży, obiekt znajdujący się w partii północnej /rejon parku Rosental/ jest ogólnego użytku. Ten ostatni znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie urządzeń sportowo-rekreacyjnych /wypoczynu świątecznego/ Anensee i posiada czytelne dowiązanie do drogi wlotowej do miasta z kierunku Halle /podejście do miasta od autostrady/.

Rozmieszczenie hoteli zjednoczenia "Interhotel", komunalnych /H.O./, innych gestorów, schronisk młodzieżowych i campingów, pokazano na rysunku nr 16 /6/.

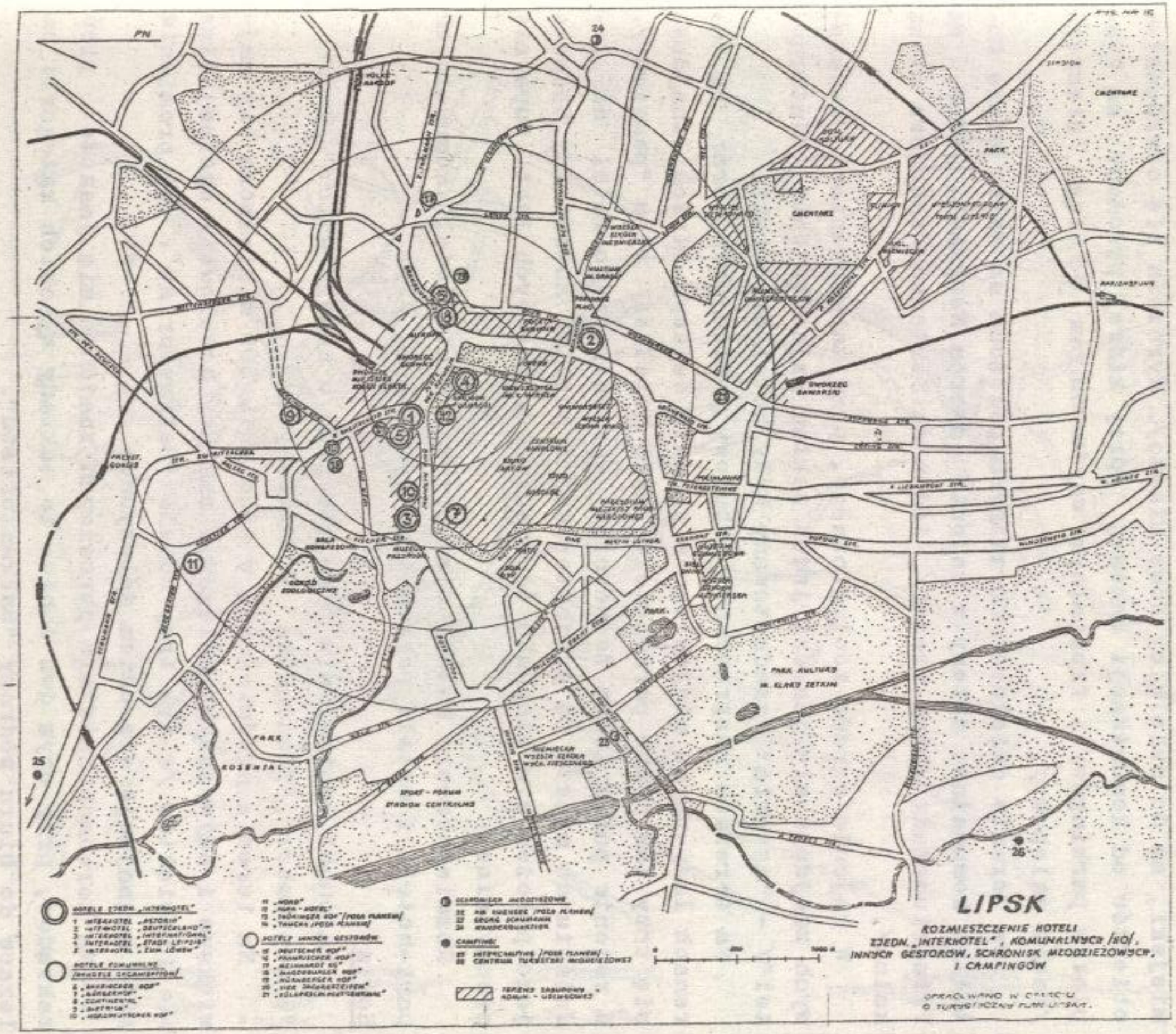
Drezno

Za punkt odniesienia całości układu przyjęto "Altmarkt" będący klamrą spinającą starą zabytkową część miasta /muzea, galeria sztuki, opera, dom kultury/ z nową, usługową /hotele, domy handlowe, kina/.

Na terenie centrum w promieniu ok.500 m od wymienionego punktu położone są dwa obiekty hotelowe: stary "Gewandhaus" oraz będący w realizacji największy o najwyższym standardzie "Stadt Dresden".[x/] Na terenie śródmieścia dalsze obiekty jak: nowozrealizowany zespół trzech hoteli "Am Prager Strasse" : "Bastei", Koenigstein", "Julienstein" oraz hotel "Newa" - wszystkie, łącznie z wymienionym wcześniej "Stadt Dresden" Zjednoczenia "Intehotel".

---

x/ W 1970r. roboty wstrzymano.

PN
24
25
26
CMENTARZ
PARK
PARK KULTURY
IM. KLARY ZETKIN
ROSENTAL
SPORT - FORUM
STADION CENTRALNY
DWORZEC GŁÓWNY
LIPSK
ROZMIESZCZENIE HOTELI
JEDN. „INTERHOTEL", KOMUNALNYCH /KO/,
INNYCH GESTORÓW, SCHRONISK MŁODZIEŻOWYCH,
I CAMPINGÓW

W odniesieniu do układu ulicznego - nowozrealizowany kompleks hotelowy położony jest wewnątrz obwodnicy okalającej śródmieście, na ciągu pieszym przebiegającym po cięciwie wymienionego obwodu ulic /od dworca głównego poprzez rynek staromiejski, aż do dzielnicy Nowe Miasto/. Wyróżnia się odwróceniem obiektów od komunikacji kołowej /przy której położone są kompleksy parkingów/ i frontalnym usytuowaniem do ciągu pieszego /pasaż sklepowy/.

Na terenie dzielnic obrzeżnych położone są małe, stare hoteliki komunalne: cztery w rejonie dworca Neustadt, jeden na Friedrichstadt /przy rzeźni/, jeden na Striesen /zabudowa mieszkalna/.

W rejonie ogrodu zoologicznego, przy zabudowaniach wojskowych znajduje się jeszcze jeden zakład /zjednoczenia "Interhotel"/ - "Astoria", zaadaptowany były hotel oficerski.

Na terenach rozproszonej zabudowy podmiejskiej oraz na terenach laso-parku miejskiego w rejonie Weisser-Hirsch znajdują się trzy tak zwane park-hotele /małe hoteliki typu "pension"/. W rejonie południowym Zschernitz - zrealizowano motel na podejściu do miasta od projektowanej w pobliżu autostrady. Obecnie jego położenie w stosunku do sieci dróg kołowych jest zupełnie nieczytelne.

Rozmieszczenie hoteli zjednoczenia "Interhotel", komunalnych park-hoteli i moteli pokazano na rysunku 17 /7/.

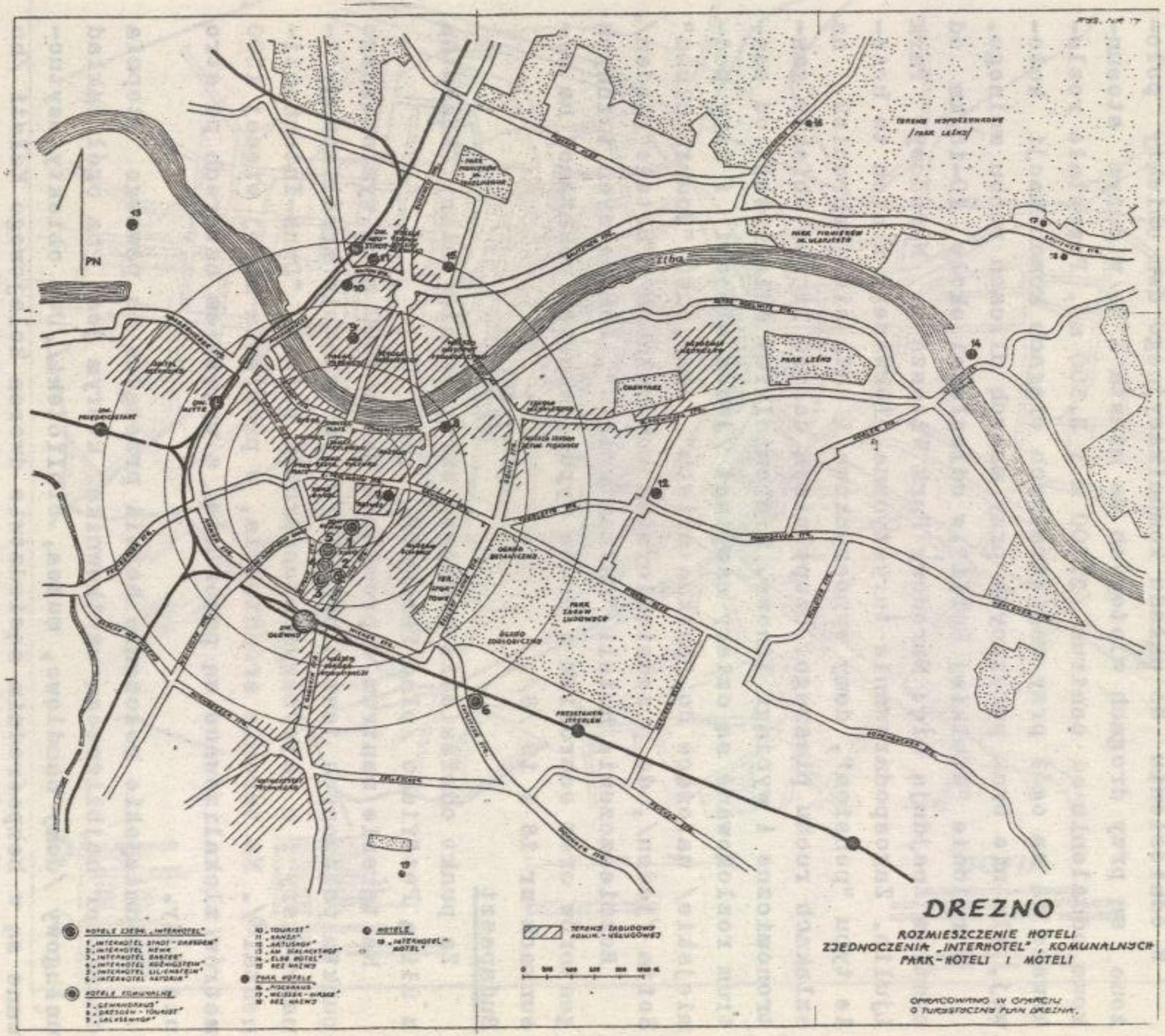
<u>Sofia</u>

Za punkt odniesienia przyjęto plac u zbiegu ulic:
"9 septembri", "Dondukowa" i "Witoszy".

Na terenie śródmieścia, w promieniu 500 m, mieszczą się największe i najwyższych kategorii zakłady hotelowe w ogólnej liczbie 13 obiektów /w tym trzy hotele "Bałkanturist". W promieniu 1000 m znajduje się osiem dalszych.

Na terenach dzielnic obrzeżnych znajduje się jeszcze pięć zakładów, przy czym dwa z nich to zakłady wysokich kategorii należące do biura podróży "Bałkanturistu".

Jeżeli chodzi o najbliższe sąsiedztwo, charakterystyczne jest pobliskie położenie obiektów stanowiących siedziby najwyższych

PN
Elba
PARK LEŚNY
DREZNO
ROZMIESZCZENIE HOTELI ZJEDNOCZENIA „INTERHOTEL", KOMUNALNYCH PARK-HOTELI I MOTELI
OPRACOWANO W OPARCIU O TURYSTYCZNY PLAN DREZNA.

władz państwowych a także wymienionych często w odniesieniu do innych miast - muzeów, teatrów, kin, domów handlowych. Jeden z hoteli usytuowany jest przy dworcu kolejowym, dwa dalsze należące do "Bałkanturistu" położone są w zabudowie mieszkalnej.

W odniesieniu do układu komunikacyjnego dwa obiekty położone są przy drogach wlotowych do miasta i to w dużym stosunkowo oddaleniu od centrum /2.500 m i 3.500 m/. Pozostałe rozlokowane są na ogół przy magistralnych ciągach komunikacji kołowej, ale nie brak położonych przy małych ulicach ruchu wolnego.

W rejonie "Wielkiej Sofii",w odległości około 10-15 km od centrum znajdują się: Narodowy Park Witosza i Narodowy Park Ljulin. Zagospodarowanie turystyczne pierwszego z nich to hotele typu "pension", domy wypoczynkowe i cała sieć schronisk na szlakach ruchu pieszego. Uzupełniają całość liczne obiekty gastronomiczne i wyciągi linowe. W niewielkiej odległości od centrum rozlokowane są cztery campingi /jeden miejski i trzy podmiejskie/ należące do "Bałkanturistu" /dwa/, do "Touringclubu" Sofia /jeden/, do przedsiębiorstwa komunalnego "Hotele"/jeden/.

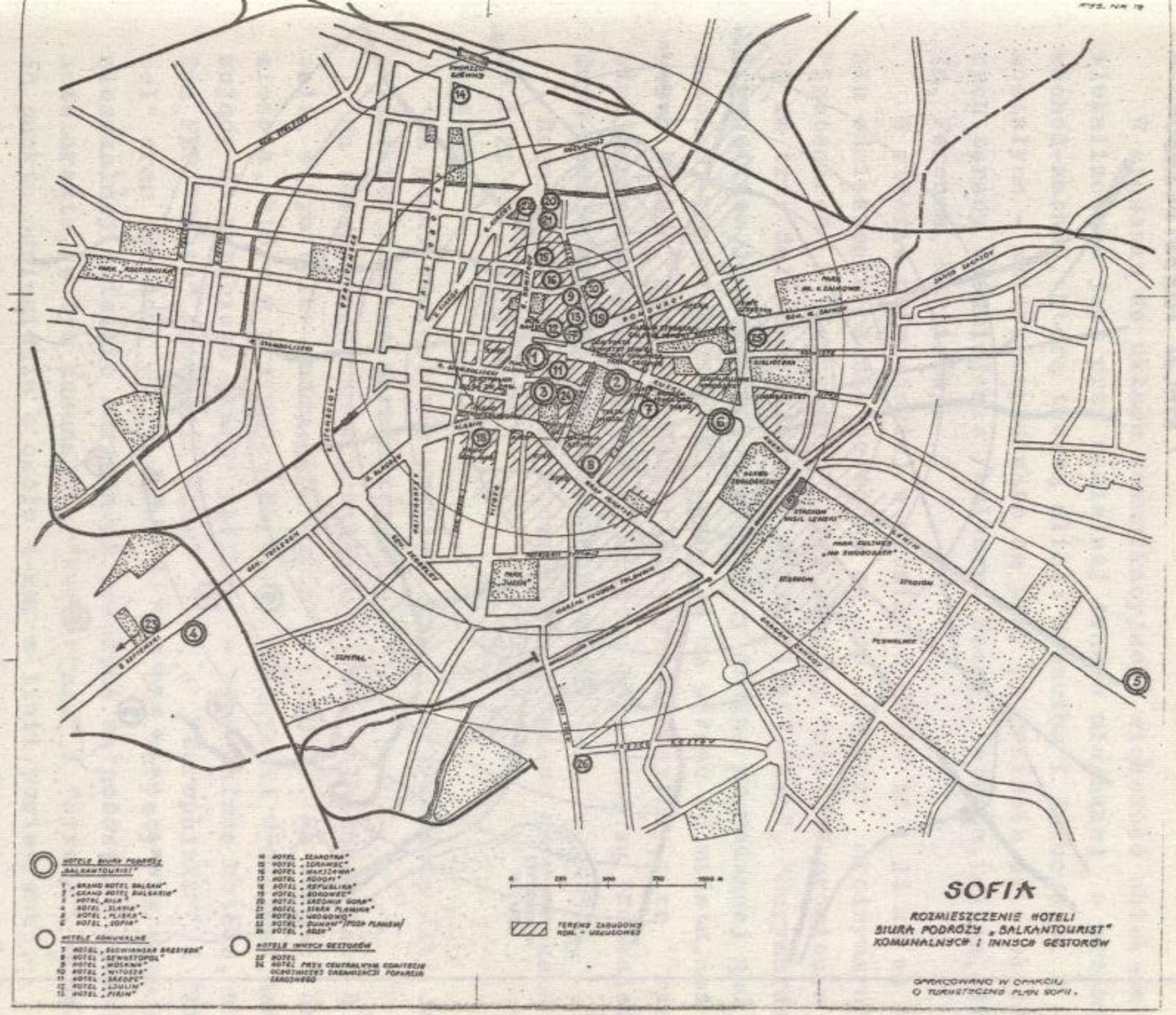
Rozmieszczenie hoteli "Bałkanturistu", komunalnych i innych gestorów oraz schronisk i domów wypoczynkowych pokazano na rysunkach nr 18 i 19 /8/.

Budapeszt

Za punkt odniesienia przyjęto skrzyżowanie ulicy Kossutha z ulicą Petőfiego /plac Felszab/.

Na terenie centrum,w promieniu około 1000 m od wymienionego punktu położonych jest 6 hoteli /w tym ostatnio zrealizowany - największy i o najwyższym standardzie hotel "Duna-Intercontinental"/. Na terenie śródmieścia, w promieniu mniej więcej 1500 metrów zlokalizowane są pozostałe, z wyjątkiem czterech po stronie Budy.

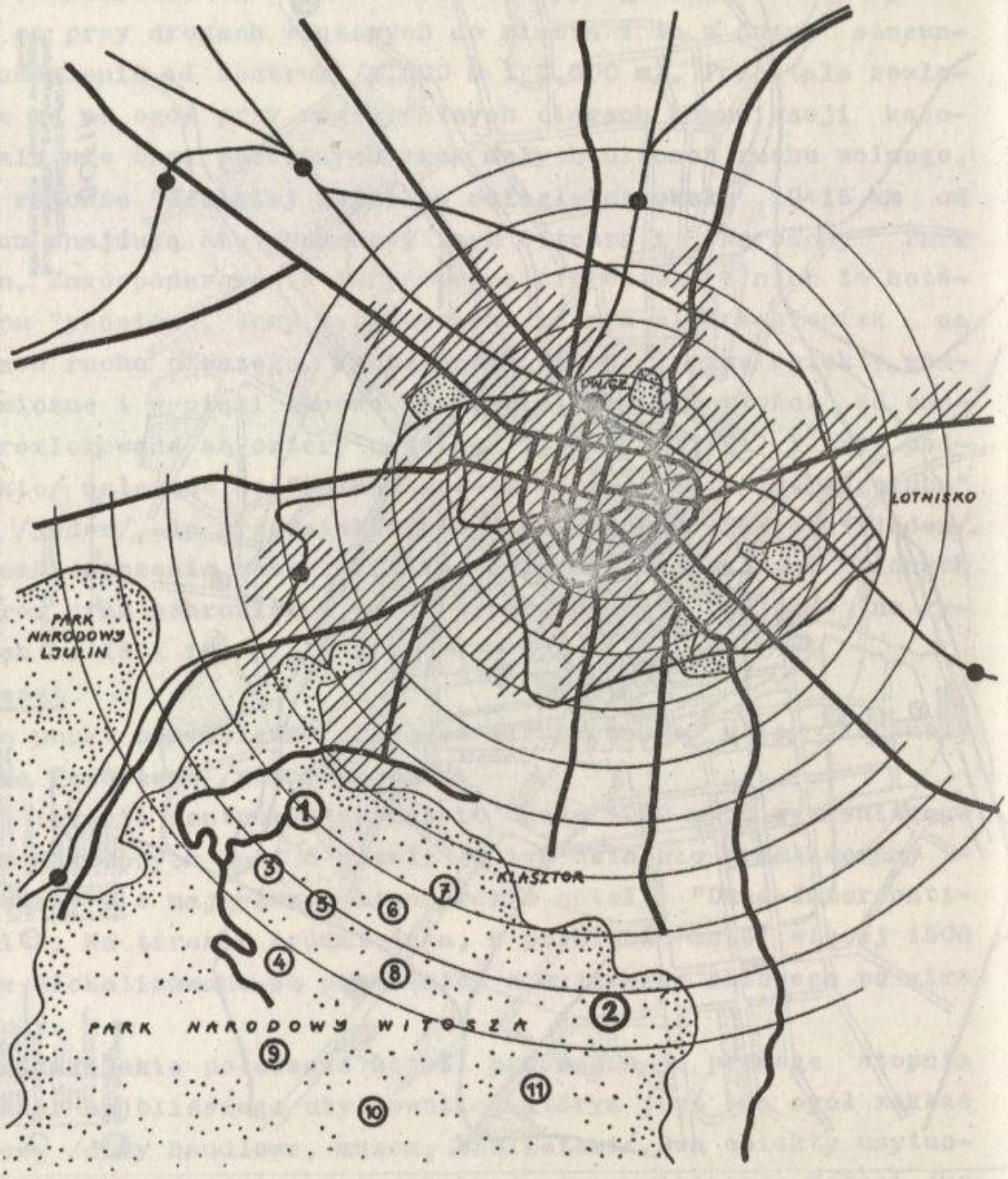
Śródmiejskie położenie hoteli przesądza do pewnego stopnia charakter najbliższego użytkownika, którym jest na ogół zakład usługowy /domy handlowe, muzea, biblioteki/.Dwa obiekty usytuowane są w bezpośrednim sąsiedztwie dworca kolejowego Keleti /hotele "Szabadsag" i "Park"/, jeden położony jest w rejonie dworca Nyugati /hotel "Beke"/. Nie brak zakładów położonych wew-

HOTELE BIURA PODRÓŻY „BALKANTOURIST"
1 „GRAND HOTEL BALKAN"
2 „GRAND HOTEL BULGARIE"
3 HOTEL „RILA"
4 HOTEL „SLAVIA"
5 HOTEL „PLISKA"
6 HOTEL „SOFIA"
HOTELE KOMUNALNE
7 HOTEL „BUDIWLANSKA BRZESKA"
8 HOTEL „SEWASTOPOL"
9 HOTEL „MOSKWA"
10 HOTEL „WITOSZA"
11 HOTEL „SREDEC"
12 HOTEL „LOWLIN"
13 HOTEL „PIRIN"
14 HOTEL „SZAROTKA"
15 HOTEL „DRAMSKO"
16 HOTEL „MARIJANKA"
17 HOTEL „RODOPI"
18 HOTEL „REPUBLIKA"
19 HOTEL „BOROWEC"
20 HOTEL „SREDNIA GORA"
21 HOTEL „STARA PLANINA"
22 HOTEL „WRZOSOWO"
23 HOTEL „DUNOW" (POZA PLANEM)
24 HOTEL „ROSA"
HOTELE INNYCH GESTORÓW
25 HOTEL
26 HOTEL PRZY CENTRALNYM KOMITECIE OGÓLNOZWIĄZKOWEJ ORGANIZACJI POPARCIA ZAMORSKIEGO
TEREN ZABUDOWY RODZ. - WZGLĘDNEJ
SOFIA
ROZMIESZCZENIE HOTELI BIURA PODRÓŻY „BALKANTOURIST" KOMUNALNYCH I INNYCH GESTORÓW
OPRACOWANO W OPARCIU O TURYSTYCZNY PLAN SOFII.

RYS. NR 19

SOFIA

STREFA PODMIEJSKA
ROZMIESZCZENIE PARK-HOTELI
I STACJI TURYSTYCZNYCH

PARK-HOTELE

1 „KOPITO"
2 „D.W. SIMEON

STACJE TURYSTYCZNE

3 „PŁANINIEC"
4 „BELI-BRESI"
5 „MOMINA SKAŁA"
6 „SREDEC"
7 „KAMEN DELI"
8 „BAR"
9 „FONFON"
10 „LJUBICZA TOMOW"
11 „SALSICA"

1 2 3 4 5 6 7 KM

OPRACOWANO W OPARCIU O TURYSTYCZNY PLAN SOFII.

nątrz terenów zabudowy mieszkalnej /hotele "Opera", "Royal" i "Ifjusag"/ bądź na terenach zielonych /hotele "Nagyaszallo"- na wyspie Małgorzaty, "Sport" i "Gellert" - przy parku o tej samej nazwie/.

W stosunku do układu komunikacyjnego większość obiektów /9/ zlokalizowana jest przy radialnej trasie miejskiej o przebiegu wschód-zachód, którą tworzą ulice: Kossutha i Rakoczego. Z pozostałych - cztery usytuowane są przy pierścieniu ulic okalających tereny śródmiejskie /bulwary: Szent, Istwana, Lenina, Józsefa, Ferenca, Martirok/.

W strefie podmiejskiej, w promieniu około 18 i 24 km od punktu odniesienia układu położone są dwa campingi międzynarodowe "Szetendre" i "Leanyafalu" oraz camping "Erd". W promieniu 25-35 km trzy dalsze I kategorii /"Szödliget","Vac", "Nagymards"/. Z wyjątkiem jednego, położonego przy drodze prowadzącej nad Balatonem, pozostałe zlokalizowane są na północ od miasta, nad zakolem Dunaju, mając charakter nie tyle tranzytowy, co raczej stacjonarny /wypoczynkowy/. Z miastem połączone są tramwajem wodnym, pomiędzy sobą komunikacją promową.

Rozmieszczenie hoteli i campingów pokazano na rysunkach nr 20 i 21 /9/.

Warszawa

Za punkt odniesienia przyjęto rejon skrzyżowania Alei Jerozolimskich z ulicą Marszałkowską.

Na terenia centrum w promieniu 1000 m położonych jest 8 hoteli, w tym tylko jeden PBP "Orbis" /"Grand"/. Na terenie śródmieścia, które w przypadku Warszawy ma kształt wydłużony, nawiązujący do przebiegu skarpy wiślanej - trzy dalsze hotele, w tym dwa PBP "Orbis" kategorii "lux" i I : "Europejski" i "Bristol" oraz dwa domy wycieczkowe /w tym Dom Turysty /.W zabudowie mieszkalnej dzielnic obrzeżnych położone są pozostałe zakłady hotelarskie, w tym komunalne: "Nowa Praga" i "Syrena", oddalone od punktu odniesienia o około 4 km. w linii powietrznej.

Przy stadionach sportowych znajdują się trzy małe hoteliki dla sportowców. Brak hotelu tranzytowego przy dworcu lotniczym /bo nie można za takowy uważać paru pokoi gościnnych w gma-

RYC. NR 20

PN.

PARK

TERENY SPORTOWE „KEP-STADION"

CMENTARZ BOHATERÓW

TERENY WYSTAWOWE FIRMY LUDOWEGO

DUNAJ

PARK I TERENY WYSTAWOWE NA WYSPIE MAŁGORZATY

PARK NA GÓRZE GELLERTA CYTADELA

ZAMEK

BUDAPESZT

ROZMIESZCZENIE HOTELI

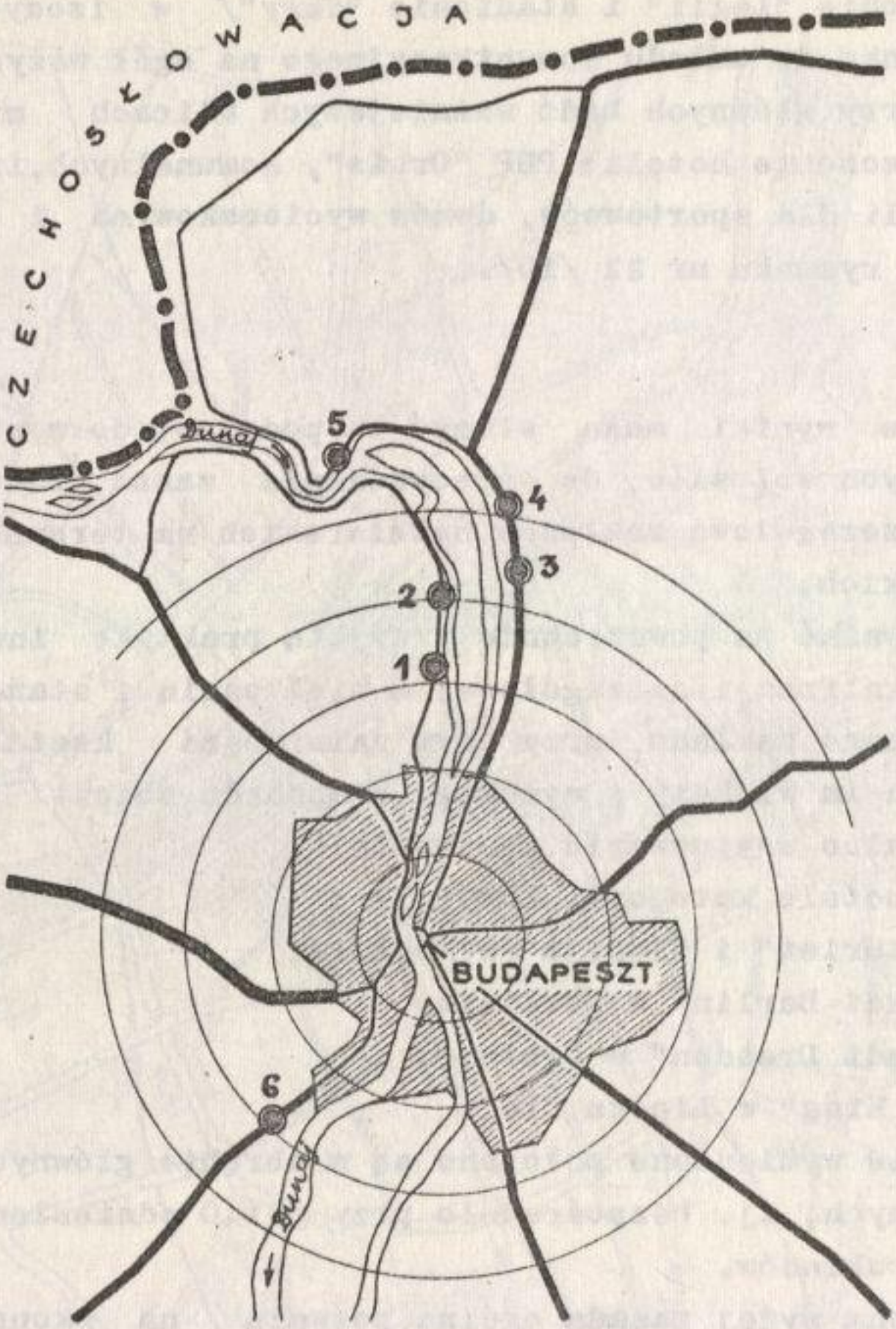
OPRACOWANO W OPARCIU O TURYSTYCZNY PLAN BUDAPESZTU.

1 HOTEL „DUNA" - INTERCONTINENTAL
2 HOTEL „HUNGARIA"
3 HOTEL „HABSBURGUS"
4 HOTEL „BEKE"
5 HOTEL „OPERA"
6 HOTEL „ROYAL"
7 HOTEL „SZABADSAG"
8 HOTEL „PARK"
9 HOTEL „METROPOL"
10 HOTEL „PALACE"
11 HOTEL „KENESZET"
12 HOTEL „CONTINENTAL"
13 HOTEL „HISTORIA"
14 HOTEL „ERZSEBET"
15 HOTEL „GELLERT"
16 HOTEL „SPORT"

TERENY ZABUDOWY ROBOTNICZEJ

TERENY ZABUDOWY STAROMIEJSKIEJ

RYS. NR 21

1 SZENTENDRE - CAMPING MIĘDZYNAR. I KL.
2 LEANYFALU - CAMPING MIEDZYNAR. I KL.
3 SZÖDLIGET - CAMPING I KL.
4 VAC - CAMPING I KL.
5 NAGYMAROS - CAMPING I KL.
6 ERD - CAMPING I KL.

TEREN ZAINWESTOWANIA MIEJSKIEGO

DROGI PAŃSTWOWE PONADREGIONALNE

GRANICE PAŃSTWOWE

BUDAPESZT
STREFA PODMIEJSKA
ROZMIESZCZENIE CAMPINGÓW

0 5 10 15 20 25 KM

OPRACOWANO W OPARCIU
O TURYSTYCZNY PLAN BUDAPESZTU.

chu nowego dworca międzynarodowego/.

Campingi położone są wewnątrz obszaru zainwestowania miejskiego na skrawkach terenów zielonych przy obiektach sportowych /przy stadionie "Legii" i stadionie "Skry"/ w izodyst. 2500m.

W stosunku do układu komunikacyjnego na ogół wszystkie położone są przy głównych bądź ważniejszych ulicach miejskich.

Rozmieszczenie hoteli: PBP "Orbis", komunalnych,innych gestorów, hoteli dla sportowców, domów wycieczkowych i campingów pokazano na rysunku nr 22 /10/.

Uzyskane wyniki mogą służyć za podstawę do wyprowadzenia uogólniających wniosków, do sprecyzowania zasad rządzących lokalizacją szczegółową zakładów hotelarskich na terenach aglomeracji miejskich.

Można uważać za powszechnie przyjętą praktykę inwestycyjną łączenie lokalizacji szczegółowej z wielkością i standardem noworealizowanego zakładu, przy czym zależności kształtują się następująco: im większy i wyższego standardu obiekt tym bardziej centralne usytuowanie i odwrotnie.

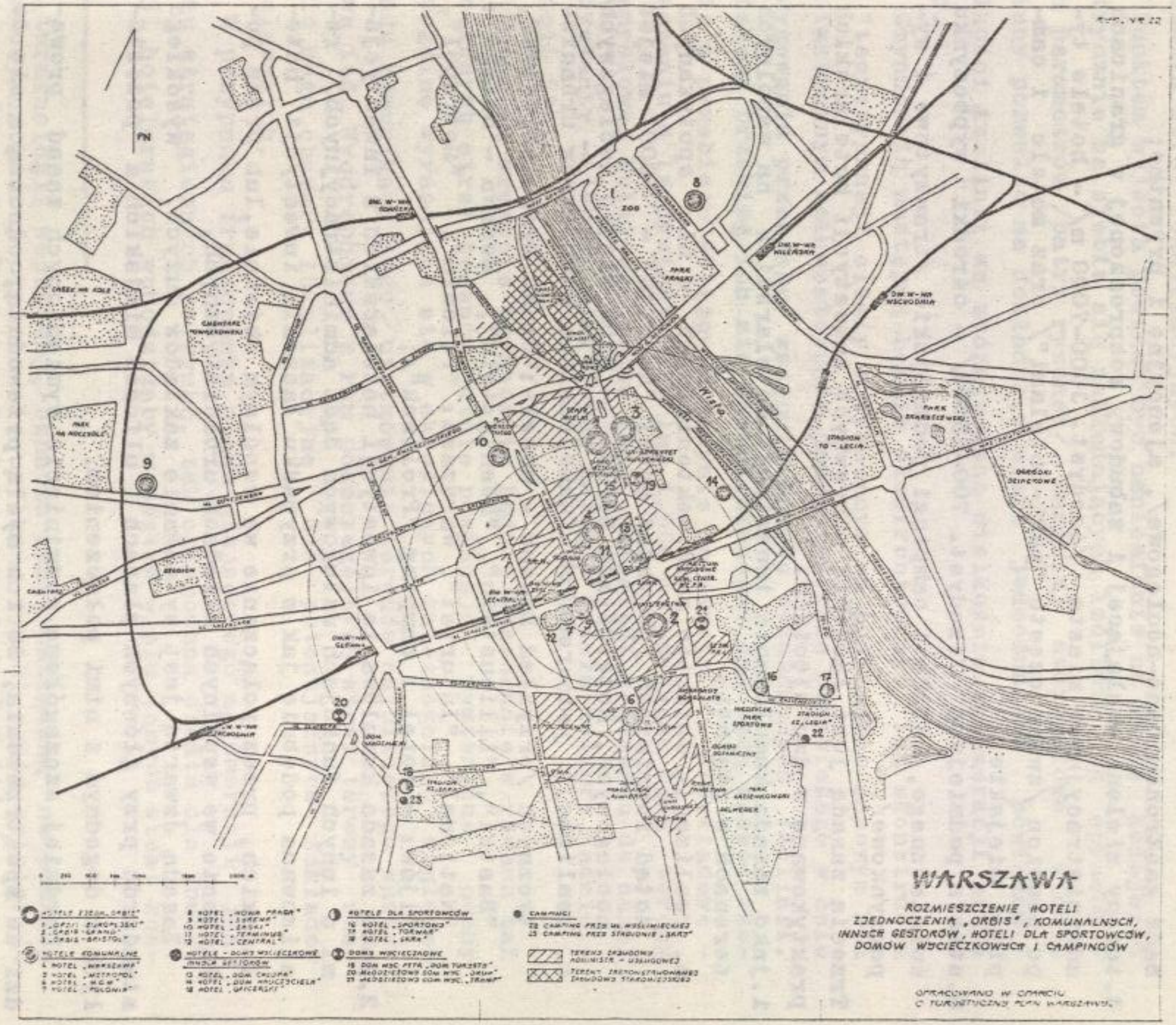
Przykłady /hotele kategorii lux i I/ :

- hotel "Inturist" i "Rosija" w Moskwie,
- hotel "Stadt Berlin" w Berlinie,
- hotel "Stadt Dresden" w Dreźnie,
- hotel "Am King" w Lipsku itd.

Wszystkie wymienione położone są w obrębie głównych założeń urbanistycznych, tj. bezpośrednio przy pkt.O odniesienia całości badanych układów.

Wymieniona wyżej zasada ogólna pozwala na skonstruowanie zasady szczegółowej łączącej rodzaj zakładu hotelarskiego z charakterem jednostki strukturalnej miasta. Zauważono następujące związki układu przestrzennego z rodzajem /i kategorią/ zakładu:

1. centrum /izodyst. około 500-750 m/ hotele kategorii lux i I, gestorem na ogół biura podróży bądź zjednoczenia hoteli dla recepcji zagranicznego ruchu przyjazdowego;
2. śródmieście /izodyst. 750-1500 m/ - hotele niższych kate-

N
Wisła
Park Praski
Park Skaryszewski
Stadion 10-lecia
Cmentarz Powązkowski
Park na Rozdrożu
Ogrody działkowe
Hipodrom
Stadion Legii
Dom W-wo Wieczorna
Dom W-wo Hilarska
Dom W-wo Grochowska
Dom W-wo Chłodna
Dom Wycieczkowy
Dom Wycieczkowy Orbis
Dom Wycieczkowy Trans
Dom Wycieczkowy
Dom Wycieczkowy
Dom Wycieczkowy

gorii /II i III/, gestorem najczęściej przedsiębiorstwo komunalne/;

3. dzielnice obrzeżne, mieszkaniowe /izodyst. 1500–300 m/ – domy wycieczkowe i ewentualnie /w NRD/ małe zakłady noclegowe bądź gastronomiczno-noclegowe/, ajencyjne i prywatne;
4. tereny zieleni okalającej i zabudowy rozproszonej w granicach administracyjnych miasta /izodyst. 3000–7000 m/ – hotele typu pension /zwane często "park-hotelami"/ oraz motele i campingi miejskie;
5. strefa podmiejska /izodyst. 700–25000/ – ośrodki wypoczynku świątecznego, motele i campingi podmiejskie /tranzytowe i wypoczynkowe/.

Trzecią zasadą jest łączenie pokrewnych inwestycji hotelarskich praktykowane w dwu ujęciach:

1. jako zasada kumulowania inwestycji hotelarskich na wspólnych terenach w postaci:
   a. realizacji obiektów architektonicznych o nie spotykanych dotąd rozmiarach /przykład hotel "Rossija" – 6000 miejsc noclegowych, hotel"Stadt Berlin" – 2000 miejsc noclegowych/
   b. realizacji jednorodnych funkcjonalnie kompleksów urbanistycznych /przykład Drezno – hotele:"Stadt Dresden","Newa", "Bastei", "Lilienstein", "Kőenigstein", Moskwa – hotele : "National", "Inturist", Warszawa: "Polonia", "Metropol", Kijów: – motel i camping "Prolisok"/;
2. jako zasada kumulowania inwestycji hotelarskich z inwestycjami o innych funkcjach usługowych bądź administracyjnych, realizowana podobnie jak w przypadku łączenia inwestycji hotelarskich, przez połączenie we wspólnym obiekcie,lub przez połączenie we wspólnych układach urbanistycznych.

Zasadą czwartą jest sytuowanie zakładów dużych, wysokiego standardu przy głównych placach i ulicach miejskich a pozostałych z dogodnym z nimi połączeniem.

Bardziej szczegółowe rozwinięcie wymienionych zasad prowadzi do spostrzeżenia, że ich myślą przewodnią, odnoszącą się do ogromnej większości przypadków, jest minimalizacja powierzchni parceli budowlanej.

W oparciu o uzyskane wyniki, stanowiące sprecyzowane zasady rozmieszczenia zakładów hotelarskich na terenach aglomeracji miejskich, można skonstruować model oleaty[x/] do wstępnego wyznaczania stref lokalizacyjnych.

Punktem wyjścia powinno być naniesienie na kalkę kolejnych centrycznie na siebie się nakładających izolinii wg opracowanych parametrów /patrz rysunek/. Bardziej szczegółowe studia powinny pozwolić na dokładne,w miarę jednoznaczne powiązanie wielkości izolinii ze zróżnicowaną wielkością aglomeracji miejskich.

Czynnością następną będzie skonfrontowanie tak skonstruowanej "teoretycznej" oleaty z wykazanym na podkładzie mapowym stanem faktycznym zainwestowania danego ośrodka osadniczego w celu skorygowania przebiegu wstępnie kołowo wyznaczonych izolinii. W efekcie przebieg ich się zmieni.Stanowić one będą zespół izolinii o przebiegu zbliżonym jedynie do okręgu[xx/]. Przykładowo - wyłączeniu z izodystanty 750 lub 1.500 m podlegać będą tereny przemysłowe, kolejowe, wodne itd., natomiast włączeniu do danej izodystanty - tereny niektórych usług z działu kultury, administracji itp.

Ostatnią wreszcie czynnością będzie odszukanie w ramach tak określonych stref terenów, które posiadają wymienione cechy szczególne wyrażające się w określonych zależnościach względem układu komunikacyjnego, użytkowania terenów najbliższego sąsiedztwa itd. Wyodrębnione z ram poszczególnych stref tereny stanowić mogą obszary lokalizacyjne dla potencjalnych zakładów hotelarskich.

W przypadku traktowania planu miejscowego aglomeracji jako planu strategicznych poczynań, tak opracowana oleata dla inwestycji hotelarskich wchodziłaby w zestaw wielu innych oleat kon-

---

x/ Z terminologii wojskowej, oznacza kalkę nakładaną na podkład mapowy,na której oznacza się uzyskane wyniki ognia artyleryjskiego /tzw. "widły boczne", "obramowanie celu" itd./.

xx/ W odniesieniu do przeważającej liczby aglomeracji polskich o układzie centrycznym.

struowanych według naszkicowanej metody także dla inwestycji innych działów i gałęzi gospodarki narodowej. Stanowiłaby podstawę do wydawania przez organ administracyjny planowania miejscowego "wskazań na teren" stanowiąc punkt wyjścia i zarazem bazę do negocjacji odnośnie ostatecznego wyboru parceli przez inwestora.

ROZDZIAŁ 2

RACHUNEK EKONOMICZNEJ EFEKTYWNOŚCI INWESTYCJI JAKO KRYTERIUM LOKALIZACJI SZCZEGÓŁOWEJ.

Ze względu na doniosłość skutków decyzji lokalizacyjnych, ich różnorodność i długotrwałość oraz brak jednolitego rachunku korzyści i ujemnych skutków lokalizacji - problematyka wyboru rozwiązania inwestycyjnego jest trudna i złożona,a w dziedzinie badania efektywności lokalizacji szczegółowej nie ma jak dotąd żadnych norm czy wzorów, które mogłyby służyć za podstawę oceny proponowanej lokalizacji.[x/]

Uwaga powyższa dotyczy wyboru jednego spośród wyłonionych wcześniej - drogą analizy układu funkcjonalnego miasta - wariantów lokalizacyjnych. Jeszcze bardziej jaskrawo uwydatniają się braki metodologiczne w przypadku odwrócenia zagadnienia,to jest w przypadku stosowania rachunku ekonomicznego do wstępnego /wariantowego/ określenia lokalizacji.Nie usiłując wyjaśnić całościowo poruszonej kwestii wskażemy jednak na pewne możliwości jakie daje rachunek ekonomiczny efektywności inwestycji dla potrzeb projektowania urbanistycznego - w ograniczonym co prawda zakresie.

Rozważania należy rozpocząć od zdefiniowania obszaru, który następnie poddany zostanie określonym badaniom. Należy zatem na wstępie wyjaśnić, iż badania te znajdują swe uzasadnienie jedynie dla miast, które nazwać można średnio - wielkimi.Są to miasta,których stan ludności waha się między 100.000 a 750.000 mieszkańców, odpowiadając tym samym na ogół pojęciu miasta wojewódzkiego, bądź miasta - województwa. Stosowanie niniejszej metody do badania lokalizacji na terenach mniejszych miast nie znajduje uzasadnienia z uwagi na niewspółmiernie duży nakład pracy w stosunku do uzyskanych tą drogą efektów. Również w od-

---

x/ Według pracy zbiorowej pt. "Wybór ekonomiczny w projektowaniu inwestycji". PTW, Warszawa 1969.

niesieniu do wielocentrowych konurbacji przemysłowych stosowanie tej metody jest niemożliwe z przyczyn o których poniżej.

Następnie należy udzielić odpowiedzi na pytanie, czy badaniem obejmuje się teren w granicach administracyjnych, czy też w innych i jeżeli - to jakich ? Wyjaśnienie tej kwestii pozwala na dokładne określenie zakresu badanego obszaru.

Rozpatrywany teren powinien obejmować powierzchnię miasta zainwestowaną w infrastrukturę, przez co rozumieć należy obszary zajęte pod obiekty kubaturowe różnego przeznaczenia /np.przemysłowe, mieszkaniowe, usług, ochrony zdrowia,zarządzania itp/, komunikację i zieleń urządzoną. O ile obszar miasta przyjmie się za 100% - to obszar zajęty na wyżej wymienione cele wynosić będzie na ogół około 40% /odpowiednio 10%, 25% i 5%/. Układ geometryczny tak zainwestowanych terenów zwykle różni się między sobą. Na ogół można wszakże /z niewielkim błędem/ założyć, że spotykane na terenie naszego kraju układy miejskie są układami centrycznymi. Tym samym da się więc wpisać rozpatrywane tereny w krąg, który wyznacza rejon zainwestowania miejskiego w infrastrukturę. Przyjęcie środka dla tak określonego okręgu nie może wszakże wynikać z układu terenów zainwestowanych, musi utożsamiać się z geometrycznym centrum miasta, przez co rozumieć należy centrum kolizji i autoregulacji struktury socjotechnicznej jaką jest każde miasto.

Z uwagi na fakt, że dalsze badania optymalizacyjne sprowadzają się do określenia odległości /i kierunku/ miejsca lokalizacji od wyżej wymienionego środka centrum miasta, prawidłowe jego określenie powinno być przedmiotem odrębnych badań, które pomijamy w tym miejscu, aby nie przedłużać wywodu. Przypominamy jednak, że środek centrum ma lokalizację zmienną w czasie.Wspomniane więc badania nad jego lokalizacją muszą być sukcesywnie powtarzalne. Wyjaśnia się tym samym zarysowana na wstępie nieprzydatność stosowania niniejszej metody do badania konurbacji miejsko-przemysłowych jako struktur wielocentrycznych - a zatem pozbawionych potrzebnego do obliczeń jednego punktu odniesienia.

Reasumując dotychczasowe wywody stwierdzić można, że :

1. badania prowadzi się na płaszczyźnie,
2. płaszczyzna badana posiada kształt koła,
3. powierzchnię koła wyznacza promień, którego wielkość równa się średniej odległości granic zainwestowania w infrastrukturę od centrum kolizji i autoregulacji miasta.

Jest więc tym samym określony - w miarę ściśle - obszar /powierzchnia/ na której poszukujemy lokalizacji dla przedmiotowego zakładu hotelarskiego. W celu uzyskania potrzebnych rzędnych, wyznaczających optymalne położenie zakładu na terenie miasta, należy w pierwszej kolejności postarać się odszukać na promieniu badanego koła punkt, gdzie łączne wielkości nakładów inwestycyjnych i kosztów eksploatacyjnych przybierają najmniejszą wartość. Badania powtarzać należy na promieniach wybiegających w różnych kierunkach, na każdym poszukując punktu o najkorzystniejszych parametrach ekonomicznych. Porównanie wyznaczonych punktów pozwala na znalezienie punktu o wartościach nominalnych, tj. spełniającego wymogi optymalności ekonomicznej lokalizacji.

Oczywiście przedstawiony sposób postępowania możliwy jest do zastosowania odnośnie lokalizacji jednostek gospodarczych, których usytuowanie na obszarze miasta nie jest dyktowane innymi niż ekonomiczne przesłankami, tym samym, których usytuowanie realne jest w zasadzie na całym analizowanym obszarze. Nie może więc mieć zastosowania do usług tzw. sieciowych, których rozmieszczenie dyktuje układ terenów budownictwa mieszkalnego, nie może także odnosić się do zakładów przemysłowych, których np. centralne usytuowanie w mieście wykluczają inne /np. zdrowotne/ przesłanki.

Jednostkami gospodarczymi do których tę metodę w pełni można stosować są natomiast zakłady hotelowe.

Przedstawiony tok postępowania, w przeciwieństwie do opracowanych metod :

1/ "progowej",

2/ "optymalizacji warszawskiej"[x/],

nie rości sobie pretencji do optymalizowania całych układów miejskich /założenia przyjmowane w dotychczas opracowywanych planach zagospodarowania przestrzennego/ rozwija natomiast punkt widzenia autora, że plan należy traktować jako opracowanie optymalizowane każdorazowo na etapie czynienia większych inwestycji, jako opracowanie określające strategię postępowania, a nie jego wynik końcowy.

Zakłady hotelarskie - to w większości urządzenia turystyczne działające w oparciu o zasady rentowności, stąd możliwość zastosowania elementów składowych rachunku ekonomicznego efektywności inwestycji jako jednego z podstawowych kryteriów wyboru terenu.

Podstawowymi elementami tego rachunku są dwie wartości:

1/ nakłady inwestycyjne /Iz/,

2/ koszty eksploatacyjne /K/, /K+S/.

Pierwszoplanowe będzie zbadanie układu wartości wyżej wymienionych elementów rachunku w "n" punktach na promieniu koła symbolizującego badany obszar miasta.

---

x/ Szerokie omówienie wymienionych wyżej metod można znaleźć w pracach: B.Malisza: "Elastyczność planu urbanistycznego jako kryterium jego realności" - PWN, W-wa 1960 i tegoż autora: "Zarys teorii kształtowania układów osadniczych", Arkady, W-wa 1966 oraz A.Kotarbinskiego: "Stan badań na użytek miejscowego planowania przestrzennego". OITEB W-wa 1964 i K. Olszewskiego: wykłady na seminarium Studium Specjalnego w zakresie Urbanistyki. PW, W-wa 1963.

Nakłady inwestycyjne oblicza się wg wzoru:

$$Iz = I/1 + q_z n_z \quad /11/$$

gdzie:

Iz - wielkość nakładów inwestycyjnych bezpośrednich i towarzyszących wraz z wielkością zamrożenia tych nakładów w czasie budowy zakładu,

I - wielkość nakładów inwestycyjnych bezpośrednich i towarzyszących,

q_z - współczynnik zamrożenia, który należy przyjmować w wysokości $q_z = 0,16$,

n_z - okres zamrożenia nakładów inwestycyjnych w czasie budowy obliczony wg wzoru:

$$n_z = \frac{\sum_{t=1}^{t_b} i_t /t_b - t + 0,5/}{I} \quad /A/$$

bądź w przypadku częściowego oddawania obiektu do eksploatacji

$$n_z = \frac{\sum_{t=1}^{t_b} \left[i_t /t_b - t + 0,5/ - i_t \right]}{I} \quad /B/$$

- gdzie we wzorze A :

t_b - ilość lat okresu budowy inwestycji,

t - rok t budowy /pierwszy, drugi, trzeci itd/,

i_t - nakład inwestycyjny wydatkowany w roku t,

$t_b - t + 0,5$ = czas zamrożenia nakładu i_t, który przyjmuje się jako skupiony w połowie roku t,

I - całkowity nakład inwestycyjny,

- we wzorze B:

i_t - odmrożony nakład inwestycyjny w każdym roku t okresu budowy obliczany wg wzoru: $i'_t = I \frac{P_t}{P}$ x/

---

x/ Porównaj:M.Czosneckiego, W.Kwiatkowskiego : "Efektywność inwestycji hotelowych. ZPHT, W-wa 1972.

P_t - wartość świadczonych usług uzyskana w każdym roku t okresu budowy,

P - całkowita /nominalna/ wartość usług.

Całe przedstawione w skrócie obliczenie można by uprościć w przypadku, gdyby cykl budowy trwał do dwu lat. Z uwagi wszakże na fakt, iż w warunkach krajowych cykle są na ogół dłuższe, stosowanie powyższego wzoru wydaje się uzasadnione.

Niezależnie od poczynionego stwierdzenia można by przejść do porządku nad zagadnieniem zamrożenia, eliminując je np.w całym rachunku porównawczym prowadzonym w ilości "n" punktów na promieniu, gdyby nie fakt, iż wartość zamrożona jest zmienna w zależności od lokalizacji - ta bowiem pociąga za sobą skrócenie bądź wydłużenie cyklu realizacyjnego.

Zatem zmienność zamrożenia w zależności od lokalizacji przejawia się w tym, że będzie wzrastać w kierunku granicy zainwestowania /obrzeża/ a maleć w kierunku centrum. Powyższe wynika z faktu bardzo częstej niemożności zorganizowania w śródmieściu prawidłowego placu budowy, z konieczności budowania szybko,niekiedy nawet przy zastosowaniu nie praktykowanego jeszcze w Polsce, lecz częstego w USA i krajach Europy Zachodniej "montażu z kół" /np. 11-kondygnacyjny biurowiec w Hamburgu zrealizowany w ciągu 58 godzin, w dniach końca tygodnia: sobota-niedziela, gdy nasilenie ruchu na przyległych trasach było najmniejsze/.

Oczywiście przyspieszenie /jak wyżej/ tempa budowy pociąga znacznie zwiększone nakłady na inwestycje, przejawiające się w konieczności angażowania załogi o najwyższych kwalifikacjach. stosowania pełnej prefabrykacji, uprzemysłowienia, prace przez pełne 24 godziny itp.

Między innymi te właśnie czynniki, jak również wspomniany dłuższy niż dwuletni okres realizacji, uzasadniają celowość pozostawienia wartości zamrożenia w przedstawionym rachunku porównawczym.

Także koncentracja nakładów w początkowej bądź końcowej fazie budowy ma niebagatelne znaczenie dla prowadzonych rozważań. Relacja koncentracji do lokalizacji będzie przejawiać się w tym że w miarę przesuwania się lokalizacji ku centrum,koncentracja

nakładów będzie przesuwała się ku wstępnej fazie realizacji inwestycji - co pociąga za sobą wzrost wartości zamrożenia.

Wskazane obliczenia nakładów inwestycyjnych wykonywać należy jak już wspomniano - dla "n" punktów na określonym uprzednio odcinku prostej równej promieniowi.

"n" przybierać będzie różną wartość w zależności od wielkości promienia, tj. od sposobu zainwestowania terenu. Regularność rozmieszczenia badanych "n" punktów na prostej powinna wynikać z intensywności zainwestowania - wzrastać w miarę wzrostu intensywności i maleć w miarę jej malenia[x/].

O ile na badanym obszarze istnieje w miarę proporcjonalny wzrost zainwestowania w kierunku centrum miasta, wykres wyprowadzony dla uzyskanych wartości nakładów inwestycyjnych "n"-tej liczby badanych przypadków utworzy krzywą rosnącą ku centrum, której wartości ekstremalne będą równocześnie wartościami brzegowymi, tj. w środku centrum /pkt.O/ i na granicy zainwestowania. Ten właśnie punkt widzenia, jako bazujący na faktycznym sposobie zainwestowania przeważającej większości średnio-wielkich miast w Polsce przyjmuje się do dalszych rozważań.

Koszty eksploatacyjne /K/-to jednoroczny koszt usług stanowiących efekt użytkowy inwestycji. Obejmują one - z uwagi na nieprodukcyjny charakter inwestycji hotelarskich - roczne wydatki konieczne dla użytkowania inwestycji. W wielkości tych kosztów nie ujmuje się amortyzacji środków trwałych /pomimo, że wartość ta objęta jest kosztem własnym świadczonych usług/, natomiast uwzględnia się nakłady na kapitalne remonty /pomimo, że nakłady te nie wchodzą do kosztu własnego i nie są finansowane ze środków obrotowych/.

Koszty eksploatacji - obliczone zgodnie z podanymi uwagami- w przypadku, gdy służą potrzebom rachunku efektywności podaje się w dwu grupach:

---

x/ Analogicznie liczba badanych kierunków /promieni/ powinna wynikać z wielkości sektorów jednolitego zainwestowania w planie miasta.

1/ grupie oznaczonej symbolem "S",określającej wartość zużycia materiałów, paliwa, energii wraz z odniesionymi do jednego roku nakładami na remonty bieżące, średnie i kapitalne,

2/ grupie oznaczonej symbolem "K" stanowiącej koszty przerobu, których głównym składnikiem są płace wraz z narzutem na ubezpieczenia społeczne.

W niniejszym rachunku porównawczym wymieniony podział będzie więc zbędny. Wskazane obliczenia - tak jak czyniono to przy nakładach inwestycyjnych - wykonuje się dla "n" punktów,by z kolei dla uzyskanych wartości wyprowadzić,tak jak uprzednio, krzywą obrazującą układ kosztów eksploatacyjnych.

W przeciwieństwie do wykresu krzywej obrazującej relację nakładów inwestycyjnych do stopnia zainwestowania badanego obszaru, rosnącej ku środkowi centrum, krzywa kosztów eksploatacyjnych będzie rosła ku obrzeżu.

Wyjaśnić trzeba, dlaczego tak się dzieje. Otóż w przypadku pierwszym, tj. nakładów inwestycyjnych, powiedziano już,że "Iz" rośnie ku środkowi centrum z uwagi na wzrost wartości składowych "qz" i "nz", niekiedy także "J" /np.wzrost nakładów towarzyszących związanych z przystosowaniem parceli do potrzeb inwestora drogą likwidacji dotychczasowego zainwestowania/.W przypadku drugim, tj. kosztów eksploatacyjnych, wartość "k" maleje ku środkowi centrum z uwagi na fakt łatwiejszego zdobycia personelu do pracy nawet na gorszych warunkach płacowych,możliwości korzystania z miejskich sieci przemysłowych bądź możliwości kojarzenia gospodarki wodno-ściekowej, paliwowo-energetycznej z innymi inwestorami, krótsze drogi dowozu surowca z punktu zaopatrzenia itp.

Tak jak uprzednio - o ile zainwestowanie miejskie wzrasta równomiernie ku środkowi centrum - wykres krzywej będzie posiadał wartości ekstremalne odpowiadające równocześnie wartościom brzegowym.

Końcową czynnością niniejszej metody będzie zsumowanie obydwu krzywych: pierwszej - ilustrującej układ nakładów inwestycyjnych i drugiej - ilustrującej układ kosztów eksploatacyjnych. Otrzymana tą drogą trzecia krzywa będzie stanowić sumę

geometryczną rzędnych krzywej pierwszej i drugiej. Najmniejsza jej wartość odrzutowana na promień badanego koła /obszaru aglomeracji/ określi odcinek równy odległości lokalizacji optymalnej na danym kierunku /promieniu/ od pkt.O /wykresy wszystkich trzech krzywych pokazano na rysunku nr 23/. Powyższe obliczenie dokonane zostaje przy założeniu P = const., gdzie P= roczna, stała w całym okresie eksploatacji wielkość efektu użytkowego. Założenie to jest konieczne z uwagi na fakt, iż uwzględnienie "P" równałoby się stosowaniu pełnego rachunku efektywności inwestycji, a tym samym zmusiłoby do liczenia efektywności /E/ w ilości punktów n . Założenie to jest także poprawne z uwagi na niewielką możliwość precyzyjnego określenia wzrostu bądź malenia "P".

Z przeprowadzonych rozważań można wysnuć następujące wnioski lokalizacyjne natury ogólnej.

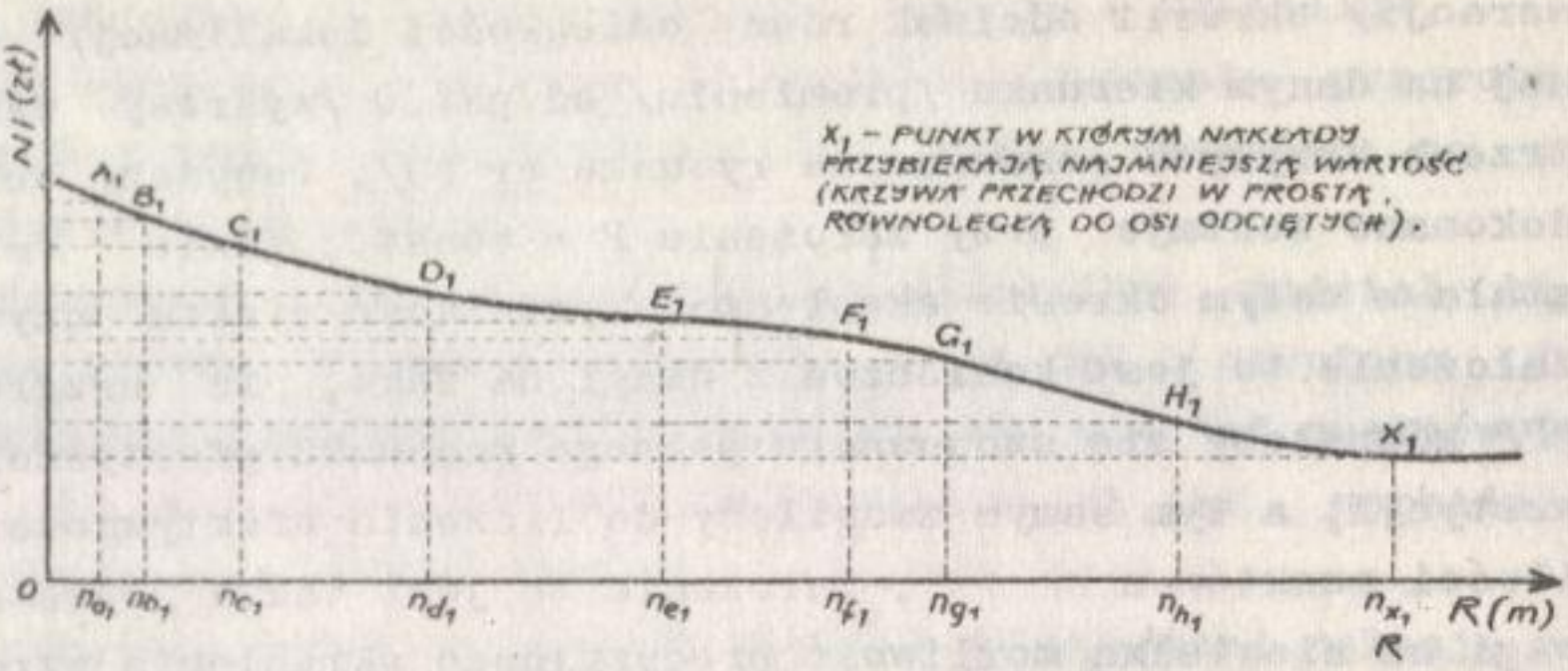
W związku ze wzrostem nakładów inwestycyjnych ku środkowi centrum sensowne jest lokalizowanie tam zakładów dużych, o wysokim standardzie. Pozorną sprzeczność uzasadnia bowiem duży efekt końcowy, mogący zrównoważyć większe nakłady towarzyszące i większe zamrożenie. Także operowanie większą kubaturą stwarza możliwości szukania ewentualnego potanienia inwestycji drogą np. prefabrykacji, unifikacji itd.

W odniesieniu do kosztów eksploatacyjnych - ich malenie ku środkowi centrum uzasadnia lokalizowanie w centrum zakładów dużych - o ile chodzi o grupę kosztów materiałowych. Grupa kosztów osobowych /płace/ - uzasadnia natomiast lokalizowanie tam zakładów o wysokim standardzie.

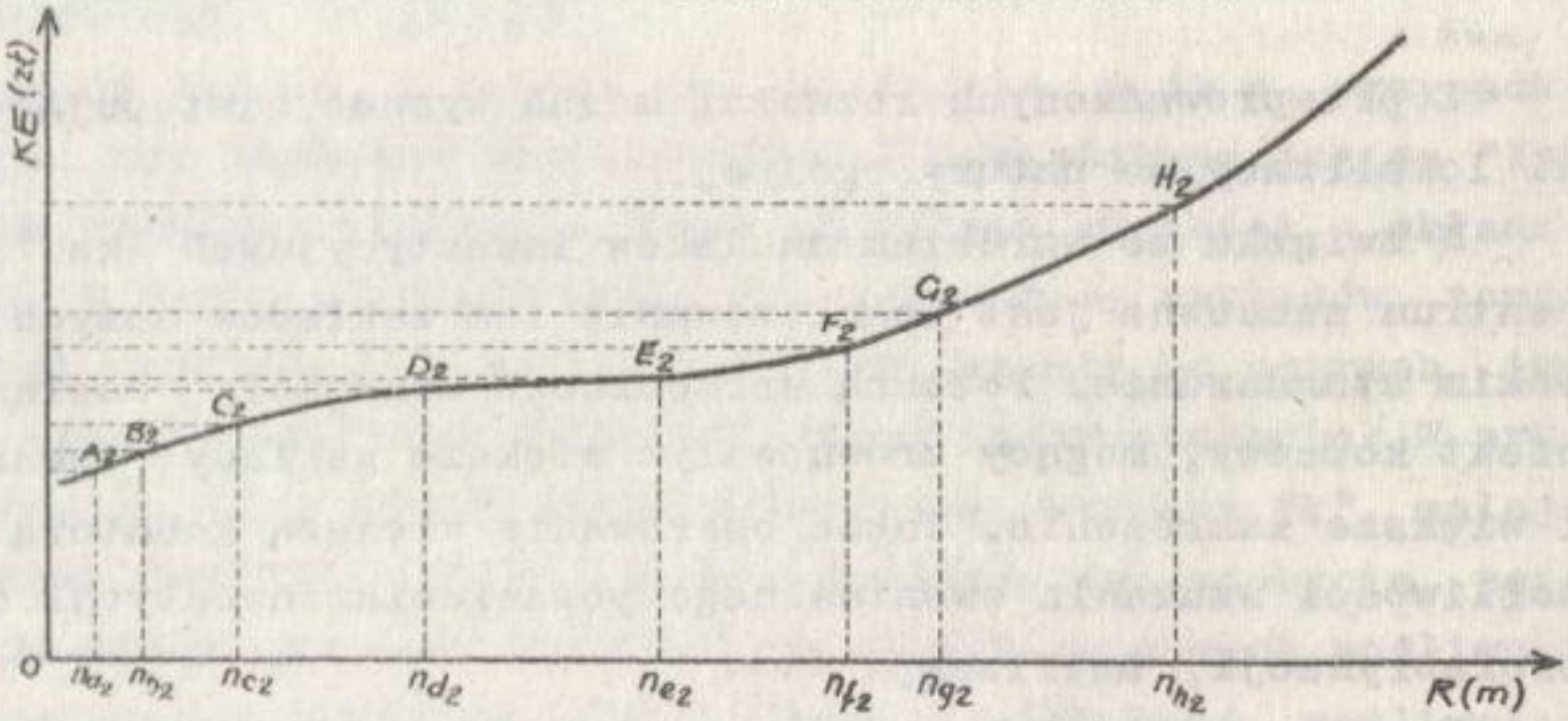
Nie przesądzając ostatecznych efektów obliczeń - na ogół inwestycje duże, kapitałochłonne powinny być lokalizowane w centrum badanego obszaru, małe, o niższych standardach,na jego obrzeżu. Takie właśnie sytuowanie inwestycji potwierdza dodatkowo dostrzeżona prawidłowość w rachunku ekonomicznej efektywności inwestycji hotelowych dla których koszty eksploatacyjne posiadają większe znaczenie od równych im wielkością nakładów inwestycyjnych /12/.

RYS. NR 23

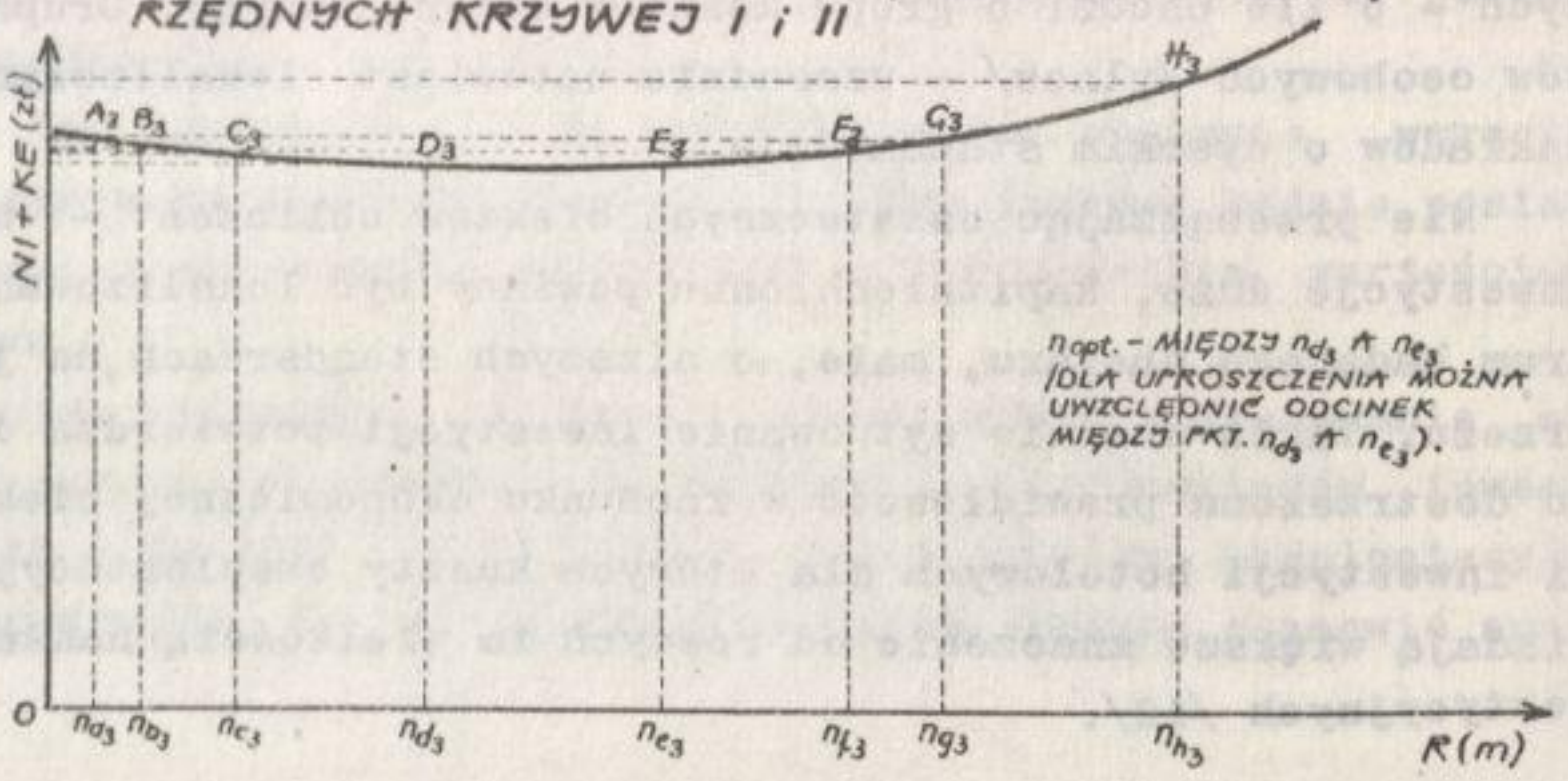
(I) KRZYWA NAKŁADÓW INWESTYCYJNYCH

(II) KRZYWA KOSZTÓW EKSPLOATACYJNYCH

(III) KRZYWA STANOWIĄCA SUMĘ GEOMETRYCZNĄ RZĘDNYCH KRZYWEJ I i II

Ostatni etap postępowania - to odszukanie punktu o najkorzystniejszych parametrach ekonomicznych spośród punktów $n_{opt.}$ wyznaczonych na poszczególnych promieniach badanego koła /obszaru aglomeracji/. Połączenie wymienionych punktów wyznaczy przebieg linii najkorzystniejszych lokalizacji - co może mieć istotne znaczenie w przypadku posiłkowania się przy ostatecznym wyborze lokalizacji względami funkcjonalnymi układu przestrzennego miasta.

W przypadku, gdy stan zainwestowania terenu analizowanego oraz obowiązujących prawnie na gruncie /acz nie zrealizowanych/ wydanych decyzji lokalizacyjnych sprowadza możliwości usytuowania zakładu do paru jedynie wariantów - bardziej uzasadnione jest - tak jak w przypadku lokalizacji ogólnej - posłużenie się rachunkiem efektywności inwestycji jako wtórnym instrumentem wyboru.

PRZYPISY DO CZĘŚCI V.

/1/ Cz.Strzelecki - Technologia rozwoju w dialektyczno-cyber netycznym ujęciu. IOMB 1969.

/2/ "Moscow - ilustrated map". Moskowsky Rabochy Publishing House 1969.

/3/ "Leningrad" - Inturist 1969.

/4/ "Kiiw" - Kartoschema". Kiiwskij Poligraficzeskij Kombinat Komitetu po Presi pri Radi Ministrów USSR - 1969.

/5/ "Stadtplan Berlin - Hauptstadt der DDR". VEB - Landkartenverlag, Berlin 1970.
Renate und Kurt Lange: "Berlin - Wegweiser für die Hauptstadt der DDR". Transpress VEB Verlag für Verkehrswesen Berlin 1965.

/6/ "Stadtplan der Messentadt Leipzig" - VEB Landkartenverlag Berlin 1970.

/7/ "Dresden - Stadtplan" VEB - Landkartenverlag, Berlin 1970.

/8/ "Sofia" Bałkanturist - Kartprojekt, Sofia 1966.
"Plan von Sofia". Kartprojekt, Sofia 1964.
"Sofia" - Bałkanturist przy Komitecie d/s Turystyki - wyd. Komitet d/s Turystyki przy Radzie Ministrów Ludowej Republiki Bułgarii, 1970.
"Witosza" Komitet d/s Turystyki, 1970.

/9/ Budapest Belso Terulete - Cartographia Budapest 1966.
"Budapest" Idegenforgalmi hivatal, Budapest 1958.
"Campingi w okolicy zakrętu Dunaju - okręg budapeszteński". Egustami Nyomda Melynyomasa, Budapest 1966.

/10/ "Plan Warszawy" - Powiatowe Przedsiębiorstwo Wyd.Kartograficznych, W-wa 1970.
"Plan Generalny Warszawy" Prezydium Rady Narodowej Miasta Stołecznego Warszawy - Rada Główna Społecznego Funduszu Od budowy Stolicy i Kraju, W-wa 1965.

/11/ "Instrukcja ogólna - w sprawie metodyki badań ekonomicznej efektywnośći inwestycji". Zarządzenie nr 39 Przewodniczącego KP przy Radzie Min. z dnia 29 maja 1962 r. PWE 1962.

"Instrukcja w sprawie efektywności mniejszych inwestycji oraz przedsięwzięć organizacyjno-technicznych". Zarządzenie nr 39 Przewodniczącego KP przy R.M. z dnia 29 maja 1962 roku, PWE 1962.

Uchwała nr 103 R.Min. z dnia 7 czerwca 1969 "w sprawie metod oceny i klasyfikacji nowo rozpoczynanych inwestycji przemysłowych w latach 1971 - 1975". /M.P. nr 24 poz.186/

Uchwała nr 110 R.Min. z dnia 23 czerwca 1969r. "w sprawie projektowania inwestycji". /M.P. nr 28 poz.220/.

/12/ Prace własne Ośrodka Studiów Zakładów Noclegowych GKKFiT.

C Z Ę Ś Ć VI

MODELE ROZWIĄZAŃ PROGRAMOWYCH URZĄDZEŃ TURYSTYCZNYCH.

ROZDZIAŁ I

ELEMENTY PROGRAMU ZAKŁADU HOTELARSKIEGO; WSPÓŁZALEŻNOŚĆ WIELKOŚCI I KATEGORII.

Konstrukcje planów ekonomiczno-przestrzennych w makroskali: regionów, rejonów, zespołów jednostek osadniczych, operują na ogół pojęciami które, wystarczająco precyzyjne dla tej właśnie skali, stwarzają duże trudności przy tłumaczeniu ich na formę pochodnych, bardziej szczegółowych opracowań planistycznych.

Nie wdając się w szerokie rozważania ogólnourbanistyczne w zakresie problematyki turystycznej, w tym również wiodących dla ruchu turystycznego urządzeń hotelarskich, używanie pojęć o mało precyzyjnym ładunku treściowym prowadzi niekiedy do dużej dowolności ich interpretacji.

Oto wyjaśnienie - przykład :

- plan ogólny zagospodarowania przestrzennego aglomeracji X zakłada w określonym przedziale czasowym realizację szeregu zakładów usługowych, w tym ..... "czterech hoteli o ogólnej pojemności 1200 miejsc noclegowych".

To wszystko, co zwykło się w danym przypadku mówić o hotelarstwie. Informacja tej treści nie precyzuje ani rodzaju, ani kategorii, ani wielkości. Stąd wszystkie potrzebne dane powstają najczęściej na etapie bezpośrednich negocjacji: inwestor - organ planowania /miejscowego/.

O ile uwzględni się niedoskonałość wiedzy o przedmiocie zamierzenia inwestycyjnego ze strony niejednego gestora i ze strony organów planowania regionalnego i miejskiego - to próba wprowadzenia ujednoliconych pojęć i przypisanych im rozwiązań modelowych ekonomiczno - funkcjonalnych, choćby niedoskonała, okaże się celowa. Rozdział ten /i następne/ zawierają taką właśnie próbę propozycji.

Podstawowymi elementami budowy programu bazy obsługi ruchu

turystycznego są poszczególne urządzenia turystyczne.Na wstępie stwierdzono, że wśród zestawu świadczonych usług można wyróżnić zasadnicze grupy:
- usług noclegowo-żywieniowych,
- usług recepcyjnych /pośredniokich/
- usług rekreacyjnych,
a pośrednio także: transportowych i ochrony zdrowia.Podanym wyżej zakresom odpowiadają kolejno grupy urządzeń:
- hotelarskich,
- biur podróży,
- sportowo-rozrywkowych.

Spośród wymienionych - największa, najbardziej złożona i najważniejsza jest grupa pierwsza. Ma bowiem do pewnego stopnia pozycję nadrzędną w stosunku do pozostałych, uwzględniając niejednokrotnie w formie usług dodatkowych pozostałe dwa rodzaje.

Urządzenia hotelarskie - jak wynika z pobieżnych nawet obserwacji - występują w wielu wariantach rozwiązań zarówno organizacyjnych /program w sensie ekonomicznym/ jak i funkcjonalnych /program w sensie technicznym/. Program w pierwszym ujęciu najlepiej oddaje wielkość i standard świadczonych usług, /przez to ostatnie określenie rozumiemy rodzaj, inaczej zakres i jakość tych usług/. Program w drugim ujęciu charakteryzuje lokalizacja /szczegółowa/, sposób rozwiązania architektonicznego i wyposażenia obiektu. Wymienione elementy definiujące program, można zatem uważać za kryteria podziału na rodzaje i kategorie zakładów hotelarskich, przy czym kryteria ekonomiczne stanowią kryteria zasadnicze,a kryteria techniczno-posiłkujące - wtórne.

W aktualnym stanie legislacyjnym wygląda to następująco : podział zakładów noclegowych na rodzaje normuje zarządzenie Ministra Gospodarki Komunalnej oraz Przewodniczącego GKKFiT z dnia 16 kwietnia 1966 r./1/; podział hoteli na kategorie - Zarządzenie nr 24 Ministra Gospodarki Komunalnej z dnia 6 kwietnia 1966 wydane w porozumieniu z Przewodniczącym GKKFiT;pensjonatów, domów wycieczkowych, schronisk, moteli i campingów - Zarządzenie

nr 73 Przewodniczącego GKKFiT z dnia 17 października 1966r. /2/

Podział według pierwszego z wymienionych zarządzeń ustala w § 2 pkt.1 następujące rodzaje zakładów noclegowych:hotele,domy wycieczkowe, pensjonaty, schroniska,motele, pokoje gościnne. Zarządzenie zatem nie obejmuje szeregu zakładów hotelarskich, /zwanych tu niewłaściwie noclegowych/, które nie są ogólnie dostępne, jak domy wczasowe FWP i przyzakładowe,stacje turystyczne, stanice itd. Włącza natomiast pokoje gościnne /potocznie - kwatery prywatne/, które swym charakterem, zdecydowanie odbiegają od wymienionych uprzednio zakładów. Także określenie cech konstytutywnych, wyróżniających, jedynie o charakterze technicznym, jak:

- położenie /alternatywnie miasto, poza miastem/,
- rodzaj budownictwa /trwałe, nietrwałe/,
- wyposażenie w urządzenia sanitarne i użytku ogólnego,
- przeznaczenie do zakwaterowania /indywidualnego, zbiorowego/,
- minimalna liczba miejsc /noclegowych/

nie wyczerpuje trudnej i złożonej problematyki.

W załączniku nr 1 do drugiego z wymienionych zarządzeń podane jest pięć obowiązujących kategorii /lux, I,II,III,IV/ biorących za podstawę podziału:

- stan urządzeń technicznych,
  /ogrzewania, instalacji elektrycznej, wentylacyjnej, wodociągowo-kanalizacyjnej, telefonicznej, obsługi gastronomicznej/,
- zakres wyposażenia w meble i inne przedmioty ruchome /tzw. "wyposażenia dodatkowego"/.
- znajomość języków obcych wśród personelu,
- usługi dodatkowe /sprzedaż czasopism, znaczków,pamiątek, pranie bielizny, usługi fryzjerskie, parking/.

Wątpliwości, które z kolei nasuwają się przy tej lekturze, to - z jednej strony - zbytnia szczegółowość stosowanego normowania /np. "dywan duży", "kwiaty w doniczkach", "łóżko metalowe" itp/, z drugiej - pominięcie szeregu bardzo istotnych elementów jak np. wielkość jednostki mieszkalnej, ilość miejsc parkowania. Uwagi powyższe odnoszą się w pełnej rozciągłości także do trzeciego zarządzenia.

Wszystkie trzy akty prawne zawierają tyle błędów i nieścisłości, że celowość ich pełnego przeredagowania zdaje się nie ulegać wątpliwości.x/

Pozostaje do rozstrzygnięcia, czy podział na rodzaje i podział na kategorie powinny być dokonywane oddzielnie, czy łącznie. W skali światowej różnie się do tego zagadnienia podchodzi. W Szwajcarii, Austrii, USA-kategoryzacja łączy się z podziałem na rodzaje. W NRD, ZSRR, Polsce - kategoryzacja ogranicza się do hoteli i niektórych zakładów pokrewnych; w naszym kraju przeprowadzona jest oddzielnie /w odrębnych aktach normatywnych/.

Ten ostatni pogląd wydaje się nie najlepszy, dopuszcza bowiem, wskutek braku pełnej porównywalności, nieprecyzyjne formułowanie warunków np. dla hotelu IV kategorii, w sposób uniemożliwiający wyodrębnienie go z grupy domów wycieczkowych.

Słuszność punktu widzenia autora potwierdza zajęty w tym względzie stanowisko wiodącego dla krajów RWPG węgierskiego zespołu badawczego, obejmującego wspólnym zadaniem kategoryzacji: /3/

- hotele miejskie,
- domy wypoczynkowe, hotele sportowe,
- hotele sanatoryjne,
- hotele na lotniskach /tranzytowe/,
- motele: miejskie, podmiejskie, przydrożne,
  motele; ośrodki wypoczynkowe,
- campingi,
- hotele w środkach komunikacyjnych,
- inne.

---

x/ Wymienione braki zostały jak się zdaje dostrzeżone w czasi konferencji ekspertów krajów RWPG poświęconej problematyce k tegoryzacji hoteli /Budapeszt 7-14.II.1971r./.

Przyjmując zatem, że kategoryzacja posiłkuje podział rodzajowy /klasyfikację/[x] zakładów hotelarskich, wypada zastanowić się nad pierwszym z wymienionych.

Za najbardziej rozpowszechnioną uważać można klasyfikację opracowaną przez UIOOT, dzielącą urządzenia hotelarskie na: /4/

- hotelarstwo tradycyjne /hotele, pensjonaty itp./,
- hotelarstwo komplementarne jak:
  1. campingi, caravaningi, obozowiska namiotowe i żeglarskie,
  2. obiekty rodzinne i socjalne /np. wioski wakacyjne, schroniska młodzieżowe, obiekty kolonijne, domy wczasowe, kwatery prywatne/,
  3. obiekty etapowe /motele i inne obiekty noclegowo-gastronomiczne usytuowane przy trasach turystycznych/,
  4. obiekty uzdrowiskowe i obiekty instytucji religijnych z których korzystają pielgrzymi,
  5. inne obiekty państwowe przeznaczone dla gości rządowych.

Przytoczony podział, choć na pewno dobry, nie jest jedyny. Gdyby cofnąć się do nakreślonego na wstępie programu w ujęciu ekonomicznym, to stosując kryterium rodzaju /zakresu/ świadczonych usług wyróżnić by można zakłady:

1. o wiodącym rodzaju świadczonych usług - z przewagą usług noclegowych bądź żywieniowych,
2. o równorzędności rodzajów świadczonych usług, to jest dwurodzajowych świadczeniach noclegowo-żywieniowych,
3. o wielorodzajowości świadczonych usług, to jest noclegowo-żywieniowo-rekreacyjno-handlowych, /przy ctym te ostatnie obejmują także odnajem sal na zjazdy, konferencje, bankiety/.

---

x/ W literaturze przedmiotu pojęcia: "kategoryzacja" i "klasyfikacja" używane są niejednokrotnie zamiennie, a spór co do słuszności, które z określeń należy stosować, nie został jak dotąd definitywnie rozstrzygnięty. Z uwagi na większe upowszechnienie się terminu "kategoria", jako posiłkującego dalszy podział wybranych grup zakładów hotelarskich, terminu "klasyfikacja" proponuje się używać do określenia podziału rodzajowego.

Przechodząc do kryterium jakości świadczonych usług, z uwagi na wiodący charakter usługi noclegu zastosowanie znajdują względy techniczne,jak: struktura miejsc noclegowych,powierzchnia pomieszczeń, wyposażenie techniczne, a ponadto kwalifikacje personelu /zwłaszcza w zakresie znajomości języków obcych/.
Uzyskane tą drogą podziały mogą być następujące:

1. zakłady indywidualnego /1-2 osoby w jednostce mieszkalnej/ i grupowego /wieloosobowego/ zakwaterowania;
2. zakłady wyposażone bądź nie wyposażone w indywidualne węzły-sanitarne, aparaty telefoniczne, strzeżone parkingi bądź garaże;
3. zakłady obsługiwane przez personel władający bądź nie władający językami obcymi, po szkołach specjalistycznych bądź tylko przyuczony do wykonywanego zawodu.

Dwa pierwsze podziały są podziałami stabilnymi, wiążą się bowiem ze sposobem rozwiązania architektonicznego obiektu. Ostatni jest podziałem zmiennym, tak jak zmienny może być profil zawodowy zatrudnionego personelu. Ta odrębność przesłanek uzasadnia różnorakie ich traktowanie w podziale kategoryzacyjnym. Pierwsze wyznaczałyby trwale kategorię zakładu hotelarskiego , drugie, zmienne w czasie, drogą "gwiazdkowego" oznakowania mogłyby dodatkowo daną kategorię uszczegółowiać /kontrole przeprowadzane okresowo przez odpowiednie organa państwowe, dodawałyby, bądź ujmowały gwiazdek w zależności od poziomu pracy personelu/.

Podział wedle kryterium wielkości jest w pełni umowny, to znaczy, że brak jasno sprecyzowanych czynników, które pozwoliłyby dzielić zakłady na określone grupy wielkościowe.Stąd w literaturze i aktach normatywnych wielu krajów pojęciom mały,średni, duży, przyporządkowuje się zgoła różne pojemności /najczęściej dotyczące jedynie części mieszkalnej mierzonej,ilością miejsc noclegowych/. W Polsce przyjęto dla zakładów hotelowych następujący podział: /5/.

- hotele małe - do 150 miejsc noclegowych
- hotele średnie - 151-300 miejsc noclegowych
- hotele duże - 301-600 miejsc noclegowych

pozostałe zakłady hotelarskie nie były jak dotąd przedmiotem normowania pod względem wielkości.

Propozycje zajmującego się tą problematyką w skali RWPG wspomnianego uprzednio zespołu węgierskiego są w tej materii zupełnie inne. Oto one: /6/:

- hotel mały - do 300 miejsc noclegowych /150 pokoi/
- hotel średni - 301-500 miejsc noclegowych /do 250 pokoi/
- hotel duży - ponad 500 miejsc noclegowych /ponad 250 pokoi/

przy czym pojęciu "hotel" odpowiada nasze "zakład hotelarski". De facto - w każdym niemal kraju przyjmuje się nieco inny podział, charakterystyczne jest natomiast dzielenie całości bazy na trzy grupy wielkościowe.

Przyjęło się na ogół każdy z wymienionych wyżej trzech podziałów rozpatrywać oddzielnie. Czy jest to postępowanie słuszne? Wydaje się, że zarówno rodzaj, jak kategoria i wielkość, występują w pewnych określonych związkach. Przeprowadzoną na przykładzie części mieszkalnej zakładu hotelowego analizę pokazano poniżej.

Rodzaj i kategorię zakładu w części mieszkalnej określają :

- zakres świadczonych usług,
- rodzaj, ilość, jakość wyposażenia,
- powierzchnia użytkowa.

Kolejność wyliczenia nie jest przypadkowa i wykazuje istniejącą zależność. Zakres, to jest asortyment świadczeń, określa wyposażenie, które z kolei wyznacza wielkość potrzebnej powierzchni.

Uzyskana tą drogą powierzchnia /na jednostkę odniesienia = 1 miejsce noclegowe/ po uwzględnieniu przyjętego systemu konstrukcyjnego i struktury miejsc /jednostki jedno-dwuosobowe itd/ pozwala na określenie układu modularnego, to jest modułów: głębokościowego i poprzecznego, inaczej mówiąc - powierzchni jednostki modularnej.

Powierzchnia jednostki modularnej określa z kolei wielkości jednostek mieszkalnych, zespołów pomieszczeń służbowych, komuni-

kacji pionowej i innych występujących rodzajów pomieszczeń,któ-
re muszą być równe, bądź też stanowić wielokrotność jednostki
modularnej.

W tym miejscu należy przerwać tok rozumowania i powrócić do
drugiego z dwu rozpatrywanych pojęć, to jest do wielkości.

Wielkość zakładu określa ilość miejsc noclegowych. Ilość ta
po uwzględnieniu struktury, tłumaczy się na odpowiednią sumę
jednostek mieszkalnych. Wielkość zakładu określa ponadto odpo-
wiednią strukturę organizacyjną, co w konsekwencji powoduje o-
kreśloną formę organizacji pracy, między innymi służby piętro-
wej, a więc liczbę personelu obsługi i zakres czynności na po-
szczególnych stanowiskach pracy.

Liczba osób obsługi oraz użytkowany przez nie sprzęt określa wstępnie,czy trzeba przeznaczyć jedną czy dwie jednostki modularne na pomieszczenia służbowe na piętrze, określa także optymalną liczbę jednostek mieszkalnych na piętrze,a po uwzględnieniu jednostek modularnych przeznaczonych na komunikację pionową - optymalną wielkość piętra mieszkalnego.

W konsekwencji przeprowadzonego rozumowania można stwierdzić, że wraz z podnoszeniem kategorii /lub zmianą rodzaju/ wzrasta zakres świadczonych usług, co pociąga za sobą zwiększenie ilości,rodzaju i jakości wyposażenia, a tym samym potrzebnej na jednostkę odniesienia powierzchni. Powiększony wskaźnik powierzchni na 1 m noclegowe zmusza do zatrudnienia większej liczby personelu. Zwiększony asortymentowo i jakościowo zakres świadczeń zmusza z kolei do angażowania personelu o wyższych kwalifikacjach zawodowych. Efektywność zatrudnienia tego personelu będzie natomiast tym większa, im większa będzie liczba obsługiwanych osób /do pewnych oczywiście granic/.

Stąd na zakończenie stwierdzić można rysującą się zależność, którą wyraża wprost proporcjonalna relacja wielkości do kategorii i odwrotnie[x]/schemat rozumowania pokazano na rysunku nr 24/.

W odniesieniu do części gastronomicznych obserwuje się podobną, może jeszcze bardziej czytelnie zarysowaną zależność.

Z pewnym uproszczeniem można więc przyjąć,że podział rodzajowo-kategoryzacyjny mieści w sobie na ogół podział wielkościowy. Łączy się także z podziałem według lokalizacji szczegółowej i pochodnym tej ostatniej - sposobem rozwiązania architektonicznego.

W zakresie lokalizacji szczegółowej nie tyle ważny jest podział według kryterium położenia na terenie administracyjnie uznanym za miesiąc bądź wieś, co raczej położenie na terenach intensywnego zainwestowania budowlanego lub terenach zieleni rekreacyjnej, te bowiem czynniki wstępnie precyzują sposób zagospodarowania danego zakładu hotelarskiego.

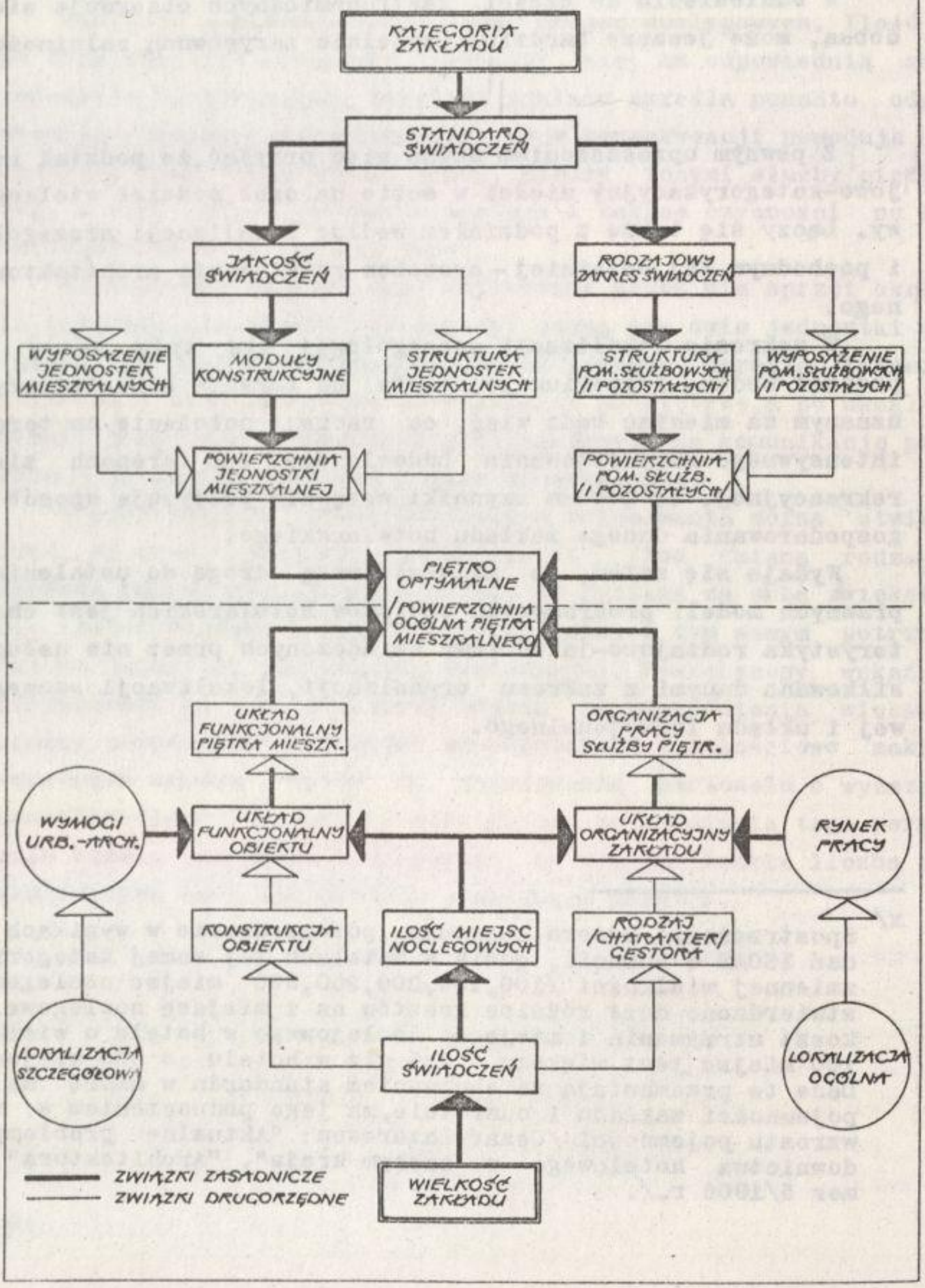
Wydaje się zatem, że najwłaściwszą drogą do ustalenia poprawnych modeli programowych zakładów hotelarskich jest charakterystyka rodzajowo-jakościowa świadczonych przez nie usług,posiłkowana danymi z zakresu organizacji, lokalizacji szczegółowej i układu funkcjonalnego.

---

x/ Spostrzeżenia autora znajdują potwierdzenie w wynikach badań ISCAS w Rumunii, gdzie w hotelach tej samej kategorii i zmiennej wielkości /100,150,200,250,300 miejsc noclegowych/ stwierdzono duże różnice kosztów na 1 miejsce noclegowe. Np. koszt utrzymania 1 miejsca noclegowego w hotelu o wielkości 100 miejsc jest większy o 28% niż w hotelu o 300 miejscach. Dane te przemawiają za obniżeniem standardu w miarę malenia pojemności zakładu i odwrotnie, za jego podnoszeniem w miarę wzrostu pojemności /Cezar Lazarescu: "Aktualne problemy budownictwa hotelowego w naszym kraju". "Architektura" numer 5/1966 r./.

RYS. NR 24

WSPÓŁZALEŻNOŚĆ WIELKOŚCI I KATEGORII
NA PRZYKŁADZIE CZĘŚCI MIESZKALNEJ ZAKŁADU HOTELARSKIEGO

ROZDZIAŁ 2

CHARAKTERYSTYKA PROGRAMÓW ZAKŁADÓW HOTELOWYCH /HOTELARSTWA TRADYCYJNEGO/

W legislaturze krajowej hotel nie znajduje należnego mu miejsca,jako umieszczony w grupie urządzeń komunalnych.Nie jest to dziełem przypadku. Niedawne są jeszcze czasy, gdy sama definicja urzędowa wyłączała turystów z grona korzystających,przeznaczając całokształt usług hotelarskich dla "podróżujących w interesie społecznym". Stąd domaganie się przez niektóre kierownictwa zaświadczeń, że kandydat na gościa hotelowego pozostaje w stosunku najmu pracy albo prowadzi gospodarstwo rolne.Obecnie nikt już podobnych zaświadczeń nie wymaga, zmieniono również definicję, ale nie zmienił się skład gości, których ogromna większość /około 90%/ rekrutuje się dalej spośród osób na delegacji. Stąd, wbrew powszechnie na świecie panującym zwyczajom, wielu polskich autorów prac o turystyce, w tym i o hotelarstwie, nie uważa hotelu za podstawowe urządzenie turystyczne.Niektórzy idą nawet tak daleko, że nie ujmują go wcale w opracowanych przez siebie zestawieniach.

Wracając do meritum - zarządzenie MGK z 16.IV.1966r. określa, że do hoteli można zaliczyć zakłady odpowiadające następującym warunkom:

- położone w zasadzie w miastach lub osiedlach albo w ich pobliżu,
- mieszczące się w pomieszczeniach budownictwa trwałego,
- wyposażone w niezbędne urządzenia sanitarne oraz pomieszczenia użytku ogólnego,
- przeznaczone w zasadzie do zakwaterowania indywidualnego,
- dysponujące co najmniej 10 pokojami, oraz posiadające najwyżej 30% ogółu miejsc noclegowych w pokojach większych niż dwuosobowe.

Ogólnikowe potraktowanie zagadnienia jest wynikiem niedorozwoju ruchu turystycznego w Polsce. W krajach,gdzie ruch ten osiągnął znaczne rozmiary,zaszła potrzeba dalszej specyfikacji bazy hotelowej. Wzorem może być systematyka, jaką przy okazji

prac nad planem zagospodarowania turystycznego wybrzeża południowego Adriatyku opracowano w Jugosławii /7/. Hotele podzielono tam na trzy zasadnicze grupy:
- hotele miejskie,
- hotele pensjonatowe,
- hotele tranzytowe.

Hotele miejskie.

Program ich działalności usługowej ustalony jest w zależności od warunków lokalnych /wielkości ruchu turystycznego na danym terenie/ i funkcji miasta. Zakres tak zwanych usług towarzyszących jest o wiele mniejszy niż w hotelach pensjonatowych. Wydaje się,że właśnie temu typowi zakładu odpowiada stosowane w kraju pojęcie "hotelu". Tu także znajduje najpełniejsze zastosowanie kategoryzacja,dzięki której można przeprowadzić dalszy podział.

W Polsce w MGK w zależności od gestora stosowane są różne rozwiązania organizacyjne.

"Pod względem organizacyjnym większe hotele wchodzą wskład przedsiębiorstw jednobranżowych, często wielozakładowych.Mniejsze zaś wchodzą w skład miejskich przedsiębiorstw gospodarki komunalnej /MPGK/ jako jednostki, które pozostają na wewnętrznym rozrachunku gospodarczym, lub jako samodzielne jednostki gospodarcze posiadające charakter jednostek budżetowych" /8/. W NBP "Orbis" hotele stanowią jedno- bądź wielozakładowe przedsiębiorstwa. W przypadku drugim w skład przedsiębiorstwa wchodzi jako zakład pensjonat. /Przykład: hotel "Orbis - Pod Orłem" w Bydgoszczy prowadzi pensjonat w Ciechocinku i pensjonat w Białym Borze/. W zakresie świadczonych usług zakłady podległe MGK oferują klientowi najczęściej jedynie nocleg /nawet hotele duże, kategorii I jak np. hotel "Katowice" nie mają własnej gastronomii/, zakłady "Orbisu" nocleg i żywienie w drodze odrębnej umowy kupna-sprzedaży /wyjątek hotel "Orbis-Europejski" świadczący w ramach umowy o gościnę także wyżywienie. Usługi dodatkowe - to na ogół: kiosk PKO, "Ruchu",sklep sprzedaży de-

talicznej wyrobów cukierniczych własnej wytwórni.

Modele rozwiązań programowych w ramach tej grupy podobne są w znacznej mierze do stosowanych na terenie ZSRR, gdzie hotele komunalne nie prowadzą gastronomii /z wyjątkiem jednego eksperymentalnego zakładu - hotelu "Moskwa" w Kijowie/,są na ogół małe, niskich kategorii. Hotele W.A.O. "Inturist" posiadają natomiast bogaty zestaw usług gastronomicznych świadczonych wszakże w ramach odrębnych umów. Mieszczą się w obiektach nowych i są zakładami dużymi, wysokich /lux,I/ kategorii /9/.Podobne analogie występują w rozwiązaniach z terenu NRD, gdzie odpowiednikiem grupy pierwszej są hotele H.O. /Handels Organisation/ a drugiej hotele zjednoczenia "Interhotel"/10/. Liczba kategorii hoteli występujących we wszystkich krajach RWPG jest jednakowa /pięć kategorii: lux, I, II, III i IV, z tym, że ostatnia, niekiedy nawet dwie ostatnie, są kategoriami pozanormatywnymi,tzn. nie stosowanymi w nowych realizacjach/. W zakresie podziału według wielkości występują natomiast znaczne różnice,brak również wiązania wielkości z kategorią.

W oparciu o dane faktyczne i szczegółową analizę układów organizacyjnych i funkcjonalnych proponujemy następujące modele rozwiązań programowych.

Hotele miejskie III kategorii.

W sensie prawnym powinny to być zakłady wchodzące w skład komunalnych przedsiębiorstw wielobranżowych - w przypadku lokalizacji na terenie małego miasta bądź osiedla,lub zakłady wchodzące w skład komunalnych przedsiębiorstw jednobranżowych - w przypadku lokalizacji na terenie dużego miasta /np.stanowiącego powiat miejski czy też będącego siedzibą województwa/.Rozwiązania organizacyjne przesądzają o pojemności zakładu,którą w danym przypadku sugeruje się na 50-150 miejsc noclegowych /co mniej więcej odpowiada 1-3 piętrom mieszkalnym/. Jednostki mieszkalne dwuosobowe wyposażone w 70% w pełny węzeł sanitarny /umywalka, natrysk, wc/, w 30% /w minimalny węzeł sanitarny /umywalka,wc/. Gastronomia o pojemności 100-125 miejsc konsumpcyjnych w restauracji o podstawowym zestawie dań.

Hotele miejskie II kategorii.

W sensie prawnym - zakłady wchodzące w skład jednobranżowych przedsiębiorstw komunalnych bądź stanowiące jednozakładowe przedsiębiorstwa miejskie. Pojemność 200-300 miejsc noclegowych w jednostkach dwuosobowych, wyposażonych w pełne węzły sanitarne. Skok 50-miejscowy uzasadniony jest minimalną wielkością piętra mieszkalnego[x/] /maksymalna, wynikająca ze względów organizacyjnych służby piętrowej i względów funkcjonalno-konstrukcyjnych wielkość wynosi około 80 miejsc noclegowych na piętrze/ /11/. Ilość kondygnacji mieszkalnych /4-6/ uzasadnia wprowadzenie dźwigów osobowych. Ilość stałych miejsc konsumpcyjnych w restauracji: 100-150, w kawiarni:80-120, dodatkowo w sali bankietowej 50 miejsc. Wielkość obiektu uzasadnia, jak w przypadku hoteli kategorii III - rozwiązywanie gastronomii w parterze pod piętrami mieszkalnymi, w bezpośrednim pobliżu hallu recepcyjnego.

Hotele miejskie I kategorii.

W sensie prawnym przedsiębiorstwa wchodzące w skład zjednoczenia hoteli /"Orbis"/. Pojemność 350-500 miejsc noclegowych w jednostkach mieszkalnych: pokojach dwuosobowych i apartamentach dwupokojowych /do 5% ogólnej sumy jednostek/. Pełne węzły sanitarne, a w przypadku apartamentów łazienka i wydzielone wc. W części mieszkalnej klub z barem kawowym. Przy recepcji lounge z barem aperitif. W części gastronomicznej: restauracja reprezentacyjna o pojemności 175-250 miejsc, sala bankietowa na 80 miejsc, kawiarnia na 150-200 miejsc, lokal nocny na 80-120 miejsc; z usług dodatkowych: kiosk PKO, "Ruchu", sklep sprzedaży detalicznej własnych wyrobów cukierniczych, ewentualnie salon fryzjersko-kosmetyczny i lokal biura podróży.
Wielkość programu zmusza na ogół do rozwiązywania obiektu w formie dwu kontrastowo zestawionych brył: wysokiej /część mieszkalna/ niskiej /część gastronomiczna/.

---

x/ W praktyce realizacyjnej zdarzają się piętra o mniejszej pojemności - są to wszakże rozwiązania nieracjonalne.

Trzeba wyjaśnić, że uzyskany tą drogą podstawowy wskaźnik ilości miejsc noclegowych w stosunku do konsumpcyjnych dla hoteli miejskich niemal w pełni odpowiada przyjętemu w praktyce na terenie ZSRR i NRD /1:1/, znajduje także częściowe potwierdzenie w prowadzonych ostatnio na terenie kraju studiach w tym zakresie x/.

Hotele kongresowe

Cytowana systematyka jugosłowiańska nie wyróżnia hoteli kongresowych, umieszczając je w grupie hoteli miejskich kateg. lux.

Wydaje się, że słuszniejszy jest niemiecki punkt widzenia w tym względzie, przyjmujący, że zróżnicowanie hoteli miejskich kategorii lux w stosunku do pozostałych postąpiło już tak daleko, iż brak obecnie podstaw do wspólnego ich klasyfikowania/12/.

W Polsce brak jest dotąd realizacji, które odpowiadałyby w pełni temu typowi zakładów. Stąd dla lepszej charakterystyki programu podporządkowanego wymienionemu pojęciu sięgniemy do przykładów obcych, między innymi do hoteli światowego konsorcjum hotelowego "Intercontinental Hotels Corporation" /13/.

---

x/ We wstępnej analizie ekonomicznej eksploatacji gastronomii dla określenia optymalnej proporcji miejsc noclegowych i konsumpcyjnych w hotelach podaje się:

1. dla hoteli o 300 miejscach noclegowych i więcej wskaźnik /z wyłączeniem w obliczeniach miejsc w sali bankietowej, lokalu nocnym i barach/ wynosi odpowiednio:
   - I kategorii 1:0,95 - 1,1 miejsca konsumpcyjnego
   - II kategorii 0,85:1,00 miejsca konsumpcyjnego
   - III kategorii 0,70:0,80 miejsca konsumpcyjnego
2. dla hoteli o 151-300 miejscach noclegowych wskaźnik/z uwagą jak wyżej/ wynosi odpowiednio:
   - I kategorii - 1 : 1,4 - 1,55 miejsca konsumpcyj.
   - II kategorii - 1,2 : 1,35 miejsca konsumpcyjnego
   - III kategorii - 1,0 : 1,15 miejsca konsumpcyjnego
3. dla hoteli do 150 miejsc noclegowych wskaźnik /bez ograniczeń jak wyżej/ wynosi odpowiednio:
   - w I kategorii 1 : 1,8 - 2,0 miejsca konsumpcyjnego
   - w II kategorii 1,6: 1,8 - miejsca konsumpcyjnego
   - w III kategorii 1,3: 1,5 - miejsca konsumpcyjnego.

/ z prac OSUSiT - 1970/.

Zakres usług w hotelach tego gestora cechuje rozbudowana gastronomia /proporcja miejsc noclegowych do konsumpcyjnych jak 1: 1,5 a zdarza się, że nawet 1 : 2,0/. Hotele tego typu są na ogół samowystarczalne w zakresie obsługi klienta,to znaczy niemal wszystkie prace wykonywane są siłami własnego personelu /np. własne automatyczne pralnie, garaże i stacje obsługi samochodów gości, a nawet własne drukarnie/. Oprócz usług typu tradycyjnego, w profilu ich działalności mieści się także bogaty program imprez rozrywkowo-kulturalnych /wystawy, konkursy, rewie/ w specjalnie przeznaczonych na ten cel pomieszczeniach.Tendencją lat ostatnich jest budowanie przy hotelach tego typu specjalnych sal konferencyjnych i doskonalenie urządzeń niezbędnych dla obsługi zjazdów i kongresów międzynarodowych.

Krótką charakterystykę takiego zakładu można dać na przykładzie hotelu "3 Falke" w Kopenhadze. Obiekt dysponuje 200 pokojami /400 miejscami noclegowymi/, wielką salą kongresową na 2.150 miejsc /ze sceną, kabinami tłumaczy/,dwoma mniejszymi salami konferencyjnymi po 370 m2 każda, foyer z możliwością urządzania ekspozycji, organizowania sekretariatu itd.Usługi dalsze - to sklepy, kioski, parking na 300 samochodów, garaż na 200, stacje obsługi technicznej, wewnętrzna instalacja telewizyjna, umożliwiająca transmitowanie obrad lub imprez do poszczególnych pomieszczeń mieszkalnych /14/.

Innym przykładem może być hotel "Inturist" w Moskwie.Obiekt ten dysponuje 466 jednostkami mieszkalnymi /932 miejsca noclegowe/, w tym 31 jednostek apartamentowych po 4 jednostki modularne każda, 1.979 miejscami konsumpcyjnymi w 13 różnych zakładach gastronomicznych i salach wielorakiego użytkowania,garażami dla samochodów gości, pasażem handlowym, biurem podróży, usługami rzemieślniczymi itd. /16/. W porównaniu do omawianego uprzednio brak wielkiej sali kongresowej.

W związku z tym, że przeciętny turysta wydaje na pobyt za granicą 1/3 tego, co uczestnik zjazdu międzynarodowego - wydaje się, że proponowanie podobnego do wymienionych modelu zakładu dla warunków krajowych /z lokalizacją w Warszawie, ewentualnie Krakowie i Poznaniu/ jest w pełni uzasadnione.Realizacja takie-

go obiektu umożliwiałaby Warszawie /bądź innym wymienionym miastom/ wejście do "Europejskiego Zjednoczenia Miast Kongresowych" i zapewnienia sobie tą drogą rentowności zakładu /16/.

Hotel kongresowy stanowiłby zatem w sensie prawnym przedsiębiorstwo /wielozakładowe/ o pojemności części mieszkalnej 500 - 1000 miejsc noclegowych, w jednostkach mieszkalnych dwuosobowych /w tym do 10% miejsc w jednostkach apartamentowych, każda o wielkości trzech jednostek modularnych/. W części gastronomicznej powinny znajdować się różnego rodzaju restauracje /zwykłe i regionalne/, kawiarnie, bary, lokal nocny. Ogólna liczba miejsc konsumpcyjnych: 700-1500. Część ogólnousługową powinny stanowić: sala kongresowa o pojemności 600-1200 miejsc siedzących, wyposażone w urządzenia projekcyjne i kabiny tłumaczy, salki konferencyjne /2-3/ po 50 miejsc każda, centrum prasowe, kioski, sklepy, salon fryzjersko-kosmetyczny, biura "Orbisu", ewentualnie innych instytucji turystycznych i przewozowych, kryty parking /garaż/ na 100-250 miejsc postojowych z dwoma stanowiskami obsługi /17/.

<u>Hotele wczasowe /pensjonatowe/.</u>

Hotele wczasowe /pensjonatowe/ przeznaczone są dla turystów przyjeżdżających na dłuższy wypoczynek. Są to zakłady duże, wysokich na ogół kategorii, z rozbudowaną gastronomią, z dodatkowymi usługami rekreacyjnymi jak: pływalnie, korty tenisowe, tereny golfowe. Ten rodzaj hotelu spotykany jest w miejscowościach wypoczynkowych wielu krajów. Przykładowo w Szwajcarii, w miejscowości górskiej Zinal otwarto w sezonie zimowym 1967 r. hotel pensjonatowy o 400 miejscach noclegowych dla gości /i 100 dla personelu/, wyposażony w salę bankietową, koncertową, teatralną, bary, salony, sale zabaw dla dzieci oraz wyciąg narciarski. Paryski Klub Śródziemnomorski zawarł ze Stowarzyszeniem Set-Zinal umowę na 15 lat na eksploatację obiektu, co zapewnia całoroczną jego rentowność /18/.

W ZSRR w ostatnich latach przystąpiono do realizacji szeregu hoteli, które noszą nazwę "wczasowych". Przykładem może być hotel "Żemoczużina" w Soczi, Zakład posiada: 2.128 miejsc noclegowych /z czego 728 w jednostkach apartamentowych/ i około 4.000 miejsc konsumpcyjnych w restauracjach, kawiarniach, salach bankietowych, barach. Ponadto świadczy usługi rozrywkowo-rekreacyjne we własnych urządzeniach jak: kino-teatr, biblioteka, kryta pływalnia, sauna, pływalnia otwarta z podgrzewaną wodą morską, korty tenisowe. Inny przykład - to "Kamelia", hotel wczasowy w Soczi na 440 miejsc noclegowych /w jednostkach dwuosobowych/ i 725 miejsc konsumpcyjnych w różnego rodzaju przyhotelowych zakładach gastronomicznych, wyposażony w korty tenisowe, tereny minigolfa, zieleni rekreacyjnej i własną plażę /19/. Na terenie NRD zrealizowano ostatnio podobny do wymienionych obiekt w Oberhofie. "Panorama"- bo tak się ten obiekt nazywa posiada 905 miejsc w części mieszkalnej i 850 miejsc konsumpcyjnych w części gastronomicznej, krytą pływalnię, saunę, urządzenia do mini-golfa itd. /20/. Liczbę przykładów można by mnożyć, wydaje się wszakże, że charakterystyczna dla warunków państw socjalistycznych jest dwustandardowość realizacji: standard wyższy /lux i I/ dla klienteli zagranicznej /w dużej mierze ze strefy dolarowej/ i standard niższy dla klienteli krajowej.

W oparciu o spostrzeżenia dokonane w krajach ościennych proponujemy dla warunków krajowych rozwiązanie w dwu kategoriach : I i "lux".

Hotele wczasowe I kategorii:

W sensie prawnym przedsiębiorstwa jednozakładowe. Pojemność 200-450 miejsc noclegowych. Struktura miejsc : w pokojach dwuosobowych 80%, w trzyosobowych /"rodzinnych"/ 15%, w apartamentach 5%. Wszystkie jednostki wyposażone w pełne węzły sanitarne. Pojemność części gastronomicznej: 200-450 miejsc konsumpcyjnych w restauracji regionalnej, kawiarni i nocnym lokalu.
W części ogólnousługowej: kluby, centrum usługowe: sklepy, wypożyczalnie sprzętu turystycznego i sportowego, parking i garaże. Na terenie parceli: korty tenisowe, urządzenia do mini-golfa, boiska do siatkówki i badmintona. W przypadku lokalizacji przy-

wodnej - własna urządzona plaża, w przypadku lokalizacji w terenie górskim - tereny "szkółki narciarskiej" wraz z wyciągiem orczykowym. Jako uzupełnienie całości, tereny zieleni urządzonej.

Hotele wczasowe kategorii "lux".

W sensie prawnym przedsiębiorstwa wielozakładowe. Pojemność 500-1000 miejsc noclegowych. Struktura miejsc: w pokojach dwuosobowych do 90%, w apartamentach do 10%. Zachowana możliwość wzajemnego łączenia jednostek mieszkalnych. Wszystkie jednostki wyposażone w pełne węzły sanitarne. Pojemność części gastronomicznej :500-1300 miejsc w restauracji zwykłej i regionalnej, w kawiarni, barach i nocnym lokalu. W części ogólnousługowej : kluby, centrum usługowe - sklepy, wypożyczalnie sprzętu turystycznego i sportowego, sala zebrań przystosowana do projekcji filmów, kryta pływalnia o powierzchni około 200 m^2 z sauną i snack - barem, garaże na 100-200 stanowisk. Na terenie parceli: korty tenisowe, urządzenia do minigolfa, boiska do siatkówki, badmintona. W przypadku lokalizacji przywodnej - własna urządzona plaża, przystań dla kajaków i łodzi. W przypadku lokalizacji na terenie górskim - pływalnia /basen z podgrzewaną wodą/ nartostrada z wyciągiem krzesełkowym,tor saneczkowy, lodowisko. Jako uzupełnienie całości - rozległe tereny zieleni urządzonej. Ceny usług typu "pension" powinny obejmować możliwie największą ich ilość jak: korzystanie z wyciągu narciarskiego, lekcje jazdy na nartach, łyżwach, opiekę nad dziećmi, wstęp na zabawy przy muzyce i wiele innych.

Hotele tranzytowe.

W przytoczonej na wstępie niniejszych rozważań systematyce hoteli trzecią grupę stanowiły hotele tranzytowe. Według definicji jugosłowiańskiej są to zakłady o specyficznym zakresie świadczonych usług,zależnym od strefy turystycznej bądź regionu. W rejonie przymorskim hotel taki powinien dysponować kajakami, sprzętem wędkarskim itp. w rejonie górskim - bazą i sprzę-

tem do wycieczek w góry i sportów zimowych, w rejonie łowieckim - własnymi szałasami, niezbędnym transportem, sprzętem. Wydaje się, że znaczenie jakie terminowi temu nadaje się w Jugosławii odpowiada po części występującym w rejonie alpejskim "ośrodkom rozprowadzenia" /termin francuski/ bądź "hotelom górskim" /termin niemiecki/. W Polsce, z uwagi na zgoła inne warunki geograficzne /niewielki zasięg terenów górskich,inne ukształtowanie brzegu morskiego/, hotele tego typu nie występują, a funkcje ich pełnią z powodzeniem większe domy wycieczkowe.

W związku z powyższym, wzmiankę o zakładach, które w Polsce nie mają racji bytu, można by sobie darować, gdyby nie fakt, że miano, które noszą, można z powodzeniem zastosować do grupy innych zakładów, jak hotele na dworcach lotniczych /międzynarodowych/ i przy przejściach granicznych. Ta forma zakładów nie znalazła jak dotąd właściwego miejsca w publicystyce krajowej, a jest grupą wprawdzie niezbyt liczną, nie mniej jednak ważną, o rosnącym w miarę wzrostu ruchu przyjazdowego i tranzytowego znaczeniu.

W tym więc ujęciu hotele tranzytowe stanowić powinny zakłady wchodzące w skład większych przedsiębiorstw komunikacyjnych. Pojemność ich części mieszkalnej można określić na 100 - 150 miejsc noclegowych /w pokojach dwuosobowych wyposażonych w 50 % w pełny i w 50 % w minimalny węzeł sanitarny/, niekiedy odnajmowanych za okresy krótsze niż dobę. Pojemność części gastronomicznej - jak następuje: restauracja o wielkości 100 miejsc konsumpcyjnych i bar kawowy o 80-120 miejscach. W ramach usług dodatkowych kasa wymiany walut, sklepy dokonujące obrotów za obce środki płatnicze. Z uwagi na położenie w strefie przygranicznej hotele te muszą uwzględniać szereg przepisów szczegółowych stąd płynących /między innymi posiadać urządzenia odpraw celno-paszportowych/.

W stosunkowo bliskiej przyszłości hotele podanej wielkości i standardu mogą okazać się niewystarczające /głównie lotnicze/. Świadczy o tym sytuacja, jaka wytworzyła się w krajach Europy zachodniej po wprowadzeniu do komunikacji odrzutowców typu - "Jumbo-Jet" zabierających jednorazowo na pokład 400-500 pasaże-

rów. Międzynarodowe towarzystwa przewozowe starają się zaradzić zaistniałym niedomogom drogą aliansu z konsorcjami hotelowymi. Wynikami tej współpracy jest budowa dużych komfortowych hoteli na lotniskach. Przykładem takiej realizacji może być hotel "Hilton - Orly" w Paryżu.x/

Do hoteli tranzytowych można by zaliczyć także motele położone na trasach przelotowych, poza ośrodkami miejskimi. Zakłady tego typu, charakterystyczne dla warunków amerykańskich, mogą mieć ze względu na rzadką sieć osiedleńczą zastosowanie np. w ZSRR. W Polsce, tak jak i w gęsto zasiedlonej Europie zachodniej racji istnienia raczej nie mają /wyjątek stanowi tak zwany "mini-motel" omawiany dalej w tekście/.

Małe zakłady noclegowe.

W chwili obecnej na terenie kraju stanowią znikomą grupę /zaliczyć do nich można niektóre hotele ajencyjne i spółdzielcze/. Wydaje się, że z przyczyn wyłuszczonych w rozdziałach poprzednich, w przyszłości należy w większej niż dotychczas mierze rozwijać tę właśnie formę obsługi ruchu turystycznego.

Zakłady tego typu mogą przyjmować dwojaką postać: hôtel-garni i hôtel-pension.

---

x/ Obiekt posiada 528 miejsc noclegowych w jednostkach mieszkalnych następujących rodzajów:

"suites" - apartament dwuosobowy,
"twin" - pokój dwuosobowy wyposażony w dwa oddzielnie ustawione łóżka,
"studio" - pokój "kombinowany", jedno łóżko stałe i jedno dostawne,
"double" - pokój wyposażony w łóżko "francuskie" /dwuosobowe/,
"family" - pokój trzyosobowy,
"king double" - pokój dwuosobowy wyposażony w dwa zestawione razem łóżka,

/według Marcela Bourseau: "L'équipement hôtelier"-Flammarion/.

Małe zakłady noclegowe typu "garnis".

Ajencyjne bądź prywatne. Program świadczonych usług ogranicza się do udzielania noclegów. Jakość usług określa - zakwaterowanie w pokoju jedno- bądź dwuosobowym z możliwością korzystania ze wspólnej łazienki i w.c dostępnych z korytarza. Pojemność 15-50 miejsc noclegowych. Usytuowanie - na ogół na terenie miast - przesądza o sposobie rozwiązania architektonicznego. Parter przeznacza się zwykle na recepcję i mieszkanie właściciela /ajenta/, piętra na jednostki mieszkalne. Wewnętrzne podwórze może służyć za parking dla samochodów gości.

Małe zakłady noclegowe typu "pension"

Jak uprzednio: ajencyjne bądź prywatne, o podobnej pojemności i standardzie części mieszkalnej. Różnią się posiadaniem części gastronomicznej, umożliwiającej gościom częściowe bądź całodziennie wyżywienie w jadłodajni o ilości miejsc o połowę mniejszej /2-krotna rotacja/. Przy wariancie całorocznego użytkowania zakład mieści się w obiekcie o podobnym do omówionego układzie funkcjonalnym. W wariancie użytkowania sezonowego - część gastronomiczna /zarówno konsumpcyjna jak i technologiczna/ wraz z recepcją i mieszkaniem ajenta /właściciela/ zajmuje frontową część parceli, stanowiąc budynek podstawowy; skrzydła boczne bądź tyły zajmuje pawilon albo odrębne domki mieszkalne w zieleni.

W tym rozwiązaniu sanitaria mogą znajdować się w obiekcie głównym lub w odrębnym pawilonie.

ROZDZIAŁ 3

CHARAKTERYSTYKA PROGRAMÓW ZAKŁADÓW HOTELARSTWA KOMPLEMENTARNEGO I CAMPINGÓW.

W przeciwieństwie do omówionych uprzednio zakładów hotelowych, zakłady hotelarstwa komplementarnego nie stanowią w zasadzie jednorodnej grupy. Zestawienie UIOOT, które przyjęto za punkt wyjścia niniejszych rozważań, zalicza tu zarówno zakłady zbliżone zakresem świadczeń do hoteli np. domy wycieczkowe, wypoczynkowe, motele, jak i bardzo od nich odległe, np.schroniska. W omówieniu zachowana zostanie ta właśnie kolejność.

Domy wycieczkowe.

Są najbliższe hotelom miejskim niskich kategorii.Według zarządzenia MGK i Przew. GKKFiT z dnia 16.IV.1966r. zaliczają się do nich zakłady:

- położone w zasadzie w miastach lub osiedlach, albo w ich pobliżu,
- mieszczące się w obiektach budownictwa trwałego,
- wyposażone w niezbędne urządzenia sanitarne,
- dysponujące co najmniej 20 miejscami noclegowymi.

Popularnie nazywane są "domami turysty" - względnie "hotelami turystycznymi". W sensie prawnym stanowią na ogół zakłady, niekiedy przedsiębiorstwa /np. patronacki "Dom Turysty" w Krakowie/ prowadzone przez PTTK, rzadziej przez inne instytucje np. ZSL - część turystyczna "Domu Chłopa" w Warszawie,domy Związku Nauczycielstwa Polskiego itd/. W odróżnieniu od hoteli/i moteli/ prowadzą nie tyle odnajem pomieszczeń /jednostek mieszkalnych/ co odnajem łóżek /miejsc noclegowych/. Wynika to z innej struktury miejsc noclegowych /większość stanowią jednostki wieloosobowe/. Wyposażone w urządzenia gastronomiczne niskiego standardu /bary szybkiej obsługi, jadłodajnie/.Wielkość jednostek waha się najczęściej wokół liczby 100-150 miejsc noclegowych. Postulowanie dalszej rozbudowy sieci tych zakładów jest ze wszech miar uzasadnione.

Zbliżone w typie /to jest asortymencie i jakości świadczeń/ są "schroniska młodzieżowe" bądź "domy młodzieżowe". /nomenklatura niektórych krajów Europy Zachodniej/ nastawione jak wynika z nazwy na obsługę klienteli młodzieżowej. Podlegają resortowi Oświaty i Szkolnictwa Wyższego.

Domy wypoczynkowe.

Pokrewne hotelom wczasowym /pensjonatowym/. Z uwagi na swój zamknięty charakter nie zostały ujęte w cytowanym wielokrotnie zarządzeniu MGK i Przew. GKKFiT. Brak też innych aktów normatywnych, które jednoznacznie określałyby warunki, którym domy wypoczynkowe winny odpowiadać. Spostrzeżenia z praktyki dnia dzisiejszego wskazują na wariantowość rozwiązań programowych w zależności od gestora. W chwili obecnej dzielą się organizacyjnie na domy FWP i domy przyzakładowe.x/

Domy wczasowe.

W sensie organizacyjnym stanowią zakłady budżetowe prowadzone w głównej mierze przez Fundusz Wczasów Pracowniczych,rzadziej przez organizacje społeczne /wtedy nazywane niekiedy domami pracy twórczej/ i centrale niektórych związków zawodowych.

Dostępność ich jest ograniczona w przypadku domów FWP - członkostwem odpowiedniej organizacji związkowej, w przypadku domów organizacji społecznych - członkostwem danej organizacji /np. stowarzyszenia/, w przypadku domów spółdzielczych/bo i takie są/ - członkostwem danej spółdzielni.

Domy wczasowe położone są na ogół w miejscowościach uzdrowiskowych, wczasowych. Stanowią rodzaj budownictwa trwałego,dostosowanego do użytkowania przez okrągły rok. W okresach poza sezonem wczasowym stanowią miejsce odbywania różnego rodzaju kursów i szkoleń.

---

x/ Podział organizacyjny i idące za tym zróżnicowanie świadczeń uważa się za szkodliwe społecznie i nie do utrzymania na dalszą metę.

Świadczenie usług noclegowych w zasadzie w jednostkach wieloosobowych, głównie dla osób samotnych i małżeństw bez dzieci. Żywienie w pełnym zakresie całodziennego utrzymania /w domach FWP rozbudowane urządzenia gastronomiczne umożliwiają żywienie dodatkowo osób zakwaterowanych w pokojach odnajętych przez FWP u osób prywatnych/. Standard w założeniu jednolity /np.21 zł.na wyżywienie dzienne/ w praktyce odbiega od wzorca.

Dodatkowo domy świadczą usługi rekreacyjne udostępniając kąpieliska, przystanie, boiska sportowe,organizując różnego rodzaju imprezy i wycieczki.

Wielkość jednostek mierzona w ilości miejsc noclegowych oscyluje na ogół wokół liczby 100-150.

Przyzakładowe domy wczasów pracowniczych.

Popularnie zwane są ośrodkami. Z uwagi na zamknięty charakter - tak jak i domy wczasowe nie ujęto w cytowanym uprzednio zarządzeniu. Stanowią stosunkowo nową formę organizacyjną,która wykształciła się w pierwszej połowie lat sześćdziesiątych i do dziś podlegając zmianom nie znalazła swego ostatecznego wyrazu formalnego. W oparciu o dotychczasową praktykę powiedzieć można, iż w sensie organizacyjnym domy te stanowią na ogół jednostki prowadzone i subsydiowane przez poszczególne zakłady pracy, bądź organizacje społeczne i związki zawodowe.

Dostępność ich ogranicza się do pracowników instytucji dany ośrodek prowadzącej.

Położone na ogół na terenach leśnych, w pobliżu zbiorników wodnych, z dala od większych osiedli, stanowią typ budownictwa bądź trwałego /ale do użytkowania jedynie w sezonie letnim/bądź nietrwałego /drewniane domki prefabrykowane/. W chwili obecnej na terenie prawie całego kraju obowiązują zakazy realizacji obiektów nietrwałych, a ciągle spory ich procent w ogólne masie budowlanej jest pozostałością pierwszych lat budownictwa tego typu

Świadczenie usług noclegowych, głównie dla rodzin z dziećmi w jednostkach najczęściej czteroosobowych /w budownictwie pawilonowym/ lub w indywidualnych domlach o podobnej pojemności. Żywienie w pełnym zakresie całodziennego utrzymania. Dodatkowo

usługi rekreacyjne,jak możliwość korzystania ze strzeżonych kąpielisk, sprzętu wodnego itp. Standard bardzo zróżnicowany.

Wielkość jednostek waha się tak, że trudno w sposób właściwy ją określić.

Propozycje dotyczące unormowania stanu pełnej dowolności panującego w dziedzinie inwestycji z zakresu obsługi ruchu socjalnego sprowadzają się w pierwszym rzędzie do jego ujednolicenia. Zatem w sensie organizacyjnym - domy wypoczynkowe / to miano wydaje się najwłaściwsze dla zakładów obu pionów/ powinny stanowić zakłady budżetowe, o jednolitym standardzie świadczonych usług. To stwierdzenie stoi w kolizji z propozycją, jaką w tym zakresie wysunęło Biuro Projektów Typowych i Studiów Budownictwa Miejskiego w przygotowanym na zlecenie GKKFiT opracowaniu sugerującym cztery kategorie /21/.[x/] Wydaje się, że projekt niejasno przedstawionej stratyfikacji bazy wypoczynkowej kłóci się z socjalnym jej charakterem, a w przypadku ewentualnej realizacji będzie prowadzić do szkodliwych napięć społecznych.

Wielkość domu wypoczynkowego według opracowania BPT i SBM powinna stanowić wielokrotność 75 miejsc noclegowych /tak zwanego "piętra typowego"/, a konkretnie stanowić kombinację następujących wielkości: 150, 225, 300 i 375 miejsc /np.150 + 375, 300 + 225 + 150 itp./. Wydaje się, że najracjonalniejsze będzie oscylowanie między 375 a 1125 miejscami w całym zespole, z tym wszakże zastrzeżeniem, że ostateczną wielkość określi każdorazowo chłonność terenu lokalizacji /powierzchnia i stan terenów zielonych, powierzchnia i dostępność akwenu,długość linii brzegowej itp./.

---

x/ Sugestie BPT,SBM sprowadzają się do dwu standardów:"podstawowego"/P/ i "niższego" /N/ oraz dwu rodzajów programów użytkowych: "wyższego" /A/ i "niższego" /B/. Poniżej przedstawione kombinacje standardów z programami pozwalają na tworzenie odpowiedniej kategorii: - kategoria I = P + A,
kategoria II = P + B,
kategoria III = N + A,
kategoria IV = N + B.

Obecnie, świadczenie bardzo zróżnicowanych usług powinno objąć noclegi w obiektach budownictwa trwałego o przedłużonym okresie eksploatacji sezonowej /dogrzewanie/ - w przypadku lokalizacji nadmorskiej, nizinnej, a o całorocznym okresie eksploatacji - w przypadku lokalizacji na terenach górskich. Pokoje dwu- bądź czteroosobowe ze wspólnymi /po jednej na każde dwie jednostki/ łazienkami, wyposażonymi w umywalki, natryski i w.c. Przy pokojach loggie bądź balkony. Usługi mieszkalne wzbogacone o zestaw sal rekreacyjnych różnego użytkowania /świetlica, salka TV, gier cichych, zabaw dziecięcych/. Usługi żywieniowe - to korzystanie z całodziennego utrzymania w formie trzech posiłków podawanych w odrębnych przeznaczonych na ten cel pawilonach. Liczba miejsc konsumpcyjnych o połowę mniejsza niż noclegowych; przy dwukrotnej rotacji pozwoli to na żywienie wszystkich gości.

Usługi rekreacyjne - to korzystanie z różnego rodzaju placów do gier i zabaw dla dorosłych i dzieci /na terenach przyległych bezpośrednio do ośrodków/ oraz urządzonych kąpielisk / plaża, przystanie, wypożyczalnie sprzętu/, niekiedy nartostrad /na dalszych, wspólnych dla całego zespołu domów wypoczynkowych terenach/.

Układ przestrzenny powinien przewidywać odrębne grupowanie terenów zagospodarowanych intensywnie różnego rodzaju urządzeniami infrastrukturalnymi /obiekty mieszkalne, gastronomiczne, dojazdy i parkingi, urządzenia inżynieryjne itp./ oraz odrębne grupowanie terenów właściwej rekreacji, zagospodarowanych ekstensywnie /zieleń rekreacyjna, plaża trawiasta i piaszczysta, kąpieliska, przystanie, rozbieralnie, kioski,nartostrady, wyciągi, tory saneczkowe itp./. Obiekty mieszkalne powinny posiadać dwa trakty, dwie do trzech kondygnacji. podpiwniczenie /magazyny zasobów/; obiekty gastronomiczne przybierać postać pawilonów jedno- bądź dwukondygnacyjnych, podpiwniczonych /pomieszczenia technologiczne i techniczne/. Obiekty inżynieryjne jak: kotłownia c.o., ujęcie wody, oczyszczalnie ścieków,

trafostacja - należy projektować wspólnie dla całego ośrodka.[x/]

Hotele dla sportowców.

Ten rodzaj zakładów hotelarskich wykształcił się w ostatnich latach. Trudny do zakwalifikowania do którejś z uprzednio scharakteryzowanych grup, wyróżnia się głównie swoją lokalizacją, związaną każdorazowo z większym obiektem sportowym.

W sensie prawnym jest to zakład budżetowy, administrowany przez określony związek sportowy /np. KS "Warta" w Poznaniu, WKS "Zawisza" w Bydgoszczy/. Pojemność do 150 miejsc noclegowych w jednostkach mieszkalnych 2 i 4-osobowych wyposażonych w umywalki. Łazienki i wc ogólnodostępne /z korytarza/. W części gastronomicznej - stołówka uwzględniająca podwójną rotację. Dodatkowo: pomieszczenia świetlicowe /wykładowe/, do suszenia dresów, magazyny sprzętu sportowego, zespół pomieszczeń lekarskich, sauna. Widać więc, że standard tego rodzaju obiektów zbliżony jest do poziomu usług oferowanych przez domy wycieczkowe.

---

x/ Realizacja wspólnych urządzeń inżynieryjnych, wspólnego zaopatrzenia w produkty spożywcze, prania bielizny, wykonywania remontów, organizacji imprez jest możliwa na zasadzie odpowiednich rozwiązań organizacyjnych. Przykładem mogą tu być zawiązywane na terenie NRD "wspólnoty interesów" tj. oparte na dobrowolnych umowach porozumienia kooperacyjne. W myśl wymienionych porozumień każdy z gestorów pozostaje właścicielem swego obiektu, ponosząc za jego utrzymanie i organizację pobytu gości pełną odpowiedzialność, natomiast rozdział miejsc dokonywany jest centralnie, a biuro skierowań ma prawo skierować każdego chętnego do dowolnego obiektu. Wspólnie rozwiązywane są też wymienione na wstępie kwestie zaopatrzenia i zaplecza gospodarczego.
/Z.Mikołajczak : "W zimie największe rezerwy" - "Światowid" nr 8 - 1971 r./.

Motele.

Wspomniane zarządzenie MGK oraz Przewodniczącego GKKFiT jako motele określa zakłady:

- położone w zasadzie poza miastem lub osiedlem,przy trasie turystycznej,
- przystosowane przede wszystkim do recepcji turystów zmotoryzowanych,

a zwłaszcza :

- dysponujące parkingiem strzeżonym,
- zapewniające techniczną obsługę samochodową.

Gestorami nielicznej bazy motelowej w Polsce są: Centrala Techniczno-Handlowa "Motozbyt" /4 obiekty/, Wojewódzkie Zjednoczenie Przedsiębiorstw Państwowych Przemysłu Terenowego /5 obiektów/, Przedsiębiorstwo Turystyczne Warszawa-Olsztyn /1 obiekt/, Wojewódzkie Ośrodki Sportu, Turystyki i Wypoczynku /1 obiekt/, Polski Związek Motorowy /1 obiekt/. Z wyjątkiem jednego,należącego do I kategorii, wszystkie pozostałe zaliczają się do kategorii II. Pojemność od 6 do 106 miejsc noclegowych /wielkości pośrednie: 15, 35, 50 miejsc/, głównie w pokojach dwuosobowych z trzecim miejscem dostawnym /194 miejsca na ogólną liczbę 274 miejsc/ oraz 20-200 miejsc konsumpcyjnych, głównie w restauracjach o wielkości 50-80 miejsc i kawiarniach o wielkości od 20 do 40 miejsc. W części technicznej niemal zawsze 1 stanowisko mycia oraz od 2 do 7 stanowisk obsługi, sporadycznie 1 stanowisko diagnostyczne. Zawsze sklep sprzedaży części zamiennych, w pięciu obiektach stacje benzynowe.

Rezygnując z klasycznego /amerykańskiego/ typu motelu tranzytowego, dla którego brak w kraju uzasadnienia, Zarząd Główny PZM opracował cztery warianty moteli, które jego zdaniem powinny być realizowane w Polsce /22/. Trzy z nich można uznać za poprawne.

Mini-motele

Nie stanowią moteli w ich klasycznej formie. Przeznaczone są na miejsce wypoczynku i posiłku w podróży oraz na awaryjną ewentualność nieprzewidzianego noclegu. Lokalizowane przy trasach o dużym nasileniu ruchu kołowego,są w istocie rozbudowywa-

mi punktami pomocy drogowej. Wiązane każdorazowo z istniejącymi, bądź projektowanymi stacjami benzynowymi. Część mieszkalna: 2 jednostki typu "studio", 2 typu pokój dwuosobowy.Łącznie 6-10 miejsc noclegowych. Część gastronomiczna - bar szybkiej obsługi na 20 miejsc konsumpcyjnych. Część techniczna: stacja paliw,1-2 patrole drogowe, parking, 2-3 boksy garażowe.

Motele wypoczynkowe.

Realizowane w miejscowościach podmiejskich i wczasowo-uzdrowiskowych. Część mieszkalna: 40 miejsc noclegowych z tego 6 w pokojach typu "studio", 17 w pokojach dwuosobowych. Część gastronomiczna: restauracja na 60 miejsc, bar na 10 miejsc konsumpcyjnych. Część techniczna: co najmniej 2 patrole drogowe, 1 stanowisko mycia, 1 stanowisko obsługi prostej, parking, garaż na 10 stanowisk.

Motele miejskie

W pewnym sensie spełniają rolę zakładów tranzytowych,to znaczy umożliwiają połączenie koniecznego w dalekiej podróży wypoczynku ze zwiedzeniem jednostki osadniczej na terenie której są położone. Część mieszkalna: 60 miejsc noclegowych, z tego 12 w pokojach "studio", 24 w pokojach dwuosobowych.Wariantowo do 100 miejsc noclegowych. Część gastronomiczna: restauracja na 80 miejsc i bar na 20 miejsc konsumpcyjnych. Dodatkowo pomieszczenie klubowe. Część techniczna jak wyżej. Garaże w proporcji: 1 stanowisko na 4 miejsca noclegowe.

Gestorami bazy motelowej w kraju powinny być CTH "Motozbyt" i PZM. Motele dwu pierwszych typów mogłyby być powierzane ajentom na zasadzie rozliczenia zryczałtowanego /zryczałtowanej odpłatności na rzecz przedsiębiorstwa/, albo prowizji /wynagrodzenie prowizją od wykonanego obrotu/.

Czwarty typ zalecany przez ZG PZM to "motel wypoczynkowy - duży". Z uwagi na całkowitą eliminację części technicznej i wynikłą stąd zbieżność programu z programem hotelu miejskiego III kategorii włączenie go do grupy "moteli" należy uważać za nieporozumienie, wynikłe między innymi z faktu odrębnego normowa-

nia programów poszczególnych rodzajów zakładów hotelarskich. Także wprowadzanie pojęcia kategorii /II dla omówionych wyżej, I dla dużego motelu wypoczynkowego/ jest zbędne,niczego bowiem nie wyjaśnia wobec faktu szczegółowego normowania poszczególnych typów zakładów /"typ" zastępuje w danym przypadku kategorię/.

Małe zakłady gastronomiczno-noclegowe.

Zakłady o takim programie stanowią popularną formę organizacyjną na terenie krajów o rozwiniętym ruchu turystycznym /Europa zachodnia i północna/. W zależności od lokalizacji szczegółowej mogą przyjmować formę: bądź zajazdów /karczem/, bądź gospód /oberży/.[x/]

Zajazdy /karczmy/.

Zakłady prowadzone jako ajencyjne bądź prywatne, mają właściwie charakter zwielokrotnionego gospodarstwa domowego. Z uwagi na ograniczoną ilość personelu najemnego, lub jego całkowity brak, istnieje bezpośredni osobisty kontakt właściciela z gościem.

Rodzajową relację programu gastronomicznego do programu mieszkalnego można określić na 30 - 100 miejsc konsumpcyjnych i 5-20 miejsc noclegowych. Problem jakości usług da się scharakteryzować: w odniesieniu do gastronomicznych - jako zabezpieczający podstawowy zestaw dań barowych, zimny bufet i bar kawowy. W odniesieniu do mieszkalnych - jako zabezpieczenie noclegu w pokroju dwuosobowym z możliwością korzystania ze wspólnych urządzeń sanitarnych /łazienka i wc/ dostępnych z korytarza. Forma

---

x/ Nazewnictwo zaczerpnięto ze słownictwa staropolskiego, z uwagi na brak pojęć nowszych /wynik całkowitego braku tego rodzaju zakładów na terenie Polski/. Dużych analogii do wysuwanych wyżej propozycji programowych należy doszukiwać się w niemieckich: "Raststaette/"Rasthaus"/, lub "Gaststaette" /"Gasthaus"/ - zakładach położonych przy szlakach komunikacyjnych, w miastach bądź poza nimi i kładących akcent na część gastronomiczną, a nie noclegową.

architektoniczna eksponuje część gastronomiczną. Na parceli ogródek letni oraz parking łatwo dostępny,nie strzeżony,o liczbie miejsc parkowania równej 50% liczby miejsc konsumpcyjnych. Na działce mieszkanie ajenta /właściciela/,usytuowane przy części mieszkalnej /boczne skrzydło obiektu/.

Gospody /oberże/.

Tak jak poprzednie, prowadzone jako zakłady ajencyjne bądź prywatne, o wielkości zbliżonej zarówno jeśli chodzi o ilość miejsc konsumpcyjnych i gastronomicznych, jak i o ilość zatrudnionego personelu. Także jakość świadczonych usług jest ta sama. Różnica polega na innej formie architetronicznej i innym sposobie zagospodarowania parceli. W tym przypadku zakład znajduje pomieszczenie bądź w obiekcie nowym, o charakterze plombowym, o architekturze gabarytem i wystrojem dostosowanej do otoczenia /zwykle zabytkowego/, bądź w obiekcie starym,adaptowanym dla określonych wyżej celów. Układ funkcjonalny przewiduje : w parterze część gastronomiczną i recepcję /często łączoną z hallem wejściowym do pomieszczenia konsumpcyjnego/, na pierwszym piętrze /często drugim/ część mieszkalna, na poddaszu pomieszczenie służbowe i mieszkanie ajenta /właściciela/.Zaplecze technologiczne kuchni od strony wewnętrznego podwórza.Sposób zagospodarowania parceli przewiduje dojazd do podwórza poprzez sień w obiekcie mieszczącym zakład, bądź poprzez sień w obiekcie sytuowanym na zapleczu, z drugiej ulicy. Parkowanie pojazdów klientów na paśmie postojowym przed obiektem, bądź w sąsiednich, szerszych ulicach i na placykach. Zakład może być dodatkowo poszerzony o świadczenie usług handlowych /sklepy/.

Schroniska.

Zgodnie z zarządzeniem, nazwą tą objęte są zakłady odpowiadające następującym cechom:

- położone poza granicami miast i osiedli, a nie znajdujące się w ich pobliżu,
- mieszczące się w pomieszczeniach budownictwa trwałego,
- wyposażone w niezbędne urządzenia sanitarne,

- przeznaczone w zasadzie do zakwaterowania turystów,
- świadczące usługi gastronomiczne lub co najmniej dysponujące urządzeniami umożliwiającymi przyrządzanie posiłków przez turystów,
- dysponujące co najmniej 11 miejscami noclegowymi.

Schroniska są najczęściej zakładami prowadzonymi przez PTTK /niejednokrotnie wydzierżawionymi ajentom/, nadzorowanymi przez GKKFiT.

Podobnie jak domy wycieczkowe, prowadzą najem łóżek /miejsc noclegowych/ w pomieszczeniach wieloosobowych.

W zależności od położenia /lokalizacji/ wyróżnić można:

- schroniska górskie,
- schroniska nizinne,
- stanice wodne.

Schroniska górskie.

Zakłady ajencyjne bądź prywatne. Pojemność mieszkalną można określić na 20-50 miejsc noclegowych. Standard świadczonych usług to: noclegi w pokojach wieloosobowych /4 i więcej osób/, możność korzystania ze zbiorowych umywalni i wc dostępnych z korytarza, przechowania sprzętu i dokonania ewentualnej jego renowacji /bądź wypożyczenia na miejscu/. W zakresie gastronomii możność otrzymania jedno-, dwudaniowego posiłku oraz przyrządzenia go we własnym zakresie. z własnych produktów żywnościowych. W sensie funkcjonalnym są to najczęściej obiekty dwukondygnacyjne, przy czym kondygnacja naziemna stanowi jadalnię, kuchnię ogólnodostępną /dla turystów/ oraz mieszkanie ajenta, piętro-pokoje mieszkalne. Piwnica - magazyny i pomieszczenia na sprzęt turystyczny.

Uzupełnieniem schronisk górskich, powinny być położone w pobliżu schrony, dające zabezpieczenie przed opadami atmosferycznymi.

Schroniska nizinne.

Zakłady ajencyjne bądź prywatne. Wielkość programu, mierzona ilością miejsc noclegowych, taka jak w omówionych uprzednio schroniskach górskich. Program gastronomiczny, z uwagi na to, że żywienie stanowi tu na ogół mniejszy problem, ogranicza się do

stworzenia turystom możliwości przyrządzania posiłku we własnym zakresie, z własnych produktów. Standard usług - pokoje wielo-osobowe, sanitaria /umywalnie i wc/. W sensie technicznego rozwiązania - schronisko stanowi bądź obiekt lekki, pawilonowy bądź obiekt masywny /mieszkanie ajenta, pomieszczenia ogólnego użytkowania/ połączony przestrzennie z zespołem domków mieszkalnych popularnie nazywanych campingowymi.

Uzupełnieniem schroniska mogą być niezagospodarowane deszczochrony /zadaszenia/.

Stanice wodne.

Zakłady ajencyjne bądź prywatne, sezonowego użytkowania. Pojemność 30 - 50 osób. Stanice lokalizowane są wzdłuż turystycznych szlaków wodnych, w odstępach jednodniowego etapu spływu /dla kajaków wynosi to około 30 km na wodzie bieżącej/. Zagospodarowanie obiektu powinno obejmować /23/: pomosty, budynek mieszkalny kierownika stanicy będący równocześnie recepcją, bufet, kuchnię turystyczną, jadalnię, domki typu campingowego, bądź pawilony typu bungalow, pole namiotowe dla wodniaków, umywalnie, ustępy.

Uzupełnieniem sieci stanic powinny być położone w ośrodkach miejskich przy większych akwenach bazy zaopatrzone w pomosty i wyciągi /slipy/, hangary, warsztaty szkutnicze, magazyny na sprzęt, mieszkanie kierownika, administracyjne miejsca noclegowe w domach bądź pawilonach /24/.

Wszystkie wyżej wymienione formy zakładów o programie minimalnym nie znajdują, jak wspomniano, właściwego, należnego im miejsca w legislaturze dotyczącej urządzeń turystycznych, a tym samym w praktyce realizacyjnej. Za najbliższe /programowe/scharakteryzowanym mogą uchodzić występujące w coraz większej ilości i różnorodności kwatery prywatne zwane niekiedy szumnie hotelami prywatnymi oraz tak zwane "pokoje gościnne", prowadzone przez różnego rodzaju instytucje. Wydaje się, iż należałoby jak najszybciej postarać się o rozszerzenie rodzajowego wachlarza występujących urządzeń hotelarskich o wymienione formy organi-

zacyjne, które mogłyby w sposób właściwy uzupełnić lukę /w sensie wielkości i standardu/ istniejącą między kwaterami prywatnymi, a państwowymi zakładami hotelarskimi /hotelami,domami turysty, domami wypoczynku etc/. Zaangażowanie kapitału spółdzielczego i ewentualnie prywatnego w tego rodzaju inwestycje mogłoby istotnie zwiększyć możliwości inwestycyjne państwa,przyspieszając tym samym postęp w zakresie możliwości recepcyjnych kraju.

Campingi /obozowiska/.

Campingi w Polsce dzielą się obecnie na kategorie, a organizacyjnie zrzeszone są w Polskiej Federacji Campingu.

Podstawą do ich normowania jest Zarządzenie Przewodniczącego GKKFiT z dnia 17 lipca 1964 r. "w sprawie określenia warunków jakim powinny odpowiadać tereny pod obozowiska turystyczne" /25/.

Zarządzenie wyróżnia:

- camping - przeznaczony dla indywidualnych turystów motorowych, wodnych, pieszych. Teren trwale ogrodzony, strzeżony i wyposażony w urządzenia umożliwiające turystom pobyt, nocowanie i przyrządzanie posiłków;
- pole biwakowe - przeznaczone dla zorganizowanych obozów młodzieżowych, indywidualnych turystów motorowych, wodnych, pieszych. Teren nie strzeżony, prowizorycznie ogrodzony, wyposażony w polowe urządzenia sanitarne.

Przy ustalaniu powierzchni campingu podaje się, że należy przyjmować w zależności od podłoża 50 - 100 m^2/osobę /dla porównania, w ZSRR od 100-200 m^2/osobę/, dla pola biwakowego 100 m^2/osobę. Wielkość: campingu 100-300 osób /w ZSRR 250-750 osób/, pola biwakowego 50 - 150 osób. Wyposażenie campingu : punkt poboru wody pitnej, stałe ustępy /propozycja:1 oczko/20 osób/, śmietniki, pomieszczenie dozorcy, opłotowanie.

Poza wymienionym zarządzeniem brak jest dotąd bardziej szczegółowego normatywu, a dość liczne dotychczas realizacje, świadczą o niemal zupełnej samowoli inwestorów.

Ponieważ na terenie krajów RWPG ta forma spędzania wolnego czasu, mimo znacznego upowszechnienia, nie znalazła właściwego wyrazu w obowiązujących aktach prawnych[x/] przy próbie ustalenia ramowego programu dla obozowisk krajowych trzeba się posługiwać aktami normatywnymi z terenu Europy Zachodniej. Przykładem być może "Regulamin dla obozowisk turystycznych w Hiszpanii" /26/. Regulamin przewiduje cztery kategorie: lux, I, II, III.

- Obozowiska kategorii lux - powinny spełniać następujące warunki: wskaźnik powierzchni 25 m^2/osobę, dojazd dla wszystkich rodzajów pojazdów. Zabudowa mieszcząca: recepcję,bar,restaurację, salę zebrań, sklepy, salony fryzjerskie, izbę chorych i ambulatorium. Urządzenia sanitarne w ilości: 1 natrysk /30 osób w kabinach indywidualnych zaopatrywanych w zimną i ciepłą wodę, 1 umywalnia/20 osób, wc - 1 oczko/20 osób. Na terenie: punkty poboru wody pitnej, oświetlenie, bogaty drzewostan, pojemniki na śmieci, pralnia:jedno stanowisko prania na 60 osób. Ponadto place zabaw dla dzieci ; w przypadku braku naturalnego zbiornika wodnego, baseny pływackie dla dzieci i dorosłych. Umundurowany personel.
- Obozowiska I kategorii powinny spełniać co najmniej następujące warunki: wskaźnik powierzchni 20 m^2/osobę, zabudowa zawierająca recepcję, bar /restaurację/, bar kawowy. Urządzenia sanitarne: natryski 1/40 osób /w kabinach indywidualnych, woda zimna/, umywalnie 1/30 osób, wc, 1 oczko/30 osób. Na terenie: punkt poboru wody pitnej, oświetlenie, pralnia - jedno stanowisko prania na 60 osób, pojemniki na śmieci,place zabaw dla dzieci, zadrzewienie.Personel z odznakami wyróżniającymi pełnioną funkcję,
- Obozowiska II kategorii powinny spełniać warunki: powierzchnia 17 m^2/osobę. Zabudowa uwzględniająca: recepcję, bar, urządzenia sanitarne: 1 natrysk/50 osób /w kabinach indywidualnych z zimną wodą/, umywalki - 1/40 osób,wc -1 oczko/35 osób.

---

x/ Odnośnie cytowanych wielkości stosowanych w ZSRR wyjaśnia się, że nie są to obowiązujące normy lecz wskaźniki wyliczone przez autora w oparciu o uzyskane na miejscu informacje.

Na terenie punkt poboru wody pitnej, oświetlenie, 1 stanowisko do prania/60 osób, pojemniki na śmieci.

- Obozowiska III kategorii powinny spełniać następujące warunki: powierzchnia - 15 m^2/osobę. Zabudowa: recepcja, bar, urządzenia sanitarne: natryski 1/60 osób, umywalnie z bieżącą wodą, wc - 1 oczko/40 osób. Na terenie punkt poboru wody pitnej, oświetlenie, 1 stanowisko prania/60 osób, pojemnik na śmieci.

Porównanie wymagań stawianych campingom w Polsce z wymaganiami stawianymi tym urządzeniom w Hiszpanii /czy ewentualnie we Francji - patrz Rozporządzenie z 14.12.1964r./[x] wskazuje na duży prymitywizm tych pierwszych. Biorąc pod uwagę, że wskaźnik nakładów inwestycyjnych w bazie campingowej wynosi aktualnie 2.000-5000 zł/1 miejsce /dla porównania - w bazie hotelowej 100.000 zł/, że koszty utrzymania są 2,5 raza mniejsze, niż w bazie tradycyjnej /27/ - wydaje się, że dalsze intensyfikowanie tego rodzaju budownictwa,i to o wyższym niż obecnie standardzie jest w pełni uzasadnione.

Proponujemy zatem wprowadzić zamiast kategorii odpowiednie typy /rodzaje/ campingów, jak miejskie, wypoczynkowe, pola biwakowe, oraz campingi związane z innymi urządzeniami turystycznymi, to znaczy niesamodzielne, np. łączone z motelami, stanicami itd.[xx]

---

x/ Szerzej na przedmiotowy temat wypowiada się Fédération Franęaise de Camping et de Caravaning w pracy: "Terrains de camping - aménagement exploitation" /tłum.ZZT-GKKFiT 1970/.

xx/ Proponujemy także, aby ów podział rodzajowy odpowiadał podziałowi według gestorów, np. campingi miejskie-komunalne, wczasowe PTTK itd. Tym samym należałoby skończyć z dotychczasowym bałaganem organizacyjnym i całkowitą swobodą w prowadzeniu wymienionych zakładów /aktualnie gestorzy ogólnodostępnej bazy campingowej: PTTK, OST "Gromada",POSTIW, WOSTIW, PZ-Wędkarski, GK ZHP, LZS, Okręgowe Zarządy Lasów Państwowych, Tatrzański Park Narodowy, PZMot, B.T. "Warszawa-Olsztyn", GS, CPN, PPRN-y itd. - według "Kalendarza Polskiego Biura Podróży "Orbis" - 1970.

Campingi miejskie:

Wielkość 300-600 miejsc /wielokrotność 25 miejsc/. Lokalizacja na terenie zieleni publicznej. Wskaźnik powierzchni brutto obozowiska - 150 m^2/osobę, netto 50 m^2/osobę. Zagospodarowanie terenu: stanowiska obozowania namiotowego, stanowiska obozowania w przyczepach /caravaning/ wyposażone w przyłącza elektryczne do zasilania przyczep, parking dla autokarów i samochodów obozowiczów przyjeżdżających w nocy oraz sieć dróg wewnętrznych, stanowiska mycia samochodów.Ponadto tereny rekreacyjne /boiska, place zabaw dla dzieci/,bogate zadrzewienie. Obiekty budowlane ogólnego użytku mieszczące : recepcję, pokój kierownika, magazyn sprzętu, bar szybkiej obsługi,kiosk spożywczy, urządzenia sanitarne w ilości: 1 natrysk /40 osób/ w kabinach indywidualnych/, wc - 1 oczko/30 osób,umywalnie 1/30 osób,1 stanowisko prania/60 osób.

Campingi wypoczynkowe,

Wielkość 160-300 miejsc. Lokalizacja na terenach zielonych /lasy/, w pobliżu naturalnego bądź sztucznego zbiornika wodnego. Wskaźnik powierzchni brutto na 1 obozowicza 200 m^2, netto 65m^2/ osobę. Zagospodarowanie terenu - jak wyżej. Większe tereny rekreacyjne obejmujące urządzoną plażę. Obiekty budowlane ogólnego użytku takie jak poprzednio, a ponadto kuchnia turystyczna. Urządzenia sanitarne o innych wskaźnikach: 1 natrysk/50 osób, 1 umywalka/40 osób, wc - 1 oczko/50 osób, 1 stanowisko prania/ 60 osób.

Pola biwakowe,

Wielkość 75-150 miejsc. Lokalizacja na terenach zielonych, w pobliżu zbiorników wodnych, z dala od sieci osadniczej.Wskaźnik powierzchni - jak w campingach wypoczynkowych /lub większy/. Zagospodarowanie terenu - stanowiska obozowania namiotowego,wygrodzenie umożliwiające demontaż. Brak trwałych obiektów budowlanych. Recepcja, magazyn - w namiotach. Zaopatrzenie w wodę ze studni, suche ustępy, zadaszona kuchnia turystyczna, dół na odpadki i śmieci, doprowadzona energia elektryczna.

Campingów niesamodzielnych nie omawia się z uwagi na fakt, że poza stanowiskami biwakowania namiotowego bądź w przyczepach żadnych elementów zagospodarowania nie posiadają, bazując na przyległych trwałych obiektach turystycznych.

ROZDZIAŁ 4

AGLOMERACJE URZĄDZEŃ TURYSTYCZNYCH - OŚRODKI WYPOCZYNKOWE.

W nomenklaturze krajowej pojęcie ośrodek wypoczynkowy dotyczy:

- pojedyńczych przyzakładowych domów wczasowych w postaci sezonowego budownictwa rozproszonego /domki wypoczynkowe o różnym układzie łączenia/,
- skupisk wyżej wymienionych form budownictwa różnych gestorów na wspólnym terenie,
- obiektów podmiejskich przeznaczonych do recepcji ruchu świątecznego.

W nomenklaturze obcojęzycznej brak dokładnego odpowiednika Używa się natomiast określeń:

- wioska wakacyjna /francuskie "village de vacances"/
- osiedle, bądź miasteczko wczasowe /rosyjskie : "kurotnyj posiełok", "kurortnyj gorodok"/.

Określenia te wydają się lepsze, gdyż nawiązują do podstawowych form osadnictwa, za które do pewnego stopnia mogą uchodzić większe skupiska wymienionych wyżej form budownictwa turystycznego. Wprowadzenie ich do słownictwa krajowego napotyka wszakże na trudności wynikające z faktu używania takich pojęć, jak wioska wakacyjna, letnisko, dla zupełnie innych form zainwestowania tradycyjnego osadnictwa, głównie wiejskiego, o dodatkowej funkcji turystycznej spełnianej drogą odnajmowania przez miejscową ludność kwater prywatnych. Stąd pozostając przy pojęciu ośrodek, celem jednoznacznego odczytywania przypisywanej mu treści używać się będzie sformułowań bardziej szczegółowych, jak :

- ośrodek wczasowy - dla aglomeracji przyzakładowych domów wczasowych różnych gestorów na wspólnym terenie /skojarzonych przestrzennie/,
- ośrodek wypoczynku świątecznego - dla obiektów obsługujących ruch świąteczny i końca tygodnia,
- wypoczynkowy ośrodek wakacyjny - dla nie realizowanych dotychczas w kraju dużych założeń urbanistycznych, stanowiących w

sensie prawnym jedno przedsiębiorstwo i nastawionych wyłącznie /bądź w głównej mierze/ na recepcję ruchu przyjazdowego z zagranicy,

- ośrodek wypoczynkowy typu folklorystycznego - dla aglomeracji domów wycieczkowych i schronisk. Nazwa podkreśla związek wystroju architektonicznego wymienionych obiektów z regionem lokalizacji.

Z uwagi na to, że pierwsza z wymienionych form została już uprzednio omówiona /fragment dotyczący domów wypoczynkowych mówiący o zasadach łączenia przyzakładowych domów wczasów pracowniczych/ w niniejszym rozdziale omówione zostaną jedynie pozostałe.

Ośrodki wypoczynku świątecznego.

Choć ośrodki tego typu są już w Polsce realizowane,nie zostało jeszcze ustalone, jakie wielkości byłyby dla nich najracjonalniejsze z ekonomicznego, funkcjonalnego i zdrowotnego punktu widzenia. Nie próbując ustalić tu dokładnych pożądanych parametrów można jednak wskazać przybliżone. Otóż, jeśli wziąć pod uwagę liczbę wolnych godzin będących do dyspozycji uczestnika wypoczynku świątecznego - opłacalny dlań czas dojazdu z miejsca zamieszkania wynosi łącznie do 2 godzin. Na faktyczną rekreację pozostaje 9 godzin. Najwcześniejszy wyjazd nastąpić może o godz. 7,^{oo}, najpóźniejszy zaś powrót o godz.22,oo. Aby więc wyjeżdżającym zagwarantować właściwy dojazd, należy przeznaczyć na ten cel np. zestaw specjalnych pociągów o ruchu wahadłowym,które przywiozłyby ich,a następnie odwiozły z powrotem. Przyjmując na jeden zakład 1.250 osób można np. od godz. 7,oo do 11,oo przewieźć parą pociągów przy dwukrotnym kursowaniu każdego z nich około 5.000 osób. Późniejsza pora wyjazdu pociągów stawia pod znakiem zapytania celowość samego wyjazdu, a zwiększenie ilości kursów prowadzi do dezorganizacji ruchu. Dodając do tej liczby drugie tyle osób mogących dojechać środkami komunikacji kołowej - otrzymujemy liczbę 10.000 osób jako górną granicę pojemności.

Inną przesłanką służącą do ustalenia wielkości ośrodka powinna być maksymalnie dopuszczalna liczba osób/ha zależna od wiodącego elementu pokrycia zielenią.O ile przyjąć proponowane przez J.Szuszkiewicza, Z.Henclika i B.Kasperskiego/28/ wskaźniki użytkowania osób/ha odpowiednio dla terenów:
- o wiodącym elemencie lasu /zieleń leśno-parkowa/do 40 osób/ha
- o wiodącym elemencie parku - do 60 osób/ha,
- o wiodącym elemencie zieleni przywodnej /łąka/do 200 osób/ha.

to uwzględniając środek transportu można określić wielkość ośrodka jako oscylującą między 2000 a 10000 osób. Wydaje się, że ostateczna pojemność powinna wynikać z wielkości i rodzaju miasta w którego rejonie ośrodek ma być lokalizowany to jest liczby i rodzaju potencjalnych użytkowników/ oraz możliwości recepcyjnych całej strefy podmiejskiej /jej czynności/.

Rodzajowy zakres proponowanych klientom świadczeń powinien sprowadzać się do noclegów w lekkich pawilonach, lub w pojedyńczych domkach tworzących rozczłonkowane terenowo zespoły o ogólnej ilości od 100-600 miejsc. Żywienie powinno być zapewnione w barach i kawiarniach sezonowych o liczbie miejsc - równej minimum 25% ogólnej liczby użytkowników ośrodka. Przy trzykrotnie większych możliwościach produkcyjnych zaplecza kuchennego i stąd trzykrotnej rotacji pozwolić powinno na obsługę 75% ogółu odpoczywających w ośrodku. Usługi rekreacyjne powinny obejmować korzystanie z różnego rodzaju estrad /muszle koncertowe/,placów do gier i zabaw, urządzeń gimnastycznych, placów zabaw dziecięcych, kąpielisk nad wodami naturalnymi /stojącymi/ bądź sztucznymi zbiornikami.

Ośrodki te, stanowiąc bazę dla recepcji wypoczynku świątecznego służą także ruchowi turystycznemu w różnych odmianach, w ilości świadczeń równej ilości miejsc noclegowych w ośrodku.

Wypoczynkowe ośrodki wakacyjne.

Ośrodków tego typu na terenie kraju dotychczas nie realizowano. Analogii do sugerowanych rozwiązań szukać zatem należy na obszarach państw obcych. Za najbardziej udane przykłady mogą

wchodzić ośrodki czarnomorskie: rumuńskie, bułgarskie i radziec kie.

Pojemność ośrodka powinna wynikać z aktualnej i przewidywanej wielkości ruchu turystycznego z zagranicy oraz z podaży terenów turystycznych. Standard - z kierunków spływu tego ruchu. Ogólnie można powiedzieć, że wielkość ośrodka powinna oscylować wokół 3.000-7.000 miejsc pobytowych[x/]. Pojemność ta pozwala z jednej strony na racjonalny wypoczynek, z drugiej - na poniesie nie stosunkowo dużych nakładów na infrastrukturę /drogi dojazdowe, sieci przesyłowe i źródła zasilania/. Standard świadczonych usług - można określić jako noclegi w obiektach dostosowanych do całorocznego użytkowania w pokojach dwuosobowych bądź kombinowanych, wyposażonych w osobne łazienki /umywalka,natrysk, wc/. Usługi mieszkalne muszą być wzbogacone o różnego rodzaju pomieszczenia rekreacyjne w obiektach. Usługi gastronomiczne po winny obejmować całodzienne wyżywienie w restauracji z dodatkową możliwością korzystania z kawiarni barów i lokali nocnych. Usługi rekreacyjne powinny obejmować udostępnianie w sezonie letnim kąpieliska i plaży oraz urządzeń do sportów wodnych; w sezonie zimowym - nartostrad wyposażonych w wyciągi, torów saneczkowych, lodowisk itp. Ponadto niezależnie od sezonu - powinny umożliwiać korzystanie z różnych urządzeń sportowych /boiska otwarte i kryte/, urządzeń rozrywkowych /kina, teatry, kabarety/, urządzeń handlowych zakup /artykułów spożywczych i przemysłowych/ i rzemieślniczych /fryzjer, gabinety kosmetyczne, samochodowe warsztaty naprawcze itp./.

Układ funkcjonalny powinien przewidywać grupowanie obiektów mieszkalnych /o zróżnicowanych rozwiązaniach architektonicznych/ w zespoły łączone pawilonami gastronomicznymi. Obiekty usług

---

x/ Ze studiów nad wielkościami ośrodków zagranicznych. Dla porównania :
- ośrodek "Picunda" /ZSRR/ ..... 2.900 miejsc noclegowych
- ośrodek "Adler" /ZSRR/ ..... 8.200 miejsc noclegowych
- ośrodek "Albena" /Bułgaria/ 15.000 miejsc noclegowych
- ośrodek "Złote Piaski"/Bułgaria/20.000 miejsc noclegowych
- ośrodek "Słoneczny Brzeg"/Bułgaria/15.000 " noclegowych

handlowych, rzemieślniczych i niektórych rozrywkowych oraz obiekty administracji ośrodka - powinny stanowić czytelnie zarysowane centrum, czytelnie dowiązane do komunikacji kołowej, wyposażone w parkingi, ewentualnie garaże. Ośrodek nie powinien być dostępny w szerszym zakresie dla okolicznych mieszkańców.

Lokalizacja ośrodków wypoczynkowych związana jest ściśle z ośrodkami osadnictwa miejskiego. Najbliżej, bo w zasięgu 45-60 min dojazdu /przy szybkości ok.50 km/godz. daje to promień zasięgu do 35-50 km/, powinny być położone ośrodki wypoczynku świątecznego, dalej /przy czym odległość nie jest ściśle limitowana/ - ośrodki wczasowe, które w przypadku odległości równej 75-100 km od większych aglomeracji mogą okresowo przyjmować pewien narzut pasantów. W terenie ustronnym /większej niż 100 km odległości od miast dużych/ wypoczynkowe ośrodki wakacyjne czytelnie dowiązane do sieci komunikacji międzynarodowej / kolej, samolot, kołowe drogi tranzytowe./.

Ośrodki sportowo-rekreacyjne i kolonijne.

Ośrodki sportowo-rekreacyjne i kolonijne /dla dzieci i młodzieży/. Poza programem usług turystycznych świadczą /na ogół w podstawowej mierze/ usługi dla zupełnie odrębnych grup użytkowników. Stąd, jako stanowiące pogranicze zainteresowania ruchu turystycznego, omówione zostaną jedynie pobieżnie.

Ośrodki sportowo-rekreacyjne znane są pod mianem wojewódzkich bądź powiatowych ośrodków sportu, turystyki i wypoczynku. Po reorganizacji z 1970 r. pracę ich nadzoruje powstały w Warszawie Centralny Ośrodek Sportu, Turystyki i Wypoczynku. Chodzi tu o te ośrodki, które jak np, byłe ośrodki przygotowań olimpijskich w Cetniewie, Spale, Sierakowie, Wałczu etc., zajmują się świadczeniem zestawu usług dla określonej, związanej ze sportem klienteli. Ich program można określić jako świadczenie noclegów w obiektach użytkowanych na ogół jedynie w sezonie letnim realizowanych w dużej mierze z materiałów nietrwałych oraz świadczenie usług gastronomicznych, całodziennego utrzymania. Standard usług mieszkalnych - to noclegi w pokojach dwu- lub

wieloosobowych /wyposażonych w umywalki w wydzielonym aneksie/, z sanitariami dostępnymi z korytarza. Standard usług gastronomicznych - podawanie posiłków o określonym, wzbogaconym kalorycznie zestawie dań. Jadalnie służą równocześnie za świetlice do pogadanek i wykładów facnowych. Specyfiką zakładów tego rodzaju jest dodatkowe wyposażenie w gabinety metodyczne, zabiegowe i lekarskie oraz w urządzenia sportowe kryte i otwarte, o najwyższych parametrach technicznego wykonania /ich rodzaj określa rodzaj dyscypliny uprawianej przez zakwaterowanych sportowców/.

Ośrodki kolonijne dla dzieci i młodzieży stanowią także w ogromnej większości ośrodki sezonowego, letniego na ogół użytkowania. Zestaw usług ogranicza się do świadczenia noclegów w salach zbiorowych /w adaptowanych okresowo na ten cel bursach, internatach, szkołach/ lub w pawilonach i domkach campingowych sytuowanych w pobliżu obiektu głównego w którym ponadto świadczone są usługi gastronomiczne.

<u>Ośrodki wypoczynkowe typu folklorystycznego.</u>

Ośrodki wypoczynkowe typu folklorystycznego stanowią jeszcze jedną formę nie realizowaną jak dotąd na terenie Polski. Nastawione, w przeciwieństwie do poprzednio omówionych, na recepcję turystycznego ruchu krajoznawczego, powinny posiadać program użytkowy składający się z części adaptowanej i noworealizowanej. Część adaptowaną, stanowić powinny:

1. obiekt zabytkowego dworu - recepcja, administracja, jadłodajnia, ewentualnie ekspozycja obrazów, mebli, porcelany etc;
2. oficyna dworska - kuchnia;
3. stajnie, kurniki - pomieszczenia gospodarcze /magazynowe/;
4. stodoły - pomieszczenia noclegowe /zbiorowe/ wyposażone w konieczne sanitaria.

Wszystkie obiekty powinny być usytuowane wśród odrestaurowanych terenów zielonych, jak ogrody ozdobne, rosaria, ogrody warzywno-owocowe, place trawiaste do gier i zabaw, stawy.

Część noworealizowaną stanowić powinny :

1. przeniesione z innych terenów bądź zrekonstruowane na miejscu zagrody chłopskie stanowiące obiekty noclegowe /pomieszczenia 2-3 osobowe/;
2. przeniesione z innych terenów zabytkowe obiekty rzemiosła ludowego bądź kultu religijnego /studnie, kąpliczki, przydrożne świątki, dzwonnice/ - stanowiące trwałą ekspozycję plenerową;
3. nowoprojektowane parkingi i drogi dojazdowe.

Ośrodki o podobnym charakterze realizowane są aktualnie w szerszym zakresie, np. w górnych partiach gór Kaukazu, gdzie na powyższe cele adaptuje się wyludniające się auły.

Połączenia helikopterowe zapewniają im łatwą i szybką komunikację z terenami nadmorskimi, stanowiącymi właściwą bazę zatrzymania.x/

---

x/ Wg wywiadu autora z kandydatem nauk W.Paczulig -/październik 1970 r./.

5. PRZYPISY DO CZĘŚCI VI.

/1/ "Monitor Polski" nr 20 z dnia 9 maja 1966r. poz.110.

/2/ Zarządzenie nr 24 MGK z dnia 6 kwietnia 1966r. - "w sprawie kategorii hoteli oraz maksymalnych cen usług noclegowych w hotelach"; Zarządzenie nr 73 Przew.GKKFiT z dnia 17.X.1966r. - "w sprawie kategorii pensjonatów, domów wycieczkowych, schronisk, moteli, campingów /Dz.U. GKKFiT nr 7 poz. 47/.

/3/ B.Burger: Opracowanie propozycji ważniejszych wskaźników technicznych i ekonomicznych; kategoryzacji hoteli. Ministerstwo Handlu Wewnętrznego, Główny Oddział Rozwoju i Organizacji Handlu, Budapeszt VIII-1970.

/4/ UIOOT - Commission Technique de Développement 1966 - Moyens complémentaires d'hébergement - "Projet de structuration de moyens complémentaires d'hébergement".

/5/ Ministerstwo Gospodarki Komunalnej: "Normatyw technicznego projektowania hoteli" - /projekt/ W-wa 1970.

/6/ B.Burger: "Opracowanie....." jak pkt.3.

/7/ Materiały własne autora.

/8/ "Biuletyn Informacyjny ZPHT" nr 2 /77/ W-wa 1969.

/9/ L.Dębski: Sprawozdanie z delegacji służbowej do ZSRR. OSUSiT - GKKFiT - 1970.

/10/ Z.Błądek, L.Dębski, J.Dzierbiński, E.Szymkowiak: Sprawozdanie z delegacji służbowej do NRD - OSUSiT GKKFiT - 1970.

/11/ J.Dzierbiński: Jednostki mieszkalne w hotelach kat. I, II i III. OSUSiT - GKKFiT 1970.

/12/ W.Harnack: Projekt koncepcji podstawowej - opracowanie propozycji dotyczących kategoryzacji w krajach RWPG Forschungszentrum des Interhotel - Oddział Badań Popytu i Podaży. Berlin 1970.

/13/ J.Kowalczyk: Intercontinental Hotels Corporation."Ruch Turystyczny" 2/20/1966.

/14/ "Obrady AIH w Kopenhadze"."Hotelarz" nr 8/1970.

/15/ Gostinica Inturist. Musorgastroj - Moskwa 1970.

/16/ Kongresy. "Hotel Revue" nr 39/1970.

/17/ L.Dębski z zespołem: Program techniczno-funkcjonalny hotelu kat.lux o wielkości 600 jednostek mieszkalnych. OSUSiT - GKKFiT - 1971.

/18/ Zinal et la SET: "SET - Zinal" nr 1/1966.

/19/ L.Dębski: Nowe tendencje w budownictwie urządzeń turystycznych w ZSRR. OSUSiT - GKKF 1971.

/20/ L.Dębski: Nowe..... jak pkt.20.

/21/ BPT i SBM Wytyczne projektowania: wzorcowe programy i układy funkcjonalne w zakresie zagospodarowania i wyposażenia ośrodków turystyczno-wypoczynkowych. Maszynopis 1970.

/22/ PZM Program rozwoju bazy motelowej w Polsce. ZG PZM,W-wa 1970.

/23/ Główne problemy rozwoju turystyki kajakowej i motorowodnej oraz turystycznej żeglugi pasażerskiej w Polsce. ZZT GKKFiT, Wrocław 1969.

/24/ Główne problemy rozwoju turystyki żeglarskiej w Polsce. ZZT - GKKFiT, Wrocław 1969.

/25/ "Monitor Polski" nr 50 z dnia 5 sierpnia 1964 - poz.244.

/26/ Regulamin dla obozów turystycznych w Hiszpanii. Min. Informacji i Turystyki - Podsekretariat Stanu do spraw Turystyki - "Boletin official del Estado" z 10 sierpnia 1966

/27/ Zarząd Polskiej Federacji Campingu: Projektowanie obozowisk campingowych - wytyczne, materiały. Warszawa, grudzień 1968.

/28/ J.Szuszkiewicz, Z.Henclik, B.Kasperski: Zasady planowania wypoczynku cotygodniowego w strefach podmiejskich miast dużych i średnich. I.U.A. zeszyt 98 - 1965 r.

ZAKOŃCZENIE

Przeprowadzone badania problemu ramowego ujętego w tytule pozwalają na stwierdzenie, że prawidłowej polityce zagospodarowania turystycznego kraju potrzebne są nie tyle stabilne plany /zwłaszcza w skali regionów - województw, bądź rejonów - powiatów/, ile model procesu postępowania według określonych zasad.

W dużym uproszczeniu działania te można sprecyzować jako :

1. czynności centralnego planifikatora, sprowadzające się do opracowania, a następnie ciągłego aktualizowania programu krajowego, traktowanego jako plan strategiczny decyzji inwestycyjnych;
2. czynności planifikatorów regionalnych podejmujących działania programowe w zakresie bazy obsługującej lokalny ruch turystyczny /ludności miejscowej w ramach terytorium danego regionu/;
3. czynności służb inwestycyjnych zakładów pracy, rzadziej osób cywilnych, w zakresie programowania poszczególnych inwestycji;
4. czynności decyzyjne w zakresie lokalizacji szczegółowej podejmowane przez odpowiednie organa miejscowego planowania przestrzennego.

Prawidłowość czynności podejmowanych w zakresie programowania i lokalizacji wymaga respektowania określonych zasad.

Zasadami na szczeblu programowania krajowego /i regionalnego w zakresie ruchu lokalnego/ powinny być:

1. Zasada integralności klasycznych form ruchu turystycznego i ruchu okazyjnego.

Przeprowadzone w części pierwszej rozważania wskazują na brak logiki w dotychczasowym kwalifikowaniu przejazdów osobowych do odpowiednich form ruchu turystycznego. I tak, przejazdy w celach zarobkowych, osobistych, sportowych etc.w ruchu międzynarodowym uważa się za turystyczne, podejmowanych z tych samych

motywów w ruchu krajowym za turystyczne się nie uznaje.

W celu objęcia badaniami wszystkich form ruchu osobowego związanych choćby pośrednio z krajoznawstwem i rekreacją proponujemy wliczanie do ruchu turystycznego nurtu okazyjnego.

2. Zasada uwzględniania przesłanek ekonomicznych w programowaniu bazy obsługi turystycznej.

Zasadę tę należy odczytywać dwojako: po pierwsze jako zasadę odrębności bazy obsługującej krajowy i zagraniczny ruch turystyczny i po drugie jako zasadę segregacji bazy obsługującej ruch krajowy wedle finansowej partycypacji państwa.

Dokonane spostrzeżenia wskazują na niemożność stawiania na jednej płaszczyźnie ruchu zagranicznego i krajowego z uwagi na aktualną słabość drugiego. Stąd zalecenie, aby stosować podział organizacyjny /w czasie użytkowania - np ZSRR/ bądź przestrzenny /np. Bułgaria, Rumunia/ bazy obsługującej ruch turystyczny.

Segregacja bazy obsługującej ruch krajowy jest dalszym, konsekwentnym wynikiem przestrzegania omówionej wyżej zasady odrębności w odniesieniu do nurtów turystyki krajowej. Odzwierciedla wielokierunkowość i zróżnicowany zakres świadczeń ze strony państwa na rzecz społeczeństwa /od pełnej odpłatności do daleko idącego dofinansowywania/, wskazuje kolejność preferowanych przez państwo form.

3. Zasada kaskadowości i specyfiki wymiany turystycznej pomiędzy krajami RWPG.

Przeprowadzone badania potwierdzają niekorzystny dla Polski układ: miejsce w dolnych rejestrach "kaskady" europejskiego ruchu turystycznego.x/ Tym samym wyznaczają na okres najbliższy jako podstawowych kontrahentów kraje wschodnio-europejskie i zmuszają w konsekwencji do zweryfikowania dotychczasowych zasad rozliczeń z nimi.

x/ Spostrzeżenia odnoszą się do lat 66-70.

Pośrednio określają wielkość i standard zapotrzebowania na urządzenia bazy obsługującej.

4. Zasada respektowania czynników wpływających na poziom konsumpcji turystycznej.

Zasadę tę można sprecyzować w następujący sposób: struktura wieku i stopień urbanizacji określają bezwzględną wielkość potrzebnej bazy i różnice w terenowym na nią zapotrzebowaniu, czynnik dochodów na głowę ludności - pozwala na wyznaczenie koniecznego udziału państwa w subsydiowaniu krajowego ruchu turystycznego. Wszystkie czynniki razem wzięte wyznaczają strukturę bazy obsługującej ruch krajowy.

5. Zasada zależności wielkości, rodzaju i standardu bazy obsługującej od wielkości i stratyfikacji ruchu turystycznego.

Zasadę tę należy odczytywać dwojako: po pierwsze, jako zasadę prostej proporcjonalności wielkości potoków ruchu turystycznego do pojemności bazy turystycznej /mierzonej ilością miejsc noclegowych/ i drugie, jako zasadę zależności rodzaju bazy od rodzaju obsługiwanego nurtu a standardu od grup społeczno-zawodowych uczestniczących w ruchu turystycznym.

Dokonane obserwacje pozwalają stwierdzić anachroniczność obowiązujących prawnie normatywów, w myśl których pojemność bazy turystycznej /hotelarskiej/ oblicza się w stosunku do ilości stałych mieszkańców danej jednostki osadniczej bez uwzględnienia specyfiki pełnionej przez te jednostki funkcji /wynik zaliczania urządzeń hotelarskich do grupy urządzeń komunalnych/.

Zasadę zależności rodzaju i standardu bazy obsługującej od występujących w poszczególnych nurtach ruchu turystycznego społeczno-zawodowych grup uczestników, scharakteryzowano jedynie wstępnie, w oparciu o dostępne i niezbyt liczne materiały. Zagadnienie wymaga dalszych szczegółowych badań.

6. Zasada współzależności położenia obiektów zainteresowania turystycznego i bazy obsługującej.

Układ przestrzenny naturalnych /przyrodniczych/ i sztucznych /dzieło rąk ludzkich/ obiektów zainteresowania turystycznego wyznacza w sposób ostateczny krajowy układ bazy obsługującej, przy czym układ obiektów przyrodniczych wyznacza na ogół obszary lokalizacyjne urządzeń obsługujących ruch wypoczynkowy i specjalistyczny, a układ obiektów kulturowej działalności człowieka, identyfikowanych zazwyczaj z siecią osadniczą - obszary lokalizacyjne urządzeń obsługujących ruch krajoznawczy i okazyjny.

7. Zasada dostępności komunikacyjnej terenów objętych ruchem turystycznym.

Zasada ta w odniesieniu do ruchu zagranicznego wskazuje, obok omówionej zasady kaskadowości, na preferowane kierunki przepływu grup turystów /decyduje bliskość geograficzna, infrastruktura komunikacyjna i stosowane środki transportu osobowego /. W odniesieniu do ruchu krajowego pozwala na dalsze jego ukierunkowanie według tras przepływu i punktów rozrządu. Wykazuje nadto, że występujące związki pomiędzy urządzeniami komunikacyjnymi i niektórymi turystycznymi /motele/ mogą prowadzić nawet do wspólnych rozwiązań architektonicznych.

8. Zasada stratyfikacji terenów według gęstości występującego ruchu turystycznego - rejony turystyczne.

Stosowanie dwu poprzednio wymienionych zasad: dostępności komunikacyjnej i współzależności położenia obiektów zainteresowania turystycznego i bazy obsługującej daje w efekcie tereny o różnej gęstości występującego ruchu. Ta zróżnicowana gęstość przejawia się w zróżnicowanych układach przestrzennych bazy obsługującej. Wyodrębnić można rejony o układach w miarę zwartych: punktowe /miejskie/ i pasmowe /nadmorskie/. Pewną szczególną odmianę tych drugich mogą stanowić niektóre układy górskie

/gniazdowe/. Rejonami o układach rozproszonych są rejony zwane też terytorialnymi, występujące w odmianach: strefy podmiejskiej dużych aglomeracji i leśno-jeziernej.

9. Zasada wiodącej roli urządzeń hotelarskich w systemie urządzeń turystycznych.

Przeprowadzona analiza świadczeń turystycznych wskazuje na istnienie trzech zasadniczych grup:
- świadczeń hotelarskich,
- świadczeń recepcyjnych /pośrednickich/
- świadczeń rekreacyjnych,

przy czym świadczenia hotelarskie, to jest udzielanie noclegu i zapewnienie wyżywienia, są najważniejsze, bowiem występują każdorazowo przy wszystkich formach ruchu turystycznego. Ta nadrzędność znajduje często potwierdzenie w budowlanych formach realizacji urządzeń hotelarskich, posiadających na ogół na swoim terenie dodatkowe możliwości w zakresie świadczeń pośrednickich i rekreacji.

<u>Zasadami na szczeblu lokalizacji szczegółowej powinny być:</u>

1. Zasada zależności układu sieci urządzeń turystycznych na terenie zainwestowania miejskiego od układu funkcjonalnego danej jednostki osadniczej.

Analiza porównawcza reprezentatywnych przykładów aglomeracji wielkomiejskich pozwala stwierdzić podporządkowanie układu sieci urządzeń hotelarskich układowi funkcjonalnemu miasta. Polega to na grupowaniu większości zakładów hotelowych na terenie śródmieścia /hotele miejskie w miastach o funkcjach ogólnousługowych i administracyjnych, hotele wczasowe w miastach bądź osiedlach wypoczynkowych/, pozostałych zakładów hotelarskich na terenach dzielnic obrzeżnych, campingów i niektórych moteli na terenach zielonych strefy podmiejskiej.

2. Zasada wzrostu wielkości i standardu urządzeń /hotelarskich/ w miarę przesuwania się lokalizacji ku centrum układu miejskiego.

Ujawnienie tej zależności jest wynikiem zastosowania rachunku ekonomicznej efektywności inwestycji do lokalizacji szczegółowej. Stanowi konieczne dopłenienie zasady omówionej uprzednio. Wymaga dalszych szczegółowych studiów.

3. Zasada komasacji urządzeń turystycznych, na przyległych bądź wspólnych terenach.

Zasada ta wyrażać się może w dwóch formach: bądź jako łączenie we wspólnych zespołach urbanistyczno-architektonicznych zakładów o identycznej funkcji /np. hoteli, jak w Dreźnie/, bądź jako łączenie na wspólnych /przyległych/ terenach zakładów o funkcjach pokrewnych /np. motel i camping w Kijowie/.

4. Zasada łączenia urządzeń turystycznych z innymi urządzeniami usługowymi.

Zasada ta stanowi rozwinięcie zasady wyżej opisanej. Najczęstsze przypadki łączenia - to łączenie urządzeń hotelarskich z urządzeniami kulturalnymi /sale kongresowe, kinowe/, handlowymi /pasaże handlowe, domy towarowe/, komunikacyjnymi /dworce lotnicze, morskie, kolejowe, stacje kolejek górskich i wyciągów/. Możliwości w tym zakresie są bardzo duże i wszystko wskazuje na to, że w najbliższym czasie nastąpi zwiększenie liczby spotykanych wariantów łączeń.

5. Zasada minimalizacji terenów dla potrzeb zainwestowania turystycznego.

Zasadę tę w odniesieniu do terenów zainwestowania miejskiego należy rozumieć jako realizację wielokondygnacyjnych struktur architektonicznych /nie pojedyńczych obiektów/na wspólnych, nie wygrodzonych terenach. Przykłady tego rodzaju rozwiązań

spotyka się już w Ameryce Pn. i Europie Zachodniej. Wymieniona zasada jest logiczną konsekwencją dwu omówionych uprzednio.

W odniesieniu do terenów zielonych /pozamiejskich/ rozumieć ją należy jako tendencję do tworzenia większych skupisk urządzeń turystycznych na wspólnych terenach budowlanych. Prowadzi to w efekcie do tworzenia ośrodków wypoczynkowych, takich jak :

- wypoczynkowe ośrodki wakacyjne /aglomeracje hoteli wczasowych/
- wypoczynkowe ośrodki wczasowe /aglomeracje domów wczasowych/,
- wypoczynkowe ośrodki typu folklorystycznego/aglomeracje schronisk i domów wycieczkowych/,
- ośrodki wypoczynku świątecznego /aglomeracje urządzeń rekreacyjnych i campingowych/,

<u>Zasadami na szczeblu programowania poszczególnych inwestycji powinny być:</u>

1. Zasada nierozłączności podziałów rodzajowego i kategoryzacyjnego /posiłkującego podział pierwszy/.

W myśl wyżej sformułowanej zasady całość zestawu podstawowych urządzeń turystycznych /urządzeń hotelarskich/ można podzielić wedle jednorodnych kryteriów na rodzaje, a w razie potrzeby - na dalsze, szczegółowiej zarysowane kategorie. Zasada ta powinna być obowiązująca w działalności normatywnej resortu d/s turystyki.

2. Zasada prostej proporcjonalności wielkości i standardu zakładów hotelarskich.

Dokonane badania i analizy wskazują na fakt zasadniczych zależności pomiędzy wielkością zakładu, a jego standardem. Oznacza to, że im większy zakład, tym wyższy standard i odwrotnie /przy czym nie należy mylić pojęcia wielkości w odniesieniu do pojedyńczego zakładu z pojęciem wielkości ośrodka jako zestawu poszczególnych zakładów/.

3. Zasada powtarzalności poszczególnych urządzeń turystycznych.

Zasadę tę należy rozumieć jako:

3.1. Zasadę modelowości rozwiązań programowych zakładów turystycznych.

3.2. Zasadę typowości rozwiązań funkcjonalnych obiektów turystycznych.

Zasadę modelowości rozwiązań programowych zakładów turystycznych należy rozumieć jako operowanie wypracowanymi dla poszczególnych rodzajów schematami organizacyjnymi, zawierającymi zasadnicze dane odnośnie wielkości i standardu dokonywanych świadczeń usługowych.

Zasadę typowości rozwiązań funkcjonalnych - jako operowanie schematami funkcjonalnych rozwiązań architektonicznych realizowanych na przyjętej siatce modularnej /konstrukcyjnej/.

Obydwie zasady stanowią o znacznym ułatwieniu /przyspieszeniu/ procesu inwestycyjnego i potanieniu inwestycji turystycznych. Wydają się być nieodzowne zwłaszcza w przypadku dużego programu budowlanego /zarysowujące się zmiany założeń planu 5-letniego[x/].

Omówione pokrótce badania wstępnie jedynie precyzują model procesu postępowania, model polityki w zakresie zagospodarowania turystycznego kraju. Jedna praca nie wyczerpuje szeroko rozumianej tematyki inwestycyjnej w wymienionym zakresie, dlatego w dalszych pracach należałoby kontynuować rozpoczęte studia - głównie w kierunkach:

1. pogłębienia wiedzy odnośnie wielkości, rozkładu zmienności sezonowej i składu osobowego potoków ruchu turystycznego na terenie kraju i w poszczególnych regionach;
2. uzyskania miarodajnych danych odnośnie wielkości i wzajemnej proporcji poszczególnych części składowych programów urządzeń turystycznych oraz ich rozwiązań organizacyjnych,

---

x/ Bieżąco realizowany plan 5-letni potwierdził przypuszczenia autora

3. opracowania optymalnych układów funkcjonalnych w dostosowaniu do rozwiązań organizacyjnych i w oparciu o uprzemysłowione metody technologii budowlanej.

B I B L I O G R A F I A

1. "Air vacance" 1968.
2. "Amsterdam Hotels etc 1970" - ANVV - Amsterdam 1970.
3. "Analiza działalności gospodarczej przedsiębiorstw zgrupowanych w PBP "Orbis" za rok 1969". PBP "Orbis" W-wa 1970.
4. "Analiza działalności turystycznej w roku 1966". GKKFiT W-wa 1967.
5. "Architektura" nr 6/66.
6. "Architektura" nr 6/8 I/1961.
7. Bajcar A.: Mapa turystyczna. PPWK, W-wa 1965.
8. Baworowski J.: Koszty własne hoteli komunalnych w Polsce IGK, Wrocław 1968.
9. Belane B.: Wpływ turystyki na handel wewnętrzny. GKKFiT, W-wa 1969.
10. Biszewski K.: Analiza problemów krajowego układu terenów i urządzeń turystyczno-wczasowych na tle rozważań z zakresu nadwodnych ośrodków rekreacyjnych. SARR, W-wa 1963.
11. "Biuletyn Informacyjny Lotnictwa Cywilnego". Nr 32/68.
12. "Biuletyn Informacyjny ZPHT" 5/44/-66, 2/77/-69,
13. "Biuletyn IUA" nr 12/62.
14. Bourseau M.: L'equipement hôtelier. Flammarion 1969.
15. "Budapest" 1966.
16. Burger B.: "Opracowanie propozycji ważniejszych wskaźników technicznych i ekonomicznych; kategoryzacja hoteli. MHW Główny Oddział Rozwoju i Organizacji Handlu, Budapeszt 1970
17. BPT i SBM: Ośrodki wypoczynkowe: sezonowe i całoroczne. GKKFiT, W-wa 1970.
18. BPT i SBM: Wytyczne do projektowania: wzorcowe programy i układy funkcjonalne w zakresie zagospodarowania i wyposażenia ośrodków turystyczno-wypoczynkowych, GKKFiT, W-wa 1969.
19. "Cotal" 99/69.
20. Czarnecki W.: Planowanie miast i osiedli /T-3 i T-6/. PWN, W-wa - Poznań 1961-64.

21. Czosnecki M. Kwiatkowski W.: Efektywność inwestycji hotelowych. ZPMT, W-wa 1972.
22. Ćwik T., Filipowicz Z.: Założenia polskiej polityki turystycznej. GKKFiT W-wa.
23. Dębski L.A.: Tendencje w budownictwie turystycznym w ZSRR. GKKFiT - OSUSiT, Poznań 1970.
24. Dębski L.A. /z zespołem/: Program techniczno-funkcjonalny hotelu kategorii lux o wielkości 600 jednostek mieszkalnych. GKKFiT - OSUSiT, Poznań 1971.
25. "Dresden - Stadtplan". 1970 r.
26. "Dziennik Urzędowy GKKFiT" nr 7/66- 6/70.
27. "Dziennik Urzędowy MGK" nr 4/64.
28. "Dziennik Taryf i Zarządzeń Komunikacyjnych" nr 4/63,
29. Dzierbiński J.: Jednostki mieszkalne w hotelach kategorii I, II i III. GKKF - OSUSiT, Poznań 1970.
30. "Dziesięć lat FWP w liczbach i wykresach" oraz "Dwadzieścia lat FWP /1949-69/". Wydz.Zw.CRZZ, W-wa 1960 i 1970,
31. "Efektywność inwestycji". PWN, W-wa 1963.
32. Endrene V.: Niektóre zagadnienia metodologii badań rynku turystycznego GKKFiT, W-wa 1969.
33. Filipowicz Z.: Leśnictwo i turystyka w uzdrowiskach. PZWL, W-wa 1964.
34. Filipowicz Z.: Wybrane zagadnienia gospodarcte turystyki. PTE, Wrocław 1963.
35. Filipowicz Z.: Zarys historii turystyki PTE,Wrooław 1963.
36."Forum" nr 22/269/-70.
37. Gałecki R.: Rozwój ruchu turystyczno-wczasowego w działalności handlu. GKKFiT, W-wa 1969.
38. Giezdała J.: Ekonomiczne problemy turystyki i międzynarodowy obrót osobowy. SGPiS, W-wa 1967.
39. Giezgała J.: Ekonomiczna istota turystyki SGPiS,W-wa 1964
40. Giezgała J.: Turystyka w gospodarce narodowej. PWE, W-wa 1969.
41. "Gospodarka planowa" Nr 4/70.

42. "Główne problemy rozwoju turystyki kajakowej i motorowodnej oraz turystyki pasażerskiej w Polsce". GKKFiT - ZZT, Wrocław 1969.
43. "Główne problemy turystyki żeglarskiej w Polsce". GKKFiT - ZZT, Wrocław 1969.
44. Gruchmann B.: Czynniki deglomeracji a aglomeracji w gospodarce socjalistycznej. Studia KPZ - PAN t.18, W-wa 1967.
45. Hałaciński P.: Ekonomiczne problemy współczesnej turystyki międzynarodowej. "Ruch Turystyczny" - Monografia 11, W-wa.
46. Harnack W.: Projekt koncepcji podstawowej - opracowanie propozycji dotyczących kategoryzacji w krajach RWPG, - Forschung-zentrum des Interhotel - Oddział Badań Podaży i Popytu, 1970.
47. "Hotelarstwo" Wyd. Przem.Lekkiego i Spoż. W-wa 1962,
48. "Hotelarz" nr 8/70.
49. "Hotel Revue" nr 39/70.
50. "Hotels, pensions, inns, motels - Denmark" Denmark-Turistad 1969.
51. Hunziker W.: Krapf K.: Grundriss der Allgemeinen Fremden -verkehrslehre - tłumaczenie. SGPiS, W-wa 1956.
52. "Informator FWP" - Wyd.Zw. CRZZ, W-wa 1968.
53. "Instrukcja w sprawie ekonomicznej efektywności inwestycji turystycznych" - GKKFiT.- OSUSiT, Poznań 1970.
54. "Instrukcja w sprawie obliczenia efektywności oceny, klasyfikacji inwestycji zakładów noclegowych".GKKFiT OSUSiT, Poznań 1970.
55. "Kalendarz PBP "Orbis" 1969" - /1970/ PBP "Orbis" Warszawa 1970/71/.
56. Kaspar C.: Współzależność między turystyką,a środkami tran sportu. GKKFiT, W-wa 1969.
57. "Kdw" - Kartoshema 1969.
58. Kodelski J.: Analiza porównawcza programów użytkowych w budownictwie hotelowym, domów wczasowych, schronisk turystycznych IOMB, W-wa 1965.
59. "Komunikat informacyjny" PBP "Orbis".

60. Kotarbiński A.: Stan badań na użytek miejscowego planowania przestrzennego. OJTEB, W-wa 1964.
61. Królikowski A.: Koleje linowe i wyciągi narciarskie. Wyd. Kom.Turystyki TG PTTK, Kraków 1964.
62. Kulczycki Z.: Zarys historii turystyki w Polsce. Sport i Turystyka, W-wa 1968.
63. "Kultura i Życie" 2/62.
64. Labeau G.: Zagadnienie ogólne konsumpcji turystycznej. "Ruch Turystyczny" - Monografia, W-wa 1968.
65. Lange B. Inwestycje turystyczne GKKFiT - referat - materiały powielane. 1963r.
66. Lange O. Ekonomia polityczna t.1 PWB, W-wa 1963.
67. Leszczycki S.: "Współczesne zagadnienie turyzmu". U.J. Kraków 1937.
68. Libera K.: Międzynarodowy ruch osobowy. PWE, W-wa 1969.
69. Lickorish J.: Le tourisme et la balance intenationale des paiements - Instit International de Recherches Touristiques, Genéve 1953.
70. Lipiński T.: Wstęp do rozważań nad problematyką usług w ekonomii politycznej socjalizmu - referat na Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej na temat ekonomicznej i społecznej roli usług /27-28.V.1963r./.
71. Laski K.: Główne czynniki określające tempo wzrostu gospodarczego - Wyd. Prop. i Agit. KC PZPR, W-wa 1963.
72. Lazarek R.: Przesłanki ekonomiczne kształtujące politykę państwa w dziedzinie turystyki. "Ruch turystyczny". Monografia, W-wa 1968.
73. Łazarek R.: Usługi hotelowe i postulaty ich dalszego rozwoju w Polsce - referat na II Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej pt. "Usługi w procesie wzrostu gospodarczego",W-wa październik 1967.
74. Malisz B.: Elastyczność planu urbanistycznego jako kryterium jego realności - PWN, W-wa - Wrocław 1960.
75. "Mały słownik języka polskiego". PWN, W-wa 1968.
76. Marks K.: Kapitał t.2, KIW, W-wa 1955.

77. "Materiały z konferencji w sprawie kierunkowego planu zagospodarowania turystycznego Polski". Rada Naukowo-Ekonomiczna Planowania Przestrzennego przy KP przy R.Min., W-wa 1970.
78. "Materiały Konferencji Naukowo-Technicznej ZG SITKOM" Poznań 1969.
79. "II Nessagero" nr 314/70.
80. "Miasto" nr 2/69.
81. Mileska M.: Regiony turystyczne Polski. PWN, W-wa 1963.
82. "Monitor Polski": 13/63, 15/63, 40/63, 80/63, 14/64, 50/64, 1/65, 20/66, 24/69, 28/69.
83. "Moscow - ilustratde map" 1969.
84. Ostrowski S.: Ruch turystyczny w Polsce. PTW,Wrocław 1963
85. Ostrowski S.: Wprowadzenie do statystyki ruchu turystycznego. "Ruch Turystyczny" - Monografie, W-wa 1970.
86. "Oświata dorosłych" nr 9/62.
87. "Perspektywy" nr 3/69, 9/69, 17/69.
88. Pieter J.: Ogólna metodologia pracy naukowej. wyd.zakład Ossolińskiego, Wrocław - W-wa - Kraków 1967.
89. "Plan Generalny Warszawy". SFOSiK, W-wa 1965.
90. "Plan zagospodarowania turystycznego Polski w latach 1961-1965". GKKFiT - ZZT, W-wa 1961.
91. "Program rozwoju bazy motelowej w Polsce". ZG PZMot, Warszawa 1970.
92. "Program rozwoju zagranicznej turystyki przyjazdowej w latach 1966-70" GKKFiT, W-wa 1970.
93. "Projet de structuration de moyens - complementaires d` hèbergement" - UIOOT.1966
94. "Projektowanie obozowisk campingowych". Zarząd Polskiej Federacji Campingów, W-wa 1968.
95. Reczek W.: "Model organizacji turystyki w Polsce". Sport i Turystyka, W-wa 1970.
96. "Revue de l`Hôtellerie Intexnationale" nr 11/62.
97. "Règlamentation, amènagement, exploitation des terrains de camping" - Federation Francaise de Camping et de Caravaning Paris 1968.

98. "Règlement de touristique des campements de tourisme d`Espagne". 1966.
99. "Rocznik statystyczny 1968" - GUS.
100. "Rocznik statystyczny 1969" - GUS.
101. "Rocznik statystyczny 1970" - GUS.
102. "Rozwój krajowego i zagranicznego ruchu turystycznego w Polsce do 1985". Dep. Ruchu Turystycznego i Centr. Ośrodek Doskonalenia Kadr Turyst., W-wa 1968.
103. "Ruch Turystyczny" nr 2/57, 2/58, 1/65, 2/65, 2/66, 3/66, 2/68, 2/69.
104. "Set Zinal" nr 1/66.
105. Sierpiński J.: Wczasy pracownicze. Wyd. Zw.CRZZ,W-wa 1968
106. "Słownik Urbanistyczny" IUA, W-wa 1967.
107. "Sofia" 1966. Plan miasta.
108. "Sprawozdanie Zarządu Głównego PTTK - za lata 1965-1967 na VII Walny Zjazd Delegatów" W-wa 1968.
109. "Stadtplan Berlin - Hamptstadtder DDR". 1970.
110. "Stadtplan der Messestadt Leipzig". 1970.
111. "Statistische Nachrichten" nr 11/69.
112. "Statystyka turystyki 1956-66". GUS, W-wa 1967.
113. "Statystyka turystyki 1968". GUS, W-wa 1969.
114. Strzelecki G.: Technologia rozwoju w cybernetycznym ujęciu. IOMB, W-wa 1969.
115. Szuszkiewicz J. Henclik Z., Kasperski B.: Wypoczynek systematyzacja pojęć, mianownictwo. IUA, W-wa 1964.
116. Szuszkiewicz J. Henclik Z. Kasperski B.: Zasady planowania wypoczynku cotygodniowego w strefach podmiejskich miast dużych i średnich. IUA, W-wa 1965.
117. "Światowid" nr 6/42/-62.
118. "TAP" nr 51/52 - 70.
119. Tomaszewski L.: Czynnik komunikacji w planowaniu obszarów rekreacji i turystyki. IUA, W-wa 1963.
120. "Turystyka powszechna - podręcznik informacyjny o organizacji i obsłudze turystyki świata pracy". Wyd.Komunikacyjne Min.Kolei, W-wa 1951.

121. Uhorczak F.: Polska przeglądowa mapa użytkowa ziemi. Inst. Geogr. PAN, W-wa 1957.
122. "Urządzenia turystyczne" Arkady, W-wa 1963.
123. "Usługi i ich rola społeczno-ekonomiczna", PWE, W-wa 1965.
124. "Wczasy". FWP - CRZZ - 1962.
125. Wesołowski J.: Równowaga i wyrównanie bilansu dewizowego PWE, W-wa 1967.
126. Wyganowski S.: Problemy programowania w planach ogólnych miast. CITEB, W-wa 1964.
127. "Wykaz i klasyfikacja miejscowości turystycznych w Polsce" GKKFiT, W-wa 1965.
128. Wysocka M.: Niepublikowane opracowania w zakresie turystyki 1960 - 1968. GKKFiT ZZT, Wrocław 1969.
129. "Zagadnienia ekonomii i organizacja usług". Wyd. Przem. Lekkiego i Spoż., W-wa 1968.
130. "Zagadnienia planowania i realizacji urządzeń turystyczno-wypoczynkowych" Mat. III Seminarium Architektury Sportowej i Turystyki - Oddz. Krak. SARP, W-wa 1964.
131. Zakład Zagospodarowania Turystycznego: Kierunkowy plan zagospodarowania turystycznego Polski. Rada Naukowo-Techn. Plan. Przestrz. przy Kom. Plan przy R.Min., W-wa 1970.
132. Zandberg B. : Ekonomika i organizacja przedsiębiorstw hotelowych. PTE, W-wa 1965.
133. "Zeszyty Problemowe" Technika Turystyczna NOT-II/70.
134. Zygmuntowicz T.: Stosunki turystyczne Polski z krajami RWPG. GKKFiT, W-wa 1969.
135. "Życie gospodarcze" nr 22/68, 29/70.

2136